

จิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว : สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธ
ปรัชญา

LOTUSES IN THAI CONTEMPORARY PAINTING: SYMBOLS
CONVEYING THE MEANINGS OF BUDDHIST PHILOSOPHY

ศียรรัตน์ แก้วศิริ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์และการออกแบบ

คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

ปีการศึกษา 2564

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

จิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว : สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธ
ปรัชญา

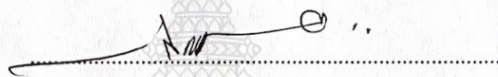
ศียรรัตน์ แก้วศิริ

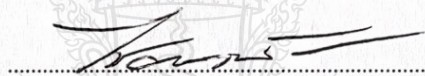
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์และการออกแบบ
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
ปีการศึกษา 2564
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

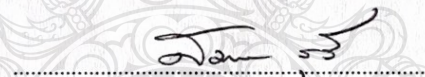
หัวข้อวิทยานิพนธ์ จิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว : สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา
Lotuses in Thai Contemporary Painting: Symbols Conveying the
Meanings of Buddhist Philosophy
ชื่อ - นามสกุล นางสาวศิยาวรัตน์ แก้วคีรี
สาขาวิชา ทักษะศิลป์และการออกแบบ
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ไชยพจน์ หวลมานพ, Ph.D.
ปีการศึกษา 2564

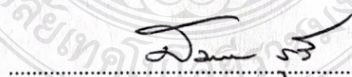
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์สุชาติ เกาทอง, M.Fine)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ไชยพจน์ หวลมานพ, Ph.D.)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์สมพร ชูรี, ปร.ด.)

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี อนุมัติวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

..... คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(ศาสตราจารย์สมพร ชูรี, ปร.ด.)

วันที่ 7... เดือน... พ.ศ. 2564.....

หัวข้อวิทยานิพนธ์	จิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว: สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา
ชื่อ – นามสกุล	นางสาวศิยารัตน์ แก้วศิริ
สาขาวิชา	ทัศนศิลป์และการออกแบบ
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ไชยพจน์ ทวلمانพ, Ph.D.
ปีการศึกษา	2564

บทคัดย่อ

งานวิจัย “จิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว: สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการใช้ภาพบัวในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญาจากการศึกษาเก็บข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมและสร้างองค์ความรู้ในการสร้างผลงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัย นำมาวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำผลการศึกษามาสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตน

จากการศึกษางานวิจัยพบว่า การใช้ภาพบัวในการสื่อสัญลักษณ์เชิงพุทธปรัชญาผ่านผลงานศิลปะตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน การใช้สัญลักษณ์ดอกบัวเป็นสิ่งที่สื่อในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ ซึ่งสัญลักษณ์ที่นิยมนำมาใช้คือดอกบัวบาน สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญาเพื่อใช้แสดงถึงหลักธรรมคำสอน ปรัชญาในพุทธศาสนาหรือเพื่อแสดงความความรู้สึกรักศรัทธาความเชื่อ ยกตัวอย่าง บัวสี่เหล่าที่เปรียบดอกบัว 4 ประเภทถึงสติปัญญาของบุคคลที่สอนได้หรือไม่ได้สามารถเข้าใจได้ง่ายด้วยความหมายนี้ ผลวิเคราะห์ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ที่ศึกษามาพัฒนาการสร้างสรรค์

ผลงานศิลปะชุดสรุปรูปนี้ได้รับแรงบันดาลใจมาจากธรรมชาติบัวเป็นภาพประทับใจมาถ่ายทอดด้วยสีเส้นแสงในบรรยากาศที่ไม่มีอยู่จริง การใช้รูปทรงบัวที่มีขนาดเล็กใหญ่มาใส่ในโครงสร้างรูปร่างอิสระของเส้นที่มาจากจังหวะของใบบัวเป็นเส้นคลื่นที่ให้ความรู้สึถึงการเคลื่อนไหว แปรกลตา เป็นการแสดงออกของอารมณ์ทางสุนทรีย์ะ ผสมกันของรูปทรงให้สอดคล้องกับพุทธปรัชญาเพื่อความสมบูรณ์ของผลงานศิลปะที่มีคุณค่าทางความงามและคุณค่าทางจิตใจในงานศิลปะรูปแบบงานจิตรกรรม 2 มิติ โดยจะนำเสนอผลงานในชุดผลงานทดลองจำนวน 2 ชุดและชุดผลงานสรุปที่พัฒนาการสร้างสรรค์

คำสำคัญ: จิตรกรรมไทยร่วมสมัย สัญลักษณ์ พุทธปรัชญา

Thesis Title	Lotuses in Thai Contemporary Painting: Symbols Conveying the Meanings of Buddhist Philosophy
Name-Surname	Miss Siyarat Keawkeeree
Program	Visual Arts and Design
Thesis Advisor	Professor Chaipot Haunmanop, Ph.D.
Academic Year	2021

ABSTRACT

The study on “Lotuses in Thai Contemporary Painting: Symbols Conveying the Meanings of Buddhist Philosophy” aimed to: 1) study the use of lotus paintings to convey meanings of Buddhist philosophy by collecting data related to the topic, and 2) gather and contribute to the body of knowledge on Thai contemporary painting, and then analyze this so that the results of the study could be used in the creation of Thai contemporary paintings showing personal identity.

It was found that lotuses have been used as symbols of Buddhist philosophy in pieces of art from the past to present. Lotus symbols convey positive meanings rather than negative ones. A blooming lotus is widely used as a symbol to show Buddha’s teachings, aspects of Buddhist philosophy, or Buddhists’ faith and belief. For example, four kinds of lotuses symbolize four kinds of people’s intelligence. The body of knowledge received from the analysis was used to inform and develop the creation of new works.

The resulting set of art pieces was inspired by the nature of lotuses. These paintings were expressed using light and colors in an imaginary atmosphere. Small and big lotus shapes were put in a structure and shapes of free lines derived from rhythms of lotus leaves, delivering an idea of movement and astonishment. This established an aesthetic mood mixed with shapes in accordance with Buddhist philosophy leading to artistic completeness, full of aesthetic and mental value through 2-dimensional paintings. Two sets of experimental work and a set of concluding work were presented.

Keywords: Thai contemporary painting, symbol, Buddhist philosophy

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยการสร้างสรรค์เรื่อง จิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว : สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงอย่างสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณา และความอนุเคราะห์ของรองศาสตราจารย์ ดร.ไชยพจน์ หวลมานพ อาจารย์ที่ปรึกษา และศาสตราจารย์ ดร.สมพร จูรี อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาให้คำปรึกษา คำแนะนำ และให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สุขชาติ เกาทอง ประธานกรรมการสอบและกรรมการสอบที่ให้ความกรุณา ในการแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ของงานวิจัย รวมทั้งเสียสละเวลาในการเป็นกรรมการสอบในครั้งนี้ และขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.วิโชค มุกตามณี และศาสตราจารย์กิตติคุณ วัฒนะ จุฑะวิภาต ประธานกรรมการสอบเสนอหัวข้อ และกรรมการสอบรองศาสตราจารย์ ดร.สกนธ์ ภู่งามดี ที่ได้เสียสละเวลาในการสอบเสนอหัวข้องานวิจัยในครั้งนี้ และขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ปานฉัตร อินทร์คง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งนภา สุวรรณศรี ที่ให้การสนับสนุน และให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีมาเสมอ จึงขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒน์ แสนขัติยรัตน์ อดีตอาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้ให้คำปรึกษา คำแนะนำ และให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาผลงาน รวมทั้งเป็นผู้สนับสนุน และช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ในงานวิจัยนี้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณยาย คุณพ่อ คุณแม่ ที่ให้ความรัก ความเมตตาที่มอบให้ผู้วิจัยเสมอมา และงานวิจัยครั้งนี้ได้รับความเมตตาจาก พี่น้อง เพื่อน ๆ และคณะอาจารย์ รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ที่ไม่สามารถกล่าวชื่อได้ทั้งหมด ที่ให้การสนับสนุน ให้ความช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจที่ตีมาเสมอ จึงกราบขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานวิจัยการสร้างสรรค์เรื่องนี้จะประโยชน์สำหรับผู้สนใจการศึกษา การวิเคราะห์ และการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะต่อไป หากงานวิจัยในครั้งนี้ มีข้อผิดพลาด ขาดข้อบกพร่อง หรือไม่สมบูรณ์ประการใด ผู้วิจัยขออภัยมา ณ โอกาสนี้

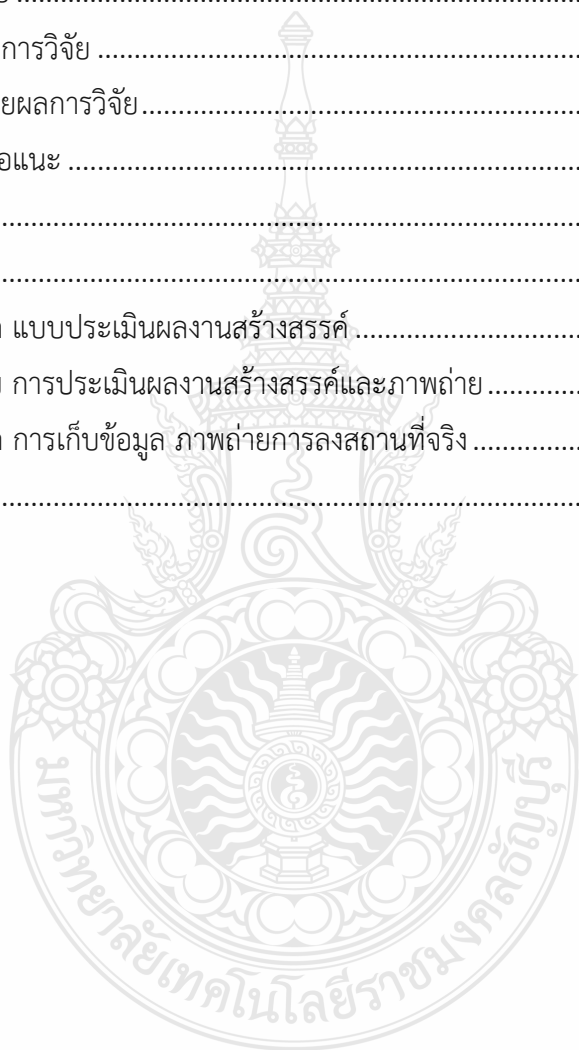
ศิยารัตน์ แก้วศิริ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(3)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(4)
กิตติกรรมประกาศ.....	(5)
สารบัญ.....	(6)
สารบัญตาราง.....	(8)
สารบัญภาพ.....	(11)
บทที่ 1 บทนำ.....	(18)
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญในการสร้างสรรค์.....	18
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	20
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	20
1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	22
1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	23
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	23
บทที่ 2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์.....	24
2.1 พุทธปรัชญา.....	24
2.2 ที่มาแนวคิดการใช้สัญลักษณ์.....	38
2.3 การใช้ภาพบัวในการสร้างสรรค์.....	44
2.4 การสร้างสรรค์จิตรกรรมไทยร่วมสมัยกับการใช้ภาพบัว.....	98
2.5 งานวิจัยและงานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้อง.....	111
2.6 สรุปผลการศึกษา.....	114
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย.....	118
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	119
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	120
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	121
3.4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล.....	122
3.5 แนวทางสร้างสรรค์.....	123
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและผลงานสร้างสรรค์.....	156

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	156
4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผลงานสร้างสรรค์.....	225
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย.....	260
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	260
5.2 อภิปรายผลการวิจัย.....	264
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	266
บรรณานุกรม.....	268
ภาคผนวก.....	276
ภาคผนวก ก แบบประเมินผลงานสร้างสรรค์.....	277
ภาคผนวก ข การประเมินผลงานสร้างสรรค์และภาพถ่าย.....	282
ภาคผนวก ค การเก็บข้อมูล ภาพถ่ายการลงสถานที่จริง.....	284
ประวัติผู้เขียน.....	287

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 2.1	แสดงลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของบัวแต่ละชนิด	48
ตารางที่ 2.1	แสดงลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของบัวแต่ละชนิด (ต่อ)	49
ตารางที่ 2.2	ตารางสรุปองค์ประกอบศิลป์บัวแต่ละประเทศ.....	93
ตารางที่ 2.2	ตารางสรุปองค์ประกอบศิลป์บัวแต่ละประเทศ (ต่อ)	94
ตารางที่ 2.2	ตารางสรุปองค์ประกอบศิลป์บัวแต่ละประเทศ (ต่อ)	95
ตารางที่ 2.3	การสรุปเทียบลักษณะการใช้ภาพบัวในงานศิลปะต่าง ๆ กับผลงานสร้างสรรค์ของผู้วิจัย.....	117
ตารางที่ 4.1	การวิเคราะห์และการตีความหมายบัวในทัศนะของพุทธปรัชญา	157
ตารางที่ 4.2	ตารางประกอบลักษณะของสกุลบัวหลวง (Lotus)	160
ตารางที่ 4.3	ตารางประกอบลักษณะของสกุลบัวสาย (Waterlily)	161
ตารางที่ 4.4	ตารางประกอบลักษณะของสกุลบัวสาย (Waterlily) (ต่อ) และบัววิคตอเรีย	162
ตารางที่ 4.5	แสดงการวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในอดีต.....	163
ตารางที่ 4.5	แสดงการวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในอดีต (ต่อ)	164
ตารางที่ 4.5	แสดงการวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในอดีต (ต่อ)	165
ตารางที่ 4.5	แสดงการวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในอดีต (ต่อ)	166
ตารางที่ 4.5	แสดงการวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในอดีต (ต่อ)	167
ตารางที่ 4.6	การวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ในพุทธศาสนาอินเดียสมัยโบราณ	168
ตารางที่ 4.6	การวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ในพุทธศาสนาอินเดียสมัยโบราณ (ต่อ)	169
ตารางที่ 4.7	ตารางวิเคราะห์การใช้ภาพบัวและความหมายทัศนะของศาสนา	170
ตารางที่ 4.7	ตารางวิเคราะห์การใช้ภาพบัวและความหมายทัศนะของศาสนา (ต่อ)	171
ตารางที่ 4.7	ตารางวิเคราะห์การใช้ภาพบัวและความหมายทัศนะของศาสนา (ต่อ)	172
ตารางที่ 4.7	ตารางวิเคราะห์การใช้ภาพบัวและความหมายทัศนะของศาสนา (ต่อ)	173

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตารางที่ 4.10 วิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานสถาปัตยกรรมกรรม แต่ละประเทศ (ต่อ)	192
ตารางที่ 4.10 วิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานสถาปัตยกรรมกรรม แต่ละประเทศ (ต่อ)	193
ตารางที่ 4.10 วิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานสถาปัตยกรรมกรรม แต่ละประเทศ (ต่อ)	194
ตารางที่ 4.11 การเปรียบเทียบการใช้ภาพบัวในงานจิตรกรรมฝาผนัง ของชรัวินโข่ง วัดบวรนิเวศ กับวัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ.....	199
ตารางที่ 4.11 ตารางวิเคราะห์การใช้ภาพบัวในงานจิตรกรรมฝาผนัง ของชรัวินโข่ง วัดบวรนิเวศกับวัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ (ต่อ)	200
ตารางที่ 4.12 ตารางวิเคราะห์ผลงานชุดทดลองที่ 1	230
ตารางที่ 4.12 ตารางวิเคราะห์ผลงานชุดทดลองที่ 1 (ต่อ)	231
ตารางที่ 4.13 ตารางวิเคราะห์ผลงานชุดทดลองที่ 2	236
ตารางที่ 4.13 ตารางวิเคราะห์ผลงานชุดทดลองที่ 2 (ต่อ)	237
ตารางที่ 4.14 ตารางวิเคราะห์ผลงานชุดสรุปที่ 1	243
ตารางที่ 4.14 ตารางวิเคราะห์ผลงานชุดสรุปที่ 1 (ต่อ)	244
ตารางที่ 4.15 องค์ความรู้การสร้างบัวในงานสร้างสรรค์	245
ตารางที่ 4.16 กระบวนการร่างภาพในจินตนาการ	246

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	23
ภาพที่ 2.1 แผนผังการแบ่งแยกสาขาของพุทธปรัชญา	26
ภาพที่ 2.2 การแบ่งพุทธปรัชญาแต่ละสาขาในประเทศไทย.....	27
ภาพที่ 2.3 ภาพหินสลักศิลปะสมัยสาญจี.....	41
ภาพที่ 2.4 ลักษณะสัญลักษณ์รูปดอกบัวที่ปรากฏในศิลปะของศาสนาพุทธ สมัยอินเดียโบราณ	43
ภาพที่ 2.5 ภาพวาดสวนประกอบไปด้วยสระน้ำ มีปลา เบ็ด ต้นปาปิรุส และดอกบัวสาย ๆ จากหลุมฝังศพเมบามอน ศิลปะอียิปต์.....	45
ภาพที่ 2.6 แผ่นหินสลักภาพมงคลในศาสนาพราหมณ์ สมัยทวารวดี.....	46
ภาพที่ 2.7 การเทียบระหว่างกับรูปดอกบัวหลวงกับลวดลายบัวในงานศิลปะไทย	50
ภาพที่ 2.8 ลักษณะการแสดงออกการใช้ภาพบัวในงานศิลปะ	52
ภาพที่ 2.9 ศิลปะของศาสนาเซน.....	53
ภาพที่ 2.10 ลักษณะแสดงออกการใช้ภาพบัวในงานศิลปะ ศาสนาพุทธเถรวาท.....	55
ภาพที่ 2.11 สัทธิธรรมปุณฺธุริกสูตรพิมพ์จากแม่พิมพ์แกะไม้ ศิลปะญี่ปุ่น.....	56
ภาพที่ 2.12 ลักษณะแสดงออกการใช้ภาพบัวในงานศิลปะ ศาสนาพุทธมหายาน	58
ภาพที่ 2.13 ลักษณะแสดงออกการใช้ภาพบัวในงานศิลปะ ศาสนาพุทธวัชรยาน	59
ภาพที่ 2.14 จิตรกรรมฝาผนังล้ำศาสนาพุทธ.....	61
ภาพที่ 2.15 ดอกบัวในศิลปะแบบจีน	63
ภาพที่ 2.16 ภาพสระบัว ศาลเจ้าเบ็นเท็นในชิบะ ศิลปิน ฮาซุย คาวาเสะ (Kawase Hasui)	64
ภาพที่ 2.17 ภาพดอกบัวบาน ศิลปิน โอฮาร่า โกศล (Ohara Koson)	65
ภาพที่ 2.18 สัญลักษณ์อักษรมงคล 8 ประการ.....	67
ภาพที่ 2.19 พุทธศิลป์ที่เบต.....	68
ภาพที่ 2.20 ศิลปะเวียดนาม.....	69
ภาพที่ 2.21 ศิลปะเวียดนาม	70
ภาพที่ 2.22 ศิลปะเขมร.....	71
ภาพที่ 2.23 ศิลปะพม่า	72
ภาพที่ 2.24 ศิลปะอินโดนีเซีย.....	73

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 2.25 ศิลปะลาว	74
ภาพที่ 2.26 ศิลปะไทย	76
ภาพที่ 2.27 ศิลปะไทย	77
ภาพที่ 2.28 ภาพจิตรกรรมฝาผนังสุสาน.....	79
ภาพที่ 2.29 ภาพจิตรกรรมฝาผนังสุสาน ศิลปะอียิปต์โบราณ.....	80
ภาพที่ 2.30 หังกำผ้าไหมปักด้วยเส้นไหมสีทอง ภาพเทพยมานตะกะ เป็นภาคดุของพระมัญชุศรีโพธิสัตว์	83
ภาพที่ 2.31 ภาพหังกำพระพุทธรเจ้า ศิลปะทิเบต ในเทศกาลพระพุทธรเจ้าอาบแสงตะวัน (เสวียตัน)	83
ภาพที่ 2.32 มันทาลา	85
ภาพที่ 2.33 จิตรกรรมสีฝุ่น.....	87
ภาพที่ 2.34 ประติมากรรมรูปสัญลักษณ์	88
ภาพที่ 2.35 ประติมากรรมรูปเคารพ.....	90
ภาพที่ 2.36 รูปแบบบัวในองค์ประกอบของงานสถาปัตยกรรมไทย	92
ภาพที่ 2.37 จิตรกรรมไทยแบบประเพณี	101
ภาพที่ 2.38 จิตรกรรมไทยแบบอิทธิพลศิลปะตะวันตก.....	102
ภาพที่ 2.39 จิตรกรรมฝาผนังผลงานของขรัวอินโขง.....	102
ภาพที่ 2.40 แผนภาพแสดงการหักเหของแสงสีขาวเป็นสีรุ้ง.....	108
ภาพที่ 2.41 แผนผังวงสีธรรมชาติ (Natural order of color or Color wheel)	108
ภาพที่ 3.1 แผนผังดำเนินงานวิจัย	119
ภาพที่ 3.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย	121
ภาพที่ 3.3 กรอบแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงานชุดทดลองที่ 1	124
ภาพที่ 3.4 ภาพร่างชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 1.....	124
ภาพที่ 3.5 ภาพร่างชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 2.....	124
ภาพที่ 3.6 ภาพร่างชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 3.....	125
ภาพที่ 3.7 ภาพร่างชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 4.....	125
ภาพที่ 3.8 ภาพร่างชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 5.....	125

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 3.9 ภาพร่างชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 6.....	125
ภาพที่ 3.10 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 1	125
ภาพที่ 3.11 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 2	125
ภาพที่ 3.12 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 3	126
ภาพที่ 3.13 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 4	126
ภาพที่ 3.14 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 5	126
ภาพที่ 3.15 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 6	126
ภาพที่ 3.16 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 7	126
ภาพที่ 3.17 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 8.....	126
ภาพที่ 3.18 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 9	127
ภาพที่ 3.19 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 10	127
ภาพที่ 3.20 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 11	127
ภาพที่ 3.21 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 12	127
ภาพที่ 3.22 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 13	127
ภาพที่ 3.23 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 14	127
ภาพที่ 3.24 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 15	128
ภาพที่ 3.25 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 16	128
ภาพที่ 3.26 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 17	128
ภาพที่ 3.27 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 18	128
ภาพที่ 3.28 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 19	128
ภาพที่ 3.29 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 20	129
ภาพที่ 3.30 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 21	129
ภาพที่ 3.31 กรอบแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงานชุดทดลองที่ 2.....	129
ภาพที่ 3.32 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 1	130
ภาพที่ 3.33 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 2	130
ภาพที่ 3.34 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 3	130
ภาพที่ 3.35 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 4	130

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 3.36 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 5	130
ภาพที่ 3.37 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 6	130
ภาพที่ 3.38 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 7	131
ภาพที่ 3.39 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 8	131
ภาพที่ 3.40 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 9	131
ภาพที่ 3.41 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 10	131
ภาพที่ 3.42 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 11	131
ภาพที่ 3.43 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 12	131
ภาพที่ 3.44 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 13	132
ภาพที่ 3.45 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 14	132
ภาพที่ 3.46 ภาพร่างสี่ชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 15	132
ภาพที่ 3.47 ผลงานชิ้นที่ 1 ชุดทดลองที่ 1	133
ภาพที่ 3.48 ผลงานชิ้นที่ 2 ชุดทดลองที่ 1	134
ภาพที่ 3.49 ผลงานชิ้นที่ 3 ชุดทดลองที่ 1	135
ภาพที่ 3.50 ผลงานชิ้นที่ 1 ชุดทดลองที่ 2	136
ภาพที่ 3.51 ผลงานชิ้นที่ 2 ชุดทดลองที่ 2	137
ภาพที่ 3.52 ผลงานชิ้นที่ 3 ชุดทดลองที่ 2	138
ภาพที่ 3.53 ผลงานชิ้นที่ 4 ชุดทดลองที่ 2	139
ภาพที่ 3.54 กรอบแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงานชุดสรุปที่ 1	140
ภาพที่ 3.55 ภาพร่างสี่ชุดสรุปที่ 1 ภาพที่ 1	141
ภาพที่ 3.56 ภาพร่างสี่ชุดสรุปที่ 1 ภาพที่ 2	141
ภาพที่ 3.57 ภาพร่างสี่ชุดสรุปที่ 1 ภาพที่ 3	141
ภาพที่ 3.58 ภาพร่างสี่ชุดสรุปที่ 1 ภาพที่ 4	141
ภาพที่ 3.59 ภาพร่างสี่ชุดสรุปที่ 1 ภาพที่ 5	141
ภาพที่ 3.60 ภาพร่างสี่ชุดสรุปที่ 1 ภาพที่ 6	141
ภาพที่ 3.61 กรอบแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงานชุดสรุปที่ 2	142
ภาพที่ 3.62 ภาพร่างสี่ชุดสรุปที่ 2 ภาพที่ 1	143

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 3.63 ภาพร่างสีชุดสรุปีที่ 2 ภาพที่ 2.....	143
ภาพที่ 3.64 ภาพร่างสีชุดสรุปีที่ 2 ภาพที่ 3.....	143
ภาพที่ 3.65 ภาพร่างสีชุดสรุปีที่ 2 ภาพที่ 4.....	143
ภาพที่ 3.66 ภาพร่างสีชุดสรุปีที่ 2 ภาพที่ 5.....	143
ภาพที่ 3.67 ภาพร่างสีชุดสรุปีที่ 2 ภาพที่ 6.....	143
ภาพที่ 3.68 การเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการสร้างสรรค์ผลงาน	144
ภาพที่ 3.69 การเตรียมวัสดุเฟรมผ้าใบในการสร้างสรรค์ผลงาน	145
ภาพที่ 3.70 ขั้นตอนการทำพื้นผิวในการสร้างสรรค์ผลงาน	145
ภาพที่ 3.71 ขั้นตอนในการร่างแบบบนผลงานจริงในการสร้างสรรค์.....	146
ภาพที่ 3.72 ขั้นตอนการลงสีในการสร้างสรรค์ผลงาน.....	146
ภาพที่ 3.73 ขั้นตอนการสร้างรายละเอียดในการสร้างสรรค์ผลงาน	147
ภาพที่ 3.74 ผลงานที่เสร็จสมบูรณ์.....	147
ภาพที่ 3.75 ผลงานชั้นที่ 1 ชุดสรุปีที่ 1	148
ภาพที่ 3.76 ผลงานชั้นที่ 2 ชุดสรุปีที่ 1	149
ภาพที่ 3.77 ผลงานชั้นที่ 3 ชุดสรุปีที่ 1	150
ภาพที่ 3.78 ผลงานชั้นที่ 1 ชุดสรุปีที่ 2	151
ภาพที่ 3.79 ผลงานชั้นที่ 2 ชุดสรุปีที่ 2	152
ภาพที่ 4.1 ภาพประกอบของวิมุตติจิต.....	159
ภาพที่ 4.2 งานจิตรกรรมไทยฝาผนัง ผลงานขรรค์อินโข่ง ชั้นที่ 1.....	196
ภาพที่ 4.3 งานจิตรกรรมไทยฝาผนัง ผลงานขรรค์อินโข่ง ชั้นที่ 2.....	197
ภาพที่ 4.4 ผลงานเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ชั้นที่ 1	201
ภาพที่ 4.5 ผลงานเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ชั้นที่ 2	202
ภาพที่ 4.6 ผลงานเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ชั้นที่ 3	203
ภาพที่ 4.7 ผลงานเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ชั้นที่ 4	204
ภาพที่ 4.8 ผลงานพิชัย นิรันต์ ชั้นที่ 1.....	206
ภาพที่ 4.9 ผลงานพิชัย นิรันต์ ชั้นที่ 2.....	207
ภาพที่ 4.10 ผลงานพิชัย นิรันต์ ชั้นที่ 3.....	209

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 4.11 ผลงานพิชัย นีรันต์ ชั้นที่ 4.....	210
ภาพที่ 4.12 ผลงานปัญญา วิจิตนธนสาร ชั้นที่ 1	212
ภาพที่ 4.13 ผลงานปัญญา วิจิตนธนสาร ชั้นที่ 2	213
ภาพที่ 4.14 ผลงานปรีชา เกาทอง ชั้นที่ 1.....	215
ภาพที่ 4.15 ผลงานปรีชา เกาทอง ชั้นที่ 2.....	217
ภาพที่ 4.16 ผลงานปรีชา เกาทอง ชั้นที่ 3.....	218
ภาพที่ 4.17 ผลงานปรีชา เกาทอง ชั้นที่ 4.....	219
ภาพที่ 4.18 ผลงานโกลด มอแน ชั้นที่ 1.....	221
ภาพที่ 4.19 ผลงานโกลด มอแน ชั้นที่ 2.....	222
ภาพที่ 4.20 ผลงานโกลด มอแน ชั้นที่ 3.....	223
ภาพที่ 4.21 ผลงานโกลด มอแน ชั้นที่ 4.....	224
ภาพที่ 4.22 ชื่อผลงาน มารไม่มาบารมีไม่เกิด	226
ภาพที่ 4.23 ภาพร่างต้นแบบสีกับภาพผลงานสร้างสรรค์ที่เสร็จสมบูรณ์	227
ภาพที่ 4.24 การแสดงค่าน้ำหนักและโทนสีที่ใช้ในผลงาน	228
ภาพที่ 4.25 การวิเคราะห์การจัดองค์ประกอบของภาพ.....	229
ภาพที่ 4.26 ชื่อผลงาน ไม่มีชื่อ.....	232
ภาพที่ 4.27 ภาพร่างต้นแบบสีกับภาพผลงานสร้างสรรค์ที่เสร็จสมบูรณ์	233
ภาพที่ 4.28 การวิเคราะห์โทนสี	234
ภาพที่ 4.29 การวิเคราะห์การจัดองค์ประกอบของภาพ.....	235
ภาพที่ 4.30 ชื่อผลงาน จิตวิมุตติ 2	238
ภาพที่ 4.31 ภาพร่างต้นแบบกับภาพผลงานสร้างสรรค์จริง.....	239
ภาพที่ 4.32 การวิเคราะห์โทนสี	240
ภาพที่ 4.33 เปรียบเทียบการใช้ค่าน้ำหนักอ่อน-แก่ของสี.....	241
ภาพที่ 4.34 ภาพแสดงแบ่งเส้นแกนทางดิ่งกำหนดดุลยภาพ	242
ภาพที่ 4.35 ผลงานชั้นที่ 1 ชุดสรุปที่ 2	247
ภาพที่ 4.36 ภาพร่างต้นแบบกับภาพผลงานสร้างสรรค์จริง.....	248
ภาพที่ 4.37 การวิเคราะห์โทนสี	249

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 4.38 การใช้ค่าน้ำหนักอ่อน-แก่ของสี.....	250
ภาพที่ 4.39 การจัดวางองค์ประกอบภาพ.....	251
ภาพที่ 4.40 ผลงานชิ้นที่ 2 ชุดสรุปที่ 2.....	252
ภาพที่ 4.41 ภาพร่างต้นแบบกับภาพผลงานสร้างสรรค์จริง.....	253
ภาพที่ 4.42 การวิเคราะห์โทนสี.....	254
ภาพที่ 4.43 การจัดวางองค์ประกอบภาพ.....	255
ภาพที่ 5.1 ผังกรอบอาศัยความรู้ในการสร้างสรรค์.....	263
ภาพที่ 5.2 กระบวนการสร้างองค์ความรู้.....	266

บทที่ 1

บทนำ

วิถีชีวิตไทยมีการดำเนินชีวิตแตกต่างจากในอดีตที่ผ่านมา สังคมมีการอยู่ร่วมกันอย่างมีเอกภาพประสานสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียวกัน ต่างจากปัจจุบันที่มุ่งพัฒนาสังคมตามสภาพแวดล้อม ทำให้มีหลักและวิถีชีวิตที่ไม่เหมือนกัน เช่น ปรัชญาตะวันออกเชื่อว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ จึงพัฒนาชีวิตเพื่อให้กลมกลืนกับวิถีตามธรรมชาติ ส่วนปรัชญาตะวันตกเชื่อว่า มนุษย์สามารถเอาชนะสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกจักรวาล พยายามเอาชนะธรรมชาติจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ ๆ สร้างสิ่งใหม่เพื่อทำลายความเชื่อในอดีตดังเช่น วิทยาศาสตร์ วิวัฒนาการเหล่านี้ทำลายสิ่งที่เป็นธรรมชาติตลอดจนมนุษย์

ในสังคมที่นับถือพุทธศาสนาการที่จะแยกธรรมชาติกับธรรมะเป็นเรื่องยากที่จะแยกออกจากกัน เพราะธรรมชาติกับธรรมะสอนให้รู้จักกับสภาวะความเป็นไปตามธรรมชาติ เป็นอันหนึ่งเดียวกันตามสังฆธรรมที่ว่า มีเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปเป็นความจริงที่ยอมรับและเป็นหลักธรรมขึ้นไปสู่สิ่งที่ดี เช่นเดียวกับศิลปะที่เป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาและมีพัฒนาการทางรูปแบบ เทคนิค เนื้อหา กลวิธีมาตลอดจนถึงปัจจุบัน การสร้างสรรค์ศิลปะมีจุดมุ่งหมายในการแสดงออกทางศิลปะ ที่มีจุดหมายศิลปะเพื่อชีวิต เกี่ยวข้องกับการรับรู้คุณค่าทางศิลปะที่มีคุณค่าความดีงาม ถูกสร้างขึ้นมาจากความศรัทธาในศาสนา ขนบธรรมเนียมของสังคม เพื่อแสดงออกทางจิตใจที่มีต่อสิ่ง ๆ หนึ่ง ดังเช่นจิตรกรรมไทยที่ถูกสร้างเพื่อแสดงออกถึงความศรัทธา ใช้เพื่อสั่งสอนกระตุ้นเตือนถึงกรรมดีกรรมชั่ว โดยเนื้อหาที่ผ่านมาในอดีตเต็มไปด้วยปรัชญาที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา คตินิยมที่ถ่ายทอดเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในอุดมคติของไทยผสมผสานกับแนวคิดศิลปะตามจิตใต้สำนึก ซึ่งมีบทบาทสำคัญที่ช่วยสะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่ฝังลึกและสืบทอดมาช้านานผ่านงานศิลปะไทย

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญในการสร้างสรรค์

ยุคสมัยอินเดียดินแดนกำเนิดของพุทธศาสนาที่ยังไม่นิยมสร้างรูปเคารพแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้มีการแก้ปัญหาในยุคสมัยนั้นโดยการสร้างรูปสัญลักษณ์ (Symbols) “สัญลักษณ์ (Symbol) คือ สิ่งหนึ่งที่ใช้แสดงความหมายของอีกสิ่งหนึ่ง หรือเครื่องหมายที่ใช้แทนรูปความคิด” (ชูลุด นิมเมสมอ, 2557, น. 412) มาจากการสื่อความหมาย ดีความ และแทนค่าด้วยรูปศิลปะที่ใช้แสดงออกทางธรรมชาตินำไปสู่กระบวนการตัดทอน เพิ่มเติมบางส่วนและนำไปสู่การสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะแทนการสร้างรูปเคารพ “จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในประเทศอินเดีย กล่าวคือ ในประเทศอินเดียก่อนที่จะมีรูปเคารพนั้นได้มีการสร้างสัญลักษณ์ต่าง ๆ ขึ้นแทนรูปเคารพ (Aniconic symbols)

ดังปรากฏในงานศิลปกรรมทางพุทธศาสนายุคแรก ๆ เช่น สถูปที่ภารhut (Bharhut) และ สถูปสาณจี (Sanchi) ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ไม่ได้ค้นพบประติมากรรมของพระพุทธรูปองค์เลย พระพุทธรูปที่ปรากฏในปัจจุบันนั้นนำมาต่อเติมภายหลัง แต่ปรากฏว่ามีภาพสลักสัญลักษณ์ต่าง ๆ อยู่ เช่น สถูปที่มีฉัตรปักอยู่ ต้นไม้ นาค ยักษ์และยักษ์ณี เป็นต้น ส่วนรูปเคารพนั้นเกิดขึ้นในระยะหลัง” (ปริชา นุ่นสุข, 2554, น. 14) ซึ่งที่พบส่วนใหญ่เป็นหินสลักภาพพุทธประวัติตามเหตุการณ์ที่ทำให้เป็นสัญลักษณ์ เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาพุทธศาสนาในงานสถาปัตยกรรม ประดับตกแต่งสถูปเจดีย์ เสาโอศอก เช่น สัญลักษณ์พระแท่นและต้นโพธิ์ หมายถึง ตรัสรู้ สัญลักษณ์ดอกบัว หมายถึง ประสูติ สัญลักษณ์ธรรมจักร หมายถึง ปฐมเทศนา สัญลักษณ์พระแท่นวาง หมายถึง พระสัมมาสัมพุทธเจ้า สัญลักษณ์พระสถูป หมายถึง ปรีนิพพาน สัญลักษณ์รอยพระพุทธรบาท หมายถึง การเจริญรอยตามบาทของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า สัญลักษณ์ตรีรัตน หมายถึง พระรัตนตรัยเป็นเครื่องหมายสูงสุดในพระพุทธรศาสนาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 3-4

ท่านพุทธทาส กล่าวว่า “สิ่งที่จะต้องศึกษาก็คือ ดอกบัวเป็นดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์ของทุกศาสนาและทุกลัทธิอยู่ก่อนแล้ว กิริยาที่บาน หมายถึงการมีอะไรเกิดขึ้นมาในลักษณะพิเศษ ซึ่งในที่นี้หมายถึงการที่พระพุทธรเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก และการที่ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งก็นับรวมอยู่ในคำว่า การเกิด (Nativity) ด้วยเหมือนกัน เพราะเกิดมาเพื่อตรัสรู้ ดังนั้นจึงทำสัญลักษณ์แห่งการประสูติเป็นภาพดอกบัวบานมากที่สุดกว่าสัญลักษณ์อย่างอื่น ๆ” (พุทธทาสภิกขุ, 2552, น. 5) การนิยมนำรูปบัวลักษณะต่าง ๆ ของธรรมชาติบัวมาใช้ในการสร้างสรรค์งานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญาออกจากความงามแล้วการเกิดอันพิเศษกว่าดอกไม้ชนิดอื่น คือหลุดพ้นจากมลทินของโคลนตมแล้วแบ่งบานขึ้นเหนือน้ำเสมอ และยังสวยงามด้วยรูปทรง สีสัน กลิ่น คูบริสุทธิ บัวยังมีความข้องเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมในหลายประเทศ เช่น อินเดีย จีน ญี่ปุ่น อียิปต์ ฯ เป็นหนึ่งในดอกไม้ที่ถูกกล่าวถึงในพุทธประวัติ ทศชาติชาดกของพระพุทธรเจ้าและอดีตพุทธในพุทธศาสนาและลัทธิอื่น ๆ ซึ่งมีความหมายแตกต่างกันไปตามคติความเชื่อของประเทศนั้น ๆ ซึ่งงานศิลปะไทยได้รับอิทธิพลผ่านจากศาสนาพุทธในยุคสมัยก่อน ทั้งรูปแบบทางศิลปะ เนื้อหา เทคนิคและกลวิธี ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ศิลปะไทยได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงซึ่งรับอิทธิพลจากตะวันตกที่เข้ามาที่มีความสัมพันธ์ที่ปรากฏชัดเจนคืองานจิตรกรรมฝาผนังของ ชรัวอินโข่ง ในวัดบวรนิเวศและวัดบรมนิวาส ได้รับอิทธิพลของรูปแบบทางศิลปะตะวันตก เทคนิคการวาดภาพที่มีมิติด้วยหลักทัศนียภาพ การใช้สีน้ำหนักแสงเงา ตัวภาพ รวมถึงการจัดวางภาพผสมผสานกับพุทธปรัชญาในอุดมคติของไทย สร้างความแตกต่างไปจากงานจิตรกรรมไทยในยุคสมัยนั้นและกล่าวได้ว่าเป็นงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยยุคแรกของไทย

สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายของพุทธปรัชญาที่แฝงในศิลปะย่อมมีความหมายที่ลึกซึ้งสามารถถ่ายทอดออกมาผ่านงานศิลปะ การที่หยิบยกความคิดของงานศิลปะสมัยโบราณที่เป็นรากฐาน

การศึกษา เพื่อใช้เป็นพื้นฐานความคิดข้อมูลในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ซึ่งในการสร้างสรรค์นี้พบคำถาม ปัญหาที่เกิดขึ้นว่า ทำไมถึงเลือกที่จะนำบัวมาใช้สร้างสรรค์ในการแสดงออก อาจารย์ไชยพจน์ หวลมานพ กล่าวไว้ว่า “ก็คงเหมือนกับทำไมคนไทยต้องทานข้าวซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่ผูกพันกันมาจนแยกออกจากกันไม่ได้” ผู้วิจัยมีความประทับใจในธรรมชาติของบัวที่เป็นแรงบันดาลใจและสนใจเลือกที่จะศึกษาภาพบัวในงานจิตรกรรมไทยตลอดจนงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัย ต้องการศึกษาศัพทวิทยาที่แฝงอยู่ในงานศิลปะ นำมาสร้างสรรค์ผลงานที่แสดงออกทางรูปลักษณ์ของบัวเมื่อกระทบกับจิตใจทำให้เกิดความงามและนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อสร้างองค์ความรู้ทางศิลปะ และสร้างสรรค์ผลงานรูปแบบจิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว : สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา เป็นการแสดงออกผ่านการถ่ายทอดลักษณะธรรมชาติของบัว มนุษย์ สัตว์หรือสิ่งมีชีวิตมาประกอบกับทัศนธาตุทางศิลปะ เกิดเป็นรูปทรงใหม่ ด้วยเทคนิควิธีการทับซ้อนของเส้น สี รูปทรง แสงเงา และพื้นผิวตามจังหวะลีลาของอารมณ์ความรู้สึกให้เป็นไปตามหลักทฤษฎีศิลปะ และองค์ประกอบศิลป์ที่จะแสดงให้เห็นเด่นชัดหรือไม่ ต้องการให้คล้ายคลึง แต่เพื่อให้เป็นตามความหมายสื่อโดยตรงหรือแฝงแนวคิดพุทธปรัชญาที่เข้าใจได้ง่ายในเวลาเดียวกัน ซึ่งผู้วิจัยเลือกที่จะนำเสนอในด้านภายในจิตใจของมนุษย์ผ่านรูปสัญลักษณ์คือ “บัว” โดยใช้หลักการเกิดขึ้นดำรงอยู่และดับไป สะท้อนการดิ้นรนพยายามที่จะหลุดพ้นจากกิเลส ในสภาพสังคมปัจจุบันที่มีกิเลสยั่วยวนหลงใหล มัวเมา ผ่านการรับรู้ในความคิดตามจินตนาการให้เกิดเป็นรูปธรรมในงานจิตรกรรมไทย 2 มิติ เพื่อให้เกิดความงามทางสุนทรียและสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ชมให้สอดคล้องกับทฤษฎีการแสดงออก (Expression Theory)

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาการใช้ภาพบัวในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา
- 1.2.2 เพื่อรวบรวมและสร้างองค์ความรู้ในการสร้างผลงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัย
- 1.2.3 เพื่อนำผลการศึกษามาสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตน

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

- 1.3.1. ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล
  - 1.3.1.1 ศึกษาประวัติความเป็นมาการใช้ภาพบัวตั้งแต่สมัยอดีตถึงปัจจุบัน
  - 1.3.1.2 ศึกษาภาพดอกบัวในงานจิตรกรรมไทยฝาผนังในเชิงสัญลักษณ์ ได้แก่ วัดบวรนิเวศ วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ เป็นต้น

1.3.1.3 ศึกษาบัวในธรรมชาติ ด้วยการลงพื้นที่ สถานที่จริงภายในสระบัวของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี และแหล่งข้อมูลภายในห้องสมุด บทความในวารสารอิเล็กทรอนิกส์

1.3.1.4 ศึกษาผลงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยของศิลปินที่เกี่ยวข้อง

1.3.2 ขอบเขตของการวิเคราะห์

1.3.2.1 วิเคราะห์ด้านจิตรกรรม

- 1) วิเคราะห์การใช้ภาพบัวในการสื่อความหมายเกี่ยวกับพุทธปรัชญา
- 2) วิเคราะห์ภาพดอกบัวในงานจิตรกรรมไทยฝาผนังในเชิงสัญลักษณ์ที่วัดบวรนิเวศ และวัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ ที่เกี่ยวข้องกับบัว เช่น เรื่องความเชื่อบัวในศาสนา

1.3.2.2 วิเคราะห์ด้านธรรมชาติ

- 1) วิเคราะห์รูปทรงบัวในธรรมชาติ เช่น สกลบัวหลวง, สกลบัวสาย

1.3.2.3 วิเคราะห์ผลงานศิลปินจิตรกรรมไทยร่วมสมัย

- 1) วิเคราะห์สีที่ใช้ในการสร้างสรรค์
- 2) วิเคราะห์ความสว่างและความมืดที่แสดงออกในผลงาน
- 3) วิเคราะห์องค์ประกอบที่ใช้ในการสร้างสรรค์
- 4) วิเคราะห์การแทนค่า สื่อความหมายสัญลักษณ์

1.3.3 ขอบเขตของการสร้างสรรค์

ผลงานการสร้างสรรค์มีจำนวน 2 ชุด รวมมีทั้งหมด 5 ชิ้นงาน

1.3.3.1 รูปแบบผลงาน จิตรกรรมไทยร่วมสมัย 2 มิติ

1.3.3.2 เทคนิค มีความหลากหลายในการสร้างสรรค์

- 1) เทคนิคสีอะคริลิคบนผ้าใบ
- 2) ขนาดผลงาน 150 x 120 ซม.

1.3.3.3 แนวความคิด งานจิตรกรรมรูปแบบ 2 มิติ สื่อความหมายโดยใช้สัญลักษณ์รูปบัว การนำรูปทรงของดอกบัว ในลักษณะดอกตูม ดอกบาน ๆ นำมาแทนความหมายถึง การเกิด ปัญหา การเกิดใหม่ ผู้ที่หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง กลายเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม ตามสภาวะจิตในปัจจุบัน โดยการใช้การแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกผ่านรูปบัว ผสมกับรูปทรงอื่นๆ การใช้สีในแนวคิดของทฤษฎีศิลปะแม่สีแสงอาทิตย์ และทฤษฎีศิลปะแสง-เงา ที่สะท้อนความคิดภายในจิตใจได้สำนึก ที่มีวิธีการสร้างมิติด้วยค่าน้ำหนักของสีและหลักการทัศนียภาพผสมกับงานจิตรกรรมไทยที่มีการตัดเส้นเป็นการเน้นจุดเด่นของภาพ นำมาเป็นแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยด้วยเทคนิคสีอะคริลิค

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

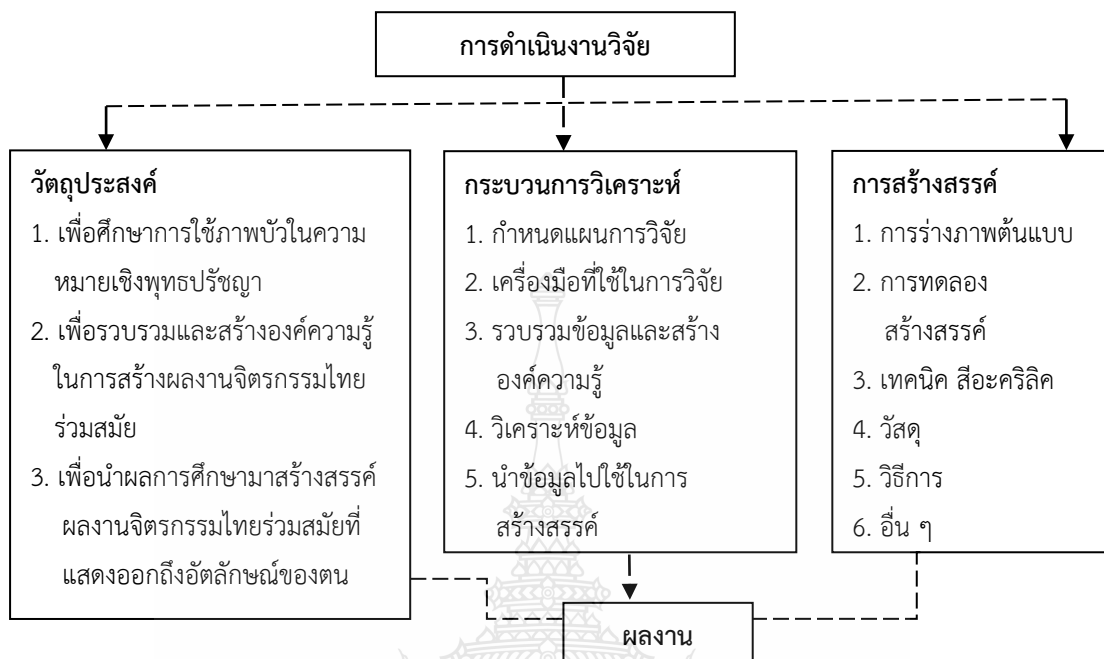
จิตรกรรมไทยร่วมสมัย (Thai Contemporary Painting) หมายถึง รูปแบบงานจิตรกรรมของไทยที่แสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์อย่างมีความอิสระ ทางแนวคิด เนื้อหา วิธีการ ที่ผสมผสานไปกับความเจริญในยุคสมัยปัจจุบัน เกิดการต่อยอดจากการพัฒนารูปแบบงานจิตรกรรมไทยเดิมให้แสดงออกตามแนวคิดใหม่ของศิลปิน

พุทธปรัชญา (Buddhist Philosophy) หมายถึง ความรู้อันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว เป็นหลักธรรมสำคัญในศาสนาพุทธโดยศึกษาเหตุและผล เพื่อให้รู้เข้าใจความจริง เข้าใจความหมายของชีวิต การดำรงชีวิตให้ปรับตัวสอดคล้องสัมพันธ์กับความจริง

สัญลักษณ์ (Symbols) หมายถึง การสื่อความหมายในทางตรงหรือให้ความหมายทางอ้อมซึ่งคนทั่วไปสามารถรับรู้ได้ เช่น ดอกบัวแทนความหมายของความดี ความงาม ความบริสุทธิ์ การเจริญเติบโตที่เกี่ยวกับศาสนา แต่ในงานวิจัยนี้ได้นำรูปแบบที่ปรากฏในธรรมชาติ รูปสัญลักษณ์บัวในงานศิลปะ และวรรณกรรมของศาสนารวมทั้งรูปมนุษย์ รูปสัตว์ รูปสิ่งของมาใช้สื่อความหมายทางพุทธปรัชญา เพื่อแสดงถึงความรู้สึกภายใน การเป็นตัวแทนเหล่าสรรพสัตว์บนโลกที่ต้องการ การหลุดพ้นจากความทุกข์

หลักทัศนียวิทยา (Perspective) หมายถึง การวาดภาพ 2 มิติด้วยการใช้เส้นแสดงออกให้ดูเป็นภาพ 3 มิติ ทำให้รู้สึกว่ามีภาพมีความกว้าง ความยาวและความลึก เพื่อสร้างภาพให้มีความเหมือนจริง แสดงระยะของสิ่งของที่อยู่ใกล้-ไกลออกไป หรือแสดงความตื้น-ลึกลงไป ซึ่งมีวิธีการเขียนเส้นแบบจุดรวมสายตาออกมาจากจุดเดียว แบบจุดรวมสายตาสองจุด และแบบจุดรวมสายตาสามจุด นำมาใช้ทั้งงานจิตรกรรม งานประติมากรรม และงานสถาปัตยกรรม ในศิลปะตะวันตกนิยมนำมาใช้เพื่อสร้างบรรยากาศของงานจิตรกรรมลัทธิเซอร์เรียลลิสต์ (เหนือจริง) และศิลปะตะวันออกนิยมนำมาใช้ในการเขียนภาพวิญญูเขา ต้นไม้ แม่น้ำ ภาพทิวทัศน์ของอาคารบ้านเรือนในงานจิตรกรรม ซึ่งมีหลักการใช้คือ สิ่งของที่อยู่ระยะหน้าจะมีขนาดใหญ่กว่าสิ่งของที่อยู่ระยะหลังใกล้จุดรวมสายตา วัตถุที่อยู่ระยะไกลจะเห็นรายละเอียดที่ชัดเจนกว่าวัตถุที่อยู่ระยะไกล

1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ที่มา ศิয়ারัตน์ แก้วศิริ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.6.1 ได้ศึกษาการใช้ภาพบัวในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา
- 1.6.2 ได้รวบรวมและสร้างองค์ความรู้ในการสร้างสรรคผลงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัย
- 1.6.3 ได้นำผลการศึกษามาสร้างสรรคผลงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตน

สรุปการดำเนินงานวิจัยสร้างสรรคนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาขั้นตอนการวางแผนงานวิจัย กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ การกำหนดขอบเขตการศึกษาค้นคว้าข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล และศึกษาแนวทางการสร้างสรรคผลงาน เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

บทที่ 2

ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์

งานวิจัยหัวข้อ จิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปแบบ : สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา มีการศึกษาข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะต้องอาศัยแนวคิดหลักการที่เกิดจากเหตุผล โดยสามารถแบ่งรายละเอียดข้อมูลได้ดังต่อไปนี้

- 2.1 พุทธปรัชญา
- 2.2 ที่มาแนวคิดการใช้สัญลักษณ์
- 2.3 การใช้ภาพบัวในการสร้างสรรค์
- 2.4 การสร้างสรรค์จิตรกรรมไทยร่วมสมัยกับการใช้ภาพบัว
- 2.5 งานวิจัยและงานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้อง
- 2.6 สรุปผลการศึกษา

2.1 พุทธปรัชญา

งานวิจัยการสร้างสรรค์เรื่อง จิตรกรรมร่วมสมัยรูปแบบ : สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา การศึกษาพุทธปรัชญาได้แนวคิดมาจาก การพบว่าในอดีตภาพบัวนิยมถูกใช้ในงานศิลปะทางศาสนาเป็นส่วนมาก มาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงสมัยปัจจุบัน โดยมีสาระจากการนำคำสอนทางพุทธศาสนาที่มีจุดเริ่มต้นจากความสงสัยและความต้องการหลุดพ้นจากความทุกข์แล้วนำไปสู่การแสวงหาหนทางของชีวิต ดังนั้นปรัชญา ศาสนา และศิลปะจึงมีความเชื่อมโยงสอดคล้องกัน งานวิจัยนี้ได้แบ่งการศึกษาพุทธปรัชญาออกเป็น 3 แนวทางคือ แนวคิดพุทธปรัชญาในประเทศไทยกับพุทธปรัชญาของนิกายต่าง ๆ แนวคิดตามทัศนะเรื่องบัวกับพุทธปรัชญา และแนวคิดเรื่องสุนทรียศาสตร์ที่เกี่ยวข้องศาสนา

“วิชาปรัชญา (Philosophy) คือวิชาที่ว่าด้วยความจริง แบ่งออกเป็น 4 สาขา คือ อภิปรัชญา ญาณวิทยา จริยปรัชญา และตรรกวิทยา” (กำจร สุนพงษ์ศรี, 2559, น. 4) ในส่วนของปรัชญากรีกโบราณได้แบ่งเนื้อหาสำคัญของวิชาปรัชญา ในปัจจุบันเรียกว่าปรัชญาบริสุทธิ์ (Pure Philosophy) ได้แบ่งออกเป็น 3 สาขาคือ อภิปรัชญา (Metaphysics) ญาณวิทยา (Epistemology) และคุณวิทยาหรือ อรรถวิทยา (Axiology) โดยคุณวิทยากล่าวถึงปรัชญา 2 สาขาคือ จริยศาสตร์ (Ethics) เป็นสาขาที่กล่าวถึงความดี ความชั่ว การตัดสินความดีชั่ว รวมถึงพุทธปรัชญาถูกจัดให้เป็นเรื่องของจริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) สาขาที่ว่าด้วยความงาม หลักการตัดสินคุณค่าทางความงามเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ

ความหมายของพุทธปรัชญา

พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ กล่าวไว้ว่า “หลักพุทธปรัชญา คือ หลักคำสอนที่เกี่ยวกับความจริง (สัจธรรม) และหลักปฏิบัติ (จริยธรรม) บางประการของพระพุทธศาสนาได้จะซึ่งนำมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลตามวิธีการของปรัชญา ก็ไม่มีอยู่มากนัก แต่หลักคำสอนสำคัญเหล่านั้นเมื่อกล่าวแล้วก็จะครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดได้ เช่น หลักไตรลักษณ์ หลักของอริยสัจ หรือหลักของปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น” (ชัยยันต์ จตตาลโย, 2558, น. 30)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์บุญมี แท่นแก้ว กล่าวไว้ว่า “พุทธปรัชญา คือ เป็นปรัชญาที่ค้นพบโดยพระพุทธเจ้า เป็นปรัชญาที่ตระหนักในความจริงที่เรียกว่า “สัจนิยม” อันเป็นกฎธรรมชาติ ซึ่งมีอยู่ในโลกไม่มีสิ่งใดมาบังคาลให้เป็นที่ไปจึงเรียกว่า “ธรรมชาตินิยม” (พระมหามฆฉวินทร์ ปุริสุตโตโม, 2560, น. 91)

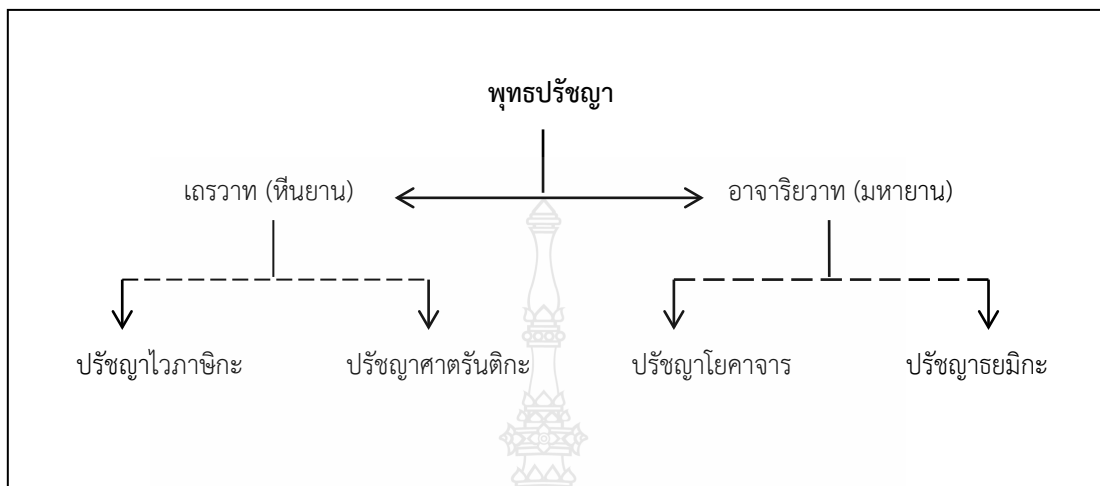
ความสำคัญของพุทธปรัชญาเป็นหลักการที่มีเหตุผลในพุทธศาสนา โดยมีจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติการพัฒนาปัจเจกบุคคล เพื่อให้มนุษย์มีความเข้าใจความจริง โดยมีจุดหมายสูงสุดคือความหลุดพ้น (นิพพาน) มีแนวทางการดำเนินชีวิตคือ มรรค 8 เป็นการปฏิบัติเพื่อเป้าหมายในการหลุดพ้น

พุทธปรัชญา

ปรัชญาและพุทธศาสนานับว่ายังมีข้อโต้แย้งกันเรื่องของพุทธปรัชญาเป็นปรัชญาหรือไม่ หลักการศึกษาในปัจจุบันมีการมุ่งค้นหาความจริงเป็นหลัก โดยมีพื้นฐานของความจริงดังนี้ สามารถแบ่งออกเป็น 3 สาขา คือ อภิปัญญา ญาณวิทยา และคุณวิทยา การศึกษางานวิจัยนี้มุ่งศึกษาด้านคุณวิทยาและญาณวิทยา กล่าวกันว่า พุทธปรัชญา เป็นปรัชญาสายหนึ่งของปรัชญาตะวันออกของอินเดีย และมีความแตกต่างจากปรัชญาตะวันตกพอสมควรอันเป็นเอกลักษณ์สำคัญของปรัชญาตะวันออก มีที่มาเกิดขึ้นท่ามกลางความสงสัยทางสังคมและทางจิตวิญญาณของมนุษย์ในยุคสมัยนั้น จากปัญหาชีวิต ความสับสน และสภาพสังคม ทำให้พุทธปรัชญาปรากฏขึ้นเป็นแสงสว่างในความมืดทางจิตวิญญาณ ผู้ตั้งปรัชญานี้คือ สิทธัตถะ (พระพุทธเจ้า) พุทธปรัชญาเป็นการศึกษาพุทธศาสนาในเชิงปรัชญา เพราะมีแนวคิดปรัชญาที่สามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ลักษณะเด่นของพุทธปรัชญาคือ “1. มีวิธีการเป็นแบบวิทยาศาสตร์ 2. เน้นคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ 3. มีคำสอนเป็นประจักษ์นิยม 4. มีคำสอนเป็นเหตุผล 5. มีคำสอนเป็นสายกลาง 6. เป็นอเทวนิยมปฏิเสธปฐมเหตุ 7. เป็นนาสติกะปฏิเสธคัมภีร์พระเวท 8. ส่งเสริมสันติภาพสากล และสันติสุขส่วนบุคคล” (นพดล พิมพ์ลา, 2523, น. 23)

พุทธปรัชญาสามารถแบ่งได้ 2 ฝ่ายใหญ่คือ เถรวาท (หินยาน) และอาจารย์วาท (มหายาน) มีลักษณะคำสอนที่มีความแตกต่างกันบางส่วนและคล้ายคลึงกันหลายประการแต่มีจุดมุ่งหมายสูงสุดเหมือนกัน คือ นิพพาน ในงานวิจัยนี้ได้เพิ่มการศึกษาปรัชญานิกายวัชรยานเข้ามา เพราะมีการใช้

ปรัชญาแสดงออกในรูปของศิลปะและรูปสัญลักษณ์ในการปฏิบัติเพื่อหนทางไปสู่การหลุดพ้นทางจิตวิญญาณ

ภาพที่ 2.1 แผนผังการแบ่งสาขาของพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญาในประเทศไทย

ประเทศไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ “พุทธปรัชญาที่แผ่ขยายมาสู่ประเทศไทยนั้น แบ่งเป็น 4 ช่วงสมัยที่สำคัญ ๆ คือ 1. ช่วงปรัชญาพุทธฝ่ายเถรวาท 2. ช่วงปรัชญาพุทธฝ่ายอาจารย์วาท 3. ช่วงปรัชญาพุทธฝ่ายเถรวาท แบบพุกาม 4. ช่วงปรัชญาพุทธฝ่ายเถรวาท แบบลังกา” (นพดล พิมพลา, 2523, น. 19) เริ่มในช่วงเวลาประมาณ พ.ศ. 300 ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงอุปถัมภ์ได้โปรดให้ศาสนทูตนำโดยท่านพระโสณะ และท่านพระอุตตระ นำพุทธธรรมมาสู่สุวรรณภูมิ และได้เจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน นิกายในศาสนาพุทธที่แผ่มาสู่ไทยนั้นโดยหลักแล้วมีเพียง 2 สาย คือ นิกายเถรวาท (หินยาน) และนิกายมหายาน (อาจารย์วาท) จนในสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้เคยอุปสมบทอยู่ถึง 27 พรรษา “ได้แยกศาสนธรรมในประเทศไทยออกเป็น 2 คือ เป็นมหานิกาย (นิกายเดิม) และธรรมยุติกนิกาย ซึ่งเป็นนิกายใหม่ ซึ่งโดยสรีระสำคัญทางศาสนาและปรัชญาธรรมแล้ว ก็หาได้มีความแตกต่างกันไปจะมีข้อสังเกตให้เห็นแตกต่างก็เฉพาะข้อวัตรปฏิบัติ” (นพดล พิมพลา)

ความคิดของ “ธรรมยุติกนิกาย มีความหมายว่า นิกายที่มีพระธรรมเป็นที่ยุติ หรือกล่าวง่าย ๆ ก็คือ นิกายที่ใช้พระธรรมเป็นหลักยึดหรือเป็นหัวใจสำคัญ” (วิไลรัตน์ ยั่งรอด และธวัชชัย องค์กรวุฒิ เวทย์, 2559, น. 19) พระวชิรญาณเถระ ผู้นำของธรรมยุติกนิกาย ได้ทรงอธิบาย “ดีความพระไตรปิฎก และความหมายของพระรัตนตรัยเสียใหม่ ให้สอดคล้องกับโลกยุคใหม่ มีเหตุเป็นผล ไม่ได้หวังประโยชน์ในชาติหน้า ที่สำคัญคือไม่ขัดแย้งกับวิทยาศาสตร์แบบตะวันตก เพื่อให้มีความน่าเชื่อถือในสายตาของ

ชาวตะวันตก” (วีไลรัตน์ ยั่งรอด และธวัชชัย องค์กรวิเวทย์) ซึ่งแนวคิดนี้ยังส่งผลไปยังงานพุทธศิลป์แบบธรรมยุติกนิกาย ที่เห็นได้ชัดเจนคือ จิตรกรรมฝาผนังที่มีรูปแบบและเนื้อหาที่ต่างไปจากจารีตเดิม

ปรัชญาไทยที่นับถือกันเป็นปรัชญาเชิงพุทธ ซึ่งได้กล่าวถึงไปก่อนหน้านี้แล้วคือ ปรัชญาเถรวาท เพราะเหตุที่พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล โดยใช้หลักพุทธธรรม ดังนั้นปรัชญาในทัศนะของสังคมไทย คือ หลักการดำเนินชีวิต ซึ่งเกิดขึ้นจากอิทธิพลทางพุทธศาสนารวมถึงศาสนาพราหมณ์-ฮินดูผสมผสานความเชื่อเดิมตามพื้นถิ่น จนปรากฏออกมาในลักษณะของแนวคิด คติความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี โดยเฉพาะด้านศิลปกรรมของไทยมาทุกยุคทุกสมัยจนถึงปัจจุบัน ปรัชญาจึงเป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรม สภาพชีวิตและสังคม หรือการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทย จนแยกไม่ออกจากความเชื่อต่าง ๆ ศาสนาก็วิถีชีวิตของไทยในสังคม พุทธปรัชญาได้ถูกแสดงออกทางรูปธรรมในมุมมองของรูปแบบงานพุทธศิลป์ซึ่งเป็นงานศิลปะไทยที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธเรียกว่า พุทธศิลป์ ที่มีความละเอียดอ่อน เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และประณีตศิลป์ ฯ ศิลปกรรมเหล่านี้ยังสื่อความหมายแบบนามธรรม ที่เป็นแหล่งรวบรวมความรู้ด้านปรัชญาและแนวคิดทางศาสนามากมายอันเป็นผลจากการศึกษาค้นคว้าสืบทอดทางความรู้ของช่าง ศิลปิน แล้วสื่อจินตนาการของตนผ่านงานศิลปะทุกสาขา จึงเกิดคุณค่าทางความงามคือ คุณค่าด้านการใช้สอย (รูปธรรม) และคุณค่าด้านจิตใจ (นามธรรม) ปรัชญาจึงมีความสำคัญเกี่ยวกับงานศิลปะที่เป็นเรื่องของความงาม เรื่องของคุณค่าทางความรู้สึกรู้สึก ว่าด้วยหลักของสุนทรียศาสตร์

พุทธปรัชญาในประเทศไทย	
เถรวาท	อาจารย์วาท (มหายาน)
- เถรวาทแบบพุกาม	- มหายานแบบจีน
- เถรวาทแบบลังกา	- วัชรยาน
- ธรรมยุติกนิกาย	- เซ็น

ภาพที่ 2.2 การแบ่งพุทธปรัชญาแต่ละสาขาในประเทศไทย

พุทธปรัชญาเถรวาท

พุทธปรัชญาเถรวาท (หินยาน) เป็นปรัชญาของศาสนาพุทธเดิมตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้า มีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ถือเป็นอริยสัจ 4 เป็นสำคัญ ส่วนมหายานถือเรื่องบารมีเพื่อความเป็นพระโพธิสัตว์เป็นสำคัญ ลักษณะเด่นของพุทธปรัชญาเถรวาทคือ การเน้นความจริง (ยถาภูตวาท) ด้วยคุณสมบัติ 2 ข้อคือ ทรงรู้แจ้งความจริงและทรงประพฤติปฏิบัติตามความจริง “ในพุทธปรัชญากล่าวถึงความจริง 2 ระดับคือ 1. ความจริงที่เนื่องด้วยประสาทสัมผัสที่ทุกคนรับรู้แล้ว เรียกว่า ความจริงโดยการ

สมมติ (สมมติสัจจะ) 2. ความจริงที่ลึกซึ้งอันเป็นความจริงแท้ คงอยู่ตลอดไปไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา สิ่งแวดล้อม และการยอมรับ หรือการปฏิเสธของบุคคล เรียกว่า ความจริงแท้ (ปรมัตถสัจจะ)” (นพดล พิมพลา, 2523, น. 52) ปรมัตถสัจจะคือ “สภาวะที่มีอยู่แท้จริงโดยตัวมันเองโดยธรรมชาติของมันเอง ได้แก่ 1. จิต (Mind) 2. เจตสิก (Mental Factors) 3. รูป (Matter) 4. นิพพาน (Nibbana) ธรรมชาติ ทั้ง 4 อย่างนี้เป็นสภาวะแก่นแท้ของโลกและชีวิต การเรียนรู้เกี่ยวกับปรมัตถธรรมเป็นการเรียนรู้เรื่อง ธรรมชาติของรูปกับนามซึ่งมีความสำคัญยิ่ง” (นันทพร วรกุล, 2533, น. 59) ปรมัตถธรรมสามารถ จำแนกออกเป็น 2 ประเภท “1. รูปธรรม (Form) ได้แก่ สิ่งที่มีอยู่จริง เป็นสิ่งที่มีอยู่ต่างหากจาก นามธรรม และเป็นสิ่งที่จิตรับรู้ความมีอยู่ของมัน จากการมีประสบการณ์โดยทั่วไป 2. นามธรรม (Abstract) ได้แก่ สภาวะที่ปราศจากรูปในการรับรู้ หรือไม่รับรู้สภาวะแห่งรูปธรรม” (นันทพร วรกุล) ซึ่งมีลักษณะตรงกับสิ่งที่วิทยาศาสตร์เรียกว่า สสาร และพลังงาน ในความคิดของนักปรัชญาตะวันตก อริสโตเติลให้ทัศนะว่า “ธรรมชาติหรือสภาวะธรรมเป็นที่รวมแบบและสสาร (Matter) สสารหรือรูป เป็น มูลฐานให้เกิดโลกแห่งวัตถุ รูปวัตถุ โดยธรรมชาติเป็นรูปวัตถุได้เพราะมีรูปและแบบ (Matter and Form) การที่มีรูปวัตถุแต่ละอย่างต่าง ๆ กันหลากหลาย ก็ขึ้นอยู่กับประกอบและปริมาณของ Matter (รูป)” (นันทพร วรกุล)

ลักษณะแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาทถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มปฏิบัตินิยม (Experimentalists) หรือ ประสบการณ์นิยมที่แสวงหาคำรู้จากประสบการณ์ส่วนบุคคลที่เกิดจากปัญญาชั้นสูงคือ ปรัชญาที่เกิดจากการทดลองปฏิบัติ และค้นพบองค์ความรู้ที่ไม่ได้มาจากตำรา คัมภีร์ คำบอกเล่าหรือ การคาดคะเนเพียงอย่างเดียว ถือว่าความรู้ที่พระพุทธเจ้าได้นั้นคือ ความรู้ระดับญาณ หรือความรู้ระดับ ปัญญาสูงสุดของมนุษย์ หลักธรรมปรัชญาเถรวาท มีหลักการประพจน์ปฏิบัติในศาสนาแบบดั้งเดิมตาม หลักปรัชญามุ่งในการประพจน์สู่จุดหมาย คือ นิพพาน ในพุทธศาสนาเถรวาทมีพระสงฆ์เป็นแกนกลางใน การยึดมั่นของประชาชน จรรโลงพระพุทธศาสนา และเป็นผู้นำพุทธบริษัท ประเทศที่นับถือพุทธศาสนา เถรวาท ได้แก่ ไทย ลาว พม่า ศรีลังกา กัมพูชา เป็นต้น

พุทธปรัชญามหายาน

พุทธปรัชญามหายานเป็นนิกายในศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอาจารย์วาท มหายานมาจากธาตุ ศัพท์ภาษาบาลี-สันสกฤต มหา + ยาน แปลว่า พาหนะที่ใหญ่ เป็นคำเรียกที่อาศัยการเปรียบเทียบจาก คำว่า หินยาน ซึ่งแปลว่า พาหนะที่เล็ก ๆ มหายานยังมีความหมายว่า ยานที่สูงที่สุด มีคณาจารย์องค์ สำคัญคือ ครุณาการชุน ในมหาปรัชญาปารมิตาอรรถกถา อาจารย์นาคารชุนได้อธิบายไว้ว่า “พระพุทธ ธรรมมีเอกราชเดียว คือ รัสแห่งวิมุตติ ความรอดพ้นจากปวงทุกข์ แต่ชนิดของรสมิ 2 ชนิดคือ ชนิดแรก เพื่อตัวเอง ชนิดที่สอง เพื่อตัวเองและสรรพสัตว์ด้วย อันหมายความว่า ฝ่ายหินยานมุ่งความหลุดพ้น เฉพาะตน ไม่มีปณิธานในการโปรดสรรพสัตว์” (วิเวกา นาค, 2561) แต่ฝ่ายมหายานตรงกันข้ามยอมมุ่ง

พุทธภูมิกันเพื่อขนสัตว์ให้พ้นทุกข์จนหมดสิ้น สนับสนุนแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์อย่างเด่นชัด ตามทัศนะของพุทธปรัชญามหายานว่า การช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากวัฏสงสารนั้นเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ ซึ่งมีความสัมพันธ์ถึงแนวคิดเรื่องตรีกายของพระพุทธเจ้าในศาสนาพุทธมหายาน แนวคิดปรัชญามหายานมีเค้าโครงมาจากพุทธศาสนาเดิม (เถรวาท) โดยมีหลักธรรมคือ ศูนย์ตา ปรัชญานี้ถือหลักปัจเจกสัมปบาทที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง โดยเห็นว่าศูนย์ตาเป็นผลของปัจเจกสัมปบาทหรือมีความหมายเท่ากับปัจเจกสัมปบาท กล่าวคือสรรพสิ่ง ว่าง จากสภาวะ เพราะเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีความเป็นอยู่ที่อิสระ ไม่มีลักษณะตายตัว ไม่มีความเป็นอยู่ด้วยตัวเองตามลำพัง” (พระมหามหาวินทร์ บุรีสุตตโม, 2560, น. 2) การเข้าใจในศูนย์ตา คือ ความเข้าใจถึงความว่าง ทุกสิ่งไม่มีตัวตน (อนัตตา) ล้วนมีแต่ความว่าง ทำให้สามารถละความเป็นตัวตนได้ (อัตตา)

“พุทธศาสนามหายานมีพุทธปรัชญาที่น่าสนใจต่อปรัชญาการศึกษาหรือญาณวิทยาเป็นอย่างมาก เช่น คติเรื่องโพธิจิต และคติเรื่องตถาคตครม โดยโพธิจิตหรือพุทธภาวะนั้น พุทธศาสนามหายานเสนอว่า สรรพสิ่งล้วนมีโพธิจิตอยู่ จึงหมายความว่า ทุกสิ่งล้วนมีความรู้ได้” (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2550, น. 22) ในปรัชญาปารมิตาสูตตร ซึ่งอธิบายถึงปรัชญาธรรมข้อนี้โดยตรง อธิบายว่า “ขึ้นชื่อว่าปรัชญาธรรมนั้นเป็นมารดา หรือเป็นที่เกิด (ครม) แห่งท่านผู้รู้ทั้งหลาย และเมื่อเป็นเช่นนั้นย่อมพิสูจน์ลงตัวได้ว่าปรัชญาธรรมนั้นคือ ความรอบรู้ซึ่งสิ่งทั้งปวง อธิบายหลักนี้หมายความว่า ความรักรู้ (ปรัชญา) คือมูลฐานของความรู้” (พระสารโธโร ฌมมสโร, 2556) และอีกหนึ่งความหมายว่า ความรู้เป็นทางให้เกิดซึ่งปรัชญามีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ การบำเพ็ญบารมีโดยยึดหลักของโพธิจริยาหรือโพธิสัตว์ธรรมอยู่ที่พุทธภูมิ เสมือนเป็นกุศโลบายของพุทธศาสนามหายาน ปัจจุบันพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่นับถืออยู่ประเทศของอินเดีย, เนปาล, จีน, ญี่ปุ่น, เกาหลี, เวียดนาม ฯลฯ ทำให้พุทธศาสนามหายานเกิดนิกายที่แตกย่อยออกไปหลายนิกาย แต่จะยกเพียงนิกายที่เป็นที่รู้จัก ได้แก่ ปรัชยานิกายสุญญาวาทหรือมหายาน ปรัชยานิกายวิชญาณวาทหรือโยคจาร ปรัชยานิกายภูตตถาวาทหรือจิตสากล ปรัชยานิกายพุทธตันตระหรือมนตรยาน (วัชรยาน) ซึ่งเกิดขึ้นในอินเดีย ส่วนนิกายสุชาวดี ในประเทศจีน และนิกายเซนในประเทศญี่ปุ่น ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาพุทธปรัชญาวัชรยาน

“วัชรยานเป็นชื่อหนึ่งของลัทธิพุทธตันตระ เกิดจากแนวคิดมนตรยาน วัชรยาน และสหัสชยาน” (ธีรธัม แสงแก้ว, 2561, น. 33) กล่าวคือ วัชรยานเป็นหนึ่งในนิกายของศาสนาพุทธมหายาน มีลักษณะพิเศษคือเอาคติของศาสนาฮินดูลัทธิตันตระเข้ามาผสมกับศาสนาพุทธลัทธิตันตระแบบมหายาน เกิดเป็นวัชรยาน ลักษณะเด่นของปรัชญาวัชรยาน มีลักษณะเป็นศาสตร์แห่งความลึกลับ ลักษณะเป็นบทสวดสรรเสริญ หรือมนตราคาถา ไสยศาสตร์ และความเชื่อการบูชาัญญหรือการอุทิศตนเสียสละ ยกย่องอุดมคติแบบพระโพธิสัตว์ เทพและเทพีปางดูร้ายต่าง ๆ หลักธรรมสำคัญของปรัชญาวัชรยานเน้นการสอนเรื่องของจิต มีการจำแนกออกเป็นสาขาโดยมีแนวคิดหลักคือ 1. ด้านอภิปรัชญาถือว่าสิ่งจริงสูงสุด

คือ อาทิพุทธะ (สภาวะเป็นจริงแท้เป็นจิต) 2. ด้านญาณวิทยา มีจุดมุ่งไปสู่ความรู้เรื่องสัจยวตถุ ความรู้สูงสุดคือ การรู้แจ้งของจิต 3. จริยศาสตร์ ว่าด้วยเรื่องหลักศีลธรรม และความประพฤติ โดยการศึกษาจากพระสูตรในพระไตรปิฎกของเถรวาท และพระสูตรของมหายาน เช่น ปรัชญาปารมิตาสูต สัทธัมปุณฑริกสูตร เป็นต้น ซึ่งปรัชญาวัชรยานมีวิธีการเปลี่ยนรูปสภาวะทางจิตและพลังงานหลากหลายวิธีเพื่อให้เข้าสู่นิพพาน เช่น การทำสมาธิพระวัชรสัตว์ การปฏิบัติคุรุโยคะ การสร้างมณฑลา การอภิเษกกาลจักร การปฏิบัติโพวา ฯลฯ “นิกายนี้ถูกเผยแผ่ออกไปยังดินแดนอื่น ๆ เช่น จีน ทิเบต และเนปาล เป็นต้น และคำสอนยังได้พัฒนาขึ้นโดยมีการแต่งคัมภีร์สันสกฤตที่เกี่ยวกับนิกายนี้ขึ้นมา เช่น ปรัชญาปารมิตา คุหยสมาช มัญชุศรีมูลกะ เหว็ชรตันตระและสาธนมาลา เป็นต้น” (ผาสุข อินทรารุช, 2543, น. 46) นิกายวัชรยานมีการแยกแตกแขนงนิกายออกไปอีกตามวิธีการปฏิบัติ

แนวคิดพุทธปรัชญากับบัว

งานวิจัยนี้ได้ศึกษาเรื่องบัวกับพุทธปรัชญาในการสอนหลักธรรม เพื่อวิเคราะห์การใช้ภาพบัวในงานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ด้วยบัวมีความผูกพันกับพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยพุทธกาล จึงได้รับการยกย่องให้เป็นดอกไม้สัญลักษณ์แห่งพุทธศาสนา จากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ดอกบัวเสมือนเป็นเครื่องมือในการสื่อความหมายของบุคคล หรือใช้ยกเปรียบกับพระธรรม หรือใช้เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในลักษณะเดียวกันกับดอกบัว ที่ว่าแม้จะเกิดในโคลนตม สามารถเจริญเติบโตพ้นน้ำ แต่โคลนตมหรือน้ำไม่สามารถทำให้ดอกบัวสกปรกติดโคลนตมเหล่านั้นได้ เช่นเดียวกับพระพุทธรูปที่ทรงเกิดมาบนโลกมนุษย์ ทรงเกิดมาจากกองกิเลส แต่สามารถทรงละไม่ติดกิเลส ตัณหาเหล่านั้นได้ งานวิจัยนี้ได้ยกพระธรรมที่ทรงเปรียบกับดอกบัว เพื่อให้เข้าใจความหมายของบัวที่เป็นนามธรรม ที่ศิลปินนิยมนำภาพบัวมาใช้สื่อในรูปแบบงานศิลปะ

บัว 3 เหล่ากับบัว 4 เหล่า มีความหมายอาจจะคล้ายกัน ตามนัยโพธิราชกุมารสูตรในพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นการเปรียบบัว 3 เหล่าว่า ทรงเห็นสัตว์ทั้งหลายว่ามีกิเลสหนาบางต่างกัน ๆ ไม่สามารถที่จะสอนให้ทุกคนสามารถเข้าใจธรรมของพระองค์ได้ มีปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทยเล่มที่ 13 พระสุตันตปิฎกเล่มที่ 5 มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑาสก์ เรื่องทรงพิจารณาเวไนยสัตว์เปรียบด้วยดอกบัว มีเนื้อความว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับคำทูลอาราธนาของพระพรหมแล้วทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ทรงเห็นสัตว์ทั้งหลายว่ามีกิเลสบางต่างกัน บางพวกสอนให้รู้ได้ง่าย บางพวกสอนให้รู้ได้ยาก เปรียบเหมือนดอกบัว 3 เหล่านี้ ได้แก่

ทรงอุปมาเปรียบเหมือน “ในกออุบล (บัวขาว) ในกอปทุม (บัวหลวง) หรือในกอบุณฑริก (บัวขาว) ดอกอุบล ดอกปทุม หรือดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ และมีน้ำหล่อเลี้ยงไว้ ดอกอุบล ดอกปทุม หรือดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่เสมอน้ำ

ดอกอุบล ดอกปทุม หรือดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่พ้นน้ำ ไม่แต่น้ำ แม้นิด” (โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560, น. 410)

จากข้อความเป็นการเปรียบเทียบระดับสติปัญญาของเวไนยสัตว์กับลักษณะของดอกบัวที่อยู่ในการเจริญเติบโต โดยใช้ระดับของน้ำเป็นตัววัด ซึ่งความหมายของดอกบัว คือ มนุษย์ ส่วนน้ำในที่นี้คือ กองกิเลส สามารถแยกเป็นความหมายได้ดังนี้ 1. เปรียบเหมือนดอกบัวอุบล ดอกบัวปทุม ดอกบัวบุณฑริก บางดอกที่เกิดขึ้นในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ หมายความว่า บัวเหล่าที่หนึ่งเกิดเติบโต และจมอยู่ในกองกิเลส คือมนุษย์ที่ยังมีกิเลสมาก ยังมีอินทรีย์อ่อนคือ มีความศรัทธา น้อย วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ยังอ่อน และยังไม่พร้อมที่จะตรัสรู้ 2. บัวอุบล บัวปทุม บัวบุณฑริก บางดอกที่เกิดขึ้นในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่เสมอน้ำ หมายความว่า บัวเหล่าที่สองเกิดเติบโต และยังไม่สามารถพ้นกองกิเลส มีความพยายามคือมนุษย์ที่ยังมีกิเลสเบาบางลง ยังมีอินทรีย์ไม่แข็งแกร่ง ยังไม่พร้อมที่จะตรัสรู้ 3. บัวอุบล บัวปทุม บัวบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ขึ้นพ้นน้ำ ไม่แต่น้ำ หมายความว่าบัวเหล่าที่สามเกิด เจริญเติบโต และขึ้นพ้นกองกิเลสคือ มนุษย์ที่หมดกิเลส มีอินทรีย์แก่กล้าครบถ้วนคือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิและปัญญา พร้อมที่จะตรัสรู้และมีจุดหมายที่จะหลุดพ้น

บัว 4 เหล่า ตามนัยสมังควลาลินีแท้จริงแล้วเป็นการเปรียบเทียบบุคคล 4 ประเภท ปรากฏอยู่ใน อรรถกถา พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (๑. มหาปทานสูตร) ทรงพิจารณาตามคำเชื้อเชิญของ ท้าวสหัมบดีพรหมที่เชิญให้พระองค์แสดงธรรม พระพุทธองค์จึงทรงพิจารณาตรวจสัตว์โลกด้วยพุทธ จักษุ และทรงเห็นว่าสัตว์โลกที่จะสอนให้รู้ง่ายก็มี ที่จะสอนให้รู้ได้ยากก็มี ได้เปรียบเทียบบุคคลสี่จำพวก กับบัวสี่เหล่า ได้อธิบายว่า

“ทรงเห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีฐลีในดวงตาเบาบาง ผู้มีฐลีในดวงตามาก ผู้มีอินทรีย์แก่กล้า ผู้มี อินทรีย์อ่อน ผู้มีอาการดี ผู้มีอาการทราม สอนให้รู้ง่าย สอนให้รู้ยาก ควรสั่งสอนไม่ควรสั่งสอน บางพวก เห็นมักปรโลกและโทษว่าน่ากลัว บางพวกไม่เห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัว ในกอบุบล ในกอบปทุม หรือ ในกอบุณฑริก ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ใต้ น้ำและน้ำหล่อเลี้ยงไว้ ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่เสมอน้ำ ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่พ้นน้ำ ไม่แต่น้ำนิด” (ธัมมโชติ , 2559, น. 1-41)

“ส่วนในอรรถกถา อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ตติยปัณณาสก์ อรรถกถา อุกคฆิตัญญู สูตรที่ 3 อรรถกถาว่า

1. จำพวกพ้นน้ำคือ (อุคคฆิตัญญู) พวกมีปัญหา พอบอก"หัวข้อธรรม" ก็สามารถเข้าใจ ได้ เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่พ้นน้ำ เมื่อต้องแสงอาทิตย์ก็เบ่งบานทันที

2. จำพวกปริ่มน้ำ (วิปจิตัญญ) หรือเสมอน้ำ คือ จำพวกที่ฟังธรรมแล้ว ต้องขยายความ จึงเข้าใจเปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ปริ่มน้ำซึ่งจะบานในวันถัดไป

3. จำพวกบัวใต้น้ำ (เนยยยะ) คือ เหล่าเวไนยสัตว์ เรียกว่า จำพวกที่ต้องเคี้ยวเชี้ยว จึงจะเสมอน้ำ หรือ บานในเวลาต่อมาเปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ ซึ่งจะค่อย ๆ โผล่ขึ้นเบ่งบานได้ในวันหนึ่ง

4. จำพวกบัวในตม (ปทปรมะ) คือ ที่เป็นอาหารของเต่า ปลา หมาโอกาสที่จะเจริญธรรมได้ คือ จำพวกหลงผิด ติดอยู่ในกามคุณ วัตถุ และโลกิยธรรมหลงเปรียบเสมือนดอกบัวที่จมอยู่กับโคลนตม ยิ่งแต่จะตกเป็นอาหารของเต่าปลา ไม่มีโอกาสโผล่ขึ้นพ้นน้ำเพื่อเบ่งบาน” (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2546)

นอกจากบัวจมอยู่ในน้ำ บัวเสมอน้ำ บัวพ้นน้ำ 3 เหล่านี้ อรรถกถาได้กล่าวถึง บัวเหล่าที่ 4 คือ บัวที่มีโรค ยังไม่พ้นน้ำเป็นรักษาของปลาและเต่า ซึ่งมีได้ยกขึ้นสู่บาฬี ได้แบ่งบุคคลเป็น 4 เหล่าตามที่ปรากฏใน “อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ เล่ม 1 ภาค 2 หน้าที่ 452 ความว่า ในดอกบัวเหล่านี้ เหล่าใดขึ้นพ้นน้ำรออยู่เหล่านั้น คอยรับสัมผัสจากแสงอาทิตย์จะบานในวันหนึ่ง เหล่าใดตั้งอยู่เสมอน้ำ เหล่านั้นก็บานในวันพรุ่งนี้ เหล่าใดจมเหล่าก็จักเป็นรักษาของปลาและเต่าอย่างเดียว ดอกบัวเหล่านั้นท่านแสดงไว้ยังไม่ขึ้นสู่บาฬีก็พึงแสดง” (พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน, 2553)

อาจกล่าวได้ว่าบัว 3 จำพวกแรกเรียกว่า เวไนยสัตว์ (สามารถสั่งสอนได้) ส่วนปทปรมะเป็นอเวไนยสัตว์ (ไม่อาจสั่งสอนได้ในชาตินี้) ดอกบัว 4 เหล่าคือ การเปรียบเหมือนคน 4 จำพวก ตามที่ปรากฏในโพธิราชกุมารสูตร พระไตรปิฎกภาษาบาลี และคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี ว่าเมื่อแรกตรัสรู้ พระพุทธเจ้าได้ทรงพิจารณาว่าพระธรรมที่ทรงบรรลุนั้นมีความละเอียดอ่อนสุขุมคัมภีรภาพ ยากต่อบุคคลจะรู้ เข้าใจและปฏิบัติได้ แต่ต่อมาได้ทรงพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้ว ทรงเห็นว่าบุคคลในโลกนี้มีหลายจำพวก บางพวกสอนได้ บางพวกสอนไม่ได้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสเหตุในการสั่งสอนเหล่ามนุษย์ไว้ โดยการใช้บัว 4 เหล่าคือ อุปมาเปรียบบุคคลเหมือนดอกบัว 4 จำพวก ตามฐานะที่จะบรรลุนิพพานได้ และไม่ได้ในชาตินั้น

นอกจากนี้ยังปรากฏว่า บัวถูกใช้ในการสอนกับพระสงฆ์ บุคคลต่าง ๆ หรือพุทธศาสนิกชนในศาสนาเปรียบกับดอกบัว “ในพระไตรปิฎกมีเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าทรงชมเชยบุคคลผู้ปฏิบัติธรรมจนสามารถละชู้คือราคะ โทสะ และโมหะ ได้แล้วว่าเป็นผู้มีปัญญา ไม่หวั่นไหวต่อคำนิทาหรือสรรเสริญ มีจิตห่างจากบาป ไม่โกรธง่าย ไม่ว่าร้ายใคร ทรงเปรียบผู้ปฏิบัติธรรมเช่นนั้นเหมือนกับดอกบัวที่แม้จะอยู่ในน้ำ แต่ก็ไม่ได้ติดอยู่กับน้ำ ดังประโยคที่ปรากฏในขุนทกนิกาย ธรรมบท ว่า ผู้เที่ยวไปผู้เดียว มีปัญญา ไม่ประมาท ไม่หวั่นไหว เพราะนิทาหรือสรรเสริญ ไม่สะดุ้ง เพราะเสียงเหมือนราชสีห์ ไม่ติดชายเหมือนลม ไม่เปียกน้ำเหมือนบัว เป็นผู้แนะนำผู้อื่น ไม่ใช่ผู้อื่นแนะนำ นักปราชญ์ทั้งหลาย ประกาศว่าเป็นมุนี” (ปัญญา นามสง่า, 2561, น. 55)

ทรงได้สั่งสอนมาณพที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค (๑๐. สุภสูตร) จตุตถมาณว่า “ผู้มีอุเบกขามีสติ อยู่เป็นสุข เธอทำให้กายนี้ชุ่มชื้นเอิบอุ่มด้วยสุขอันไม่มีปิติ รู้สึกซาบซ่าน อยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่สุขอันไม่มีปิติจะต้อง เปรียบเหมือนในกอบัวเขียว (อุบล) กอบัวหลวง (ปทุม) หรือกอบัวขาว (บุณฑริก) ดอกบัวเขียว ดอกบัวหลวง หรือดอกบัวขาวบางเหล่าที่เกิดเจริญเติบโต ในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ใต้น้ำ มีน้ำหล่อเลี้ยงไว้ ดอกบัวเหล่านั้นชุ่มชื้นเอิบออบซาบซึมด้วยน้ำเย็นตั้งแต่ ยอดถึงเหง้า ไม่มีส่วนไหนที่น้ำเย็นจะไม่ถูกต้อง ฉันทใด ภิกษุทำร่างกายนี้ให้ชุ่มชื้นเอิบอุ่มด้วยสุขอันไม่มี ปิติ รู้สึกซาบซ่านอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่สุขอันไม่มีปิติจะไม่ถูกต้อง ฉันทนั้น ข้อนี้จัดเป็นสมาธิ อย่างหนึ่งของภิกษุ” (ธัมมโชติ, 2559, น. 165-205)

นอกจากนี้ยังมีปรากฏเรื่องบัวในวรรณกรรมของพุทธศาสนานิกายมหายานเป็นนิทานคติ ธรรมเกี่ยวกับเรื่อง กามนิต-वासिष्ठी ซึ่งมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับดอกบัว โดยยกภาคบนสวรรค์บทที่ 22 ภูมิ สุขาวดี หลังจากทีกามนิตและवासिष्ठीได้ตายไปแล้ว ได้ไปเกิดบนสวรรค์สุขาวดี คือมหาสระปทุมทิพยสถานซึ่งเป็นที่รองรับวิญญาณของผู้ประกอบกุศล มีความว่าเมื่อกามนิตผู้ตื่นขึ้น ณ สระมโหฬารจุฬาลักษณ์ “กล่าวคือกำลังนั่งขัดสมาธิบังลังค์อยู่บนดอกบัวอันสงสรีรับกับผ้ากัมพลนั้น ชูก้านลอยเด่นเป็นสำคัญ กลางสระใหญ่กว้างขวาง และดอกบัวอย่างที่กามนิตสถิตสีหนาทนาการยอมมีอยู่ไสวในสระไพศาลเหลือ คณนา ทรงสีสัณฐานต่างกันตามเวลาช้าหรือเร็วที่บังเกิดเพราะเป็นผลบุญอันประเสริฐแห่งกัลยาณชน ขึ้นไปอุบัติคอยท่าเจ้าของเมื่อถึงคราว บ้างแดง บ้างเขียว บ้างขาว ที่เพิ่งผลิ แต่ยังคงอยู่มากมี ชนิด ขยายกลีบเต็มที่แล้วเหมือนอย่างดอกซึ่งกามนิตนั่งอยู่ ก็นับไม่ถ้วน” (เจเลอรูป คาร์ล อดอล์ฟ, 2542, น. 192) และบทที่ 30 มีเกิดมีตายมีความว่า “กามนิตกำลังจะเลื่อนลอยมาสู่ดอกบัวของตน ทันใดนั้นก็ สังเกตเห็นสีดอกบัวแดงของตนแสดงอาการเศร้าหมองผิดปกติไป กามนิตลอยอยู่เหนือดอกบัวพิจารณา ดูโดยละเอียด ก็ตกใจที่เห็นกลีบดอกจะดำคล้ำล้าล้วยถูอะไรไหม้ที่ปลายที่เดียวก็เหี่ยวจนม้วนกลับ ส่วน ดอกบัวขาวของवासिष्ठी ก็มีลักษณะเป็นเช่นเดียวกัน वासिष्ठीเลื่อนลอยอยู่เหนือดอกบัว มีอาการพิศวง อย่างเดียวกับกามนิต” (เจเลอรูป คาร์ล อดอล์ฟ)

ปัจจุบันเราสามารถพบเห็นดอกบัวได้ทุกสถานที่ไม่ว่าจะเป็นบัวในสระน้ำตาม วัด วัง หรือบัว ในกระถางตามบ้านเรือน หรือบัวในบึงน้ำข้างทางสถานที่ต่าง ๆ ไม่ว่าดอกบัวจะเกิดในสถานที่ใด ใน ภาชนะใด ในน้ำจากแหล่งไหน เมื่อดอกบัวชูดอกพ้นน้ำ เบ่งบานรับกับแสงอาทิตย์ในตอนกลางวันหรือ แสงจันทร์ในตอนกลางคืนความงามสีสันท่าง ๆ ของบัวก็เหมือนกันในทุกสถานที่ ทำให้รู้สึกเบิกบานใจ

แนวคิดพุทธปรัชญากับสุนทรียศาสตร์

การศึกษาเรื่องนี้ เพื่อจุดประสงค์ที่จะศึกษาสุนทรียศาสตร์ของผลงานศิลปะในศาสนา โดยใช้หลักเกณฑ์ของปรัชญาสุนทรียศาสตร์ เพื่อความรู้ความเข้าใจในผลงานศิลปะ และเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง “สุนทรียศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องของความงามหรือ สุนทรียภาพ (Aesthetic) เป็นสาขาหนึ่งในวิชาปรัชญาคุณค่า หรือ อรรถวิทยา (Axiology) มีวิธีวิทยา (Methodology) ด้วยทฤษฎีแห่งความรู้หรือญาณวิทยา” (กำจร สุนพงษ์ศรี, 2559, น. 39) อาจกล่าวได้ว่า สุนทรียศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งในปรัชญาตะวันตก เป็นการศึกษาเชิงปรัชญาที่มีวิธีการสืบค้นแบบวิทยาศาสตร์ เกิดจากแนวคิดการแก้ปัญหาทางความงามตามธรรมชาติและผลงานศิลปะที่มนุษย์สร้างขึ้น ทำหน้าที่ในการตัดล้นปัญหาความงามด้านศิลปะ โดยใช้หลักเกณฑ์ของคณวิทยา ว่าด้วยลักษณะคุณค่าความงาม กับวิธีการประเมินคุณค่าทางสุนทรียภาพตามหลักตรรกศาสตร์ และจริยศาสตร์ เพลโตนักปรัชญาชาวกรีกมีทัศนะว่า “ความงาม (สุนทรียภาพ) ที่แท้จริงไม่ได้อยู่บนโลกนี้ หากแต่อยู่ในโลกแห่งมโนคติ ซึ่งเป็นความงามนิรันดร์” (กำจร สุนพงษ์ศรี) เพราะศิลปะสามารถทำให้จินตนาการไปสู่ความจริงได้ด้วยการแสดงออกทางศิลปะ

ทัศนะพุทธปรัชญากับศิลปะ พุทธปรัชญาไม่ได้กล่าวถึงศิลปะไว้โดยตรง ในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล “ศิลปะ เป็นเรื่องของความงาม ซึ่งสามารถสร้างความตื่นตาตื่นใจจนเกิดอาการตะลึงงันหรือสะกดจิตใจให้เกิดความลุ่มหลง อยากชิตใกล้ ใคร่ครอบครอง (พุทธศาสนาเรียกว่า ราคะ) แต่อีกด้านหนึ่งศิลปะสามารถเป็นสื่อให้เราเข้าถึงความดีและความจริงได้” (พระไพศาล วิสาโล, 2552) ส่วนทางตะวันตกในทัศนะของตอลสตอย “ศิลปะ คือการสร้างสรรคของสุนทรียะ แต่สุนทรียะก็ไม่ได้อยู่เหนือปัญหาทางศีลธรรมแต่อย่างใด ศิลปะคือการสื่อสารของอารมณ์สะท้อนใจไปยังบุคคลอื่น ๆ ที่มีอารมณ์สะท้อนใจแบบเดียวกัน อารมณ์ความรู้สึกยิ่งรุนแรงเพียงใด งานศิลปะก็ยิ่งมีความเป็นศิลปะมากขึ้นเท่านั้น” (กำจร สุนพงษ์ศรี, 2559, น. 131) ระหว่างศาสนากับศิลปะมีความเชื่อมโยงกันคือ งานพุทธศิลป์ ซึ่งเนื้อหาสาระในงานพุทธศิลป์ล้วนเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา จะเห็นได้ในศิลปะยุคก่อนประวัติศาสตร์ และยุคประวัติศาสตร์ ยกตัวอย่าง ไทยเริ่มปรากฏหลักฐานทางศิลปะที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะอินเดียผ่านทางศาสนา ซึ่งมีจุดเริ่มต้นมาจากอินเดียได้ให้อิทธิพลทางศาสนาและศิลปะต่อประเทศอื่น ๆ กล่าวได้ว่า “ศาสนาและศิลปะยากที่จะแยกออกจากกันในความเชื่อของชนชาวอินเดีย ตั้งแต่อดีตตราบจนปัจจุบันก็ยังเป็นเช่นอย่างที่เคยเป็นในอดีต” (ไชยพจน์ ทวلمانพ, 2560, น. 104)

ปรัชญามีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ไม่ว่าจะเป็นส่วนของเรื่องราว เนื้อหา แรงบันดาลใจ รวมถึงพิธีกรรม ประเพณีทางศาสนามักพบศิลปะเข้าไปมีส่วนร่วมไม่มากนักน้อย และยังส่งอิทธิพลทางแนวคิดมาสู่ศิลปะยุคสมัยใหม่ ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีอิทธิพลทางตะวันตกเข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น แต่การสร้างสรรค์ในเรื่องของศาสนา ปรัชญายังคงถูกหยิบยก นำมาใช้ในงานศิลปะที่มีจุดประสงค์ที่แตกต่างกัน

ไปตามปัจเจกบุคคล ดังนั้น พุทธปรัชญากับศิลปะ คือ เครื่องมือหรือกลวิธีของศาสนาในการสร้างศรัทธา โน้มน้าวจิตใจ มีจุดประสงค์เพื่อการถ่ายทอดหลักธรรม ปรัชญาคำสอนต่าง ๆ ในการสื่อความหมายตามรูปแบบของศาสนา มีวิธีการสร้างความงามหรือสุนทรียภาพในรูปแบบที่ต่างกันไป เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และศิลปะแขนงอื่น ๆ

ทัศนะของพุทธปรัชญากับความงาม ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี อธิบายคำว่า ความงาม (Beauty) ว่า “ความงามในที่นี้ หมายถึง คุณสมบัติของศีลธรรม พุทธิปัญญา และทางรูปสมบัติ ซึ่งอาจโน้มน้าวใจเราให้เกิดความรู้สึกปลื้มใจบันเทิงใจ เพราะด้วยความสมบูรณ์ของรูป สี สดส่วน เสียง ถ้อยคำ และความคิดเห็นอันมีอยู่ในคุณสมบัตินั้น ๆ” (กำจร สุนพงษ์ศรี, 2559, น. 99) ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวถึงการศึกษาเรื่องความงามว่า “คุณค่าและเกณฑ์ในการตัดสินความงามในพุทธสุนทรียศาสตร์นั้นมีลักษณะที่เป็น 2 มิติคือ มิติทางธรรม และมิติทางโลก” (พระมหารังสรรค์ กิตติปัญญา, 2553, น. 168) อธิบายว่า ความงามทางธรรม คือ ความงามตามลักษณะของความจริง ที่เกิดจากการรับรู้ผลจากการปฏิบัติธรรม ความจริงเป็นที่มาลักษณะของความงามและความดี ดังนั้นความงามทางธรรมจึงเป็นสากลที่ทุกคนรับรู้สัมผัสได้ย่อมเหมือนกัน และความงามทางโลก คือ ความงามทางวัตถุ ที่เกิดผลจากปฏิสัมพันธ์ของวัตถุกับกิเลสของมนุษย์ เป็นความงามที่ต่างคนต่างรู้สึกแตกต่างกันไป

แนวคิดพุทธปรัชญากับปรัชญาตะวันตก

ทัศนะเรื่องญาณวิทยา คำว่า “ญาณวิทยา หมายถึงวิชาที่ศึกษาวิเคราะห์สิ่งที่เรียกว่า ความรู้ตรงกับภาษาอังกฤษคือ Epistemology” (นพดล พิมพลา, 2523, น. 68) นิยามความหมายว่า วิชาที่ว่าด้วยความรู้ ในปรัชญาพุทธเถรวาทได้กล่าวถึงแหล่งที่ทำให้เกิดความรู้ คือ ประจักษ์ประमाण หรือประสบการณ์ประสาทสัมผัส โดยทั่วไปหมายถึง การรู้สิ่งต่าง ๆ ในโลกภายนอกโดยอาศัยอวัยวะประสาทสัมผัสโดยตรง เช่น การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส และการสัมผัส ส่วนนักจิตวิทยาได้นิยามประจักษ์ประमाणไว้ว่า ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการแปลความหมายของความรู้สึก โดยกระบวนการของระบบประสาทส่วนสมอง ส่วนทัศนะพุทธปรัชญา หมายถึง “สภาวะธรรมคือการรู้ที่เกิดขึ้นทันทีในขณะที่ประสาทสัมผัสภายในทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และร่างกาย กระทบกับวัตถุภายนอกที่เป็นของคู่กันคือ สี เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ความรู้ขั้นประจักษ์นี้ถือว่าเป็นความรู้แบบสามัญ” (นพดล พิมพลา) หลักการรับรู้ทางประสาทสัมผัสทางสุนทรียภาพ ว่าด้วยความรู้ที่ได้จากการรับรู้ทางประสาทสัมผัสของมนุษย์มีส่วนสำคัญในการรับรู้ความงามทางศิลปะ ศิลปะคือการรับรู้ทางการเห็นสามารถแบ่งตามลักษณะของการรับสัมผัสได้แก่ 3 คือ 1. ทัศนศิลป์เป็นศิลปะที่รับสัมผัสด้วยการเห็นทางตา 2. โสตศิลป์เป็นศิลปะที่รับสัมผัสด้วยการฟังทางหู 3. โสตทัศนศิลป์เป็นศิลปะที่รับสัมผัสด้วยการฟังและการเห็นพร้อมกัน เปรียบเทียบกับการหลักทฤษฎีของประจักษ์นิยม หรือประสบการณ์นิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท “ปรากฏใน มิลินทปัญหาที่ว่า ความรู้เกิดจากการรับรู้ทางผัสสะ เช่น มีรูปมากระทบตาก็เรียกว่า

จักขุวิญญาณ มากระทบกายเรียกว่า โผฏฐัพพะ เมื่อมากระทบลิ้นเรียกว่าชีวหาวิญญาณ มีเสียงมากระทบหูเรียกว่าโสตวิญญาณ วิญญาณในที่นี้หมายถึง การรับรู้” (กำจร สุนพงษ์ศรี, 2559, น. 79)

ทัศนะเรื่องจิตหรือวิญญาณ พุทธปรัชญามีลักษณะเป็นศาสตร์ทางด้านจิตวิญญาณ “คำว่า จิต ในทางพุทธปรัชญาหมายถึง สิ่งที่ทำหน้าที่คิดและความคิด ส่วนวิญญาณ หมายถึง สิ่งที่อยู่แจ้ง (Consciousness) เช่น การเห็น การได้ยิน ฯลฯ” (นพดล พิมพลา, 2523, น. 42) วิญญาณ (สิ่งที่อยู่แจ้ง) หมายถึง การรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้งหกที่อาศัยประสาทตา แสงสว่าง สี และความตั้งใจจึงเกิดการเห็น รวมถึง การได้ยิน ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส ได้สัมผัส ส่วนวิญญาณตามแนวคิดของพุทธศาสนาแบบทิเบต หรือวัชรยาน “มีคำสอนเรื่องจิตและธรรมชาติของจิตว่า ประสบการณ์ทั้งหลายล้วนมีจิตใจเป็นฐาน เป็นผู้สร้างสิ่งที่เรียกว่า ชีวิต และความตาย จิตใจมี 2 มิติ ได้แก่ จิตปกติ หรือ เซม ในภาษาทิเบต และจิตภายในหรือพุทธภาวะที่ถูกจิตปกติกอบไว้ ต่อเมื่อเรารู้แจ้งไม่ถูกจิตปกติกอบเอาไว้ ธรรมชาติของจิตภายในก็จะเผยออกมา” (ประทีปเด่น เวศกาวิ, 2563, น. 299) ส่วนวิทยาศาสตร์เชื่อว่า จิตเป็นเพียง อนุปฏิบัติการตามกระบวนการวิวัฒนาการอันยาวนานเพราะอิทธิพลจากสิ่งภายนอกเท่านั้น ชิกมันด์ ฟรอยด์ นักจิตวิเคราะห์ได้ศึกษาจิตได้สรุปว่า “จิตมี 2 ระดับคือ จิตสำนึก และจิตใต้สำนึก จิตสำนึก แบ่งเป็นอีก 3 ระดับคือ จิตระดับสัญชาตญาณ (id) จิตระดับสามัญ (ego) และจิตระดับอุดมคติหรือมโนธรรม (super ego) นอกจากนี้จิตทั้ง 3 ระดับยังมีสิ่งที่เป็นแรงผลักดันนำอยู่อีก 3 คือ ความรักในชีวิต (eros) ความคิดในเรื่องเพศ (libido) และความเกลียดต่อชีวิต (death)” (นพดล พิมพลา, 2523, น. 44) ส่วนนักปรัชญาชาวอังกฤษ ฟรานซิส เบคอน ระบุว่า “พฤติกรรมทางจิตว่าเป็นสภาวะที่มีอยู่มาแต่ดั้งเดิม และจิตใจหรือวิญญาณ (Soul) นั้นมีสภาพเป็นวัตถุ แต่มันมีสภาพ มีเหตุผล (Rational) เป็นสภาวะที่เราเองไม่ได้อยู่ในฐานะที่จะรู้แจ้งเห็นจริงได้อย่างชัดเจน ศาสนาเท่านั้นที่จะให้คำตอบได้” (นันทพร วรกุล, 2533, น. 36)

ทัศนะเรื่องกรรม (การกระทำ) พุทธปรัชญา “ปรากฏในอังคุตตรนิกาย พระสุตตันตปิฎก ว่า การกระทำเกิดจากผัสสะ (Contact) คือการกระทำ ซึ่งประกอบด้วยองค์ 3 ได้แก่ 1. สิ่งเร้าภายนอก หรืออายตนะภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อีกนัยหนึ่งคือ สิ่งแวดล้อมภายนอก 2. เจตนา หรือความตั้งใจ ที่เกิดจากจิตสำนึกในขณะที่รับรู้สิ่งเร้า อาทิ ความอยาก ความต้องการ ความขัดเคือง ความไม่พอใจ และความไม่เท่ากัน ความหลงใหลขณะรับรู้สิ่งเร้า 3. เจตนาหรือความตั้งใจจากจิตใต้สำนึก ซึ่งเนื่องด้วยสันดานเก่า หรือพื้นฐานจิตใจเป็นแนวโน้มที่สั่งสมมาก่อน เช่น ความรักในชีวิต ความกลัว ความตาย และความพึงใจในความสุข เป็นต้น” (นพดล พิมพลา, 2523, น. 29) ส่วนนักปรัชญา จอห์น ล็อก กล่าวว่า “เมื่อสภาวะธรรม (Substance) มี 3 ประการ มันก็แตกต่างกันในด้านหน้าที่การงานของมัน พระเจ้านั้นเป็นผู้ปฏิบัติการ (Active) สสารเป็นฝ่ายรองรับ (Passive) เป็นทางผ่าน และวิญญาณของมนุษย์เป็นทั้งสองฝ่ายคือปฏิบัติการและรองรับความคิด (Ideas) ของเราเกิดขึ้นได้ก็เนื่องจากการกระทำ

ของกาย (the body) ที่มีตัวจิต (the mind) เมื่อกายกระทำต่อจิตก็เกิดการสัมผัส ฐึ่ สี เสียง ฐึ่ ความอ่อนแข็ง การแผ่ขยาย เป็นต้น” (นันทพร วรกุล, 2533, น. 45)

ทัศนะเรื่องการเกิดใหม่ ตามตำนานและวรรณกรรมในศาสนาพราหมณ์ ศาสนาฮินดู ศาสนาในอียิปต์โบราณและรวมถึงศาสนาพุทธมหายานในจีน มีความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่ (อวตาร) แต่พุทธปรัชญาเชื่อว่า “การเกิดใหม่คือ (Rebirth) ไม่ใช่อวตารเป็นการเกิดใหม่ที่ทั้งร่างกายและจิตใจ (ไม่มีวิญญาณอมตะ) แต่มีภาวะสืบต่อสัมพันธ์กัน (สัคคตติ) ระหว่างขณะจิตหรือระหว่างชีวิตเก่า (ชาตินี้) และชีวิตใหม่ (ชาติหน้า) โดยไม่มีช่องว่างหรือการกระโดด (สังกมนะ)” (นพดล พิมพลา, 2523, น. 30) แนวความคิดเรื่องอันตรภพได้สืบต่อไปในพระพุทธศาสนาพราหมณ์และวัชรยาน มีปรากฏอยู่ทั่วไปทั้งในแวดวงวิชาการ และการสืบสานประเพณี พระไพศาล วิสาโล กล่าวว่า “ทางวิชาการมีการเสวนาเกี่ยวกับชีวิตและความตายในสังคมสมัยใหม่ ได้กล่าวถึงอันตรภพ ที่ในภาษาทิเบต เรียกว่า บาร์โด โดยที่คนเราเมื่อตายแล้วจะไปอยู่ในอันตรภพ ก่อนจะไปเกิดในภพใหม่” (ประทีปเด่น เวศกาวิ, 2563, น. 249)

แนวคิดเรื่องพุทธภาวะ หรือภาวะความเป็นพระพุทธเจ้า นั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากและใช้เวลานาน ต้องอาศัยการสร้างบำเพ็ญบารมี (พระโพธิสัตว์) ตามแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท “การเกิดขึ้นของภาวะความเป็นพระพุทธเจ้า นั้นจะต้องค่อย ๆ สั่งสมบารมีจนครบถ้วนแล้วจึงสำเร็จได้ เพื่อที่จะนำพาสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากวัฏสงสารนี้ให้ได้มากที่สุด” (นพดล พิมพลา, 2523, น. 73) ตามแนวคิดของพุทธปรัชญามหายาน “ผู้ที่บรรลุถึงพุทธภูมิได้นั้นจำเป็นต้องผ่านการบำเพ็ญจริยธรรมแห่งพระโพธิสัตว์มาก่อน ด้วยเหตุนี้อาจจะกล่าวได้ว่า โพธิสัตว์ภูมิเป็นเหตุ พุทธภาวะเป็นผล ซึ่งแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์เป็นแกนกลางที่สำคัญและเป็นจุดมุ่งหมายของพุทธปรัชญามหายาน” (นพดล พิมพลา)

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ได้ทรงแสดงทัศนะในเรื่องนี้ว่า “หมายถึง สัตว์ผู้ข้อง ผู้ติดอยู่ในความรู้ แปลว่า ยังไม่รู้ปล่อยป้รังแฉ่งแฉ้งถึงที่สุด จึงเรียกว่า พระโพธิสัตว์ สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญทางตะวันตกที่ให้ความเห็นว่า สัตตว หมายถึง ผู้ที่ตั้งใจ มุ่งหมายที่จะบรรลุโพธิ แสวงหาโพธิ กำลังบำเพ็ญให้ถึงโพธิ พระโพธิสัตว์ คือ บุคคลที่บำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าต้องเป็นผู้มีปัญญาฉลาดเมื่อเห็นภัย คือ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย ในวัฏสงสารว่าเป็นภัยที่น่ากลัว แล้วก็คิดหาทางที่จะพ้นจากภัยนั้น” (นพดล พิมพลา, 2523, น. 26)

ตามแนวคิดนักปรัชญาชาวอังกฤษ โทมัส ฮ็อบส์ นั้น “เขาถือว่าสภาวะรูปที่แท้จริงนั้นมีอยู่เช่นเดียวกับทะเลภาวะ (Space) ซึ่งต่างก็อาศัยซึ่งกันละกัน ในขณะที่เดียวกันเขาก็ยอมรับว่าทะเลภาวะในลักษณะแห่งจินตนาการก็มีด้วย สภาวะดังกล่าวนี้เกิดจากมโนทัศน์ของเราเอง เขาได้เห็นความเห็นอีกว่า ไม่มีสภาวะรูปอันใดที่ปราศจากปริมาตร (Extention) รูปร่าง (Figure) และคุณสมบัติอย่างอื่น เช่น ความเคลื่อนไหว ความหยุดนิ่ง สี ความแข็ง เป็นต้น รูปสภาวะ (Body) ที่แท้นั้นมิได้รับความ

กระทบกระเทือนจากสิ่งอื่นแต่อย่างใด ธาตุแท้ (Substance) และรูปธรรม (Body) นั้นเป็นอันเดียวกัน” (นันทพร วรกุล, 2533, น. 39-40) แม้ว่าไม่อาจพิสูจน์ได้ว่าพระเจ้ามีสถานะเป็นอย่างไร เป็นสิ่งที่มองไม่เห็น แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่รู้ได้ว่ามีอยู่และเป็นสิ่งที่ควรเคารพนับถือ

2.2 ที่มาแนวความคิดการใช้สัญลักษณ์

งานวิจัยนี้ได้ศึกษาเรื่อง แนวความคิดการใช้สัญลักษณ์ทางศาสนาที่มีอิทธิพลต่องานศิลปะ รวมถึงการใช้สัญลักษณ์ลักษณะต่าง ๆ มีความหมายอย่างไร และการใช้สัญลักษณ์บัวหรือดอกบัวมีความสำคัญอย่างไร เพื่อศึกษาการใช้สัญลักษณ์ในศาสนามีความเชื่อมโยงกับการใช้สัญลักษณ์ในงานศิลปะ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การเริ่มใช้สัญลักษณ์มีมาก่อนสมัยพุทธกาลหรือหลังพุทธกาลยังไม่มีหลักฐานที่แน่ชัด แต่การนำสัญลักษณ์มาใช้ในพุทธศาสนาได้เกิดขึ้นครั้งหลังสมัยพุทธกาล พ.ศ. 300- 600 ปีเศษ ซึ่งหลังจากนี้ได้มีการเริ่มสร้างรูปเคารพบุคคลหรือพระพุทธรูป ซึ่งก่อนหน้านี้นิยมสร้างงานศิลปะประจำศาสนาเป็นรูปสัญลักษณ์อื่น ๆ ที่ใช้แทนตัวบุคคล เช่น พืช สัตว์ คน วัตถุสิ่งของ ภาษาและรูปเรขาคณิต ท่านพุทธทาสอธิบายว่า “สมัยที่มนุษย์ยังไม่ทำรูปเคารพนั้น มนุษย์มีภูมิปัญญาสูง ศาสนาใหญ่ ๆ ต่างก็ห้ามสร้างรูปเคารพขององค์ศาดาทั้งสิ้น” (พุทธทาสภิกขุ, 2552, น. 16) จากหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ไม่ปรากฏมีการสร้างพระพุทธรูปสมัยพุทธกาล “มีเพียงแต่กล่าวถึงการเกิดขึ้นของพุทธเจดีย์ 4 ประเภทคือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุเทสิกเจดีย์” (สมเด็จพระกรรมพระยาตำราจารย์ราชานุภาพ, 2545, น. 21-25)

ความหมายของสัญลักษณ์ ราชบัณฑิตยสถาน “สัญลักษณ์ (สันยะ) คือ สิ่งที่กำหนด นิยามกันขึ้น เพื่อให้ใช้หมายความแทนอีกสิ่งหนึ่ง เช่น ตัวหนังสือเป็นสัญลักษณ์แทนเสียงพูด H เป็นสัญลักษณ์แทนธาตุไฮโดรเจน + - x ? เป็นสัญลักษณ์เครื่องหมายทางคณิตศาสตร์” (ราชบัณฑิตยสถาน, ม.ป.ป.)

ชลูด นิมเสมอได้ให้ความหมายของ “สัญลักษณ์ (Symbol) คือ สิ่งหนึ่งที่ใช้แสดงความหมายของอีกสิ่งหนึ่งหรือเครื่องหมายที่ใช้แทนรูปความคิด” (ชลูด นิมเสมอ, 2557, น. 412)

พระครูศรีปัญญาวิกรม สัญลักษณ์คือ “สัญลักษณ์หนึ่ง ๆ จะประกอบไปด้วยส่วนประกอบสำคัญ 2 ประการ คือ รูปสัญลักษณ์ คือสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อถ่ายทอดความหมาย และความหมายสัญลักษณ์ คือมโนภาพที่ถูกถ่ายทอดออกมาผ่านรูปสัญลักษณ์ ซึ่งอาจมีความหมายเดียว หรือหลายความหมายก็ได้ ทั้งขึ้นอยู่กับกรยอมรับ และความเข้าใจร่วมกัน” (พระครูศรีปัญญาวิกรม, 2558, น. 24)

นักสัญศาสตร์วิทยาชาวตะวันตก ชาร์ลส แซนเดอร์ส เพียร์ส (Charles Sanders Peirce) “ในการศึกษาทางทัศนธรรม (Visual culture) และวัตถุธรรม (Material culture) เพียร์สแบ่งประเภทของสัญลักษณ์ ออกเป็น รูปสัญลักษณ์ (Icon) ดัชนี (Index) และสัญลักษณ์ (Symbol)” (เถกิง พัฒโนภาส,

2551, น. 39) อธิบายได้ว่า 1. รูปสัญลักษณ์คือ สัญลักษณ์ที่มีรูปร่างคล้ายวัตถุของจริง เช่น ภาพถ่าย รูปเหมือน ฯ 2. ดัชนีคือ สัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงสิ่งที่มองเห็นได้สื่อความไปถึงสิ่งที่มองไม่เห็น แบบเป็นเหตุเป็นผล เช่น ภาพเขียนผนังถ้ำโบราณแสดงถึงว่าเคยมีมนุษย์อาศัยอยู่ที่แห่งนี้ และ 3. สัญลักษณ์คือ สัญลักษณ์ที่ไม่ได้เชื่อมโยงกันระหว่างสัญลักษณ์กับวัตถุจริง แต่ให้ความหมายที่เกิดจากการข้อตกลงร่วมกันของสังคม และอาศัยการเรียนรู้ เช่น ภาษา สัญลักษณ์ทางศาสนา ฯ

คำว่า สัญลักษณ์ สามารถเทียบได้กับคำในภาษาอังกฤษว่า Symbol ซึ่งหมายความถึง การที่สัญลักษณ์สามารถนำจิตใจของมนุษย์ไปถึงความรู้ความเข้าใจตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการสื่อความเข้าใจระหว่างสิ่งที่สามารถรับรู้ได้โดยประสาทสัมผัส หรือเข้าใจได้ในทางความคิด กับสิ่งที่อยู่นอกเหนือประสบการณ์ของมนุษย์และยากแก่การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสโดยตรง หรือด้วยความคิดและวิธีการอื่น ๆ ว่าเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ที่ก่อให้เกิดความเข้าใจ จากข้อมูลดังกล่าวอาจจะบอกได้ว่าสัญลักษณ์ คือ สิ่งที่มนุษย์ใช้เป็นตัวช่วยในการสื่อสาร อาจจะเป็นรูปภาพ การเขียน การออกเสียงหรือท่าทาง ซึ่งช่วยให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารเข้าใจตรงกัน แม้จะแตกต่างกันทางภาษา ซึ่งส่วนนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของทั้งสองฝ่าย ว่าผู้ส่งสารมีความสามารถใช้สัญลักษณ์ให้สื่อความหมายมากเพียงใด ในงานศิลปะสัญลักษณ์ได้ถูกนำมาใช้สื่อความหมาย โดยจะเป็นการสร้างสัญลักษณ์ขึ้นมาใหม่ให้มีเหมาะสมที่แสดงถึงสติปัญญา ที่เกิดจากการประกอบกันของรูปทรงธรรมชาติ รูปทรงอิสระ รูปทรงเรขาคณิต และทัศนธาตุของรูปแบบงานศิลปะให้สอดคล้องกันกับเรื่องความคิด เนื้อหา สุนทรียภาพ เพื่อแสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกที่สะท้อนใจของผู้ส่งสารถึงผู้รับสาร

มูลเหตุเกิดการสร้างรูปสัญลักษณ์ในสมัยอินเดียโบราณ อาจเพราะมีคติถือกันว่าเป็นข้อห้ามมิให้ทำรูปคนขึ้นสำหรับเคารพบูชา หรือไม่มีธรรมเนียมประเพณีที่จะทำพระพุทธรูปขึ้น และต้องการแสดงความรู้สึกที่สูงกว่า เป็นอุดมคติกว่า “เพราะไม่ผูกพันกับวัตถุนิยม (Materialism)” (พุทธทาสภิกขุ, 2552, น. 28) ซึ่งก็มีความเห็นที่ต่างกันไป หรือมีความคิดว่าแท้จริงแล้วหัวใจของธรรมะ หรือในทางพุทธศาสนา คือ พระธรรม ไม่ได้มีการสอนให้ยึดมั่น ยึดติดกับวัตถุ และศาสนาพุทธยังเป็นศาสนาที่ปฏิเสธเทวนิยมไม่สอนให้บูชาตัวบุคคลหรือเทพต่าง ๆ จึงเกิดความคิดการทำรูปสัญลักษณ์แทนพระองค์ขึ้น มีรูปแบบที่หลากหลาย และเป็นที่ยอมรับในสมัยอินเดียโบราณ ได้แก่ ดอกบัว ธรรมจักร สวัสดิกะ ตรีรัตนะ และรอยพระพุทธรบาท รูปสัญลักษณ์เหล่านี้ถูกใช้เพื่อสื่อแสดงแทนพระพุทธรูป ท่านพุทธทาส สรุปความว่า “ในยุคอุปนิษัตของอินเดีย ประมาณ 200 ปีก่อนพุทธกาลลงมาถึง 200 ปีหลังพุทธกาลนั้น รู้จักนั่งฉาน นั่งวิปัสสนา เพื่อค้นหาความจริงในด้านนามธรรมหรือความสูงในทางวิญญาณกันทั่วไปแล้ว จึงประณามการไหว้รูปเจิวัดในหมู่ชนที่มีวัฒนธรรม” (พุทธทาสภิกขุ)

ในคัมภีร์พุทธศาสนาพบว่า “สัญลักษณ์ทั้งหลายเหล่านี้ได้ทำหน้าที่ 4 ประการในการสื่อสาร ได้แก่ 1. เป็นเครื่องถ่ายทอดความรู้สึก 2. เป็นเครื่องมือสำหรับสื่อสาร 3. เป็นเครื่องมือสำหรับ

ความรู้ และ 4. เป็นเครื่องสำหรับควบคุม หรือกำหนดให้ปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง” (พระครูศรีปัญญาวิกรม, 2558, น. 25)

รูปสัญลักษณ์ในศาสนาพุทธ “ในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นบูชา การสร้างสิ่งแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นเพียงพุทธสัญลักษณ์ (Buddhist symbols) เท่านั้น เช่น รูปดอกบัว หมายถึง การประสูติ รูปรัตนบัลลังก์กับโพธิพฤกษ์ หมายถึง การตรัสรู้ รูปธรรมจักรกับวงกลม หมายถึง การแสดงปฐมเทศนา และรูปสถูป หมายถึง ปรีชาญาณ” (สงวนรอดบุญ, 2535, น. 131) ซึ่ง “ลักษณะการแห่งวิวัฒนาการของระบบสัญลักษณ์นี้ เห็นได้ชัดเจนจากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในประเทศอินเดีย กล่าวคือ ในประเทศอินเดียก่อนที่จะมีรูปเคารพนั้นได้มีการสร้างสัญลักษณ์ต่าง ๆ ขึ้นแทนรูปเคารพ (Aniconic symbols) ดังปรากฏในศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนายุคแรก ๆ เช่น สถูปที่ภารhut (Bharhut) และสถูปสาญจี (Sanchi) ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ไม่ได้ค้นพบประติมากรรมรูปเคารพเลย แต่ปรากฏว่ามีภาพสลักสัญลักษณ์ต่าง ๆ อยู่ เช่น สถูปที่มีฉัตรปักอยู่ ต้นไม้ นาค ยักษ์ และยักษ์ณี เป็นต้น” (ปรีชา นุ่นสุข, 2554, น. 14)

ดังปรากฏหลักฐานภาพหินสลักสมัยสาญจี ภารhut และอมราวดีนี่ถือเป็นต้นกำเนิดของพุทธศิลป์ในอินเดีย การศึกษาเริ่มต้นจากสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาแรกเริ่มนั้น คือ สัญลักษณ์รูปดอกบัว หมายถึง การประสูติ (การเกิด) และอื่น ๆ เช่น สัญลักษณ์ธรรมจักร หมายถึง ตอนปฐมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนาครั้งแรกด้วยการแสดงพระธรรมเทศนาชื่อ ธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร โปรดปัญจวัคคีย์ ทำเป็นภาพลักษณะเหมือนล้อเกวียน และมีภาพวงกลมอยู่ เพื่อสื่อถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ธรรมจักรเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้แทนองค์พระพุทธเจ้าโดยตรง และสัญลักษณ์ตรีรัตน์ (Tiratana symbol) หมายถึง พระรัตนตรัย เป็นเครื่องหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา “ตรีรัตน์ บางแห่งเรียกว่า นนทิบาท หรือ Taurine สันนิษฐานว่าเป็นรูปเคารพหรือสัญลักษณ์หนึ่งในอินเดียโบราณ ถูกใช้ทั้งในศาสนาฮินดู พุทธ และเชน” (บัญชา พงษ์พานิช และภูธร ภูมะธน, 2555, น. 30) ตรีรัตน์ประกอบด้วยภาพดอกบัวบานอยู่ในวงกลมมีเปลวพุ่งขึ้นไปเป็น 3 ยอด หมายถึง การตรัสรู้ของพระพุทธองค์ทำให้เกิดรัตนทั้งสามขึ้นในโลก นอกจากนี้ยังมีสัญลักษณ์อื่นที่มีการนำมาใช้ในพุทธศาสนาอีก เช่น สวัสติกะ ศรีวัตสะ หม้อน้ำ ธงวัช สิงห์อโศก ช้าง และสัตว์มงคลต่าง ๆ

การใช้สัญลักษณ์รูปดอกบัวมีแนวคิดมาจากเรื่องราวที่ปรากฏในวรรณกรรมและคัมภีร์ทางศาสนา ลักษณะของดอกบัวหลวงและดอกบัวสายเป็นสายพันธ์ที่นิยมนำมาใช้อย่างกว้างขวาง ทั้งเป็นสัญลักษณ์และเป็นลวดลาย โดยการนำรูปลักษณะของบัวตามธรรมชาติ มาดัดแปลง เพิ่มเติมไปจากความเป็นจริง แต่ยังคงโครงร่างของดอกบัวไว้ผสมกับจินตนาการตามอุดมคติ หรือวรรณกรรมของแต่ละศาสนา เป็นการสื่อในรูปแบบสัญลักษณ์ การแทนค่า ซึ่งให้ความหมายไปในทางที่คล้ายกัน หมายถึง การเกิด ความรู้ ความดีและการบรรลุผล ทั้งศาสนาพราหมณ์ ฮินดู เชน และพุทธ ดอกบัวจึงถูกยกย่องและ

นำมาเป็นรูปสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าในพุทธศาสนา หรือใช้บ่งบอกถึงเทพต่าง ๆ ของศาสนาอื่น ๆ จากหลักฐานภาพสลักหินที่พบในประเทศอินเดีย จากการตีความหมายของบัวที่เหตุใดจึงทำให้ถูกนำมาเป็นสัญลักษณ์ขององค์พระพุทธเจ้า ท่านพุทธทาส ได้กล่าวว่า “บัวทั้งหลายสามารถขึ้นมาจากน้ำและโคลน แต่รูป สี และกลิ่นของมันหาเหมือนกับโคลนไม่ มันต่างกันเหมือนอย่างกะว่า เกิดขึ้นมาจากโลกแล้วก็ลอยขึ้นเหนือโลกไปทีเดียว ซึ่งเป็นใจความสำคัญแห่งการเกิดของพระพุทธองค์ขึ้นมาในโลกนี้ น้ำเปรียบเหมือนธรรม ซึ่งมีหน้าที่หล่อเลี้ยงบัวคือพระพุทธองค์ให้เบิกบาน” (พุทธทาสภิกขุ, 2552, น. 72-73)

ภาพที่ 2.3 ภาพหินสลักศิลปะสมัยสาญจี สัญลักษณ์ในศาสนาพุทธที่ปรากฏ ณ สถูปสาญจี อินเดีย ได้แก่ ก. สัญลักษณ์ดอกบัว ข. สัญลักษณ์พระแท่นวางกับตันโพธิ์ ค. สัญลักษณ์สถูป ฉ. สัญลักษณ์ธรรมจักร ง. สัญลักษณ์ตรีรัตนะ และ จ. สัญลักษณ์รอยพระพุทธบาท
ที่มา Dharmachakra, n.d.

ดังนั้นการสร้างสรรค์ภาพบัวในอดีตมักนิยมทำเป็นภาพดอกบัวบาน มีกลีบดอกซ้อนกัน มีเกสร และฝักบัว หรือภาพดอกตูม ภาพดอกแย้มบาน มีก้านและใบ หรือภาพกอบัว มีทั้งเป็นรูปแบบกึ่งนามธรรมและรูปแบบอุดมคติ ภาพดอกบัวบานที่นิยมทำเป็นแบบแผนที่สืบทอดต่อกันมา ซึ่งในไทยนิยมทำเป็นลายประดับตามส่วนต่าง ๆ ในงานพุทธศิลป์ของงานสถาปัตยกรรมไทย ส่วนลวดลายบัวที่มีก้านลายการแตกลายออกไปตามลักษณะของแนวตั้ง หรือแนวนอนของภาพถือว่ามีเค้าโครงเหมือนลวดลายของงานศิลปะไทย

จากการศึกษาข้อมูลการใช้สัญลักษณ์รูปดอกบัวในทางศาสนา สมัยโบราณมีความหมายตามการสื่อสาร 2 ทาง คือทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ สื่อทางตรง คือดอกบัวในลักษณะของภาพสตรีภาพบุรุษถือดอกบัวบาน ลักษณะท่าทางบุคคลอยู่บนดอกบัวบาน และเป็นลวดลายตกแต่งตามส่วนฐานของธรรมจักร หรือฐานนั่งของรูปเคารพ ซึ่งพบว่านิยมทำเป็นลักษณะนี้เป็นส่วนใหญ่ มีความหมายสื่อถึงเรื่องพุทธประวัติที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ดำเนิน หรือวรรณกรรม ไม่เน้นการตีความที่ซับซ้อน ส่วนสื่อทางอ้อม ได้แก่ กอบัวในหม้อปุณณฆะ “คือหม้อปริ่มน้ำทางฮินดูถือเป็นสัญลักษณ์แห่งกลางดีหรือโชคดี” (พุทธทาสภิกขุ, 2552, น. 72) หรือภาพดอกบัวในสัญลักษณ์สวัสดิกะ หมายถึง ความดี ความงาม ความรุ่งเรือง มีลักษณะเป็นลายกากบาทปลายหักหมุนเวียนขวาผสมกับภาพบัวจึงให้ความหมายถึง “การหมุนหรือการวิ่ง ในลักษณะที่งดงามที่สุด” (พุทธทาสภิกขุ) เป็นเครื่องหมายศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาฮินดู ศาสนาเชนและศาสนาพุทธฝ่ายมหายาน ใช้การตีความการสื่อถึงคติความเชื่อทางศาสนาและหลักธรรม ส่วนในทัศนะของสัญวิทยาทางตะวันตก ซึ่งตรงกับความหมายของนักสัญวิทยาชาวฝรั่งเศส โรล็องด์ บาร์ต (Roland Barthes) ได้จำแนกความหมายของสัญยะไว้ 2 ความหมาย คือ “ความหมายโดยอรรถ (Denotation) เป็นความหมายที่เข้าใจกันตามตัวอักษร เข้าใจตรงกันเป็นส่วนใหญ่และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ความหมายโดยอรรถนี้เป็นความหมายขั้นแรก ที่อาจถือได้ว่าเป็นสามัญโดยทั่วไปที่มองเห็นได้อย่างชัดเจน และความหมายโดยนัย (Connotation) เป็นตัวหมายถึงที่ประกอบสร้างอย่างตรงกันข้ามกับความหมายโดยอรรถ ได้แก่ ความหมายทางอ้อมที่เกิดจากข้อตกลงของกลุ่ม หรือเกิดจากประสบการณ์เฉพาะของบุคคล กล่าวคือ ถูกประกอบสร้างขึ้นมาอย่างเป็นอัตวิสัย (Subjective)” (ปรววรรณ ดวงรัตน์, 2557, น. 5-6)

ภาพที่ 2.4 ลักษณะสัญลักษณ์รูปดอกบัวที่ปรากฏในศิลปะของศาสนาพุทธ สมัยอินเดียโบราณ ก. ลักษณะการใช้เป็นลวดลายร่วมกับสัญลักษณ์อื่นในงานประติมากรรม ข. ลักษณะรูปดอกบัวในงานจิตรกรรมที่ถ้ำอชันตา ค. ลักษณะรูปดอกบัวใช้ประดับตกแต่งในงานสถาปัตยกรรม

รูปสัญลักษณ์มีแนวคิดมาเพื่อถูกรับใช้ศาสนาโดยเฉพาะ ตั้งแต่สมัยอินเดียโบราณ ที่เริ่มใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่นิยมสืบต่อกันมาถึงจะมีการสร้างพระพุทธรูปขึ้น แต่แนวคิดนี้ยังคงได้รับความนิยม ดอกบัวยังคงถูกใช้เป็นส่วนหนึ่งในรูปเคารพ และลวดลายตกแต่ง ไม่ว่าจะเป็น พระพุทธรูปในศาสนาพุทธนิกายอื่น ๆ รวมถึงศาสนาฮินดู ศาสนาเชน ๆ ส่วนศิลปกรรมไทย พบการใช้สัญลักษณ์ทางศาสนาทั้งในงานจิตรกรรม ประติมากรรมที่มีการค้นพบมาตั้งแต่สมัยทวารวดี และสถาปัตยกรรม มาจนถึงปัจจุบัน เพราะมีแนวคิดที่หลากหลาย มีการศึกษาและมีความทันสมัยมากขึ้น รวมถึงได้รับอิทธิพลศิลปะทางตะวันตก “พบว่า ได้นำสัญลักษณ์ในทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในมิติต่าง ๆ อย่างกว้างขวางนับตั้งแต่สถาบันหลักคือ สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดถึง งานศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และ

พิธีกรรม เช่น การสร้างวัดเป็นสัญลักษณ์ประจำรัชกาล การใช้เสมา ธรรมจักรเป็นสัญลักษณ์ กระจกศึกษาธิการ การใช้พระพุทธรูป อุโบสถ วิหาร เจดีย์ เป็นสัญลักษณ์ประจำจังหวัด เป็นต้น” (พระครูศรีปัญญาวิกรม, 2558, น. 22)

ซึ่งสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาบางส่วน สังคมไทยได้มีการคิดเพิ่มเติม หรือการสร้างขึ้นมาใหม่ ตามแนวคิดประมานวิทยา จากความคิดความเชื่อต่าง ๆ ตามสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ด้วยปัจจุบันการสร้างสรรคไม่ได้เคร่งในรูปแบบตามจารีตเดิม บางครั้งก็ใช้แนวคิดใหม่ ๆ เพื่อสร้างสิ่งที่แยบยล ใช้การตีความให้เกิดความคิดต่องานสร้างสรรค์ตามที่คนคิดของผู้สร้าง การสื่อสารอาจจะไม่มีเป้าหมายอย่างเดียวหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง หรือให้ความหมายแอบแฝงอยู่ตามจินตนาการ หรือให้แสดงออกตามความรู้สึกที่กระทบต่อจิตใจ เช่น ไม่แสดงความคิดหรือความชั่วแต่จะแสดงความเป็นกลาง เพื่อไม่เป็นการตัดสินตัวบุคคล เนื่องจากสภาพสังคมในปัจจุบันที่จะหาความดีในตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้นยาก การแสดงความเป็นกลางในปัจจุบันอาจจะหมายถึง ผู้คนเลือกที่จะไม่แสดงตัวตนที่แท้จริงออกมา

2.3 การใช้ภาพบัวในการสร้างสรรค์

งานวิจัยสร้างสรรค์นี้เกิดจากความประทับใจบัวในธรรมชาติ ความงาม ความรู้สึกที่สะท้อนใจ ผู้วิจัยได้เริ่มจากการสังเกต ค้นหาความหมายและพบว่าในงานศิลปะไทยศิลปะป็นนิยมนำภาพบัวมาใช้ในงานศิลปะรูปแบบต่าง ๆ มาตั้งแต่ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่มีแนวคิดมาจากศาสนา จากนั้นได้ตั้งคำถามว่า ทำไมจึงนิยมนำดอกบัวมาใช้ในงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับศาสนามากกว่าดอกไม้ชนิดอื่น ๆ ซึ่งบัวเป็นดอกไม้ที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไป ในวรรณกรรมหรือตำนานที่เกี่ยวข้องกับศาสนามีดอกไม้ชนิดอื่น ๆ ที่สร้างขึ้นมาจากจินตนาการเพื่อไม่แสดงออกว่ามีอยู่จริงในธรรมชาติ แตกต่างจากดอกบัวที่ใช้การแสดงออกให้ดูรู้ว่าเป็นดอกบัวและสามารถรับรู้ได้ว่าเป็นบัว จากนั้นมีการเปรียบเทียบลักษณะของบัวในงานศิลปะของไทยและต่างประเทศ ซึ่งพบว่าความหมายของบัวในงานศิลปะมักมีเนื้อหา เรื่องราวส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับศาสนามีเหมือนกันและกล่าวถึงบัวในความหมายที่ดี แต่จะมีรูปแบบ วิธีการที่มีความแตกต่างกันไปตามอิทธิพลความเชื่อเดิมของแต่ละประเทศ

ในสมัยอดีตมนุษย์มักคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ที่มีแนวคิดมาจากสิ่งที่พบเห็นจากสิ่งใกล้ ๆ ตัว ผลงานศิลปะจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยแนวคิดในการสร้างสรรค์ที่ได้จากการรับรู้ทางความรู้สึก ความประทับใจ และความคิดเป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้เกิดจินตนาการ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์งานศิลปะ แนวคิดในการสร้างสรรค์อาจจะมีที่มาได้หลายเหตุผล ดังเช่นงานวิจัยนี้มีแนวคิดต้นแบบมาจากธรรมชาติ การเจริญเติบโตของบัวจากที่เริ่มเป็นดอกบัวตูม ค่อย ๆ เป็นดอกบัวที่เริ่มบานจนแก่และแห้งเหี่ยวไป ส่วนเมล็ดก็จะเกิดเป็นต้นอ่อนต่อไป สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ก็เหมือนกับวัฏจักรของบัวมีการเกิด แก่

เจ็บ ตายไปโดยธรรมชาติ เปรียบเทียบกับศาสนาความเชื่อพอเกิดขึ้นแล้วสักวันหนึ่งย่อมเสื่อมสลายไป
อยู่ดี ดังนั้นแนวคิดการใช้ภาพบัวในการสร้างสรรค์นี้ได้ใช้หลักการมาจากเหตุผลดังต่อไปนี้

2.3.1 ที่มาการใช้ภาพบัวในการสร้างสรรค์

การศึกษาข้อมูลได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของบัวว่ามีความสำคัญ และมีความหมาย
อย่างไร ตั้งแต่ในสมัยอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อนำมาใช้ประกอบในงานวิจัยนี้

1) ความเป็นมาของบัว

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ บัวเป็นพืชที่ถูกค้นพบมานานนับหลายพันปี “บัวถือเป็นพืช
โบราณ ซึ่งจากหลักฐานซากฟอสซิลบัวหลวงที่ขุดค้นพบในทวีปอเมริกาและยุโรปทำให้สันนิษฐานได้ว่า
บัวนั้นเกิดขึ้นราว 70 - 135 ล้านปีก่อน” (วีระประวัติ ตรีสุวรรณ และภวพล ศุภนันถนันทน์, 2561, น.
9) ซึ่งหลักฐานทางประวัติศาสตร์ มีการค้นพบบัวในงานศิลปะของภาพเขียน ภาพแกะสลักในพีระมิดที่
ประเทศอียิปต์ “จากข้อมูลภาพเขียนสีและซากโบราณปรักหักพังที่ในประเทศอียิปต์ ทำให้ทราบว่าเมื่อ
4,000 ปี มาแล้วตามลุ่มแม่น้ำไนล์มีบัวชนิดต่าง ๆ ขึ้นอยู่มากมาย ภาพเขียนสีตามผนังหลุมศพมีภาพ
สวนไม้ผล ไม้ดอก ไม้เถาและไม้น้ำ ในสระจะปลูกปาปิรุสและบัวสายสีน้ำเงินเป็นกอ ๆ น้ำ ส่วนลายบัว
หัวเสาสูงของอาคารที่ปรักหักพังก็เป็นลายจำลองดอกบัวสาย” (Kritsada Meesakul, 2562)
นอกจากนี้ยังพบซากดอกบัวและซากโบราณสถานที่ค้นพบในประเทศอินเดีย ซึ่งมีอายุประมาณ 3,000 -
4,000 ปีมาแล้ว

ภาพที่ 2.5 ภาพวาดสวนประกอบไปด้วยสระน้ำ มีปลา เบ็ด ต้นปาปิรุสและดอกบัวสาย ๆ จากหลุมฝัง
ศพเมบามอน ศิลปะอียิปต์

ที่มา Pulvirenti, n.d.

“บัวเป็นชื่อเรียกของไม้เนื้อที่มีใบลอยหรือชูพ้นน้ำ ดอกหลากสีเห็นได้ทั่วไปตามแหล่งน้ำที่เรา ๆ ท่าน ๆ รู้จักที่จริงแล้วมีการกล่าวถึงไม้เนื้อชนิดนี้มานานมากแล้ว ในแหล่งอารยธรรมต่าง ๆ ทั่วโลก ซึ่งมีความเกี่ยวข้องหรือมีหลักฐานเป็นภาพปรากฏตามแหล่งวัฒนธรรมสำคัญมากมาย ทั้งในอียิปต์ เมโสโปเตเมีย จีน อินเดีย ฯลฯ” (ปริมลภ ชูเกียรติมั่น และคมกฤษ ชูเกียรติมั่น, 2547, น. 24)

ในประเทศไทยปรากฏหลักฐานภาพบัวในยุคสมัยประวัติศาสตร์ จะเห็นได้จากงานศิลปกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ที่ได้เผยแพร่ไปตามประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชีย รวมถึงประเทศไทย สำหรับการนำภาพบัวมาใช้ในความหมายเชิงสัญลักษณ์ มีการพบภาพบัวตามบริเวณศาสนาสถานโบราณในรูปแบบงานประติมากรรม และงานแกะสลักลวดลายที่ยังหลงเหลือให้พบเห็นและศึกษาได้ ในสมัยหลังประวัติศาสตร์ภาพบัวเริ่มปรากฏในรูปแบบงานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและศิลปะแขนงอื่น ๆ มีรูปแบบที่มีความหลากหลาย เช่น งานเขียนสี งานลายรดน้ำ หรืองานเขียนลงรักปิดทองบริเวณโบราณสถาน วัด วังหรือสถานที่เกี่ยวกับศาสนา จากการสืบค้นในงานวรรณกรรมสมัยสุโขทัยมีหลักฐานเก่าแก่ที่เกี่ยวกับการปลูกบัวที่ได้มีการบันทึกคือ “ไตรภูมิพระร่วง ที่เขียนเมื่อ 600 กว่าปีก่อน” (วีระประวัติ ตรีสุวรรณ และภวพล ศุภนันทนันทน์, 2561, น. 12) ส่วนในยุคสมัยปัจจุบันได้มีการใช้ภาพบัวในรูปแบบศิลปะที่หลากหลายทั้งวิธีการ เทคนิค และเป็นการแสดงออกในด้านอารมณ์ความรู้สึก ความเชื่อ ศาสนา ปรัชญา ฯ ของสังคมในปัจจุบัน ต่างจากในสมัยอดีตที่นิยมการแสดงออกของความเชื่อเทพเจ้า โลกหลังความตาย อนาคตและแสดงถึงภาพภูมิของแต่ละศาสนา

ภาพที่ 2.6 แผ่นหินสลักภาพมงคลในศาสนาพราหมณ์ สมัยทวารวดี
ที่มา รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2559

2) ลักษณะของสายพันธุ์บัวที่ใช้ในการสร้างสรรค์

จากการศึกษาพบว่าบัวมีชื่อเรียกศัพท์เฉพาะของบัวแต่ละชนิด เช่น อุบลชาติ (บัวสาย) ปทุมชาติ (บัวหลวง) เป็นชื่อเรียกที่มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีสันสกฤต และมีชื่อเรียกในหลายภาษา ความหมายจากพจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้นิยามของคำว่าบัวไว้ว่า “บัวเป็นค่านาม ชื่อเรียกไม้น้ำหลายชนิดหลายสกุลและหลายวงศ์ คือ ในสกุล *Nelumbo* วงศ์ *Nelumbonaceae* มีเหง้ายาวทอดอยู่ในตม ใบเป็นแผ่นกลม ขอบเรียบอยู่ห่าง ๆ กัน ก้านใบและดอกแข็งมีหนามสาบคาย ชูใบและดอกขึ้นพ้นผิวน้ำ เช่น บัวหลวง (*N. Nucifera* Gaertn.) ดอกสีขาวหรือชมพู กลิ่นหอม ปัทม ก็เรียก พันธุ์ดอกป้อมสีขาว เรียก สัตตบุษย์ พันธุ์ดอกป้อมสีชมพู เรียก สัตตบงกช ดอกใช้ในงานพิธีต่าง ๆ เมล็ดกินได้ ในสกุล *Nymphaea* วงศ์ *Nymphaeaceae* มีเหง้าสั้นอยู่ในตม ใบเป็นแผ่นกลม ขอบเรียบหรือจัก อยู่ชิดกันเป็นกระจุก ก้านใบและดอกอ่อนไม่มีหนาม ใบลอยอยู่บนผิวน้ำ ดอกโผล่ขึ้นพ้นผิวน้ำ ผลจมอยู่ในน้ำ เรียก โตนด เช่น บัวสาย (*N. Lotus* L. Var. *Pubescens* Hook.f. et Thomson) ขอบใบจัก ดอกสีขาวหรือแดง ก้านดอกเรียกลายบัวกินได้ พันธุ์ดอกสีขาว เรียก สัตตบรรณ บัวเผื่อน (*N. Nouchali* Burm.f.) ขอบใบเรียบ ดอกสีม่วงอ่อน ในสกุล *Victoria* วงศ์ *Nymphaeaceae* เช่น บัวขอบกระดิ่งหรือบัววิตอเรีย (*V. amazonica* (Poeppig) Sowerby) มีเหง้าสั้นอยู่ในตม ใบเป็นแผ่นกลมใหญ่ ขอบยกขึ้นคล้ายกระดิ่ง ลอยอยู่บนผิวน้ำ ใต้ใบ ก้านดอก และด้านนอกของกลีบดอกชั้นนอกมีหนามแหลม ดอกใหญ่ สีขาว หอมมาก” (ราชบัณฑิตยสถาน, ม.ป.ป.)

“กสิน สุวตะพันธ์ กล่าวว่า ได้มีผู้พบเมล็ดบัวหลวง (*Nelumbo nucifera*) ที่เหมืองถ่านหินแห่งหนึ่งในแมนจูเรียและที่อื่นบางแห่งในประเทศจีน เมื่อวัดอายุของเมล็ดด้วยวิธี Carbon Dating ปรากฏว่าเมล็ดพันธ์เหล่านี้ มีอายุระหว่าง 3,000 – 5,000 ปี นักพฤกษศาสตร์อเมริกันได้นำไปเพาะในฟลอริดาต้องใช้เวลาถึง 18 เดือน จึงออกดอกที่ออกเป็นดอกกลา มีเพียง 5-7 กลีบเท่านั้น สีชมพู ทรงดอกยาว หรือที่เรียกว่าทรงสลวยกลีบดอกแคบกว่าบัวหลวงปัจจุบัน มีลูกน้อยกว่า และเล็กกว่าลูกปัจจุบัน และทรงรีกว่า” (คณิตา เลชะกุล, 2535, น. 38) ตามหลักพฤกษศาสตร์ บัวเป็นพืชไม้น้ำล้มลุก กำเนิดจากเมล็ดเจริญเติบโตด้วยไหล และหน่อซึ่งฝังอยู่ในโคลนตม ก้านใบมีทั้งแข็งและอ่อน ใบเดี่ยวมีลักษณะกลม ดอกเดี่ยวใหญ่ รูปร่างดอกบัวหลวงมีทั้งทรงป้อม ทรงเรียวยาวและดอกซ้อน ส่วนดอกบัวสายมีรูปร่างทรงเรียวยาว บัวสายมีหลายสี สัน ขาว แดง ชมพู เหลือง ส้ม น้ำเงิน ฟ้า ม่วงหรือสีลายผสม มีความสวยงาม มีกลิ่นหอมและไม่มีกลิ่น ฝักบัวหลวงแก่สามารถทานได้ บัวสามารถเจริญเติบโตได้ดีในแหล่งน้ำจืดที่มีท้องน้ำเป็นดินเลนไม่ลึกนัก มีถิ่นกำเนิดในภูมิภาคเขตร้อนและเขตกึ่งร้อน เป็นไม้ดอกไม้ประดับที่ได้รับความนิยมไปทั่วภูมิภาคของโลกจึงได้รับการขนานนามว่าเป็น ราชนินีแห่งไม้น้ำ

ตารางที่ 2.1 แสดงลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของบัวแต่ละชนิด

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของบัวแต่ละชนิด			
พันธุ์/ลักษณะ	บัวหลวง (Lotus)	บัวสาย (Waterlily)	บัวกระดังง์
ชื่อสกุล	1. ปทุมชาติ (Nelumbo)	2. อุบลชาติ (Nymphaea)	3. วิกตอเรียล (Victoria)
ชนิด	1.1 บัวหลวงซีกโลกตะวันออก - ถิ่นกำเนิดทวีปเอเชีย 1.1.1 บัวหลวงพันธุ์ดอกสีชมพู 1) ปทุม หรือปัทมา 2) บัวหลวงจีนหรือบัวได้หัววัน 1.1.2 บัวหลวงพันธุ์ดอกสีชมพู ซ้อน คือ สัตตบงกช 1.1.3 บัวหลวงพันธุ์ดอกสีขาว คือ บุณฑริก 1.1.4 บัวหลวงพันธุ์ดอกสีขาว ซ้อน คือ สัตตบุษย์ 1.2 บัวหลวงซีกโลกตะวันตก - ถิ่นกำเนิดทวีปอเมริกา เหนือ 1.2.1 บัวหลวงพันธุ์ดอกสี เหลือง	2.1 บัวฝรั่งหรืออุบลชาติยืนต้น - ถิ่นกำเนิดทั้งทวีปยุโรปและ อเมริกา 2.2 บัวผัน - บัวเผื่อน และบัว สาย หรือ อุบลชาติล้มลุก - ถิ่นกำเนิดเขตร้อนทวีปเอเชีย 1) ดอกบานกลางวัน ได้แก่ - จงกลนี้บัวพื้นเมืองของไทย บัวนางแก้ว - บัวยักษ์ออสเตรเลีย 2) ดอกบานกลางคืน ได้แก่ - บัวสายหรือบัวกินสาย	3.1 บัววิกตอเรียล พันธุ์แท้ พื้นเมือง ชนิดที่เกิดเขตร้อน - ถิ่นกำเนิดทวีปอเมริกาใต้ 3.2 บัววิกตอเรียลลูกผสม ลองวู้ด - ถิ่นกำเนิดสหรัฐอเมริกา
สีของดอก	สีขาว สีชมพู-แดง สีเหลือง	สีขาว สีชมพู สีแดง สีเหลือง สี ม่วง สีน้ำเงิน สีม่วงแดง สีส้มแสด และสีผสมต่าง	แรกบานมีสีขาวและ เปลี่ยนเป็นสีชมพูจนถึงสีม่วง แดง
ลักษณะของดอก	ลักษณะดอกตูม 1) รูปทรงป้อมเรียวยาว 2) รูปทรงป้อมโคนกว้างปลาย เรียว 3) รูปทรงป้อมโคนและปลาย เรียวตรงกลางกว้าง ลักษณะดอกบาน ผลิบาน แยมบาน บาน	ลักษณะดอกตูม 1) รูปทรงเรียวยาว 2) รูปทรงโคนกว้างปลายเรียว 3) รูปทรงโคนและปลายเรียว ตรงกลางกว้าง ลักษณะดอกบาน ผลิบานรูปถ้วย แยมบานแผ่ครึ่ง วงกลม บานแผ่ค่อนข้างกลม	ลักษณะดอกตูม 1) รูปทรงป้อมปลายมน ลักษณะดอกบาน ผลิบาน รูปถ้วย แยมบาน แผ่ ครึ่งวงกลม, บานแผ่เต็ม วงกลม

ตารางที่ 2.1 แสดงลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของบัวแต่ละชนิด (ต่อ)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของบัวแต่ละชนิด (ต่อ)			
พันธุ์/ลักษณะ	บัวหลวง (Lotus)	บัวสาย (Waterlily)	บัวกระดังง์
ลักษณะของดอก (ต่อ)	ลักษณะกลีบดอก 1) รูปร่างเรียวยาว 2) รูปร่างกว้างปลายเรียว ลักษณะกลีบดอก (ต่อ) 3) รูปร่างปลายเรียวยาวตรงกลางกว้าง กลีบดอกมีทั้งไม่ซ้อน แบบซ้อน และแบบซ้อนมากพิเศษ ขนาดดอกใหญ่	ลักษณะกลีบดอก 1) รูปร่างเรียวยาว 2) รูปร่างโคนกว้างปลายเรียวมากพิเศษ ลักษณะกลีบดอก (ต่อ) 3) รูปร่างโคนและปลายเรียวยาวตรงกลางกว้าง กลีบดอกมีทั้งแบบไม่ซ้อน แบบซ้อน และแบบซ้อน	ลักษณะกลีบดอก 1) รูปร่างจากโคนถึงปลายยาวมน กลีบซ้อนมากพิเศษ 2) ขนาดดอกใหญ่
ลักษณะของเกสรบัวและฝักบัว	1) เกสรเพศเมียเป็นยอดบนของเมล็ดติดกับฝัก-เพศผู้เป็นเส้นเล็กล้อมรอบฝัก 2) ฝักบัวชูพิน้ำแรกเริ่มมีขนาดเล็กและจะมีขนาดใหญ่เมื่อกลิบดอกร่วงหมด	1) เกสรเพศเมียเป็นฐานด้านบนของฝัก-เพศผู้เป็นเส้นเรียงสลับกัน 2) ฝักบัวจมลงใต้น้ำ เมื่อได้รับการผสมพันธุ์	1) เกสรเพศเมียเป็นฐานด้านบนของฝัก-เพศผู้เป็นเส้นเรียงสลับกัน 2) ฝักบัวจมลงใต้น้ำ
ลักษณะของใบและก้าน	1) รูปร่างของใบ ใบชูพิน้ำ รูปกลมขอบย่น มีขนาดใหญ่ 2) สีของใบ สีเขียวอ่อน-เข้ม 3) ขอบของใบ เรียบขอบใบย่น 4) ผิวของใบ ผิวเรียบมีขนอ่อนใต้ใบ 5) ก้านของใบและดอกแข็งตรง	1) รูปร่างของใบ ใบลอยกับผิวน้ำ รูปกลมและรูปรี 2) สีของใบ สีเขียวอ่อน-เข้ม สีน้ำตาลแดง สีชมพูแดง และมีจุดกระต่าง 3) ขอบของใบ ขอบเรียบ, ขอบจักมน, ขอบจักแหลม และขอบย่น 4) ผิวของใบ ผิวเรียบ 5) ก้านของใบและดอกอ่อนยาว	1) รูปร่างของใบลอยกับผิวน้ำ รูปกลมขนาดใหญ่มาก 2) สีของใบด้านบนมีสีเขียวใต้ใบมีสีน้ำตาลแดงมีหนาม 3) ขอบของใบ ยกสูง 4) ผิวของใบผิวขรุขระ ใต้ใบมีหนามแหลม 5) ก้านของใบและกลีบเลี้ยงดอกมีหนาม
ลักษณะทั่วไป	มีกลิ่นหอมทั้งอ่อนถึงมาก มีเหง้าหรือรากบัว ขยายพันธุ์ด้วยต้นอ่อนหรือไหล	มีกลิ่นหอมทั้งอ่อนถึงมาก ขยายพันธุ์ด้วยต้นอ่อนหรือหัว	มีกลิ่นหอม ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

จากการศึกษาพบว่าสายพันธุ์บัวในประเทศไทยที่พบและนิยมนำมาใช้ในการสร้างสรรคมีอยู่ 3 สกุล คือ 1. บัวหลวงหรือปทุมชาติ (Lotus) ได้แก่ ปทุมชาติ บัวหลวงจีน แหลมขาว บุนนารี สัตตบุษย์ พันธุ์ฉัตรขาว ฉัตรแก้ว และฉัตรแดง บัวฉัตร หรือสัตตบงกช ดอกมีสีชมพู สีขาวและสีขา

ปลายชมพู สีชมพูปลายขาว ซึ่งเป็นพันธุ์ที่นิยมนำมาใช้ในการบูชาพระและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาต่าง ๆ 2. บัวสายหรืออุบลชาติ (Waterlily) เช่น บัวผัน บัวเผื่อน บัวสาย บัวขาบ และบัวฝรั่ง ใช้ในการบูชาสายพันธุ์บัวหลวงและบัวสายเป็นที่นิยมนำใช้งานศิลปะเป็นส่วนมากพบทั้งภาพเขียนสีภาพสลัก ส่วน 3. สกุลบัววิกตอเรีย (Victoria) ได้แก่ บัวกระดังหรือบัววิกตอเรียล นำเข้ามาในประเทศไทยโดยพระยาปฏิพัทธ์ภูบาลในปี พ.ศ.2435 เป็นบัวที่มีใบขนาดใหญ่และมีหนามอยู่ตามสายบัวหรือใต้ใบบัวเป็นที่นิยมในงานศิลปะเป็นส่วนน้อย ซึ่งลักษณะของดอกบัวตูมและดอกบัวบานคือลักษณะที่นำมาใช้ในงานศิลปะเป็นส่วนใหญ่ เพราะมีรูปร่างที่สวยงามและให้ความหมายที่สื่อถึงศาสนา จึงเป็นดอกไม้ที่นิยมนำมาใช้ในการสร้างสรรค์ศิลปะ งานวิจัยนี้ได้เลือกบัวในธรรมชาติที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์ เป็นการนำรูปร่างของดอกบัวในลักษณะบัวตูม แยมบาน บาน บัวเหี่ยว ฝักบัวและใบบัวรวมถึงลีลาจังหวะของบัว โดยใช้วิธีการดัดแปลงธรรมชาติเพิ่มเติมจินตนาการ ซึ่งมีต้นแบบมาจากธรรมชาติของดอกบัว 3 ชนิด คือ บัวหลวง บัวสาย เป็นสายพันธุ์ที่นำมาใช้มากที่สุดและบัวกระดังเป็นส่วนน้อยที่สุด

ภาพที่ 2.7 การเทียบระหว่างรูปดอกบัวหลวงกับลวดลายบัวในงานศิลปะไทย ก. ดอกตูมกับลายดอกบัวปูนปั้น ข. ดอกแยมบานกับศิลาจารึกลายดอกบัว เพดานอุโมงค์วัดศรีชุม ศิลปะสุโขทัย ค. ดอกบานกับลายดอกบัวจารลายเส้นบนแผ่นหิน มณฑปวัดศรีชุม ศิลปะสุโขทัย

3) ความหมายบัวในวรรณคดีของศาสนา

จากการศึกษาพบว่าบัวนอกจากเป็นดอกไม้ที่มีการนำไปบูชารูปเคารพ สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือใช้ในพิธีกรรมตามศาสนาต่าง ๆ ยังมีความสำคัญที่เป็นตำนานหรือวรรณกรรมที่มีความหมายสื่อในเชิงนามธรรมและรูปสัญลักษณ์ที่อยู่ในรูปแบบคำสอน หลักธรรมและปรัชญาแต่ละศาสนาได้ให้ความหมายของบัวตามความเชื่อของตนได้ดังนี้

ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู จากการศึกษาศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุด เกิดขึ้นในประเทศอินเดีย ถือเป็นเรื่องราวประกอบพิธีกรรมโดยเน้นในด้านพิธีกรรมการบูชา การสวดอ้อนวอนเทพเจ้า เพื่อขอสิ่งที่ปรารถนา การปกป้องรักษาจากความทุกข์ ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู “เป็นฝ่ายเทวนิยม หรือ อาสติกะ (Astika) เพราะเชื่อในเรื่องอำนาจพระเจ้าว่าเป็นผู้สร้างสรรพสัตว์และสรรพสิ่ง” (สถิต วงศ์สุวรรณ, 2541, น. 32) ตำนานความเชื่อของศาสนาพราหมณ์แรกเริ่มจากเรื่องการบูชาพระพรหมเป็นเทพผู้สร้างโลกทรงประทับอยู่เหนือดอกบัว และมีเทพเจ้าองค์ต่อมาคือ พระศิวะ พระวิษณุ ซึ่งการเรียงลำดับความสำคัญการบูชาจะแบ่งตามลัทธิที่นับถือ ซึ่งในวรรณกรรมของศาสนาจะพบดอกบัวเป็นส่วนหนึ่ง เพื่อเป็นการบูชาสรรเสริญหรือเพื่อสร้างเรื่องราวให้มีความน่าสนใจ ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงและมีการสร้างตำนานความเชื่อเรื่องเทพเจ้าใหม่ โดยมีความเชื่อแยกตามลัทธิการบูชา ตำนานของลัทธิไวษณิกายเชื่อว่า “ดอกบัวเป็นต้นกำเนิดของจักรวาลในคัมภีร์ปุราณะฝ่ายไวษณิกาย (ฝ่ายพระวิษณุเป็นใหญ่) ของศาสนาฮินดูกล่าวว่า เมื่อพระนารายณ์ต้องการสร้างโลก ได้แบ่งภาคตัวเองออกเป็นพระวิษณุเมื่อบรรทมก็ทรงสุบินถึงการสร้างสรรพสิ่ง ทันใดนั้นดอกบัวโผล่ขึ้นมาเหนือพระนาภี ซึ่งภายในดอกบัวมีพระพรหมประทับอยู่” (วีระประวัติ ตรีสุวรรณ และภวพล ศุภนันทนานนท์, 2561, น. 9) โดยเป็นการเล่าเรื่องกำเนิดของพระพรหมใหม่ของฮินดู ให้พระพรหมเกิดในดอกบัวจากพระนารายณ์ จึงเกิดความเชื่อเรื่องดอกบัวคือ ต้นกำเนิดของจักรวาล เพราะสาเหตุนี้รูปเคารพในศาสนาฮินดูลัทธิไวษณิกายจึงนิยมสร้างตอนพระนารายณ์บรรทมศีลมากที่สุด และยังมีตำนานเทพอีกหลายองค์ที่มีการสร้างในลักษณะทรงถือดอกบัวและลักษณะประทับบนดอกบัว ส่วนลัทธิไศวนิกาย (พระศิวะเป็นใหญ่) นิยมสร้างศิวลึงค์บูชาตั้งนั้นจึงไม่ได้กล่าวถึง

ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูให้ความสำคัญกับบัวเป็นอย่างมาก พบว่ามีแนวคิดเรื่องดอกบัวเป็นดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์ เพราะถือว่าบัวเป็นพืชชนิดแรกที่เกิดมาบนโลก โดยมีความหมายในชื่อที่ใช้คือ ปทุม ในภาษาบาลี แปลว่า ต้นไม้ต้นแรก พืชที่ออกงามในตม พืชที่ถึงการบูชาเทวดา ในภาษาไทย หมายถึง บัวหลวง จากคติความเชื่อเก่าแก่ของฮินดูส่งอิทธิพลต่อแบบแผนการสร้างสรรคศิลป์ที่นิยมสร้างภาพนารายณ์บรรทมสินธุ์ตอน “พระวิษณุหรือพระนารายณ์ให้กำเนิดแก่พระพรหมผู้สร้างโลกใหม่ ซึ่งถูกกล่าวถึงในมหากาพย์ มหาภารตะ (The Mahabharata) มหากาพย์ที่เก่าแก่อายุกว่า 2,000 ปีของอินเดียไว้ว่า โลกเมื่อถึงคราวสิ้นกัลป์ (กัลป์หนึ่งเท่ากับหนึ่งวันของพระพรหม) ทุกสรรพสิ่งถูกทำลายล้าง

พื้นดินจมสู่ใต้มหาสมุทรพระเจ้าที่ทรงพระนามว่า นารายณ์ ผู้มีพันพระเนตรพันพระบาทบรรทม
 อยู่ท่ามกลางเกษียรสมุทร มีพญานาคผู้มีพันเศียรรองรับองค์พระเจ้า เมื่อพระองค์ตื่นบรรทมและ
 จะมองเห็นโลกที่ว่างเปล่า พระองค์ได้ตั้งสมาธิเพื่อการสร้างสรรค์สรรพสัตว์ขึ้นใหม่ ในขณะนั้นได้เกิด
 ดอกบัว (หมายถึงความบริสุทธิ์) ดอกหนึ่งผุดขึ้นจากพระนาภี (สะดือ) ผลจากของสมาธินั้น แล้วพระ
 พรหมผู้มีสี่พักตร์ก็ได้ปรากฏขึ้นบนดอกบัวนั้น” (ศุภศรุต, 2555) ด้วยเหตุผลที่ว่าเป็นภาพมหามงคลกับ
 เรื่องแนวความคิดกำเนิดใหม่ของโลกจากบัวอันเป็นทิพย์ จึงนิยมสร้างรูปเคารพพระพรหมในลักษณะทำ
 นั่ง ยืน นอน ประทับอยู่บนอาสนะที่ทำเป็นรูปดอกบัว และยังพบว่าบัวเข้าไปเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าใน
 ศาสนาอยู่เสมอ คติความเชื่อนี้ก่อให้เกิดรูปแบบงานศิลปะต่าง ๆ ในมุมมองทางศิลปะจากความเชื่อที่
 เป็นนามธรรมใช้การแทนค่าสัญลักษณ์เพื่อสื่อออกมาเป็นรูปธรรม โดยใช้รูปบัวสร้างสรรค์เป็นลวดลายที่
 มีที่มาจากบัวในธรรมชาติกับจินตนาการถ่ายทอดตามความศรัทธา เพื่อใช้ในการบูชาหรือประดับตกแต่ง
 ที่แสดงออกถึงอำนาจ ความเชื่อ และความสวยงาม

ก

ข

ภาพที่ 2.8 ลักษณะการแสดงออกการใช้ภาพบัวในงานศิลปะศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ก. ภาพสลักหิน
 นารายณ์บรรทมสินธุ์ เทวคฤหะ ศิลปะอินเดีย ข. ภาพวาดพระลักษมี เทพธิดาแห่งความ
 อุดมสมบูรณ์และเป็นมเหสีของพระวิษณุ ศิลปะอินเดีย

ศาสนาเซน เป็นศาสนาที่เกิดร่วมสมัยกับศาสนาพุทธในประเทศอินเดีย โดยถือการปฏิบัติที่เคร่งครัด เน้นการบำเพ็ญตบะด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อชำระบาปกรรม มีแนวคิดคล้ายกับศาสนาพุทธ “ศาสนาเซนเป็นศาสนาประเภท อทวนิยม เช่นเดียวกับกับพุทธศาสนา เพราะทั้ง 2 ศาสนาไม่กล่าวถึงพระผู้เป็นเจ้าสร้างโลก” (สถิต วงศ์สุวรรณ, 2541, น. 62) งานศิลปะของศาสนาเซนมีแนวคิดเกี่ยวกับการใช้บัวในการแสดงออกผ่านงานประติมากรรมรูปเคารพ ยกตัวอย่าง ยักษ์ปีศาจมาตี “เป็นชายาของธรรเนนทระ มักปรากฏคู่กันขนานบ้างปรีศวนาดเสมอ มักขี่งูหรือไก่ ถีอดอกบัว บ่วงบาศก์ ผลไม้ และอาวุธคืออังกฤษ (ขอสับข้าง) ซึ่งชื่อของนางก็มีที่มาจากความเกี่ยวข้องกับการถีอดอกบัว (ปีทมะ)” (หทัยชนก ขำยิ่งเกิด, 2558, น. 19) รวมถึงถูกใช้เป็นฐานรองท่อนั่ง ทำยืนในรูปเคารพ มักใช้รูปทรงของดอกบัวบานเป็นฐาน (ปีทมาสนะ) จะเห็นได้ในศาสนสถานที่สำคัญในศาสนาเซนที่ถ้ำเอลโลว์

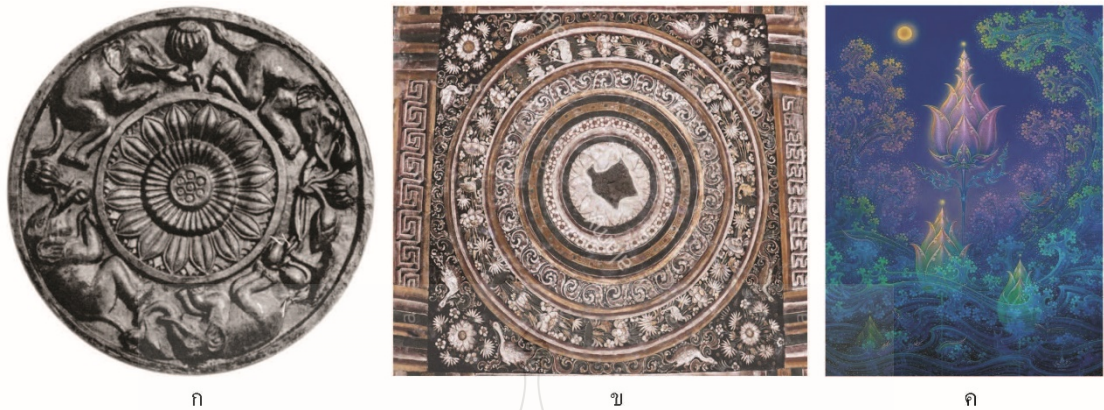
ส่วนทางพิธีกรรมของศาสนาเซน ความเชื่อในพิธีบูชาสนะคือ การขायวัตถุแห่งความฝัน มีแนวคิดมาจากสิ่งมงคลที่ปรากฏในความฝันของพระนางตฤศลา ก่อนวันประสูติของพระมหาวิระ ตามตำนานของนิกายทิคัมพรมี 16 อย่าง และนิกายเศวตตามพรมี 14 อย่าง ซึ่งหนึ่งในวัตถุสิ่งมงคลคือ ภาพสระบัวที่มีสระน้ำที่เต็มไปด้วยปทุมชาติแทนความหมาย พระมหาวิระเป็นผู้ปลดปล่อยมนุษย์ให้หลุดพ้นวัฏจักรการเกิด การตาย และความทุกข์ ซึ่งทำเป็นสัญลักษณ์สระบัว พบปรากฏในสื่อศิลปะที่เป็นภาพวาด เครื่องประดับตกแต่ง และการแกะสลักหินตามวัดศาสนาเซน

ภาพที่ 2.9 ศิลปะของศาสนาเซน ก. แผ่นโลหะสัญลักษณ์สิ่งมงคล 16 อย่างในพระสุบินนิมิตตามตำนานของเซน นิกายทิคัมพร ข. คัมภีร์ไบลาน ตอนพระนางตฤศลาทรงสุบินนิมิต

ศาสนาพุทธ มีต้นกำเนิดมาจากประเทศอินเดีย มีแนวคิดต่างจากศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู คือ ไม่นับถือเทพเจ้าหรือผู้มีฤทธิ์ โดยมีเจ้าชายสิทธัตถะเป็นผู้สถาปนา ทรงค้นพบสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์และวิธีการดับทุกข์ จากการศึกษาแนวคิดการใช้บัวของพุทธศาสนาจากตำนานในพุทธประวัติ ตั้งแต่ตอนที่ทรงประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ และมีการกล่าวถึงบัวในคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ศาสนาพุทธ ทรงกล่าวพิจารณาเวไนยสัตว์เปรียบกับดอกบัวสามเหล่าและเปรียบบัวสี่เหล่ากับบุคคลสี่จำพวกที่สามารถบรรลุธรรมได้ ซึ่งปรากฏหลักฐานว่า “ดอกบัว 3 เหล่ามีปรากฏเฉพาะในพระไตรปิฎก 7 เล่ม คือ 4, 10, 12, 13, 15, 29, และ 30 ดอกบัว 4 เหล่านี้มีปรากฏเฉพาะในอรรถกถาและฎีกาหลายเล่ม บุคคล 4 จำพวกมีปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 21” (ชานาญ เกิดช่อ, 2559, น. 331) นอกจากนี้พระพุทธเจ้าทรงได้กล่าวถึงความหมายของพราหมณ์ในชั้นสูงสุด โดยใช้บัวในการเปรียบเทียบว่า “ผู้ใด ไม่โกรธ มีศีล ผักผ่นตนดีแล้ว ไม่ติดอยู่ในกามทั้งหลาย เหมือนน้ำไม่ติดอยู่บนใบ บัวใบบอน เหมือนเมล็ดพรรณผักกาดบนปลายเหล็กแหลม ผู้นั้นจัดว่าเป็นพราหมณ์” (สุวรรณ เพชรนิล, 2524, น. 58)

ท่านพุทธทาส กล่าวว่า “สิ่งที่ต้องศึกษาก็คือ ดอกบัวเป็นดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์ของทุกศาสนาและทุกลัทธิอยู่ก่อนแล้ว กิริยาที่บ้าน หมายถึงการมีอะไรเกิดขึ้นมาในลักษณะพิเศษ ซึ่งในที่นี้หมายถึงการที่พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก และการที่ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งก็นับรวมอยู่ในคำว่าการเกิด (Nativity) ด้วยเหมือนกัน เพราะเกิดมาเพื่อตรัสรู้ ดังนั้นจึงทำสัญลักษณ์แห่งการประสูติเป็นภาพดอกบัวบานมากที่สุดกว่าสัญลักษณ์อย่างอื่น” (พุทธทาสภิกขุ, 2552, น. 5) “สัญลักษณ์เหล่านี้บางชนิดปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกของพุทธศาสนาเถรวาทด้วย เช่น ดอกบัว เป็นต้น โดยส่วนมากปรากฏในเชิงความเชื่อสำหรับ การใช้บูชาในพิธีกรรมและในเชิงอุปมาอุปไมยกับหลักธรรมคำสอนที่สื่อถึงความบริสุทธิ์” (ภาคภูมิ ภัทรกิจวรกุล, ธีรธัมม์ แสงแก้ว และธเนศ ปานหัวไผ่, 2562, น. 92) จากความเข้าใจอย่างลึกซึ้งของคนสมัยก่อนจึงเป็นเหตุให้งานศิลปะยุคสมัยโบราณ เลือกใช้ดอกบัวแทนรูปสัญลักษณ์หรือให้ความหมายของบัว หมายถึง การประสูติ (การเกิด) ปัจจุบันศาสนาพุทธได้แตกนิกายออกไปโดยผสมกับความเชื่อเดิมของแต่ละประเทศ เกิดเป็นลัทธิใหม่ ดังนั้นความเชื่อเรื่องบัวแต่นิกาย จึงให้ความสำคัญและรูปแบบการแสดงออกทางศิลปะที่ต่างกันไป

ภาพที่ 2.10 ลักษณะแสดงออกการใช้ภาพบัวในงานศิลปะ ศาสนาพุทธเถรวาท ก. ภาพสลักหิน สัญลักษณ์ดอกบัว ข. จิตรกรรมฝาผนังถ้ำอชันตา ศิลปะอินเดียโบราณ นิยมใช้ภาพดอกบัวสร้างสรรค์ ค. งานจิตรกรรมไทยร่วมสมัย บัวสีเหล่า ผลงานเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์

ศาสนาพุทธมหายาน เป็นนิกายที่แยกมาจากศาสนาพุทธเดิม นิยมนับถือในแถบประเทศอินเดีย จีน ทิเบต ญี่ปุ่น เนปาล เวียดนาม ฯ และมีความเจริญรุ่งเรืองมากในประเทศจีน มีแนวคิดเรื่องตรีกาย คือ นิรมลกาย สัมโภคกาย และธรรมกาย ซึ่งส่วนที่เพิ่มเติมมาคือ สัมโภคกาย หมายถึง ภายที่ประทับในแดนพุทธเกษตร ได้แก่ พระโพธิสัตว์ จุดมุ่งหมายสูงสุดของมหายานเน้นเรื่องการบำเพ็ญบารมีตามแนวทางพระโพธิสัตว์ เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นจากวัฏสงสาร ปัจจุบันศาสนาพุทธนิกายมหายานได้แตกนิกายออกไป โดยผสมกับความเชื่อเดิมของแต่ละประเทศ เช่น ลัทธิขงจื้อ และลัทธิเต๋าในจีน และลัทธิชินโตในญี่ปุ่น เกิดเป็นลัทธิใหม่ เช่น นิกายเซน นิกายสุชาวดี เป็นต้น

แนวคิดบัวในนิกายมหายานปรากฏอยู่ในตำนานพุทธประวัติ พระสูตร และพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ปรากฏในชื่อของพระสูตร สัทธรรมปุณฑริกสูตร แปลว่า “พระสูตรว่าด้วยบัวขาวแห่งธรรมอันล้ำเลิศ ปุณฺทริก แปลว่า ดอกบัวขาว” (สัทธรรมปุณฑริกสูตร, 2564) เป็นพระสูตรที่สำคัญในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน พบว่าที่ประเทศจีนและญี่ปุ่นมีแนวคิดเรื่องบัวของนิกายสุชาวดี ในดินแดนสุชาวดีหรือพุทธเกษตรของพระอมิตาภะ “เป็นต้นตระกูลของพระโพธิสัตว์ปัทมะ หมายถึงปัญญาที่ทำให้มนุษย์รู้จักผิดชอบชั่วดี และเลือกปฏิบัติในทางที่ถูก สัญลักษณ์คือดอกบัว พระพุทธเจ้าในตระกูลนี้ทั่วไปใช้ดอกบัวแดง พระโพธิสัตว์ปางดูใช้ดอกบัวขาว” (สุชาวดี (นิกาย), 2563) ในดินแดนสุชาวดีมีสระบัวปรากฏอยู่ ภายในสระบัวมีดอกบัวขนาดใหญ่ที่มีพระพุทธเจ้าประทับ และตามความเชื่อนี้ผู้นับถือจะไปเกิดในดินแดนสุชาวดีได้ต้องมีคุณธรรมสามประการเมื่อตายไปแล้วจะไปเกิดในดอกบัว ส่วนในประเทศญี่ปุ่น นิกายเซนมีตำนานแนวคิดเกิดจากพระสูตรสัทธรรมปุณฑริกสูตร ว่า “สมัยหนึ่ง พระผู้มีภาคเจ้าประทับ ณ ภูเขาชุกุฏ ทำมหาพรหมได้มาถวายดอกไม้เป็นพุทธบูชา แล้วนั่งลงกราบทูลให้ทรงแสดงธรรม ตถาคต

จึงได้ทรงแสดงโดยการชูดอกไม้ขึ้น ณ ท่ามกลางสันนิบาต แล้วมิได้ตรัสอะไร ในขนาดปวงเทพและมนุษย์ทั้งหลายต่างไม่เข้าใจในความหมาย มีแต่พระมหากัสสปะยิ้มน้อย ๆ อยู่ พระโลกนาถเจ้าจึงตรัสว่า ตถาคตมีธรรมจักขุอันถูกต้องพระนิพพานและจิตที่เยี่ยม ภาวะที่แท้จริงย่อมไม่มีลักษณะ มอบให้แก่ มหากัสสปะแล้ว” (ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, 2530, น. 9-10) ซึ่งตามตำนานความเชื่อมีความคิดว่าชนิด ดอกไม้ที่ทรงชูขึ้นคือดอกบัว และเหตุการณ์นี้จึงเป็นที่มาความเชื่อของนิกายเซน

ภาพที่ 2.11 สัทธรรมปุณฺทริกสูตรพิมพ์จากแม่พิมพ์แกะไม้ ศิลปะญี่ปุ่น
ที่มา BBC NEWS Thai, 2020

งานพุทธศิลป์ในศาสนาพุทธนิกายมหายาน ส่วนใหญ่นิยมสร้างอุปกรณ์ในพิธีกรรมทางศาสนา สัญลักษณ์ศิลป์ จิตรกรรม และประติมากรรมรูปเคารพพระโพธิสัตว์ “สัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา มหายานที่เห็นได้เด่นชัดคือ อุปกรณ์เครื่องใช้ในพิธีกรรม มนต์ และมูทระ สัญลักษณ์ที่นิยมใช้กันโดยทั่วไปคือ “ดอกบัว” เนื่องจากดอกบัวเป็นดอกไม้บริสุทธิ์ มีความหมายลึกซึ้ง ดอกบัวแต่ละชนิดยังหมายถึงเทพเจ้าหรือพระโพธิสัตว์แต่ละพระองค์ เช่น ดอกบัวสีแดง หมายถึง เทพอัปสรและเทวดาทั่วไป ดอกบัวสีขาวหมายถึงพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ดอกบัวสีน้ำเงินหมายถึง เจ้าแม่ตารา ดอกบัวสีชมพูหมายถึง พวงอสูร” (ทวีศักดิ์ คุ้มณา, สุวิทย์ รักสัตย์ และพระเมธาวิเชียร, 2562, น. 1145) แนวคิดการใช้ภาพบัวได้รับแนวคิดและรูปแบบมาจากศิลปะอินเดียโบราณ ดอกบัวเป็นเครื่องหมายแห่งการประสูติของพระพุทธเจ้า จะสังเกตว่าพุทธศิลป์มหายาน นิยมสร้างรูปพระโพธิสัตว์แต่ละองค์ประทับนั่งบนดอกบัวหรือทำยื่น เช่น พระอมิตาภะ พระไวโรจนพุทธเจ้า พระอวโลกิเตศวรหรือกวมอิม ฯ

ข

ก

ค

ง

ภาพที่ 2.12 ลักษณะแสดงออกการใช้ภาพบัวในงานศิลปะ ศาสนาพุทธมหายาน ก. พระอมิตาภพุทธะ
ข. พระมหาสถาปนราพดีโพธิสัตว์ ค. พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์กวนอิม ศิลปะญี่ปุ่น และ
ง. ภาพดินแดนพุทธเกษตรนิกายสุขาวดี ศิลปะจีน

ศาสนาพุทธวัชรยาน เป็นนิกายวัชรยานหรือพุทธตันตระ ได้แยกตัวออกมาจากศาสนาพุทธนิกายมหายาน เกิดขึ้นที่ประเทศอินเดีย และได้รับการเผยแพร่ไปยังประเทศจีน ญี่ปุ่น และเจริญเติบโตในทิเบต นิกายวัชรยานมีความเชื่อเรื่องของอุดมคติการหลุดพ้นของสรรพสัตว์ทั้งหลายเรียกว่า โพธิจิต เน้นการปฏิบัติในพิธีกรรมการสวดมนต์ การเขียนอักขรมนต์และการใช้เวทมนต์คาถา บทสวดมนต์ที่มีความสำคัญ “มนต์ที่ชาวทิเบตรู้จักกันโดยทั่วไป โอมมณีปัทเมหุม ซึ่งมักแปลกันว่า โอมมณีแห่งดอกบัว เพียงแค่การเอ่ยมนต์บทนี้ก็เพียงพอที่จะหยุดยั้งวงแห่งกรรมและนำไปสู่สวรรค์ได้” (ธีรต์ม์ แสงแก้ว, 2561, น. 38) นิกายวัชรยานมีความเชื่อการนับถือพระอาทิพุทธ พระธยานิพุทธ และพระโพธิสัตว์ รวมทั้งเทพและเทพีองค์ต่าง ๆ

แนวคิดการใช้ภาพบัวของนิกายวัชรยานมาจากตำนานความเชื่อในพระอาทิพุทธ “อาทิพุทธะ (Adibuddha) ส่วนใหญ่พบในเนปาลและชวา เป็นพระพุทธรูปที่ทรงอุบัติมาพร้อมโลกและประจำอยู่ชั่วนิรันดรเท่ากับเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธรูปทั้งหลายคตินิยมการนับถืออาทิพุทธะนี้เกิดขึ้นอาทิพุทธะคือ พระสยัมภู (Self-existent) เกิดเองเป็นเองพร้อมกับโลกไม่มีเบื้องต้นไม่มีที่สิ้นสุดปรากฏพระกายในแสงเปลวเพลิงซึ่งปรากฏเป็นรัศมีพุ่งขึ้นจากดอกบัว นิกายไอศวาริกเรียกว่าอาทิพุทธะว่า อิศวร นิกายสวาภาวิกเรียกว่า สวาภาวะ แต่มีหลายนิกายที่เรียกว่า “ไวโรจนะ” “วัชรปาณี” “วัชรารธร” “วัชรสัตว์” หรือวัชรมัณูชศรี” (ธีรต์ม์ แสงแก้ว, 2561, น. 38-39)

ดังนั้นงานพุทธศิลป์นิกายวัชรยาน มีแนวคิดส่วนใหญ่เป็นการใช้สัญลักษณ์ในการสื่อสิ่งที่เป็นนามธรรม โดยใช้รูปแบบงานศิลปะแขนงต่าง ๆ ที่เป็นการสร้างรูปธรรมจากจินตนาการผสมกับอิทธิพลทางศิลปะและความเชื่อเดิมในแต่ละประเทศ เช่น อุปกรรมในพิธีกรรมที่เป็นสัญลักษณ์ศิลป์ งานจิตรกรรม (ทังก้า) ศิลปะจากทราย (มันดาลา) และงานประติมากรรม การใช้ภาพบัวในงานศิลปะของนิกายวัชรยานกับการสร้างรูปเคารพพระอาทิพุทธะซึ่งมีอยู่ด้วยกันหลายองค์หลายตระกูล รวมทั้งเทพและเทพีต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น “พระอาทิพุทธะถือกำเนิดในรูปของเปลวไฟที่ออกมาจากดอกบัว และในประเทศเนปาลจะแสดงออกในรูปสัญลักษณ์เช่นนี้เสมอ” (ชัญฉิกา มนาปี, 2558, น. 27) พระอมิตาภะในนิกายวัชรยาน ทรงมีสัญลักษณ์คือดอกบัว เป็นความเชื่อที่นิยมในประเทศจีน และสัญลักษณ์ดอกบัวนิยมใช้เป็นหนึ่งในการสร้างรูปเคารพในลักษณะของการถือ

ก

ข

ค

ง

ภาพที่ 2.13 ลักษณะแสดงออกการใช้ภาพบัวในงานศิลปะ ศาสนาพุทธวัชรยาน ก. ภาพการเกิดของ พระอาทิตย์พุทธะ ศิลปะเนปาล ข. พระอมิตาภะพุทธะ ต้นตระกูลของพระโพธิสัตว์ตระกูล ปัทมะ ศิลปะทิเบต ค. พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ ง. ยึดัมหรือมหากาฬ (Mahakala) คติความ เชื่อของชาวพุทธวัชรยานในทิเบต

2.3.2 อิทธิพลการใช้ภาพบัวในการสร้างสรรค์

ศาสตราจารย์อิทธิพล ตั้งโฉลกได้กล่าวถึง การแลกเปลี่ยนปรัชญาทางศิลปะตะวันออกและศิลปะตะวันตกทั้งสองฝ่ายที่มีความเชื่อปรัชญาที่แตกต่างกันอย่างสุดขีดว่า “ฝ่ายโลกตะวันตกมองความงามและความจริงมีอยู่ในโลกภายนอกตามที่ตามองเห็นในแบบ “ภาวะวิสัย” ดังนั้นศิลปินตะวันตกจึงพยายามจำลองธรรมชาติให้เหมือนจริงตามที่ตาเห็นอย่างเที่ยงตรงที่สุด ตรงกันข้ามกับศิลปินตะวันออกที่มีปรัชญา ความเชื่อที่ว่าความงามและความจริงนั้น อยู่ในโลกภายในที่เห็นได้ด้วยปัญญาและจิตใจในแบบ “อัตวิสัย” ซึ่งต่างกันราวชาวกับคำหรือกลางวันกับกลางคืน” (อิทธิพล ตั้งโฉลก, 2550, น. 19)

แนวคิดเรื่องบัวในหลายประเทศจะมีความเชื่อ ตำนาน วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาซึ่งมักจะมาพร้อมกับอิทธิพลทางศิลปะ โดยส่วนใหญ่ให้ความหมายเชิงสัญลักษณ์ดอกบัว หมายถึง การเกิดเป็นการสื่อความหมายในด้านบวก ซึ่งแต่ละประเทศให้ความสำคัญและมีการเลือกแสดงออกในการนำเสนอภาพบัว ที่มีรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกันไปจากการตีความตามความเชื่อ ศาสนาและรสนิยม ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้แบ่งการศึกษาอิทธิพลในการใช้ภาพบัวในการสร้างสรรค์ โดยการใช้รูปแบบทางศิลปะเป็นเกณฑ์ คือศิลปะตะวันออก ได้แก่ อินเดีย จีน ญี่ปุ่น เวียดนาม ไทย ส่วนศิลปะตะวันตก ได้แก่ อียิปต์ และประเทศในแถบยุโรป การที่ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบทางศิลปะในการแบ่งแยกเนื่องจากศิลปะตะวันตกและศิลปะตะวันออกมีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนาและเพื่อให้ง่ายต่อการศึกษา

1) ศิลปะตะวันออก

ในแถบเอเชียหรือวัฒนธรรมตะวันออกมีความเชื่อในศาสนาที่คล้าย ๆ กัน โดยส่วนใหญ่นิยมนับถือศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ศาสนาพุทธที่มีอยู่หลายนิกาย ซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิด วิถีชีวิต ศิลปะและประเพณี ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเทศอินเดียก่อนที่มีแนวคิดเกี่ยวกับบัว เพราะเป็นประเทศที่เป็นต้นกำเนิดศาสนารวมถึงพุทธศาสนาและยังเป็นแหล่งที่มาของศิลปะตะวันออกที่หลายประเทศได้รับอิทธิพลทางศิลปะ

อินเดีย ชาวอินเดียมีชื่อเรียกบัวว่า โคมุทีนีหรือจันทรวิกาสิ หมายถึง บัวสาย ส่วนหลักฐานทางวัฒนธรรมบัวหลวงหรือปทุมชาติ (*Nelumbo nucifera* Gaertn) ที่เก่าแก่ที่สุดของอินเดีย พบที่อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ พบศิลปวัตถุรูปทรงดอกบัวและกลีบบัว อายุประมาณ 3,000 – 4,000 ปี ในซากเมืองโบราณ ที่จมอยู่ใต้ดินตามริมฝั่งแม่น้ำสินธุ ชาวอินเดียจะถือว่าบัวหลวงเป็นดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์ และเกิดขึ้นเป็นต้นไม้แรกในโลก “เรียกบัวหลวงว่า ปัทมา ในภาษาบาลีมีคำว่า ปทุม แปลว่า ต้นไม้แรก” (Sangkae under, 2556) สำหรับอินเดียให้ความสำคัญกับ ดอกบัวหลวง (*Nelumbo nucifera* Gaertn) โดยยกให้เป็นดอกไม้ประจำชาติและถูกใช้เป็นสัญลักษณ์แทนความมั่งคั่ง ความรู้ แสงสว่างและการบรรลุผล

ก่อนที่ศาสนาพุทธจะถือกำเนิดขึ้น ในสมัยก่อนชาวอินเดียได้นับถือบูชาธรรมชาติอยู่ก่อน ต่อมาหลังจากนั้นศาสนาพราหมณ์ได้ถือกำเนิดและถือว่าเป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุด แต่ส่วนใหญ่เป็นการประกอบพิธีกรรมบูชา ไม่ได้มีแนวคิดในการสร้างงานศิลปะที่ใช้ในศาสนา แต่หลังจากได้เกิดศาสนาหรือความเชื่อต่าง ๆ มากมายในสมัยอินเดียโบราณ ทำให้เกิดการสร้างตำนานวรรณกรรมเรื่องเทพเจ้า เรื่องศาสดาของแต่ละศาสนาที่แสดงถึงอำนาจ ความศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้ผู้คนสนใจและหันมานับถือศาสนา ซึ่งศิลปะก็เป็นส่วนหนึ่งในการถ่ายทอดจินตนาการที่เป็นนามธรรมให้เกิดเป็นรูปธรรม เป็นสื่อที่สามารถทำให้เข้าใจได้ง่าย รวมถึงศิลปะเป็นเรื่องของความงาม ดังนั้นจึงเกิดการสร้างศิลปะที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เพื่อเป็นการใช้สอยหรือเพื่อแสดงความศรัทธาต่อสิ่งที่เคารพนับถือ ศิลปะอินเดียที่ถูกค้นพบ เช่น ถ้ำอชันดาภายในถ้ำมีการเจาะผนังเป็นห้อง ๆ แต่ละห้องมีภาพจิตรกรรมและประติมากรรมที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธ และถ้ำเอลโลรา ที่พบงานศิลปะทั้งงานจิตรกรรมและงานประติมากรรม ที่รวมถึง 3 ศาสนาคือ ศาสนาพุทธ ศาสนาฮินดู ศาสนาเซน ซึ่งถ้ำที่ยกตัวอย่าง พบว่ามีการใช้ภาพบัวเป็นส่วนหนึ่งในการตกแต่งที่เป็นลวดลายภาพเขียนสี และงานประติมากรรมแกะสลักหินที่มีเอกลักษณ์

ภาพที่ 2.14 จิตรกรรมฝาผนังถ้ำศาสนาพุทธ (Bagh Cave Painting) ในช่วงศตวรรษที่ 5-7 ศิลปะอินเดีย
ที่มา Shaitan, n.d.

ดังนั้นศิลปะอินเดียมีตำนานที่เกี่ยวข้องกับบัว โดยมีที่มาแนวคิดจากศาสนาถูกนำมาเป็นส่วนประกอบในพิธีกรรมทางศาสนาเช่น ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ศาสนาพุทธ ศาสนาเซน ทำให้ความนิยมเกี่ยวกับบัวได้แผ่ขยายออกไป ส่งผลต่องานสร้างสรรค์ศิลปะอินเดียและดินแดนต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและงานศิลปะแขนงต่าง ๆ ส่วนมากพบว่ามีการใช้รูปทรงดอกบัวในลักษณะของกอบัวเป็นลวดลายประดับในศิลปะอินเดียยุคสมัยแรก ต่อมายุคสมัยหลังได้ใช้ลักษณะของกลีบบัวสำหรับเป็นฐานรองรับรูปเคารพ เทวรูป พระพุทธรูป หรือใช้ตกแต่งแทรกอยู่ในสถานที่เกี่ยวกับศาสนามากที่สุด โดยเฉพาะศาสนสถานของศาสนาพุทธพบมีการใช้ลวดลายดอกบัวบานในงานประติมากรรมมากที่สุด และมีหลากหลายรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปะแต่ละสมัยของอินเดีย

จีน ในประเทศจีนพบว่าหลักฐานโบราณคดีที่เก่าแก่ที่สุดในโลกเกี่ยวกับบัวหลวงของชนชาติจีนในวัฒนธรรมหย่างเส้า (Yang Shao Culture) พื้นที่ชุ่มชองห้วยซู่ ทางเหนือของเมืองเจิ้งโจว มณฑลเหอหนาน พบซากฟอสซิลของเมล็ดบัวหลวง มีอายุประมาณ 5,000 ปี ถือว่าบัวมีประวัติและความผูกพันกับความเชื่อในพื้นที่ของจีนมาอย่างยาวนาน ตามความหมายของจีน “ดอกบัวก็ถือเป็นดอกไม้มงคล เรียกว่า เหลียนฮวา หรือ เหอฮวา หมายถึง การปองตรงรวมกัน และความต่อเนื่องไม่สิ้นสุด เป็นสัญลักษณ์ในการอวยพร” (เสริมลาภ วสุวัต, 2548, น. 25) จากความเชื่อในวัฒนธรรมจีนที่ฝังรากลึกมาแต่โบราณกาลนั้น ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ในการอวยพรและเป็นสิ่งมงคล จะพบเห็นความเชื่อเกี่ยวกับดอกบัวแฝงอยู่ในวิถีชีวิตประเพณีของชาวจีนหลายรูปแบบ เช่น สมัยจีนโบราณมีเทศกาลวันเกิดของดอกบัว “ชาวจีนโบราณถือว่าวันที่ 24 ของเดือน 6 เป็นวันเกิดของดอกบัว” (sangkae under, 2552) และมีประเพณีการรัดเท้าของผู้หญิงจีนโบราณ หรือที่เรียกว่า "เท้าดอกบัว" (Foot Binding) โดยเป็นค่านิยมของผู้หญิงชาวจีนในยุคศตวรรษที่ 10 ที่มีความเชื่อในตำนานพระโพธิสัตว์กวนอิม และดอกบัวหลวงยังเป็นดอกไม้ชนิดหนึ่งในดอกไม้มงคลของจีน

ความเชื่อเรื่องบัวของชาวจีนในตำนานพุทธศาสนานิกายมหายาน ดอกบัวถือเป็นจุดเริ่มต้นของจักรวาล ที่จุดของเทพบนสวรรค์แดนสุขาวิดี แบบเดียวกับเรื่องกามนิตและวาสิฏฐี บรรยายไว้เช่นเดียวกับในสัทธรรมปุณฑริกสูตร (พระสูตรบัวขาว) ซึ่งเป็นพระสูตรที่มีสำคัญในพุทธศาสนาฝ่ายมหายานของจีน กล่าวถึงบรรดาพระชินบุตร (พระสงฆ์) ทั้งหลายว่า อุบัตินั่งบนใจกลางดอกบัวอันปราศจากมลทิน และพระอมิตาภพุทธเจ้าประทับนั่งบนบัลลังก์ในใจกลางดอกบัวอันบริสุทธิ์ส่องแสงโอภาส ซึ่งกล่าวได้ว่าบัวในศิลปะจีนมีแนวคิดความเชื่อมาจากพุทธศาสนารวมถึงลัทธิอื่น ๆ ในวรรณกรรม และตำนานของวัฒนธรรมชาวจีน ดอกบัวปรากฏอยู่ในรูปแบบที่แสดงถึงความสง่างาม ความสวยงาม ความสมบูรณ์ ความบริสุทธิ์และความหมายเชิงปรัชญา ดังนั้นรูปบัวยังเป็นสิ่งที่ได้รับความนิยมในภาพวาดของจีน เช่น ภาพวาดจิตรกรรมทิ้วทัศน์ที่ศิลปินชาวจีนมักนิยมวาดภาพดอกบัว

ด้วยเทคนิคฟู่กันจีนและหมึกจีน รวมถึงบทกวี วรรณกรรมลายลักษณ์อักษร งานประณีตศิลป์ งานประติมากรรมและสถาปัตยกรรม ด้วยเหตุนี้บัวจึงมีความผูกพันกับวัฒนธรรมจีนมาอย่างยาวนานตั้งแต่ในสมัยโบราณที่สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 2.15 ดอกบัวในศิลปะแบบจีน ก. ภาพดอกบัวเทคนิคฟู่กันและหมึกจีน ข. ภาพลายมงคลจีน หน้าบันวัดสามพระยา ค. ภาพบัวเทคนิคลายกำมะลอ วัดราชโอรส

ญี่ปุ่น วัฒนธรรมญี่ปุ่นมีความเกี่ยวข้องกับดอกบัว เป็นดอกไม้ที่มีชื่อเรียกในภาษาญี่ปุ่นว่า “ฮาสุ” (Hasu) หมายถึง ดอกบัวหลวง ฮาสุหรือดอกบัวหลวงมีหลักฐานปรากฏมาตั้งแต่สมัยโบราณ ใช้สำหรับบูชาพระ และถือเป็นสัญลักษณ์แห่งสวรรค์ ซึ่งที่ญี่ปุ่นจะมีเทศกาลดอกบัวเป็นเทศกาลที่จะได้ชมดอกบัวที่บ้านในสระของสวนทะเลคะตะ (Takada Park) ในจังหวัดนีงาตะ (Niigata) เมื่อถึงฤดูร้อนเข้ามาสู่ประเทศญี่ปุ่น

ภาพที่ 2.16 ภาพสระบัว ศาลเจ้าเบ็นเท็นในชิบะ ศิลปิน ฮาซุย คาวาเสะ (Kawase Hasui)
เทคนิค ภาพพิมพ์แกะไม้ญี่ปุ่น หมึกดำและสีบนกระดาษ
ที่มา MFA, 2003

ที่มาแนวคิดการใช้ภาพบัวของศิลปะญี่ปุ่น มาจากความเชื่อในศาสนาชินโตที่เป็นความเชื่อเดิมของชาวญี่ปุ่น ต่อมาได้รับอิทธิพลทางศาสนาพุทธมหายานที่ได้รับมาจากจีนเผยแพร่เข้ามาในญี่ปุ่น จนกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวัฒนธรรมญี่ปุ่นในปัจจุบัน เกิดเป็นนิกายเซน ด้วยแนวคิดที่ใช้ธรรมชาติเป็นการดำเนินชีวิตตามคติเซน เป็นคำสอน บทกลอน การเปรียบเทียบ และปริศนาธรรม ซึ่งเป็นวิธีการเพื่อให้ผู้ที่มีความศรัทธาเข้าถึงคำสอนในพระธรรมได้ง่ายขึ้น ทำให้ธรรมชาติดีผลต่อแนวคิดในการสร้างสรรค์งานศิลปะญี่ปุ่น เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ภาพพิมพ์ เครื่องปั้นดินเผา การจัดดอกไม้และศิลปะแขนงอื่น ๆ ดังนั้นศิลปะในศาสนาเซน “ดอกบัวสามารถใช้เป็นสัญลักษณ์

อธิบายธรรมะได้หลายแง่มุม ในแง่ของเซนมักนิยมเปรียบเทียบการที่ผู้บรรลุธรรมแล้วสามารถอยู่ในโลกได้โดยไม่ข้องกับโลกดุจเดียวกับน้ำที่กลิ้งอยู่บนใบบัวโดยที่ใบบัวไม่เปียกน้ำฉันใดก็ฉันนั้น” (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2544, น. 68) ศิลปะญี่ปุ่นโบราณมักนิยมถ่ายทอดบรรยากาศที่สะท้อนอารมณ์และความงามด้วยเส้นที่เรียบง่าย ฝีแปรง การวาด ไม่เน้นความเหมือนจริง เช่น ภาพทิวทัศน์ของบิว สระบิว ภาพชีวิตที่เรียบง่าย

ภาพที่ 2.17 ภาพดอกบัวบาน ศิลปิน โอฮาร่า โกศล (Ohara Koson) เทคนิค ภาพพิมพ์ไม้ญี่ปุ่น
ที่มา Kawaguchi & Sakai, n.d.

ทิเบต มีความเชื่อในพุทธศาสนาวัชรยาน ตามคติพุทธศิลป์ของทิเบตพบว่ามีการใช้ภาพบัวเป็นส่วนประกอบในรูปเคารพของพระโพธิสัตว์ และการใช้สัญลักษณ์ดอกบัวที่มีปรากฏในงานศิลปะทิเบตเชิงสัญลักษณ์ศาสนูปกรณ์ ซึ่งเป็นอุปกรณ์ในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาวัชรยานและงานศิลปกรรม เช่น จิตรกรรมทังกา มันทาลา ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม ชาวพุทธในทิเบตจะมีบทสวดมนต์ที่สำคัญคือ “โอม มณี ปัทเม ฮุง” แปลว่า ดวงมณีที่เกิดจากดอกบัว โดยดอกบัวในที่นี้ หมายถึง ปัญญาของพระพุทธเจ้าที่ใช้โปรดสัตว์ ซึ่งนิยมแกะสลักอักขระมนต์ เรียกว่า กงล้อมนต์ เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมทางพุทธศาสนานิกายวัชรยานในทิเบตที่สำคัญ นอกจากนี้ผลงานพุทธศิลป์ของชาวทิเบตที่สร้างสรรค์เป็นผลงานมีชื่อเสียงเรื่องของความงามและแฝงด้วยคติธรรมที่ลึกซึ้ง

แนวคิดการใช้ภาพบัวในตำนานเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ที่นับถือในฝ่ายวัชรยานของทิเบต จะนิยมสร้างในลักษณะประทับบนปัทมาอาสน์หรือนั่งบนบัลลังก์ดอกบัว หรือถือดอกบัวในพระหัตถ์ และในตำนานเทพพิทักษ์ตามคติมวัชรยานทิเบต ซึ่งมีการนับถือบูชาเทพที่นิยมใช้ภาพบัวเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างภาพ สามารถพบได้ในงานจิตรกรรมทั้งกาและงานประติมากรรมตามวัดหรือศาสนสถานศักดิ์ ยกตัวอย่าง เช่น จิตรกรรมทั้งกาไข่มุก (Pearl Tangkha) ที่วัดทราดรุค “เป็นผลงานพุทธศิลป์ที่มีทักษะฝีมือชั้นสูง รูปกายอยู่ในท่วงท่าประดับนั่งบนปัทมาอาสน์ (บัลลังก์ดอกบัว)” (ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล , 2559, น. 112) ภาพจิตรกรรมทั้งกาที่สร้างขึ้นจากไข่มุกแท้ที่ไม่สามารถประเมินค่าได้ มันดาลาเป็นศิลปะในคติความเชื่อของศาสนาพุทธแบบทิเบตที่สืบทอดมาจากสมัยอินเดียโบราณ มันดาลาหรือแมนดาลา หรือทางพุทธศาสนาแบบทิเบตเรียกว่า มณฑลแห่งการตรัสรู้ มีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์และมีการสัญลักษณ์ดอกบัวเป็นส่วนหนึ่ง ในงานสถาปัตยกรรมพระสถูปทิเบตถูกสร้างภายใต้คติความเชื่อแบบพุทธศาสนาวัชรยาน ตามพุทธประวัติของสัมมาพุทธเจ้า โดยมีพระสถูป 8 แบบ ที่แทนความหมายตั้งแต่การประสูติถึงการปรินิพพาน ซึ่งสถูปแบบที่หนึ่งนั้นได้ใช้ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์เรียกว่า “สถูปแห่งดอกบัวหรือพระสถูปแห่งดอกบัวบาน (Lotus Blossom Stupa) พระสถูปที่เป็นสัญลักษณ์หมายถึงการประสูติของพระพุทธเจ้า ณ ลุมพินีวัน แต่ละชั้นแบ่งขององค์สถูปเป็น 4 ทิศ ได้แก่ ทิศตะวันออก ทิศใต้ ทิศตะวันตกและทิศเหนือ โดยตำแหน่งทิศที่สิ่งจะมีรูปดอกบัวผุดพรายขึ้นรายล้อมมีความหมายถึงพรหมวิหาร 4 (Four Immeasurables) ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา” (ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล)

ส่วนในงานสัญลักษณ์ศิลป์ทิเบต ดอกบัวซึ่งปรากฏใช้เป็นส่วนประกอบของลวดลายในงานศิลปะ คือ สัญลักษณ์อัฐมวงคต 8 ประการ หมายถึง สัญลักษณ์มวงคต 8 ประการ ในภาษาทิเบตเรียกว่า “ตาสี ตักเจด” การใช้ภาพดอกบัวเป็น 1 ใน 8 อย่างซึ่งในความหมายของสัญลักษณ์อัฐมวงคตตามทรรณะของทิเบตพุทธศาสนานิกายวัชรยานคือ “ดอกบัว (Lotus) หรือ “ปัทมา” ในภาษาสันสกฤต ในภาษาทิเบตเรียกว่า “เปมา (Pad me)” สัญลักษณ์ความบริสุทธิ์แห่งกาย วาจา และใจ ดอกบัวอันบริสุทธิ์ที่ไหลพ้นน้ำเหนือโคลนตม เครื่องหมายแห่งความเบิกบาน การปลดปล่อย การหลุดพ้นจากโลกียะและความสุขอันพิสุทธ์” (ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล, 2559, น. 408) ส่วนสัญลักษณ์ศิลป์ของทิเบตพุทธศาสนานิกายเถรวาท ดอกบัวในสัญลักษณ์อัฐมวงคต 8 ประการ “ดอกบัว ในพุทธศาสนาแบบทิเบต สื่อถึงโพธิจิตและการหลุดพ้นของจิตวิญญาณ เมื่อตีความผ่านทัศนะพุทธศาสนาเถรวาทแล้วจะเพิ่มเติมความหมายได้ว่า เวไนยชนสามารถบรรลุโพธิจิตได้ อันนำไปสู่การหลุดพ้นทางวิญญาณดั่งน้ำที่ไม่ติดบนดอกบัวโดยมีหนทางคือโพฆณงค์ 7” (ภาคภูมิ ภัทรกิจวรกุล, ธีรธัมม์ แสงแก้ว และธเนศ ปานหัวไผ่ , 2562, น. 99)

ยังมีความเชื่อของชาวทิเบตในเรื่อง “ความสำคัญในฐานะสัญลักษณ์อันเสมือนเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ความสำคัญนี้ปรากฏในพระสูตรมหายานชื่อ *arya mangala kuta nama mahayana sutra* โดยมีกรกล่าวถึงสัญลักษณ์มงคลเปรียบกับสรีระส่วนต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า” (ภาคภูมิ ภัทรกิจวรกุล, ธีรต์ม์ แสงแก้ว และธเนศ ปานหัวไผ่, 2562, น. 94) ได้ให้ความหมายของดอกบัว คือพระชีวหา (ลีน) แห่งพุทธะ คติความเชื่อของสัญลักษณ์อัฐมงคล 8 ประการ มีแนวคิดแตกต่างกันไปตามคติพุทธนิกายต่าง ๆ ในแต่ละประเทศ เช่น จีน เนปาล ภูฏานและไทย ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องจากคติความเชื่อทางศาสนา

ภาพที่ 2.18 สัญลักษณ์อัฐมงคล 8 ประการ

ภาพที่ 2.19 พุทธศิลป์ทิเบต ก. จิตรกรรมฝาผนังวัดทาโบ (Tabo) ของทิเบต มณฑลลาพระไวโรจนพุทธะ (Saravid Vairocana) ข. จิตรกรรมฝาผนังเจดีย์ (Gyantse Kumbum) ของทิเบตพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ค. ทังกาวงล้อแห่งชีวิต (Wheel of life) ฉ. ทังกาพระมัญชุศรีโพธิสัตว์ ง. มณฑลลาทราย จ.ทังกาเหวัชระ (Havajra)

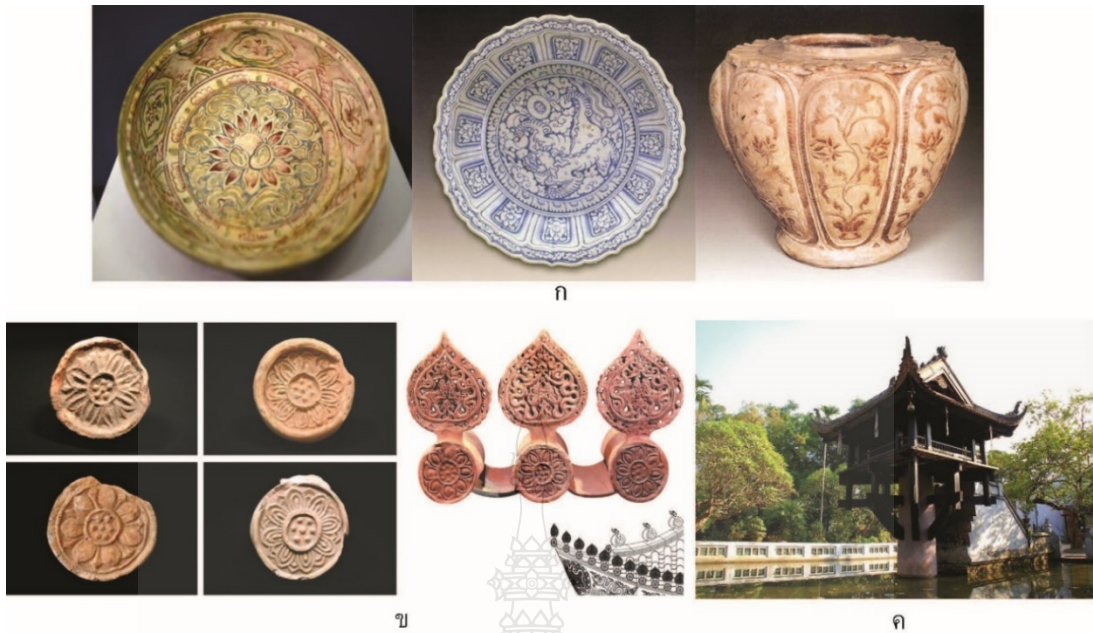
เวียดนาม วิถีชีวิตของชาวเวียดนามให้ความสำคัญกับดอกบัวเป็นดอกไม้ชนิดหนึ่งที่มีความหมายต่อชาวเวียดนาม โดยได้รับการยกย่องจากชาวเวียดนามว่าเป็นพันธุ์ไม้ที่มีความสง่างาม และเป็นดอกไม้สัญลักษณ์ประจำชาติของประเทศเวียดนาม “โดยอ้างถึงเฉพาะดอกบัวหลวงที่มีกลีบดอกสีชมพูเพียงเท่านั้น (The Red Lotus) บัวหลวงเป็นที่รู้จักกันในนามของ ดอกไม้แห่งรุ่งอรุณ” (กวีศิลป์ คำวงศ์, 2560) มีชื่อเรียกในภาษาเวียดนามว่า ฮวาแซน (Hoa sen dó) หมายถึง ดอกบัวหลวง ในด้านของวรรณกรรมพบว่านิยามกล่าวถึงดอกบัวในเรื่องของความสวยงามหรือการเปรียบเปรยในบทกลอน และเพลงพื้นเมืองของชาวเวียดนาม

งานศิลปะของเวียดนามในช่วงแรกได้รับความเชื่อมาจากธรรมชาติ การบูชาธรรมชาติ บูชาผี ได้แก่ งานรักสี งานจิตรกรรม ภาพพิมพ์แกะสลักไม้ดงโไห่ เป็นงานศิลปะพื้นเมืองของเวียดนามเน้นสะท้อนปรัชญาชีวิต คติสอนใจที่เรียบง่าย ส่วนในงานศิลปะช่วงหลังได้รับคติความเชื่อ ศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรมจากประเทศต่าง ๆ สามารถแบ่งออกเป็นศิลปะจามที่ได้รับจากอินเดียและเขมรในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ที่มีงานประติมากรรมและสถาปัตยกรรมที่เห็นเด่นชัด และศิลปะเวียดนามที่ได้รับอิทธิพลมาจากจีนในศาสนาพุทธนิกายมหายาน ต่อมาได้ผสมผสานคติความเชื่อเดิมของเวียดนามกับศาสนาพุทธจนเกิดเป็นงานศิลปะรูปแบบต่าง ๆ

ภาพที่ 2.20 ศิลปะเวียดนาม ก. ภาพพิมพ์แกะสลักไม้ดงโไห่ ข. ภาพ Young lady with Flower เทคนิค หมึกและสีฝุ่นบนผ้าไหม โดย Mai Trung Thu ศิลปินเวียดนาม ค. ภาพ Girl in lotus pond เทคนิค Lacquer โดย Bui Trong Du ศิลปินเวียดนาม

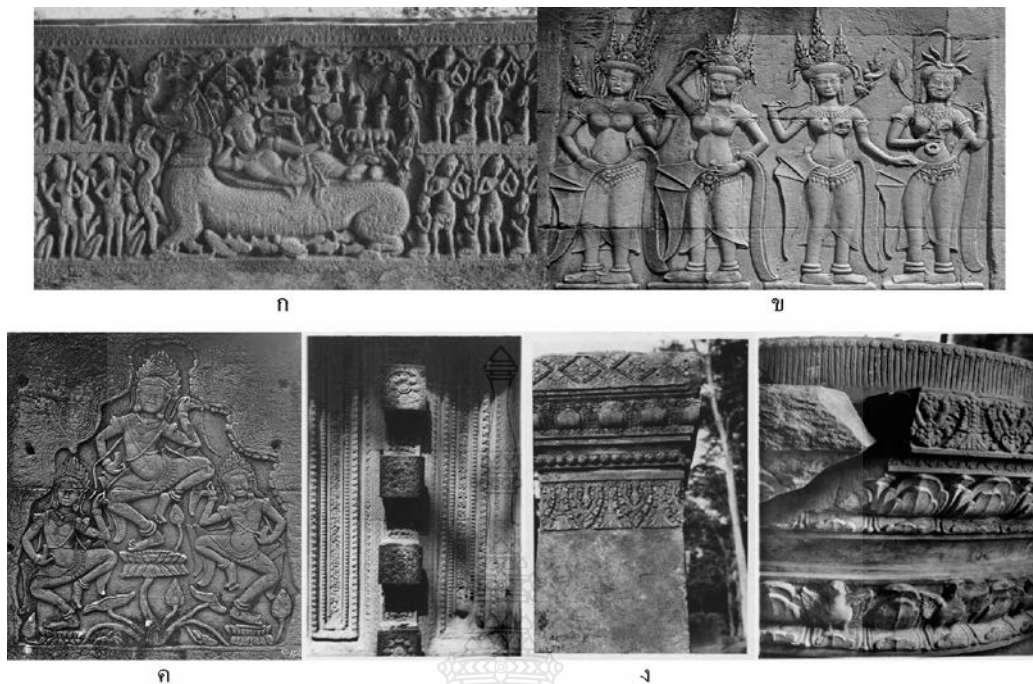
แนวความคิดใช้ภาพบัวในงานศิลปะเวียดนาม จากความเชื่อเดิมของชาวเวียดนามผสมคติความเชื่อทางพุทธศาสนานิกายมหายาน ลัทธิขงจื้อ และลัทธิเต๋าที่ได้รับมาจากประเทศจีน มีแนวความคิดที่ใช้ดอกบัวแทนคำ ที่พบปรากฏในงานศิลปกรรม เช่น โบราณสถาน พระราชวัง วัด สุสาน ยกตัวอย่างการสร้างวัดดอกบัวหรือวัดวิหารเสาเดียว (Mot Cot Pagoda) ที่มีความเชื่อในศาสนาพุทธมหายาน เพื่อถวายแด่พระโพธิสัตว์กวนอิม “อาคารตั้งกล่าวแทนดอกบัวเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ เสาเดียวแทนก้านดอกบัวที่ลอยพันน้ำ” (อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช, 2556)

ภาพที่ 2.21 ศิลปะเวียดนาม ก. เซรามิก ประดับตกแต่งลวดลายดอกบัว ศิลปะเวียดนาม
 ข. เครื่องปั้นดินเผา หัวกระเบื้องที่ตกแต่งรูปดอกบัว สมัยราชวงศ์หลี-ฉิน เวียดนาม
 ค. วัดวิหารเสาเดียว

กัมพูชา ศิลปะเขมรมีเอกลักษณ์ความเด่นชัดในเรื่องของสถาปัตยกรรม ปราสาทที่สร้างจากหินทรายและศิลาแลง ศิลปะเขมรแรกเริ่มได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย ซึ่งมีแนวคิดมาจากศาสนา และได้มีการพัฒนารูปแบบจนมีเอกลักษณ์ของตน นักวิชาการได้มีการแบ่งแยกและกำหนดอายุของศิลปะเขมรโดยใช้วิธีการศึกษาวิวัฒนาการของรูปแบบลวดลายที่ใช้ประดับในโบราณสถานและศิลาจารึก “การกำหนดชื่อรูปแบบต่าง ๆ ในศิลปะเขมรนั้น ส่วนใหญ่แล้วจะกำหนดจากชื่อของศาสนสถานที่สำคัญสามารถแบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลาใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ ศิลปะสมัยก่อนเมืองพระนคร และศิลปะสมัยเมืองพระนคร” (กวิฏ ตั้งจรัสวงศ์, 2556) โบราณสถานปราสาทศิลปะเขมรที่มีชื่อเสียงมีอยู่หลายหลังแต่ที่มีความโดดเด่นและยิ่งใหญ่ที่สุดคือ ปราสาทนครวัดและปราสาทนครธม

แนวคิดที่มาจากศิลปะเขมรมาจากการนับถือศาสนาที่มีคติความเชื่อในการสร้างศาสนสถานเพื่อสร้างถวายอุทิศต่อสิ่งที่เคารพนับถือและใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สามารถบ่งบอกได้ถึงคติทางศาสนาฮินดูลัทธิไวศณิกาย ลัทธิไวษณพิกายที่ได้เข้ามาก่อนศาสนาพุทธนิกายมหายาน จากการสร้างปราสาทตามแนวคิดคติศูนย์กลางของจักรวาลเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ คติความเชื่อนี้ยังส่งอิทธิพลมายังศิลปะไทย รวมถึงรูปแบบและลวดลายศิลปะเขมรยังมีความสัมพันธ์อย่างมากกับศิลปะขอมในประเทศไทย

ภาพที่ 2.22 ศิลปะเขมร ก. ภาพนารายณ์บรรทมสินธุ์ ศาสนาฮินดู ข. ภาพนางอัปสร ลักษณะการถือช่อลายดอกบัว ค. ลักษณะลวดลายกอบัวในงานประติมากรรม ง. สถาปัตยกรรมที่ประดับตกแต่งด้วยลวดลายบัวในบริเวณของปราสาท

การใช้ภาพบัวในงานประติมากรรมของศิลปะเขมรนิยมสร้างเป็นเรื่องเล่าทางศาสนา ที่ใช้เป็นลวดลายประดับตกแต่งในงานสถาปัตยกรรม บริเวณส่วนของทับหลัง หน้าบัน เสาประดับกรอบประตูผนังห้อง ส่วนฐานและยอดของปราสาท เนื่องจากการนับถือศาสนาที่มีความเชื่อเกี่ยวกับบัวในความหมายถึง การเกิดหรือต้นกำเนิดของจักรวาลในลัทธิไวชณพนิกาย และดอกบัวที่ถูกสร้างในงานประติมากรรมรูปเคารพสามารถใช้เป็นการแยกหรือจำแนกที่บ่งบอกถึงรูปเคารพในศาสนสถานนั้นมาจากคติของศาสนาอื่นได้

พม่า ศิลปะพม่าในแต่ละยุคสมัยมักพบการใช้ภาพดอกบัว รูปทรงบัวในงานศิลปกรรม เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ซึ่งศิลปะพม่าในยุคสมัยยุคแรกเริ่ม “จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่าชนชาติปยู นับถือศาสนาพุทธ ลัทธิเถรวาทและนิกายสรรวาสติวาท ส่วนงานศิลปกรรมพบว่ามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับศิลปะอินเดีย” (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556) โดยที่ไทยได้รับอิทธิพลศาสนาพุทธนิกายสรรวาสติวาทเช่นกัน จากหลักฐานได้พบลวดลายปูนปั้นในงานสถาปัตยกรรมโบราณสถานเจดีย์จุลประโทนที่เป็นศิลปะในนิกายสรรวาสติวาท

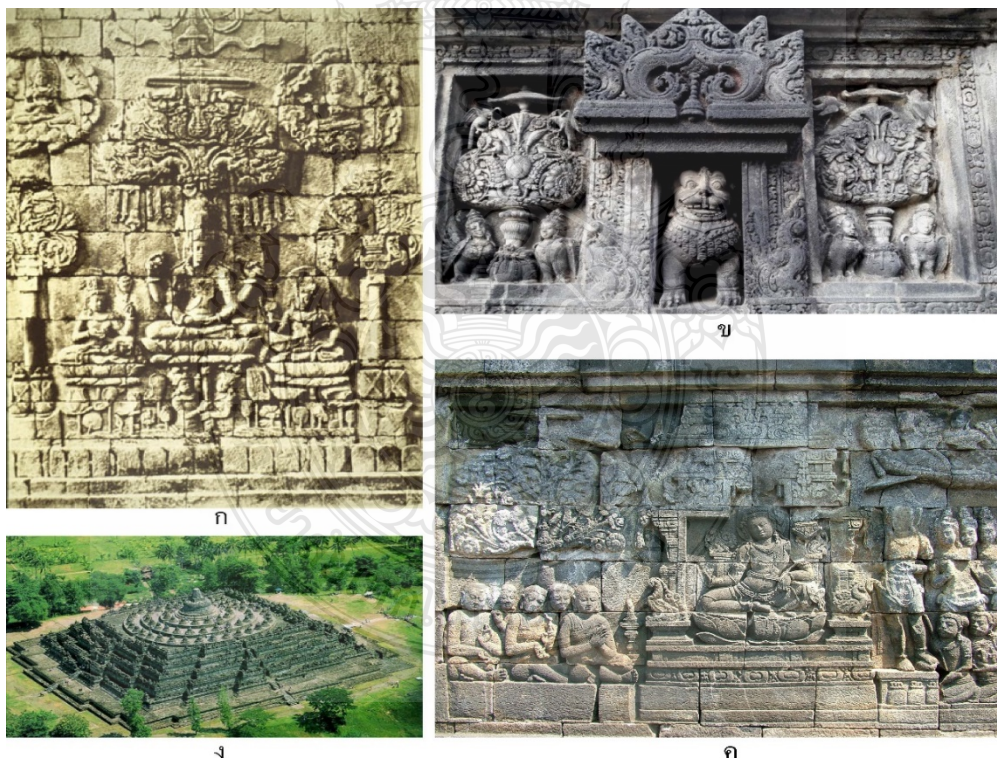
หลังจากนั้นศิลปะพม่าได้พัฒนาจนเริ่มเป็นศิลปะพุกามที่มีความเอกลักษณ์ของพม่า เช่น งานแกะสลักไม้ และการสร้างเจดีย์แบบศิลปะพุกามจะมีการใช้ “ฐานบัวแต่ละชั้นประดับลวดลายบัวแบบพม่า คือ ท้องไม้มีการเจาะช่องสำหรับบรรจุภาพขาคดและกลีบบัวเหนือหน้ากระดานบน เจดีย์มีลานประทักษิณ บันไดทางขึ้นและซุ้มประตู ถัดไปเป็นฐานแปดเหลี่ยมและฐานกลมรวมถึงมีบัวปากระฆังรองรับองค์ระฆัง ซึ่งมีการประดับรัดอก ลายหน้ากาลคายนพมาลัย พวงอุบะและบัวคอเสื้อ ต่อจากองค์ระฆังเป็นปล้องโฉน ต่อด้วยปัทมบาทและปลีสัน” (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556) จะเห็นได้ว่ามีการใช้รูปทรงของบัวและการใช้ชื่อเรียกบัวในส่วนประกอบของเจดีย์เหมือนกับศิลปะของไทย ส่วนงานประติมากรรมเจดีย์นั้นปะยะเป็นเจดีย์วิหารในศิลปะสมัยพุกาม มีการสลักลวดลายเจดีย์ภายนอก เช่น ลายเฟืองอุบะ ส่วนภายในวิหารมีการสลักภาพรูปบุคคลมีสี่พระพักตร์ พระหัตถ์ทั้งสองถือดอกบัวเป็นศิลปะที่มีรูปแบบใกล้เคียงกับศิลปะอินเดียที่มีความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูผสมกับศาสนาพุทธ และงานจิตรกรรมพม่ามีความเชื่อในศาสนาพุทธที่นิยมเขียนเรื่องราวพุทธประวัติ พุทธขาคด อติตพุทธ และรวมถึงพระโพธิสัตว์คตติในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู

ภาพที่ 2.23 ศิลปะพม่า ก. จิตรกรรมฝาผนังเจดีย์อเพยทนะ ข. วัดชเวนนันดอร์ ลวดลายแกะสลักไม้ ค. พระพรหม เจดีย์นันทปะยะ ง. พระพุทธรูปประทับนั่ง อนันตเจดีย์ ศิลปะพม่า จ. เจดีย์ชเวชิกอง ศิลปะพุกาม

พบว่าภาพบัวมักถูกเขียนเป็นส่วนประกอบที่ใช้ในลักษณะการบูชาและลักษณะการใช้เป็นสัญลักษณ์แทนการเกิด หรือแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งสามารถพบได้ภายในงานสถาปัตยกรรม เช่น วัดอนันดา เจดีย์อเพยทนะ เจดีย์อโลเปย ฯลฯ ในแต่ยุคสมัยศิลปะพม่าจะมีรูปแบบและลวดลายที่แตกต่างกันไป แต่คติแนวคิดเกี่ยวกับการใช้ภาพบัวยังคงถูกพบในรูปแบบงานศิลปะพม่าทุกยุคทุกสมัย ตามความเชื่อของศาสนาที่ชาวพม่านับถือแต่ละยุค ซึ่งปัจจุบันชาวพม่านับถือนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท

อินโดนีเซีย เป็นประเทศที่มีหมู่เกาะจำนวนมาก เช่น เกาะชวา เกาะสุมาตราและเกาะบาหลี ซึ่งเป็นเกาะที่ได้รับศิลปะและวัฒนธรรมมาจากศิลปะอินเดีย รวมทั้งศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธนิกายมหายาน ในช่วงแรกศิลปะชวาได้รับอิทธิพลจากอินเดียและมีการพัฒนารูปแบบจนหลุดพ้นรูปแบบของศิลปะอินเดียแต่ยังคงมีแนวคิด คติความเชื่อตามศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางของศิลปะชวาได้ย้ายมาอยู่ที่เกาะบาหลี ทำให้มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อศาสนาฮินดูกับความเชื่อเดิมพื้นเมืองจนกลายเป็นศาสนาที่มีความเฉพาะของบาหลี

ภาพที่ 2.24 ศิลปะอินโดนีเซีย ก. ภาพสลักพระโพธิสัตว์ จันทิเมนดุต ศิลปะชวาภาคกลางตอนกลาง ข. ภาพสลักหม้อปूरณฆูระ เทวาลัยพระศิวะ ศิลปะชวาภาคกลางตอนปลาย ค. ภาพสลักตามคัมภีร์คัณฑว ยุหสูตร บุโรพุทโธ ง. บุโรพุทโธ สถูปในพุทธศาสนา มหายาน

การสร้างศาสนสถานของอินโดนีเซีย มีแนวคิดมาจากศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธที่นิยมสร้างสถาปัตยกรรม เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเพื่อถวายแด่เทพที่เคารพนับถือ ศิลปะขวามีโบราณสถานที่ยังเรียกว่า จันทิ ในศิลปะขวาระยะแรกยังมีแนวคิดของศิลปะอินเดียอย่างมาก ต่อมาแนวคิดการแกะสลักเรื่องราวตามคติในศาสนาพุทธนิกายมหายานการสลักภาพพระโพธิสัตว์ ระยะเวลาหลังต่อมา มีการสร้างสถูปบุโรพุทโธที่มีแนวคิดเรื่องการจำลองจักรวาล

ลาว ประชาชาติลาวมีคติความเชื่อเดิมในการนับถือบูชาธรรมชาติ บูชาผีบรรพบุรุษ ในต่อมาระยะหลังได้รับความเชื่อจากศาสนาฮินดูลัทธิไสวณิกาย จากหลักฐานทางโบราณสถานปราสาทภู ที่เป็นสถาปัตยกรรมศิลปะเขมรและยังได้รับแรงบันดาลใจจากศิลปะทวารวดีร่วมด้วย หลังจากนั้นต่อมาได้รับอิทธิพลของศิลปะล้านช้าง - ล้านนาและศิลปะล้านช้างต่อมาเป็นลำดับ ศิลปะลาวเริ่มมีการพัฒนารูปแบบเรื่อยมาจนมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน โดยมีแนวคิดการสร้างสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาตามคติพุทธนิกายเถรวาท งานพุทธศิลป์ลาวมีทั้งงานจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 2.25 ศิลปะลาว ก. จิตรกรรมฝาผนังวัดป่าฮวก ศิลปะล้านช้าง ข. ลายคำผนังด้านนอก สิมวัดเชียงทอง ศิลปะล้านช้าง ค. พระพุทธรูปสำริด ลักษณะฐานลวดบัวที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปะล้านช้าง ง. พระธาตุหลวงในสมัยอดีต ลาว

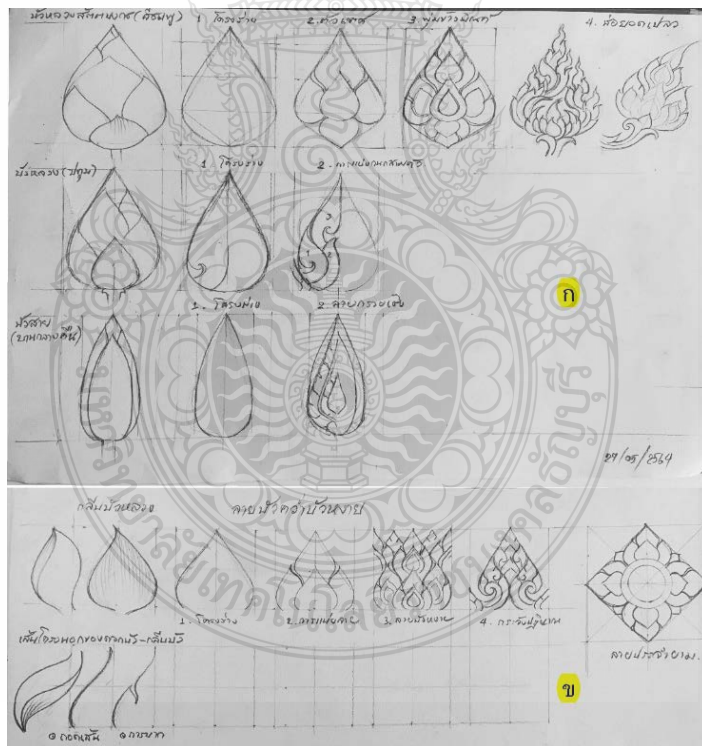
แนวคิดการใช้ภาพบัวในศิลปะลาว ปรากฏหลักฐานตั้งแต่ในสมัยโบราณที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมเขมร และทวารวดีตลอดมาจนถึงสมัยศิลปะลาวในปัจจุบันตามศาสนสถาน เช่น โบราณสถานที่พบคือ พระธาตุหลวงหรือพระธาตุโลกจุฬามณี ที่เวียงจันทร์เป็นศิลปะสมัยล้านช้างของชาวลาวสร้างขึ้นเพื่อใช้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุตามคติความเชื่อในศาสนาพุทธนิกายเถรวาท “รูปแบบประกอบด้วยระเปียงคด มีเจดีย์บริวาร 30 องค์ตั้งอยู่บนฐานประทักษิณ ถัดขึ้นมาเป็นองค์ระฆังอยู่ในผังสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่และเตี้ย ต่อด้วยฐานบัวหงายประดับด้วยกลีบบัวขนาดใหญ่ ส่วนยอดมีการบูรณะใหม่ขึ้นทั้งหมด” (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556) ลักษณะพระธาตุหลวงมีการประดับรูปกลีบบัวขนาดใหญ่บริเวณฐานแต่ละชั้น ตามตัวอาคารวัดมีการใช้ลวดลายของดอกบัวในส่วนของหน้าต่าง ประตูของวิหารโบสถ์ ส่วนงานประติมากรรมมีลักษณะที่โดดเด่น เช่น พระพุทธรูปที่มีลักษณะที่งดงามรวมถึงลักษณะของกลีบบัวที่ใช้เป็นฐานพระพุทธรูปที่มีรูปแบบที่แปลกตา และงานจิตรกรรมสามารถพบได้ในสิม (โบสถ์) ที่นิยมตกแต่งทั้งภายนอกและภายใน ใช้การเล่าเรื่องตามคติความเชื่อตำนานเกี่ยวกับศาสนาพุทธ ในลักษณะของพุทธศิลป์ลาว

ไทย คติความเชื่อของสังคมไทยมีความเชื่อหลายรูปแบบ เพราะชาวไทยมีเชื้อสาย หลายเชื้อชาติ เช่น มอญ ลาว พม่า ล้านนา ล้านช้าง จีน เขมร ลาย เป็นต้น มีความเชื่อดั้งเดิมของแต่ละพื้นเมือง เช่น การนับถือบูชาผี บูชาธรรมชาติ เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความคิด วิถีชีวิต ศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณีเป็นอย่างมาก ชาวไทยส่วนใหญ่มีความเคารพนับถือพุทธศาสนามาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะงานศิลปะไทยได้รับแนวคิดมาจากอิทธิพลศิลปะของประเทศอินเดียและศรีลังการวมถึงศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ที่เข้ามาพร้อมการเผยแผ่ศิลปะทางศาสนา มีหลักฐานทางโบราณคดีหลายชิ้นที่มีรูปแบบศิลปะอินเดียที่พบในประเทศไทย รวมทั้งศิลปะเขมรและศิลปะจีนที่ได้รับมาจากการเผยแพร่ทางศาสนาและการติดต่อทางการค้ากับต่างประเทศ ทำให้ศิลปะไทยมีความเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และได้มีการพัฒนารูปแบบ วิถีคิด วิธีการและเทคนิคที่หลากหลายจนเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของศิลปะไทย

แนวคิดการใช้ภาพบัวในงานศิลปะไทยมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัย ซึ่งลวดลายในงานศิลปะไทยมักมีที่มาจากธรรมชาติ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ว่า ดอกบัว เป็นบ่อเกิดแห่งศิลปะซึ่งรวมทั้งลายไทยด้วย พระพรหมพิจิตรยังมีความเห็นว่า ลายตัวเทศเป็นตัวถอดจากดอกบัวมาเป็นตัวเกิดของลายและกระหนก ช่างโบราณได้แรงบันดาลใจจากธรรมชาติ เช่น การนำรูปทรงของดอกบัวมาดัดแปลง ไม่ได้ลอกเลียนแบบธรรมชาติแบบโดยตรงแต่ใช้โครงร่างของธรรมชาติผสมกับวรรณกรรมทางศาสนาเกิดเป็นรูปทรงใหม่ เป็นลวดลายที่สวยงาม อ่อนช้อย ประณีต การพัฒนาศิลปะในแต่ละยุคแสดงให้เห็นถึงความฉลาดของช่างไทยที่มีรูปแบบแสดงเอกลักษณ์แต่ละยุคสมัย เช่น ลายบัวต่าง ๆ มาจากดอกบัวหลวงและบัวสาย ลายใบเทศที่มาจากใบฝ้ายเทศ ลายกระจังตา

อ้อยมาจากต้นอ้อย ลายก้านขดที่มีที่มาจากยอดของผักกูด ทางไหลในส่วนยอดของลายกนกมีที่มาจาก เปลวไฟ โดยการเลือกใช้มักเกิดจากสิ่งที่พบเห็นและการสังเกตธรรมชาติรอบ ๆ ตัวบวกกับจินตนาการ ในด้านการสร้างสรรค์ก็มีความงามทางสุนทรียะ ดังปรากฏในหลักฐานงานจิตรกรรม งานประติมากรรม งานสถาปัตยกรรม และงานศิลปะแขนงอื่น ๆ ตั้งแต่ศิลปะสมัยทวารวดี สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยาตอนต้น - อยุธยาตอนปลาย และสมัยรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน

การใช้ภาพบัวในงานสร้างสรรค์ของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยังคงมีแนวคิดมาจากคติ ความเชื่อทางศาสนา ที่มีความเชื่อสืบทอดมาอย่างยาวนาน อาจเห็นว่าบัวมีความหมายที่ดี ใช้สื่อสาร โดยตรง มีคุณค่าทางความเชื่อผสมกับรูปทรงที่มีความสวยงาม และยังเป็นพันธุ์ไม้ที่สามารถเจริญเติบโต ได้ดีในไทย ซึ่งพบเห็นได้ทั่วไปในภูมิภาคเอเชีย จึงถูกนิยมนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกในผลงาน ศิลปะ ซึ่งภาพดอกบัวมักถูกใช้เป็นลวดลายประดับตกแต่งงานพุทธศิลป์ที่เกี่ยวกับศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เช่น งานจิตรกรรมไทยฝาผนังวัดปฐมวาราม วัดบวรนิเวศ วัดบรมนิวาส รวมถึงงานประติมากรรม และ สถาปัตยกรรมที่มีการสร้างโดยมีพื้นฐานมาจากคติความเชื่อของศาสนา

ภาพที่ 2.26 ศิลปะไทย ก. โครงร่างลายเส้นที่มาจากลายไทยจากการดัดแปลงธรรมชาติของดอกบัว หลวงสัตตบงกช, ดอกบัวหลวง (ปทุม) และดอกบัวสาย (บานกลางคืน) ข. ลายไทยจากการกลีบดอกบัวหลวง เช่น ลายบัวคว่ำบัวหงาย ลายกระจัง ลายประจํายาม เป็นต้น

ก

ข

ค

ง

จ

ภาพที่ 2.27 ศิลปะไทย ก. จิตรกรรมฝาผนังปริศนาธรรมวัดบรมนิวาส ศิลปะรัตนโกสินทร์
 ข. จิตรกรรมฝาผนังวัดปฐมวนาราม ศิลปะรัตนโกสินทร์ ค. พระพุทธรูปปางมารวิชัย
 หมวดขนมตัม ศิลปะอยุธยา ง. ประติมากรรมแกะสลักหินชนวน ดาวเพดานลายดอกบัว
 ศิลปะอยุธยา จ. เจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูม วัดตระพังเงิน ศิลปะสุโขทัย

2) ศิลปะตะวันตก

ศิลปะตะวันตกคือ ศิลปะที่อยู่ในประเทศแถบยุโรปรวมถึงอเมริกา โดยเริ่มต้นจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ได้มีการค้นพบ ซึ่งมีการกำหนดเป็น 1) ศิลปะยุคก่อนประวัติศาสตร์ ได้แก่ ศิลปะอียิปต์ ส่วน 2) ศิลปะยุคโบราณ ได้แก่ ศิลปะกรีก 3) ยุคกลางและ 4) ยุคสมัยใหม่ ซึ่งในแต่ละยุคสมัยได้มีการสร้างผลงานศิลปะที่ได้แนวคิดมาจากความเชื่อ ธรรมชาติ ศาสนา แนวคิดการใช้ภาพบัวในศิลปะตะวันตกแต่ละยุคได้มีอิทธิพลต่อมาจนถึงศิลปะสมัยปัจจุบัน

อียิปต์ ในประเทศอียิปต์ดอกไม้ที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ประจำชาติคือ Egyptian Water Lily (Nymphaea lotus L.) “บัวสายสีน้ำเงิน” ถือว่าเป็นดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์ของอียิปต์ เพราะว่าดอกบัวสายจะขึ้นอยู่ที่แม่น้ำไนล์ “นักปราชญ์ชาวกรีกชื่อ เฮโรโดตัส ผู้เป็นบิดาแห่งประวัติศาสตร์ กล่าวว่า ดอกบัวสายของอียิปต์ชูดอกและใบสลอนในฤดูน้ำยามน้ำเปี่ยมฝั่งดอกบัวจะแยมกลีบบานในยามฟ้าสางและหุบกลีบในยามค่ำการแยมบานและหุบกลีบของบัวเกิดขึ้นพร้อมกับเวลาขึ้นและตกของดวงอาทิตย์ ด้วยเหตุ

นี่ดอกบัวจึงเป็นสัญลักษณ์ของพระอาทิตย์ผู้ครองท้องฟ้า” (คณิตา เลขะกุล, 2535, น. 34) นอกจากนี้ บัวยังเป็นดอกไม้ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเทพเจ้า พิธีกรรมและการหมกหมุ่นกับโลกหลังความตาย “ตามความเชื่อของชาวอียิปต์โบราณ ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ การเกิด และความ เป็นนินด์ร์ ชาวอียิปต์โบราณเชื่อว่า การวางดอกบัวไว้บนหน้าอกของมัมมี่ จะสามารถทำให้คนตายกลับ ฟิ้นคืนชีพขึ้นมาในภายภาคหน้า และในช่วงไว้ทุกข์ญาติของคนตายจะถือดอกบัวเอาไว้ เพื่อเป็นการ ภาวนาให้คนตายกลับมาเกิดใหม่ในเร็ววัน” (อุทยานหลวงราชพฤกษ์, 2563) ซึ่งพบหลักฐาน “มีผู้ค้นพบ อุบลชาติแห่งในสุสานฝังพระศพของกษัตริย์รามาส และตุตัน คาเมน อายุ 3,000 - 4,000 ปี” (คณิตา เลขะกุล, 2535, น. 15)

ส่วนความเชื่อที่เกี่ยวกับบัวในตำนานของชาวอียิปต์ กล่าวว่า “ตำนานว่าเทพเนเฟอร์เทมเคย นำดอกบัวสีน้ำเงินไปถวายสุริยเทพ “รา” เพื่อใช้เยียวยาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย จึงเชื่อว่าชาว อียิปต์โบราณใช้สารสกัดจากกลีบบัวเพื่อรักษาโรคและใช้ผสมไวน์ดื่มในงานเฉลิมฉลองต่าง ๆ ส่วนชน ชั้นสูงก็มักใช้บัวสีน้ำเงินและแมนเดรกผสมในตัวยาสำหรับบำบัดโรค ใช้สะกดจิตและใช้ในพิธีกรรมศักดิ์ สิทธิหรือการบูชาเทพเจ้า สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยในปัจจุบันที่พบว่าดอกบัวสายสีน้ำเงินนี้มีสาร nuciferine และaporphine ซึ่งทำให้เกิดอาการเคลิบเคลิ้มมีนเมาคล้ายเสพติด หากใช้ในปริมาณ มากอาจทำให้ประสาทหลอนได้” (sangkae under, 2552) “ดังปรากฏเป็นภาพเขียนและรูปจำลองอยู่ ในซากโบราณสถานและวิหารเทพเจ้าหลายแห่ง ถือเป็นสัญลักษณ์ของการเกิดใหม่ รวมทั้งเป็นต้น กำเนิดของเทพเจ้า “เนเฟอร์เทม” (Nefertem) หรือเทพเจ้าแห่งความหอมและความงามผู้มีดอกบัวอยู่ บนศีรษะ” (วีระประวัติ ตรีสุวรรณ และภวพล ศุภนันทนานนท์, 2561, น. 9) และมีการเพิ่มเติม ความหมายบัวในเรื่องสัญลักษณ์ทางเพศหญิงว่า “ดอกบัวสายถือเป็นสัญลักษณ์ของความเย้ายวนทาง เพศอีกด้วย บันทึกในกระดาษปาปิรุสมิภาพวาดหญิงกึ่งเปลือยมีดอกบัวประดับอยู่บนศีรษะ ส่วน Qedeshet เทวีแห่งความรักของซีเรียซึ่งชาวอียิปต์นับถือด้วยก็เป็นหญิงเปลือยประดับอยู่บนหลังสิงโต หัตถ์ถืองูและดอกบัวตูม ดอกบัวตูมนี้สื่อถึงเพศและการสืบพันธุ์ เพราะชาวอียิปต์เชื่อว่าเรื่องเพศ เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรพชีวิต ดอกบัวซึ่งเป็นดอกไม้แห่งการกำเนิดของสรรพสิ่งจึงถูกเชื่อมโยงกับ ความเย้ายวนทางเพศไปโดยอัตโนมัติ ภาพสตรีถือดอกบัวอาจสื่อถึงความสามารถในการสืบพันธุ์หรือ เสน่ห์ทางเพศของหญิงผู้นั้น” (sangkae under)

แนวความคิดใช้ภาพบัวในงานศิลปะสมัยอียิปต์โบราณ พบหลักฐานบนภาพเขียนสีในหลุมฝัง ศพ อายุประมาณ 4,000 ปี เป็นภาพสวณและสระน้ำมีการปลูกดอกบัวสายสีน้ำเงินไว้เป็นหย่อม ๆ และ พบหลักฐานอุบลชาติแห่งดอกสีขาวยาวกลางคืนอายุประมาณ 3,000 – 4,000 ปี ในสุสานฝังพระศพ กษัตริย์รามาส และที่ปรามิดของตุตันคาเมน มีเหตุการณ์ชาวอียิปต์เพิ่งจะรู้จักบัวหลวงเมื่อประมาณ 2,700 ปี เมื่อชาวเปอร์เซียเข้ายึดครองอียิปต์ เมื่อ 708 ปีก่อนคริสต์ศักราช จึงได้มีการนำเมล็ดบัวหลวง

เข้ามา และได้แพร่หลายในบริเวณแม่น้ำไนล์ ดังนั้นบัวถือเป็นดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์ของอียิปต์ก็คือ ดอกบัวสายสีน้ำเงิน มีความเชื่อว่าดอกบัวได้รับการชำระล้างจนบริสุทธิ์แล้ว เป็นสัญลักษณ์การเกิดใหม่ ดังจะเห็นภาพบัวชนิดนี้อยู่ตามผนังสุสานสมัยโบราณ เช่นเดียวกับหัวเสาซึ่งนิยมสลักรูปดอกบัวรวมทั้งภาพแกะสลักรูปดอกบัวที่สุสานโบราณด้วย ส่วนความหมายของภาพวาดจิตรกรรมสตรีถือดอกบัวอาจสื่อถึงความสามารถในการสืบพันธุ์หรือเสน่ห์ทางเพศของผู้หญิง จากความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ทำให้ดอกบัวชนิดนี้กลายเป็นสัญลักษณ์ของประเทศอียิปต์

ภาพที่ 2.28 ภาพจิตรกรรมฝาผนังสุสาน ก. การจัดเลี้ยงงานศพในสุสาน Rekhmire ข. ภาพแสดงความเคารพบูชาเทพเจ้า ค. ภาพแสดงดอกบัวที่ใช้เป็นเครื่องแต่งกายของผู้หญิงและใช้ประกอบในพิธีกรรม ศิลปะอียิปต์โบราณ

ภาพที่ 2.29 ภาพจิตรกรรมฝาผนังสุสาน ศิลปะอียิปต์โบราณ ก. เทพ Sennefer ถือดอกบัวและ
เครื่องบูชาสำหรับการเดินทางไปยังโลกหลังความตาย ข. ภาพสตรี Menna
ที่มา Ancient Artifice, ม.ม.ป.

2.3.3 รูปแบบการใช้ภาพบัวในการสร้างสรรค์

รูปแบบงานศิลปะเป็นการถ่ายทอดที่ปรากฏได้ตามการรับรู้ผ่านการมองเห็น ช่วยให้กำหนดรูปแบบเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะให้ตอบสนองตรงต่อความต้องการในการแสดงความรู้สึก ความงาม และเนื้อหาของงานศิลปะ

อารี สุทธิพันธุ์ กล่าวถึง หลักการของศิลปินในการถ่ายทอดภาพธรรมชาติที่เห็นได้ชัด มีความแตกต่างกันตามยุคสมัย เช่น สมัยหนึ่งเชื่อว่าศิลปะจะต้องเลียนแบบธรรมชาติ สร้างให้เหมือนธรรมชาติ ดังนั้นผลงานก็ปรากฏเป็นเรื่องของธรรมชาติตามตาเห็นมากที่สุด ต่อมาเกิดมีความเข้าใจว่าการเลียนแบบความเหมือนตามธรรมชาตินั้นไม่มีความแน่นอน และไม่มีศิลปินผู้ใดสามารถถ่ายทอดความเหมือนนั้นได้ แนวโน้มของการถ่ายทอดก็เปลี่ยนไป ไม่มุ่งอยู่ที่ความเหมือนแต่มุ่งอยู่ที่ความรู้สึก และความรู้ความสามารถของศิลปิน (อารี สุทธิพันธุ์, 2535, น. 23)

1) รูปแบบเหมือนจริง (Realistic) การสร้างงานศิลปะที่ถ่ายทอดรูปลักษณ์ตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัตถุ เพื่อแสดงรูปแบบตามความจริงที่ตาเห็นให้มากที่สุด

2) รูปแบบกึ่งนามธรรม (Semi-Abstract) การสร้างสรรค์งานศิลปะที่ถ่ายทอดสิ่งที่มองเห็นจากความจริงของรูปทรงด้วยการตัดลดทอนบางส่วนออก “การตัดทอน (Distortion) ซึ่งหมายถึง ความรู้ความเข้าใจของศิลปินที่จะแก้ไขสิ่งที่เห็นจากธรรมชาตินั้น หรือสิ่งต่าง ๆ ที่จำเจ นำเปื้อเพื่อให้ได้รูปทรงใหม่เหมาะสม” (อารี สุทธิพันธุ์, 2535, น. 24) ให้เรียบง่ายเหลือแต่สิ่งสำคัญที่ต้องการเน้น โดยยังเหลือโครงร่างเดิมไว้บางส่วน เพื่อแสดงให้เห็นว่ามาจากอะไร ดังเช่น งานพุทธศิลป์ และงานจิตรกรรมไทย

3) รูปแบบเหนือจริง (Surrealism) การสร้างสรรค์งานศิลปะที่ถ่ายทอดเรื่องราวเหนือธรรมชาติ ความเพ้อฝัน เน้นการแสดงออกจากจิตใต้สำนึกตามจินตนาการ เพื่อแสดงรูปทรงที่แปลกตา ไม่มีอยู่ตามความจริง เป็นลัทธิศิลปะที่เกิดจากแนวคิดจิตวิเคราะห์ของซิกมุนด์ ฟรอยด์

4) รูปแบบอุดมคติ (Idealistic) การสร้างสรรค์ “ศิลปะที่สร้างจากจินตนาการ มาจากมาตรฐานแห่งความดี ความงาม และมีคุณค่า ภาพเขียนที่มีแบบอย่างของไทยแสดงความคิดที่สัมพันธ์กับบริบทของความเป็นไทย โดยแบ่งเป็น ตามแบบประเพณี และความร่วมสมัย” (สุวัฒน์ แสนชัยรัตน์, 2557, น. 86)

5) รูปแบบสัญลักษณ์นิยม (Symbolism) การสร้างสรรค์ “ศิลปะรูปแบบสัญลักษณ์นิยม เป็นการเสนอภาพ รูปหรือภาษาที่ซ่อนเร้นความคิด อุดมคติ สุภาพิต หรือข้อคำสอนอย่างใดอย่างหนึ่งไว้เพื่อให้ผู้พบเห็นได้คิดอุปมาอุปไมย และเข้าใจความซ่อนเร้นไว้นั้น” (สุวัฒน์ แสนชาติ, 2544, น. 32) ในสมัยก่อนหลาย ๆ ศาสนาไม่นิยมจำลองภาพของพระเจ้าหรือพระศาสดา พุทธศาสนาในช่วงต้นก็ใช้บางสิ่งเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าเช่น ดอกบัว บัลลังก์วาง ต้นโพธิ์ พระบาทหรือพระธรรมจักร เป็นการแสดงความรู้สึกลงในแบบอุดมคติ และความเข้าใจหัวใจของธรรมะ

2.3.4 วิธีการใช้ภาพบัวในการสร้างสรรค์

การศึกษาวิธีการใช้ภาพบัวในสมัยอดีต มีวิธีการหลายรูปแบบซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการสร้างศิลปะขึ้นในศาสนาต่าง ๆ และใช้ลักษณะรูปบัวต่าง ๆ ผสมกับคติตามความเชื่อ งานวิจัยนี้ได้แบ่งประเภทงานศิลปะตามวิธีการสร้างสรรค์ โดยใช้จุดมุ่งหมายในการสร้างขึ้นเพื่อคุณประโยชน์ทางความงาม ความรู้สึก และความศรัทธา สุชาติ เถาทอง ได้กล่าวว่า “เมื่อมนุษย์มีความคิด รู้จักการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ มนุษย์ก็จะพิจารณาสิ่งต่าง ๆ จากธรรมชาติที่ตนมีส่วนร่วม นำมาดัดแปลงแก้ไขใหม่ โดยพยายามทำตามวิสัยทัศน์นั้น ๆ ตลอดจนเลือกหาวิธีการอันเหมาะสมตามที่ตนมีความชำนาญสร้างเป็นผลงานของตนเอง” (สุชาติ เถาทอง, 2532, น. 23) โดยสามารถแบ่งออกได้ดังนี้

จิตรกรรม (Painting) ตามความหมายเดิมคือ “ผลงานทัศนศิลป์ 2 มิติ ที่มีเพียงด้านกว้างกับด้านยาว ส่วนมิติที่ 3 คือปริมาตรและความลึกนั้นเกิดจากการใช้เส้น สี น้ำหนัก และพื้นผิว สร้างความลวงตาให้ดูลึกเข้าไปในลักษณะเช่นเดียวกับภาพถ่าย ทั้งจิตรกรรมและภาพถ่ายรวมถึงภาพพิมพ์และวาด

เส้น ซึ่งเป็นผลงาน 2 มิติด้วยกัน และมีมิติที่ 3 ที่เป็นความลึก” (อารี สุทธิพันธ์, 2535, น. 63) ใน การศึกษาวิจัยนี้ได้กำหนดงานจิตรกรรม ที่เป็นการใช้ภาพบัวประกอบรูปทรงกับเนื้อหา เป็นประธาน ของภาพหรือใช้บัวเป็นส่วนประกอบของภาพ และลวดลายต่าง ๆ ได้แบ่งประเภทตามลักษณะของ ผลงานศิลปะแต่ละประเทศตามความเชื่อ ได้แก่ ทังกา มันทาลา การเขียนสี ฯลฯ

ทังกา (Thangka) คำว่า ทังกาในภาษาทิเบตมีความหมายว่า “สิ่งที่ม้วนเก็บ ซึ่งตรงกับคำว่า ปฏะ (Pata) ในภาษาสันสกฤต บางครั้งคำว่าทังกาถูกแทนที่ด้วยคำว่า รา (Ras) อันมีความหมายตรงตัว ว่า ผ้าฝ้าย เช่น คำว่า รารี หรือ รารีโม เป็นการนำคำว่า ผ้าฝ้ายมารวมกับคำว่า จิตรกรรม จึงมี ความหมายว่า งานจิตรกรรมบนผ้าฝ้าย” (ลลิตา ชัยกุล, 2554, น. 115) จิตรกรรมทังกาเป็นงาน จิตรกรรมบนผืนผ้าใบมีทั้งแบบวาดด้วยสี ทอเป็นผืน หรือใช้ผ้าเย็บติดเข้าเป็นลวดลาย มีทั้งขนาดเล็กไป ถึงขนาดใหญ่ มีคุณสมบัติสามารถขนย้ายนำติดตัวไปได้ง่ายโดยม้วนเก็บมีลักษณะเหมือนกับภาพพระภู ของไทย ทังกาเป็นงานพุทธศิลป์ชั้นสูงในศาสนาพุทธนิกายวัชรยานที่มีเอกลักษณ์ ได้รับความนิยมใน ทิเบต จีน ภูฏาน เนปาล และอินเดีย ฯ ถูกสร้างเป็นรูปสัญลักษณ์มีจุดประสงค์ที่ต้องการสร้างความ เชื่อมั่นต่อคำสอน และสร้างขนบธรรมเนียมปฏิบัติสืบทอดด้วยความศรัทธา ลักษณะเป็นการถ่ายทอดใน แบบอุดมคติที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ และเทพเจ้าองค์ต่าง ๆ

ลักษณะจิตรกรรมทังกาใช้ประดับการแขวนในที่สูงและการม้วนเก็บได้ ทำจากวัสดุหลายชนิด เช่น ผ้าไหม ผ้าฝ้าย กระดาษ แผ่นโลหะ แผ่นทองคำ และแผ่นหนัง โดยใช้เทคนิควิธีการเย็บปัก ภาพ พิมพ์ ทอผ้า และการวาดสีซึ่งเป็นวัตถุติดจากธรรมชาติ เช่น สี ผงทอง เงิน ไข่มุก กระบวนการสร้างภาพ มีรูปแบบที่เคร่งครัดตามคติวัชรยาน เช่น ลักษณะท่าทางบุคคล รวมถึงขนาดและสัดส่วนของสรีระ บุคคล องค์ประกอบของภาพเน้นความสมดุลเป็นหลัก ให้ประธานมีขนาดใหญ่อยู่ตรงกึ่งกลางภาพ ใช้ ภาพทิวทัศน์ ลวดลายเป็นฉากหลัง ลักษณะภาพบัวในทังกานิยมใช้เป็นส่วนฐานนั่งบุคคลในลักษณะพุท ออกมาจากสระน้ำ ลอยบนอากาศหรือการถือ (วิตรรกมูทรา) สัญลักษณ์มือที่ถือดอกบัว และใช้เป็น สัญลักษณ์มงคลตามคติทิเบตจัดวางเป็นองค์ประกอบเสริม รูปทรงกลีบบัวมีจังหวะลีลาในลักษณะที่ แสดงความเป็นทิพย์ มีการใช้โทนสีดอกบัวในแต่ละดอกมีสีสันทันที่หลากหลายแสดงความเป็นเอกลักษณ์ และแฝงไว้ด้วยความหมายตามสี การแสดงออกทางทัศนธาตุมีความกลมกลืนเกิดเป็นความงามแบบ พุทธศิลป์ ที่สะท้อนระบบสัญลักษณ์ทางพุทธปรัชญาตามอุดมคติไว้ชัดเจน ดอกบัวในที่นี้ใช้สื่อถึงผู้ที่เกิด นั้น ยืนบนดอกบัวคือผู้มีโพธิจิต นำไปสู่การหลุดพ้นทางวิญญาณหรือ โพชฌงค์ 7

ภาพที่ 2.30 ทังก้าผ้าไหมปักด้วยเส้นไหมสีทอง ภาพเทพยฆานตกะเป็นภาคดุของพระมัญชุศรีโพธิสัตว์
ที่มา Buncha3211, 2557

ภาพที่ 2.31 ภาพทังก้าพระพุทธรเจ้า ศิลปะทิเบต ในเทศกาลพระพุทธรเจ้าอาบแสงตะวัน (เสวียตุน)
ที่มา ผู้จัดการออนไลน์, 2562

มันดาลา (Mandala) เป็นรูปวาดในคติแบบทิเบต มีที่มาตั้งแต่สมัยอินเดียโบราณตามขนบธรรมเนียมความเชื่อของศาสนาพุทธและศาสนาฮินดู คำว่ามันดาลามาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า มณฑล หมายถึง ขอบเขตหรือวงกลม “ในนิกายวัชรยาน คำว่ามณฑลอ้างอิงถึงภาพที่แสดงออกในลักษณะ 2-3 มิติ ของสวรรค์ของเทพที่สร้างขึ้นส่วนมากในรูปสัมผัสกาย ลักษณะของแผนภาพส่วนศูนย์กลางถือเป็นแกนหลัก ศาสนาของชาวอินเดียได้พัฒนาระบบสัญลักษณ์เชื่อมโยงกับศูนย์กลางและมุ่งเน้นไปที่แผนภาพทรงเรขาคณิต โดยถือว่าเปรียบเสมือนพิภพขนาดเล็ก” (ชัยธิดา มนาปี, 2558, น. 51) ผู้สร้างต้องใช้การฝึกฝนด้านสมาธิและจิต เพราะมณฑลแต่ละชิ้นใช้ระยะเวลาในการสร้างสรรค์นานหลายวัน

มันดาลาโดยทั่วไปถูกสร้างในลักษณะเป็นวงกลมประกอบด้วย “วิหารที่มีประตู 4 ทิศ ซึ่งแต่ละทิศจะแสดงถึงพรหมวิหารทั้ง 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา” (ปิยะแสง จันทร์วงศ์ไพศาล, 2559, น. 391) มีเทคนิคและวิธีการสร้างหลายรูปแบบจากวัสดุชนิดต่าง ๆ เช่น กระดาษ ผ้า ทราย ฯ กระบวนการสร้างมณฑลไม่มีรูปแบบที่ตายตัว ผู้สร้างสามารถออกแบบลวดลายได้หลากหลายตามจินตนาการโดยอาศัยหลักจักรวาล มันดาลาทราย (Sand Mandala) จะถูกวาดลงบนพื้นด้วยผงสี การจัดองค์ประกอบเน้นความสมดุขแบบสมมาตร โดยอาศัยโครงประกอบจากรูปทรงเรขาคณิต ลักษณะภายในวงกลมแต่ละชั้นมีการตกแต่งลวดลาย ลักษณะการวาดบัวในมันดาลานิยมใช้รูปกลีบบัว และจำนวนของกลีบบัวที่สื่อถึงคติวัชรยาน ภายในกลีบบัวมีรูปของบุคคลลักษณะนั่ง ยืน เดิน หรือรูปสัญลักษณ์มงคล การเลือกใช้สีในโทนร้อน โทนเย็นหรือการใช้สีคู่ตรงข้าม สร้างจังหวะลีลาโดยการใช้สีที่ขัดแย้ง สีจะถูกแปรเปลี่ยนเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมาย ประสานไปกับการแสดงออกในทางทัศนธาตุตามแบบอุดมคติ เกิดเป็นคุณค่าทางพุทธศิลป์ชั้นสูง เมื่อวาดเสร็จมันดาลาทรายจะถูกลบและสร้างขึ้นใหม่ เพื่อเป็นการสอนว่าสรรพสิ่งที่เป็นสังขารไม่เที่ยงแท้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ พุทธปรัชญานี้สอดคล้องกับเนื้อหาของบัว

ภาพที่ 2.32 ก. มณฑาลาบนผ้าฝ้าย วัชรापानीपोธิस्तर्व (Vajrapani) ข. มณฑาลาบนไม้ วัชรायोगिनी (Vajrayogini) ค. มณฑาลาของศิลปะศาสนาเซน ง. มณฑาลาทราย จ. มณฑาลาบนผ้าไหม วัชระไบราวา (Vajraybairava)

จิตรกรรมสีฝุ่น (Tempera painting) หรือฝุ่นสีตามธรรมชาติมีที่มาจากตั้งแต่สมัยโบราณ เกิดจากการนำวัสดุธรรมชาติที่ทำให้เกิดสีต่าง ๆ มาบดให้ละเอียด ผสมกับยางไม้และน้ำ วาดลงบนพื้นผิวที่เรียบ สมัยโบราณนิยมวาดบนฝาผนังถ้ำ ฝาผนังในงานสถาปัตยกรรม และเปลี่ยนมาวาดลงบนพื้นผ้าใบ ในสมัยปัจจุบัน การวาดภาพสีฝุ่น “เป็นองค์ประกอบสำคัญของทุกชาติในโลก ในการสร้างงานจิตรกรรม ต่อมาอียิปต์และกรีกได้พัฒนาการใช้สีฝุ่นให้คงทนถาวรและสรรหาสีต่าง ๆ เพิ่มขึ้นรวมทั้งสารที่ใช้ละลายและประสานสีก็มีการใช้ไข่แดง กาว (Gum tempera) ชนิดต่าง ๆ เมื่อแห้งมีคุณสมบัติกันน้ำ และมีความทนทานถาวร” (กำจร สุนพงษ์ศรี, 2556, น. 261)

พบหลักฐานภายในพีระมิดประเทศอียิปต์ การวาดสีฝุ่นบนผนังในสุสานเป็นศิลปะอียิปต์ ภาพการล่าสัตว์และการตกปลาในหนองน้ำเป็นการจำลองภาพเหตุการณ์ บันทึก การเล่าเรื่องสังคมความเชื่อ ในยุคสมัยนั้นที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ในการจำลองภาพบรรยายกาศปรากฏรูปเด็กสาวกำลังเก็บดอกบัวสาย รูปบุคคลกำลังถือดอกบัวบนเรือ ส่วนที่เป็นองค์ประกอบ เช่น หนองน้ำ รูปสัตว์ นก ปลา ต้นปาล์มและรูปดอกบัวสาย เป็นการวาดให้เห็นมุมด้านข้างในรูปแบบอุดมคติมากกว่าแสดงออกเหมือนจริง ลักษณะการใช้รูปทรงบัวสายของดอกตูมและดอกบานมีทั้งที่เป็นรูปสัญลักษณ์ ใช้การระบายสีฝุ่นสีน้ำเงินที่ดอกบัว ใช้การตัดเส้นเน้นรูปร่างแบน ๆ ส่วนพื้นที่ว่างของผนังมีการเขียนรูปสัญลักษณ์ นอกจากนี้ยังพบการใช้ภาพบัวในการวาดสีฝุ่นของศิลปะอื่น ๆ เช่น อินเดีย จีน พม่าและไทย ในอินเดียพบการใช้ภาพบัววาดด้วยสีฝุ่นภายในถ้ำอชันดาในลักษณะของรูปบุรุษ รูปสตรี ถือดอกบัว เป็นที่ประดับศิระ และลวดลายบัวบนเพดานที่เป็นการจัดภาพในลักษณะตารางสี่เหลี่ยมหรือรูปร่างของดอกบัวบานในรูปทรงซ้ำ ๆ ตลอดแนวของงานสถาปัตยกรรมที่ได้แสดงถึงความเป็นธรรมชาติและตามความเชื่อในแบบอุดมคติ

ส่วนงานจิตรกรรมไทยปรากฏพบที่ใช้สีฝุ่นในการใช้กับกาวกระฉินเป็นตัวประสานกับผงสีให้เกาะติดกับพื้นผิว การใช้ภาพบัวในงานจิตรกรรมไทยเน้นการเขียนในรูปแบบอุดมคติ และรูปแบบกึ่งนามธรรม มีการใช้รูปทรงของบัวหลวง บัวสาย บัววิตอเรีย ดังเช่น ดอกบัวในงานจิตรกรรมฝาผนังวัดบวรนิเวศ มีลักษณะแปลกตาที่เน้นการวาดขนาดใหญ่เป็นการแสดงออกเรื่องปริศนาธรรม เพื่อแสดงคุณค่าทางความงามและความศรัทธาในพุทธศาสนา

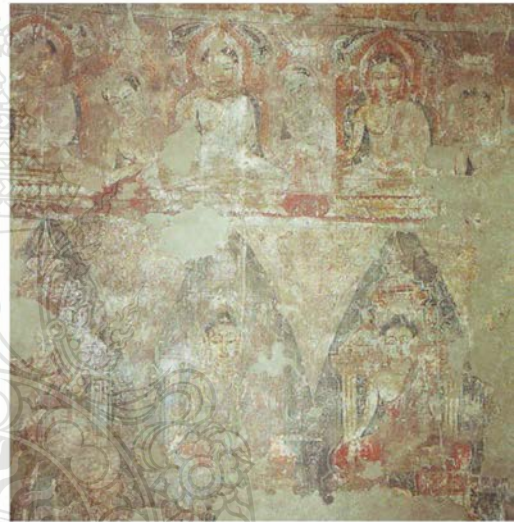
ก

ข

ค

ง

ภาพที่ 2.33 จิตรกรรมสีฝุ่น ก. จิตรกรรมฝาผนังสุสาน Nebamun the Hunter ศิลปะอียิปต์ ข. จิตรกรรมฝาผนังถ้ำอชิตา ศิลปะอินเดีย ค. จิตรกรรมฝาผนังเขาสิริกิริยา ศิลปะศรีลังกา ง. จิตรกรรมฝาผนังวัดมหาธาตุ ราชบุรี ศิลปะไทย

ประติมากรรม (Sculpture) เป็นผลงานศิลปะที่แสดงออกด้วยการสร้างรูปทรง 3 มิติ มีปริมาตร มีน้ำหนักและกินเนื้อที่ในอากาศ โดยการใช้วัสดุชนิดต่าง ๆ ที่ใช้ในการสร้างสรรค์งานประติมากรรมจะเป็นตัวกำหนด การสร้างความงามในงานประติมากรรมเกิดจากแสงและเงาที่เกิดขึ้นกับผลงานประติมากรรม มีวิธีการสร้างเช่น การปั้น การแกะสลัก การหล่อ และการประกอบขึ้นรูป งานประติมากรรมโดยทั่วไปสามารถแบ่งประเภท ได้แก่ งานประติมากรรมนูนต่ำ ประติมากรรมนูนสูง และประติมากรรมลอยตัว งานวิจัยการสร้างสรรค์นี้ได้แบ่งประเภทของงานประติมากรรม จากการศึกษา

ลักษณะของผลงานประติมากรรมที่มีแนวคิดและการใช้ภาพบัวในการสร้างผลงาน ได้แก่ ประติมากรรมรูปสัญลักษณ์ และประติมากรรมรูปเคารพ

ประติมากรรมรูปสัญลักษณ์ มีที่มาในสมัยอินเดียโบราณ ถูกนำมาเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ เริ่มแรกสร้างเป็นเรื่องพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า ชาดก ไตรภูมิ จักรวาลวิทยาตามคติความเชื่อแต่ละศาสนา ครั้นสมัยอินเดียโบราณที่ยังไม่นิยมการสร้างพระพุทธรูป จึงมีการสร้างรูปสัญลักษณ์ขึ้นแทนพระพุทธเจ้าตามเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แนวคิดนี้ได้ส่งอิทธิพลทางศิลปะไปยังศาสนาอื่น ๆ ตามประเทศต่าง ๆ ต่อมาได้มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นแต่รูปสัญลักษณ์ยังคงได้รับการสืบทอดมาในรูปแบบงานศิลปะมาจนถึงปัจจุบัน ประติมากรรมรูปสัญลักษณ์มีทั้งงานประติมากรรมนูนต่ำ ประติมากรรมนูนสูง และประติมากรรมลอยตัว ปรากฏพบหลักฐานในประเทศอินเดียเป็น “งานประติมากรรมภาพสลักนูนต่ำเป็นภาพพุทธประวัติ ภาพชาดกประดับตกแต่งรั้ว ชุ่มประตู่ และฐานสถูป เช่น ภาพสลักนูนต่ำที่เมืองการหุตและสาญจี” (พระมหาประภาส ปรีชาโน และ พระมหาบุญไทย ปุญญมโน, 2562, น. 56)

ก

ข

ภาพที่ 2.34 ประติมากรรมรูปสัญลักษณ์ ก. ภาพประติมากรรมแกะสลักหินนูนต่ำ เรื่องพุทธประวัติชุ่มไตรณที่สถูปสาญจี ข. ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานประติมากรรมรูปสัญลักษณ์สถูปสาญจี

ประติมากรรมรูปสัญลักษณ์ที่นิยมสร้างในพุทธศาสนา ได้แก่ ธรรมจักร รอยพระพุทธบาท ดอกบัว บัลลังก์และต้นโพธิ์ ธรรมจักรและกวางหมอบ และสถูป แนวคิดการใช้ภาพบัวในงานประติมากรรมรูปสัญลักษณ์นิยมสร้างในลักษณะดอกบานที่มีลักษณะเหมือนจริงตามธรรมชาติ มีรูปกลีบ

ดอก เกสร ฝักบัว และก้านบัว เป็นต้น และในแบบอุดมคติที่แสดงถึงการบรรลุนิยาม การพบหลักฐานรูปสัญลักษณ์ดอกบัวในเรื่องราวพุทธประวัติเป็นสัญลักษณ์แห่งการประสูติ และรวมถึงการใช้รูปบัวเป็นลวดลายก้านขด กลีบบัวซ้อนทับในการตกแต่งรูปสัญลักษณ์อื่น ๆ เช่น ธรรมจักร รอยพระพุทธรูป และสถูป ฯ

ประติมากรรมรูปเคารพ แสดงถึงความเชื่อในเรื่องของศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เริ่มมีการสร้างรูปเคารพในประเทศอินเดีย ซึ่งได้รับคติการสร้างและอิทธิพลทางศิลปะมาจากชาวกรีกที่นับถือศาสนาพุทธ เป็นการใช้งานศิลปะที่เป็นรูปธรรมสื่อถึงความเชื่อที่เป็นนามธรรม การสร้างสรรค์จึงแสดงรูปแบบในอุดมคติของแต่ละศาสนาผสมกับความเชื่อเดิม เช่น เทวรูปในศาสนาฮินดู รูปเคารพพระโพธิสัตว์และพระพุทธรูปของศาสนาพุทธเถรวาท มหายาน และวัชรยาน ที่มีลักษณะรูปแบบศิลปะแตกต่างกันตามคตินิยมของแต่ละประเทศ เช่น อินเดีย จีน ไทย ทิเบต ญี่ปุ่น เนปาล กัมพูชา พม่า และอียิปต์ เป็นต้น

ประติมากรรมรูปเคารพส่วนมากนิยมสร้างในรูปแบบงานประติมากรรมลอยตัว เพื่อใช้เป็นตัวแทนศาสนาของแต่ละศาสนาไว้บูชากราบไหว้ การใช้ภาพบัวปรากฏในงานประติมากรรมรูปเคารพที่เป็นลักษณะลอยตัว นิยมสร้างเป็นฐานที่ประทับ นั่ง ยืน และนอน ในลักษณะบัวคว่ำและบัวหงาย ที่มีการใช้รูปกลีบบัวทับซ้อนกันมีลักษณะปลายแหลม ปลายมน และปลายโค้งงอในแบบอุดมคติ เพื่อใช้บ่งบอกถึงบุคคลที่อยู่บนดอกบัว และการแสดงความหมายการเกิดตามตำนานในศาสนา ส่วนประติมากรรมนูนสูงส่วนใหญ่สร้างเป็นส่วนเสริมเพื่อประดับตกแต่งในงานสถาปัตยกรรม นิยมสร้างเรื่องเล่าตำนานความเชื่อ และวรรณกรรมในศาสนา ปรากฏการใช้ภาพบัวในงานประติมากรรมนูนสูงตามส่วนประกอบของรูปเคารพที่เป็นความเชื่อทางศาสนา ในลักษณะการถือ เป็นฐาน และลวดลาย ใช้รูปทรงของดอกตูม ดอกบาน รวมถึงส่วนอื่น ๆ ของบัว มีทั้งลักษณะแบบเหมือนจริงและแบบอุดมคติ เพื่อเป็นการสักการบูชาหรือเพื่อความสวยงาม

ประเทศไทยมีการสร้างประติมากรรมรูปเคารพในศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งได้รับอิทธิพลทางศิลปะและศาสนามาจากอินเดีย การสร้างพระพุทธรูปถือว่าเป็นงานพุทธศิลป์ที่สำคัญในพุทธศาสนา พบว่าการใช้รูปทรงบัวตูมเป็นส่วนยอดพระเกตุมาลาของพระพุทธรูป การใช้เส้นโครงร่างของบัวตูมที่ยืดให้แหลมยาว หรือทรงป้อมในรูปทรงของสามเหลี่ยม จะเห็นได้ชัดในพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน สมัยลพบุรีและสมัยปัจจุบัน ที่ใช้รูปดอกบัวตูมสร้างเป็นพระเกตุมาลาที่มีทั้งที่แสดงเส้นของกลีบบัว ในทางศิลปะอาจจะใช้สร้างเพื่อแสดงถึงลักษณะที่พิเศษของพระพุทธรูปเจ้าตามอุดมคติ หรือใช้เพื่อแสดงให้มีความแตกต่างจากรูปเคารพบุคคลอื่นในศาสนา หรือสร้างเอกลักษณ์รูปแบบศิลปะในแต่ละสมัย ส่วนแนวคิดในพุทธปรัชญาดอกบัวเปรียบถึงสัญลักษณ์ทางปัญญา

ภาพที่ 2.35 ประติมากรรมรูปเคารพ ก. พระพุทธรูปปางแสดงธรรม ศิลปะคันธาระ ข. พระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาท ศิลปะหลังคุปตะ ถ้าเอลโลรา อินเดีย และ ค. พระพุทธสิหิงค์ ศิลปะล้านนา วัดพระสิงห์ เชียงใหม่ ง. พระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ศิลปะอยุธยาหมวดขนมต้ม ลักษณะเด่นคือการใช้รูปดอกบัวตูมสร้างเป็นพระรัศมี

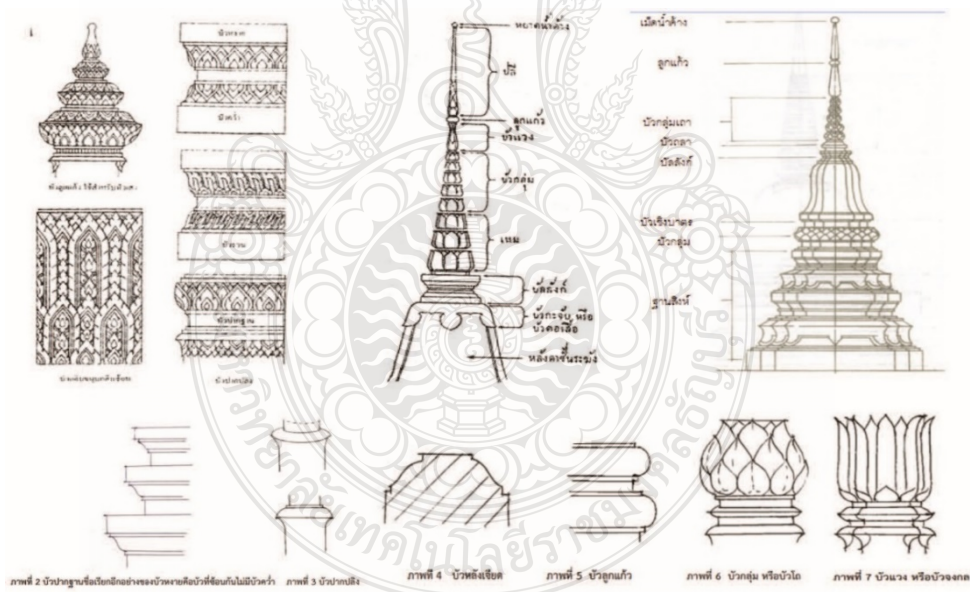
สถาปัตยกรรม (Architecture) การออกแบบสิ่งก่อสร้างทั้งโครงสร้างภายในและภายนอก เพื่อให้เกิดประโยชน์สอย ความงามและเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของยุคสมัย ส่วนสิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับศาสนาที่ไม่ได้สร้างเพื่อประโยชน์ใช้สอยในการอยู่อาศัย เช่น สถูปและเจดีย์ในศาสนาพุทธ ปราสาทและเทวสถานในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เป็นต้น แต่สร้างขึ้นเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นอนุสรณ์หรือเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวกับศาสนา หรือเพื่อแสดงศรัทธาความเชื่อของศาสนาที่มีแนวคิดมา

จากศูนย์กลางจักรวาลของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู และศาสนาพุทธ “ราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายระหว่างคำว่า สลุป กับ เจดีย์ ไว้ว่า สลุป คือสิ่งก่อสร้างที่มีรูปโอคว่ำ ก่อไว้สำหรับบรรจุสิ่งที่ควรบูชา มีกระตูดของพระพุทธรูปเจ้าและพระอรหันต์ คำนี้บางที่ใช้คู่กับเจดีย์ เป็น สลุปเจดีย์ เจดีย์ คือสิ่งก่อสร้างเป็นรูปคล้ายลอมฟาง มียอดแหลม บรรจุสิ่งที่นับถือ มีพระธาตุ” (ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล, 2559, น. 244)

คติแนวคิดของการสร้างสลุปและวิหารในทิเบตของศาสนาพุทธวัชรยาน และมหายานมีแนวคิดเดียวกันกับศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ที่มีแผนผังคล้ายกับการสร้างมณฑล ได้ถูกนำไปใช้ในการแสดงออกทางสถาปัตยกรรม การสร้างวิหารที่มีการออกแบบให้มีจุดศูนย์กลางในวิหาร มีประตูเข้าออกทั้ง 4 ทิศ 4 ประตู หรือการสร้างสลุปของทิเบต ที่มีชื่อว่า พระสลุปแห่งดอกบัวที่เป็นสัญลักษณ์หมายถึงการประสูติของพระพุทธรูปเจ้า รวมถึงไทยก็ได้รับแนวคิดนี้ในการสร้างเจดีย์ ๆ ยกตัวอย่าง รูปแบบการสร้างเจดีย์ของไทยมีองค์ประกอบที่แตกต่างกันตามยุคสมัย เช่น การสร้างศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับศาสนา โดยเฉพาะศาสนาพุทธมีการแฝงคติการสร้างที่มีการนำความหมายของมาใช้ในองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ เริ่มจากส่วนฐานล่างสุดมีการนำเส้นรูปทรงโค้งของดอกบัวค่อนข้างมากเรียกว่า “ชุดฐานบัว (ฐานปัทม) ซึ่งเป็นชุดพื้นฐานในงานศิลปกรรมไทย คำว่า บัว ที่ใช้เรียกนี้ไม่ได้มีความหมายโดยตรงถึงดอกบัวที่ใช้ในการบูชาพระแต่เป็นคำศัพท์ช่างที่หมายถึง คิ้ว ที่ประดับเป็นแถวแนวระนาบ (แนวนอน) เรียกอย่างเป็นทางการว่า ลวดบัว ” (อรวรรณ เชื้อน้อย, 2552, น. 2) โดยการแบ่งเป็นชั้นขึ้นไปเริ่มจากล่างสุด หน้ากระดานล่างรองรับบัวคว่ำแถบลวดบัวต่อไปท้องไม้ต่อด้วยลวดบัวรองรับชั้นบัวหงาย มีการเพิ่มเติมลวดลายตกแต่งของรูปกลีบบัวตามจินตนาการ ฐานปัทมนี้ให้ความหมายถึง ดอกบัวในทางพุทธปรัชญาแสดงการเกิด (ประสูติ) หรือการเปรียบเทียบบัวกับบุคคลในพระไตรปิฎก จึงนิยมใช้เป็นฐานรองรับพระพุทธรูปที่ทรงประทับในอิริยาบถต่าง ๆ และส่วนบนของยอดเจดีย์พบว่ามีการใช้รูปทรงบัวของศาสนสถาน เช่น เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ศิลปะสุโขทัย ที่มีการใช้รูปทรงดอกบัวตูมแสดงลักษณะกลีบบัวบางส่วน หรือนำเส้นรอบนอกบัวตูม แสดงถึงการบรรจุธรรมของพระพุทธรูปเจ้า ในสมัยปัจจุบันพบว่าการสร้างงานสถาปัตยกรรมที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากบัว เช่น วัดบาไฮ (Bahai Temple) หรือวัดดอกบัวเป็นวัดของศาสนาบาไฮ เมืองนิวเดลี ประเทศอินเดีย ตัววัดสร้างจากแท่นหินอ่อน ออกแบบเป็นรูปกลีบดอกบัวบานขนาดใหญ่ 27 กลีบ การนำรูปทรงบัวมาใช้เป็นการแสดงออกโดยตรงในรูปแบบกึ่งนามธรรม เน้นดูลวดลายแบบสมมาตรให้ความรู้สึกมั่นคง

ในศิลปกรรมไทย ดอกบัวได้รับการออกแบบเป็นลวดลาย ประดับอยู่แทบจะทุกส่วนของอาคารสถาปัตยกรรม นับตั้งแต่ส่วนฐานของอาคารขึ้นไปถึงปลียอด “เพราะความนิยมนับถือว่าดอกบัวเป็นดอกไม้สำคัญในพระพุทธศาสนา จึงมีการออกแบบลายดอกบัว ลายกลีบบัวที่มีแบบประณีตสวยงาม ละเอียดย่อน สะท้อนให้เห็นถึงการถ่ายทอดจิตและวิญญาณของช่างลงในผลงานสำหรับถวาย

เป็นพุทธบูชา” (ปัญญา นามสง่า, 2561, น. 64) งานสถาปัตยกรรมไทย วัด เป็นที่แหล่งรวบรวมงานศิลปะทุกแขนงหรืองานพุทธศิลป์ ลวดลายที่ใช้ตกแต่งมีความสำคัญในการแสดงเอกลักษณ์ของศิลปะไทย การใช้ภาพบัวในงานตกแต่งสถาปัตยกรรมมีที่มาจากแนวคิดจากความศรัทธาในศาสนาและความหมายบัวที่สื่อถึงการเกิด (ประสูติ) และปัญญาซึ่งเป็นเชิงนามธรรม ให้ปรากฏในรูปแบบที่แสดงออกตามความงามทางศิลปะที่ปรากฏเป็นรูปธรรม ที่แฝงไว้ด้วยพุทธปรัชญาและคุณค่าทางศิลปะ ส่วนใหญ่รูปทรงของดอกบัวหลวงเป็นที่นิยมนำมาใช้แสดงเส้นนอกรูปวงโค้งของกลีบบัวในสถาปัตยกรรมไทย และบัวสายนำมาใช้แสดงออกของเส้นรูปกลีบบัวยาวแหลมเป็นส่วนน้อย เช่น พระอุโบสถ และวิหาร ฯ เริ่มจากการนำรูปบัวมาใช้ในองค์ประกอบของบริเวณเสาในการสร้างลวดลายส่วนหัวเสาและปลายเสาเรียกว่า บัวโถหรือบัวทรงกลมมีกลีบเล็กทำซ้อนเรียงกันเป็นชั้นมีที่มาจากบัวหลวงสัตตบุษย์ และบัวแวงมีกลีบยาวกว่าบัวโถส่วนปลายกลีบบัวทำให้สะบัดเล็กน้อยมีที่มาจากบัวสาย บัวจกนี้เป็นพันธุ์ที่มาจากแต่สมัยสุโขทัย เป็นต้น นอกจากนี้บัวยังถูกใช้เป็นศัพท์การเรียกชื่อส่วนประกอบต่าง ๆ ของสถาปัตยกรรม เช่น บัวคว่ำ บัวหงาย บัวลูกแก้วอกไก่หรือบัวลูกฝัก บัวถลา บัวรวน บัวปากกระชัง หรือบัวปากฐาน บัวฝาละมี บัวปากปลิง บัวหลังเจียด บัวคอเสื้อ บัวกาบปลี บัวเชิงบาตร บัวรัตเกล้า ฐานบัว ลวดบัว เป็นต้น

ภาพที่ 2.36 รูปแบบบัวในองค์ประกอบของงานสถาปัตยกรรมไทย

สรุปบัวในแต่ละประเทศที่ได้ศึกษาที่เกี่ยวข้องงานจิตรกรรมเป็นหลัก เพื่อการนำไปใช้ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ผู้วิจัยขอแนะนำเป็นตารางสรุปองค์ประกอบศิลปะดังนี้

ตารางที่ 2.2 ตารางสรุปองค์ประกอบศิลป์บัวแต่ละประเทศ

ตารางสรุปองค์ประกอบศิลป์บัวแต่ละประเทศ					
ประเทศ	รูปแบบ	เทคนิค	วิธีการ	เนื้อหา	การนำไปใช้ในการสร้างสรรค์
อินเดีย	มีรูปแบบตามอุดมคติจากธรรมชาติ เช่น ดอกบัวสาย บัวหลวง	งานจิตรกรรมฝาผนัง ถ้ำ งานประติมากรรม แกะสลักหิน ฯ	งานจิตรกรรมใช้การนำลักษณะของกอดอกบัวสาย บัวหลวง มาผูกเป็นลวดลายตามพื้นที่ของงาน ด้วยการใช้สีสว่างในส่วนขอลายแล้วใช้สีเข้มในส่วนที่เป็นพื้นหลังเพื่อทำให้เห็นลวดลายเด่นชัด	มีคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนาฮินดู ศาสนาเชน ศาสนาพุทธ เช่น ดอกบัวบานใช้เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า	ได้นำแนวคิดเนื้อหา ที่มีความหมายถึงปัญหาทางธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้า และรูปแบบศิลปะที่เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ดอกบัวที่พบมาใช้
จีน	มีรูปแบบที่ได้รับมาจากศิลปะอินเดีย และรูปแบบในอุดมคติจีน	งานจิตรกรรมฝาผนัง ถ้ำ จิตรกรรมหมึก จีนบนกระดาษ และงานประติมากรรม แกะสลักหิน ฯ	งานจิตรกรรมจีนมีความเป็นเอกลักษณ์ด้วยการใช้สีบาง มีความประณีตที่มีการใช้เส้นพู่กันและสีทอง มีลักษณะของบัวสาย บัวหลวงและส่วนอื่น ๆ หลากหลายสีลาผสมกับสัตว์ แมลงตัวเล็ก ๆ ในธรรมชาติ นำเสนอการจัดวางของพื้นที่ว่าง	มีคติความเชื่อมาจากลัทธิเต๋าของจีน ศาสนาพุทธ นิกายมหายาน นิกายสุชาวดี ฯ ในพุทธศาสนาของจีนมักนิยมใช้ดอกบัวสื่อถึงพระโพธิสัตว์ปรัชญาชีวิต สิ่งที่เป็นมงคล	ได้นำแนวคิดเรื่องของการใช้สี การจัดวางองค์ประกอบศิลปะที่แสดงความสัมพันธ์ของสระบัวจากปรัชญาชีวิต
ญี่ปุ่น	รูปแบบที่ได้รับมาจากศิลปะจีนและรูปแบบอุดมคติของญี่ปุ่น	งานจิตรกรรมและงานภาพพิมพ์	งานภาพพิมพ์ไม้ญี่ปุ่นมีความเป็นเอกลักษณ์อย่างมาก มักนำเสนอภาพทิวทัศน์ เช่น สระบัวที่นิยมปลูกในสวนวัด แสดงภาพแบน ๆ ด้านข้าง ไม่เน้นความเหมือนจริงแสดงถึงความงามของเส้นสีการจัดวางบรรยากาศภาพ	มีคติความเชื่อมาจากพุทธศาสนา นิกายมหายาน นิกายเซน ฯ ใช้บัวแสดงถึงพระโพธิสัตว์ ปรัชญา คำสอนที่มาจากธรรมชาติ	ได้นำแนวคิดเรื่องการจัดวางภาพที่แสดงออกถึงการแฝงด้วยปรัชญาจากธรรมชาติ การแสดงความรู้สึกด้วยสี เส้นในบรรยากาศของภาพ

ตารางที่ 2.2 ตารางสรุปองค์ประกอบศิลป์บัวแต่ละประเทศ (ต่อ)

ตารางสรุปองค์ประกอบศิลป์บัวแต่ละประเทศ					
ประเทศ	รูปแบบ	เทคนิค	วิธีการ	เนื้อหา	การนำไปใช้ในการสร้างสรรค์
ทิเบต	ได้รับอิทธิพลของศิลปะอินเดียผสมกับศิลปะจีนจนมีอัตลักษณ์เฉพาะแบบทิเบต	จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม สัญลักษณ์ มันทาลาทราย ฯ	มีการใช้สีที่หลากหลายและใช้สีที่มีความสด แบบแบน ๆ มีการตัดเส้น มีการจัดวางภาพที่มีแบบแผนตามคติที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน	มีคติความเชื่อของศาสนาพุทธแบบวัชรยาน มหายาน และฮินดู	มีการนำการแสดงออกของสัญลักษณ์บัว ลวดลายอื่น ๆ เพื่อช่วยให้ผลงานมีความน่าสนใจ และปรัชญาของวัชรยาน
เวียดนาม	ได้รับอิทธิพลศิลปะอินเดีย เขมรและจีน	จิตรกรรม ภาพพิมพ์ เครื่องปั้นดินเผา งานรักสี	มีการนำภาพบัวมาใช้สร้างสรรค์เป็นที่นิยมในศิลปิน ที่มีการสร้างเทคนิคให้แตกต่างกันไป แต่จะเน้นไปในเรื่องราวของชีวิตประจำวันชนบท ฯ	มีความเชื่อเดิมของพื้นถิ่น ผสมกับการได้รับความเชื่อทางศาสนาพุทธแบบมหายานจากจีน	การแสดงออกของรูปบัว บรรยากาศของสระบัว การจัดวางองค์ประกอบศิลป์และการใช้สีที่มีความรู้สึกสงบ เยียบ รู้สึกสบายใจ
กัมพูชา	ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย	ประติมากรรม สถาปัตยกรรม	นิยมการสร้างลวดลายประติมากรรมแกะสลักหินปูนต่ำ หนุนสูงและลอยตัว เพื่อตกแต่งสถาปัตยกรรมมีความละเอียด น่าทึ่ง ยิ่งใหญ่	มีความเชื่อศาสนาฮินดู ในลัทธิไศวนิกาย ลัทธิไวษณพนิกาย	ลวดลายดอกบัวที่มีจังหวะลีลา มีความละเอียด มีความเป็นอัตลักษณ์ ได้นำเอาลักษณะพื้นผิวของหินมาสร้างเป็นลวดลายของพื้นผิวในงาน
พม่า	ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดีย	จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ฯ	มีการวาดภาพบัวบนผนังของเจดีย์วัด เป็นลวดลายเพดานด้วยการระบายสีขาวสีเหลือง สีน้ำตาล ด้วยการตัดเส้นสีดำเป็นหลัก ลักษณะแบบแบน ๆ ในอุดมคติ	มีคติความเชื่อของศาสนาพุทธและพราหมณ์-ฮินดู	ลวดลายของดอกบัว และลวดลายของเครื่องนุ่งห่มของตัวภาพพระโพธิสัตว์มาใช้แสดงออกในผลงานชุดสรุป

ตารางที่ 2.2 ตารางสรุปองค์ประกอบศิลปะบัวแต่ละประเทศ (ต่อ)

ตารางสรุปองค์ประกอบศิลปะบัวแต่ละประเทศ					
ประเทศ	รูปแบบ	เทคนิค	วิธีการ	เนื้อหา	การนำไปใช้ในการสร้างสรรค์
อินโดนีเซีย	ได้รับวัฒนธรรมและศิลปะจากอินเดีย	ประติมากรรมสถาปัตยกรรม	การสร้างลวดลายด้วยการแกะสลักหินทราย และก่อสร้างเป็นศาสนสถานที่มีความยิ่งใหญ่ และแผ่ถึงพุทธปรัชญา	ได้รับคติความเชื่อจากศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธแบบมหายาน และมีความเชื่อพื้นเมือง	มีการนำแนวคิดเรื่องการจำลองจักรวาลและลวดลายที่มีเอกลักษณ์ของตัวภาพ
ลาว	ได้รับอิทธิพลจากศิลปะเขมร ทวารวดี	จิตรกรรม	งานจิตรกรรมเล่าเรื่องตามวรรณกรรมของพุทธศาสนา มีการใช้สีตัวภาพ นำเสนอการเขียนบนฝาผนังของวัด มีลักษณะคล้ายกับศิลปะไทย	ได้รับคติความเชื่อจากศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธแบบเถรวาท และความเชื่อบูชาผี ๆ	มีการเขียนภาพที่มีความสนุก ไม่ยึดติดรูปแบบที่ตายตัว
ไทย	ได้รับอิทธิพลจากศิลปะทวารวดีจากอินเดีย ศรีลังกา จีน	จิตรกรรมประติมากรรมสถาปัตยกรรม ฯ	งานจิตรกรรมไทยแบบประเพณี มีลักษณะที่มีความอ่อนช้อย สวยงาม ด้วยการใช้สีสัน ปิดทอง การตัดเส้น ตัวภาพที่มีเอกลักษณ์ มีการสร้างภาพในเต็มพื้นที่ของพื้นที่ว่าง	ได้รับความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาพุทธแบบเถรวาท แบบมหายาน และธรรมยุติกนิกาย	มีการนำแบบแผนในการเขียนลวดลาย ตัวภาพ และการสร้างภาพในงานจิตรกรรมไทยรวมถึงเทคนิควิธีการ อิทธิพลความคิดในการสร้างสรรค์
อียิปต์	ได้รับอิทธิพลมาจากธรรมชาติ ผสมกับจินตนาการ	จิตรกรรมประติมากรรม	งานจิตรกรรม มีวิธีการระบายสีฝุ่น มีตัวภาพแบน ๆ ในมุมต่างข้าง และมีการตัดเส้น ใช้สีน้อย นิยมบอกเล่าเรื่องตามอุดมคติ	มีความเชื่อเรื่องโลกหลังความตาย การนับถือเทพเจ้าหลายองค์	นำเอาความคิดเรื่องสัญลักษณ์ของบัว และการนำเสนอมุมมองที่แปลกตา

2.3.5 เนื้อหาการใช้ภาพบัวในการสร้างสรรค์

งานวิจัยนี้ได้ศึกษาเนื้อหาการใช้ภาพบัวในการสร้างสรรค์ เรื่องศาสนามีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องบัวในอดีตเป็นส่วนมาก ในงานทัศนศิลป์สามารถแบ่งประเภทของเนื้อหาการใช้ภาพบัวได้เป็น 2 ประเภท คือ เนื้อหาทางรูปทรง และเนื้อหาทางเรื่องราว

เนื้อหาทางรูปทรง

การใช้ภาพบัวสร้างสรรค์ในสมัยอดีต มีเนื้อหาการนำรูปร่างลักษณะธรรมชาติบัวมาเพิ่มเติมลดทอนให้เกิดความงามในรูปแบบอุดมคติแต่ยังคงโครงร่างให้เห็นว่ามีที่มาเป็นบัวชนิด ส่วนใหญ่บัวที่นิยมนำมาเป็นแบบคือบัวสายและบัวหลวง ในลักษณะรูปทรงของดอกบัวตูมมีลักษณะโครงร่างของรูปทรงเรขาคณิตสามเหลี่ยมให้ความรู้สึกมั่นคงและพลังแสดงออกถึงความจริงที่มีเหตุผล และความศรัทธาที่จะปฏิบัติเพื่อหลุดพ้น ส่วนรูปทรงดอกบัวกำลังบาน ผลิบาน ให้ความรู้สึกถึงการเจริญเติบโตแสดงออกถึงการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี และรูปทรงของดอกบานที่มีลักษณะโครงสร้างของวงกลมให้ความรู้สึกเบิกบานใจ ความสบายใจ แสดงออกถึงการเป็นอันหนึ่งอันเดียว และประสานกลมกลืน เรื่องของสีส่วนใหญ่นิยมใช้ในงานจิตรกรรมและประติมากรรมบางส่วน เพื่อตกแต่งงานสถาปัตยกรรม สีที่นำมาใช้มีความหมายตามศาสนาของงานศิลปะ เช่น ศาสนาพุทธวัชรยานจะนิยมใช้สี 5 สีในงานศิลปะ มันทาลา ได้แก่ สีขาว สีน้ำเงิน สีเหลือง สีแดง และสีเขียว หรือการใช้สีที่สามารถหาได้ในสมัยนั้น ซึ่งเป็นการกระบายสีบาง ๆ ไม่นิยมแสดงน้ำหนักแสงและเงา แต่เน้นการใช้เส้นแสดงในงานศิลปะประเภทจิตรกรรม ให้ค่าน้ำหนักสีเท่ากันทั้งภาพและเริ่มมีการใช้ค่าน้ำหนักของสี แสงและเงาที่ได้รับอิทธิพลจากงานศิลปะตะวันตก มีการนำเส้นโครงนอกของรูปทรงบัวรวมถึงส่วนอื่น ๆ ของบัวมาสร้างให้เกิดลวดลายที่ลักษณะต่อเนื่องกันในรูปร่างซ้ำ ๆ และงานจิตรกรรมไทยนิยมใช้วิธีการตัดเส้นด้วยพู่กัน ตัดเส้นสีดำหรือสีเข้มให้เห็นรูปร่างชัดเจนแสดงถึงความละเอียด ประณีตในแบบอุดมคติ ส่วนประติมากรรมไทยใช้เส้นระนาบตรงทั้งแนวนอน แนวตั้งรวมถึงเส้นทแยงตามแผนผังแสดงความสมดุลแบบสมมาตรให้ความรู้สึกมั่นคง พื้นผิวในงานจิตรกรรมสมัยอดีตนิยมสร้างบนพื้นผิวที่เรียบ เกลี้ยงและเป็นระนาบเพื่อแสดงความรู้สึกประสานกลมกลืน ส่วนในสมัยปัจจุบันนิยมสร้างบนพื้นผิวที่หลากหลายเกิดจากวัสดุและเทคนิคเพื่อแสดงความรู้สึกแปลกตา หรือความน่าสนใจ

การรับรู้ทางความงามของศิลปะในสมัยอดีตกับศิลปะสมัยปัจจุบันมีความแตกต่างกันตรงที่เทคนิค วิธีการ รูปแบบ แต่เนื้อหาและเรื่องราวบางส่วนยังคงมีการแสดงออกเพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกัน ในทางสื่อถึงแง่บวกมากกว่า ส่วนสมัยปัจจุบันที่มีจุดประสงค์ของการแสดงออกที่ไม่เกี่ยวข้องกับรูปทรงบัวตามความหมายของศาสนา แต่สร้างเพื่อความงามตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ (Realistic) หรือความงามตามจินตนาการ (Surrealism) ในปัจจุบันการใช้ภาพบัวในงานสร้างสรรค์ถูกสร้างลวดลายอื่น

ๆ ทับซ้อนกัน เพื่อแสดงให้มีความวิจิตรพิสดาล หรือสร้างตามแบบอุดมคติของไทยผสมกับรูปแบบศิลปะตะวันตกที่นิยมสอดแทรกกลดลายเข้าไปในรูปทรงบัวมากกว่าจะนิยมสร้างให้มีความเกลี้ยงเปลวที่แสดงเพียงเส้นโครงนอก หรือใช้เส้นแสดงกลดลายบางส่วนเหมือนในสมัยอดีต

เนื้อหาทางเรื่องราว

เนื้อหาสาระของการใช้ภาพบัวในการสร้างสรรค์ในอดีต ต้องการแสดงเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู และศาสนาพุทธนิกายมหายาน ความศรัทธาต่อหลักธรรมคำสอนของศาสนาพุทธหรือเป็นกุศโลบายของศาสนา คือ วิธีการสอนเพียงพิจารณาดอกบัวเพียงดอกเดียวเรื่องของวัฏสังขารชีวิต หรือการเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของคนในสังคมกับบัวในศาสนาพุทธเถรวาท หรือเป็นหลักปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาเช่น งานสร้างสรรค์ศิลปะในสมัยอดีตเน้นเรื่องผสมผสานกับจินตนาการ เนื้อหาของบัวตามคติของศาสนาพุทธคือแสดงความเป็นจริง และมีความหมายสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของสังขาร การประสานกลมกลืนกันระหว่างรูปทรงธรรมชาติ (บัว) กับเนื้อหา วิถีชีวิต ความเชื่อ (ศาสนา) ในสมัยนั้นทุกส่วนสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อเนื่องกันไม่อาจแยกออกจากกันได้ คุณค่าสำคัญของเนื้อหาของบัวไม่ได้เป็นเพียงตามกฎธรรมชาติ แต่ได้เกิดจากการที่พระพุทธเจ้าได้ทรงหยิบยืมธรรมชาติของบัวมาเปรียบเทียบกับธรรมะทำให้เกิดความเข้าใจง่ายมากขึ้น (บัวสามเหล่า และบัวสี่เหล่า) และรวมทั้งบัวมีความสัมพันธ์กับสังคมในยุคสมัยนั้น จึงเกิดแนวทางการสร้างสรรค์โดยใช้ศิลปะแสดงความคิดของยุคสมัยหรือความคิดของศาสนาที่ตนนับถือ เป็นเหมือนกุศโลบายของแต่ละศาสนาที่ต้องการนำเสนอเรื่องผ่านงานศิลปะ เช่น พลังอำนาจของเทพเจ้าของศาสนาฮินดู เรื่องการเกิดของพระพรหมที่เกิดจากสะดือของพระวิษณุที่เกิดจากดอกบัว ความศรัทธาของศาสนาพุทธมหายานเรื่องจำลองการหลุดพ้นของจิต

ดังนั้นจะกล่าวได้ว่าคุณค่าทางเรื่องราวของงานศิลปะในอดีตที่มีการใช้ภาพบัวมีเนื้อหาสาระที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา จุดประสงค์เพื่อสร้างความหวังให้ผู้คนกระทำความดี จุดมุ่งหมายที่จะถ่ายทอดให้เห็นถึงสัจธรรมของชีวิต ความทุกข์ของการเวียนว่ายของชีวิต และการให้เห็นถึงความสุขของการหลุดพ้น (นิพพาน) ตามกระบวนการของแต่ละศาสนา สมัยอดีตเนื้อหาของบัวในศาสนาพุทธมีความสอดคล้องกับรูปทรงและเรื่อง แต่สมัยปัจจุบันเรื่องราวของบัวอาจจะมีเนื้อหาที่ต่างไปจากศิลปะในอดีตที่มีจุดประสงค์ตามศาสนา แต่สาระของศิลปะในสมัยปัจจุบันอาจจะมีจุดประสงค์ เพื่อแสดงจุดยืนของศิลปินต่อศาสนา หรือแสดงความงามตามธรรมชาติ หรือแสดงความงามทางสุนทรียโดยอาศัยรูปทรงบัว หรือการใช้รูปทรง (บัว) ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเพื่อแสดงความรู้สึก (นามธรรม) ของศิลปิน

2.4 การสร้างสรรค์จิตรกรรมไทยร่วมสมัยกับการใช้ภาพบัว

งานวิจัยสร้างสรรค์นี้ได้ศึกษาประวัติความเป็นมาของงานจิตรกรรมไทย อิทธิพลของศิลปะตะวันตกที่ส่งผลต่องานจิตรกรรมไทย เช่น ลัทธิทางศิลปะ และทฤษฎีทางศิลปะ ตั้งแต่การใช้ภาพบัวในงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของไทย รวมถึงศิลปินที่มีแนวคิดการใช้ภาพบัวในผลงานสร้างสรรค์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความเป็นมาของงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัย

“วิวัฒนาการของจิตรกรรมไทยร่วมสมัย ก้าวไปพร้อม ๆ กับความเจริญ และวิวัฒนาการทางด้านต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ในกรณีที่วัฒนธรรมของสังคมใดสังคมหนึ่ง มีการเปลี่ยนแปลงไปตามระบบสังคม งานจิตรกรรมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ก็ได้รับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมเช่นเดียวกัน” (สารานุกรมไทยฉบับเยาวชนฯ, 1989, น. 4)

“อิทธิพลของศิลปะตะวันตกในประเทศไทยเริ่มปรากฏชัดเจนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 หลักฐานที่ปรากฏให้เห็น อาทิ พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี พระที่นั่งวโรภาษพิมานในพระราชวังบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และที่สำคัญคือ ผลงานจิตรกรรมของขรัวอินโข่ง จิตรกรคนสำคัญในรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบจิตรกรรมฝาผนังตามโบสถ์วิหารที่เคยเขียนตามแบบประเพณีนิยมมาเป็นแบบสัจนิยม (Realism) อย่างตะวันตก โดยวาดภาพให้มีปริมาตร (Volume) มีแสงและเงา มีทัศนียภาพ (Perspective)” (สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย, 2562) ผลงานของขรัวอินโข่ง ได้แก่ ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร และวัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ (ภาพที่ 2.38) เป็นต้น

การเข้ามาของศิลปินชาวตะวันตกที่เข้ามาเป็นอิทธิพลทางความคิดต่อศิลปินไทย โดยเริ่มต้นจากการเข้ามารับใช้สถาบันกษัตริย์ และเริ่มพัฒนาเป็นการเปิดสถาบันการศึกษาทางด้านศิลปะ ในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่สำหรับด้านศิลปกรรมของไทย คือ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี (ศาสตราจารย์คอร์ราโด เฟโรจี) ช่างประติมากรรมชาวอิตาลี และพระยาอุমানุชาชน “ศาสตราจารย์ศิลป์ได้วางหลักสูตรสอนศิลปะโดยอาศัยแนวทางแบบยุโรป ศิลปะของไทยจึงได้ก้าวเข้าสู่ยุคใหม่แบบเต็มตัวในอีกระดับหนึ่งอย่างเห็นได้ชัด ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคนี้คือเปลี่ยนแนวทางการสร้างสรรค์จากแบบอุดมคติ ตามขนบดั้งเดิมไปสู่การสร้างสรรค์ในแบบเหมือนจริง” (อิทธิพล ตั้งโฉลก, 2550, น. 19)

โดยศิลปะสมัยนี้นิยมลักษณะรูปวาดเหมือนจริง แบบสัจนิยมเป็นส่วนมาก มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาแนวคิด อิทธิพลต่องานศิลปะไทยทุกประเภท รวมถึงผลงานสร้างสรรค์ของศิลปินไทย โดยมีการส่งเสริมศิลปินไทยให้ได้ไปศึกษาต่อในต่างประเทศ และกลับมาพัฒนางานศิลปะของไทย มีการสร้างมาตรฐานของงานศิลปะและริเริ่มการเผยแพร่ผลงาน โดยการกำหนดงานประกวดศิลปะต่าง ๆ การ

จัดแสดงนิทรรศการ และการสร้างหอศิลป์ให้ผู้ที่สนใจสามารถเข้าถึงงานศิลปะได้ง่ายขึ้น จาก การปรับเปลี่ยนรูปแบบงานศิลปะไทยไปเป็นรูปแบบงานศิลปะสมัยใหม่ของไทย มีความก้าวหน้าไปอย่าง รวดเร็ว ทำให้ศิลปินไทยเริ่มปรับตัว เรียนรู้ทักษะ ฝีมือ ทฤษฎีศิลปะแบบทางตะวันตกและผลงาน สร้างสรรค์ โดยศิลปินไทยเริ่มมีการคิดค้นหารูปแบบ วิธีการ เทคนิคการสร้างสรรค์ผลงานของตนเอง ที่ มีความเป็นอิสระ มีหลักการ มีกระบวนการสร้างสรรค์ มีขั้นตอนที่เป็นระเบียบ ทำให้ได้ผลงานที่มีการ ผสมผสานระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะสมัยใหม่ และยังทำให้งานจิตรกรรมไทยมีการเติบโต ทันสมัยไป พร้อมกับสังคมปัจจุบันที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

งานจิตรกรรมไทยได้รับการถ่ายทอดมาจากยุคสมัยในการก่อรูปมาจนถึงยุคสมัยปัจจุบันซึ่ง ได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้นจากประเทศตะวันตกทำให้เกิดความรู้ ความคิดเข้ามาปะปนกับความคิดในอดีต ของไทย อาจทำให้บางสิ่งบางอย่างที่เป็นของไทยสูญหายหรือถูกกลืนจนแยกไม่ออกว่ามีรากเหง้าแต่เดิม มาจากที่ใด เช่น ภูมิปัญญา ทศนคติ รสนิยม ขนบธรรมเนียมและศิลปะ ซึ่งงานจิตรกรรมเป็นการสื่อสาร ความคิดและความรู้สึกไว้ในรูปภาพ เหมือนเป็นการบันทึกสภาพสังคม ความเชื่อ วิถีชีวิต และ ประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นที่มีผลกระทบต่อสังคมสมัยนั้น ในปัจจุบันหลายคนอาจจะคิดว่าศิลปะไม่ม ีความสำคัญต่อชีวิต แท้จริงแล้วศิลปะไม่ได้แยกออกจากชีวิต สังคมและวัฒนธรรมไทย ดังนั้นการปรับตัว ของศิลปินไทยเพื่อให้สามารถอยู่ได้โดยสอดคล้องไปกับสังคม ศิลปินผู้สร้างจึงเกิดการพัฒนาเรียนรู้ไปกับ สังคมที่เปลี่ยนไป จึงเกิดคำศัพท์เป็นการเรียกผลงานที่มีแนวคิด เป้าหมายที่ผสมระหว่างจิตรกรรมไทย กับจิตรกรรมสมัยใหม่ในสมัยปัจจุบันว่า จิตรกรรมไทยร่วมสมัย

ความหมายของงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัย

จิตรกรรมไทยร่วมสมัย (Thai Contemporary Art) ส่วนมากจะให้คำนิยามหรือความหมาย ที่ใช้ร่วมกันกับศิลปะและวัฒนธรรมร่วมสมัย ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี กล่าวว่า “เมื่อศิลปินไทยเริ่ม เนรมิตงานศิลปะร่วมสมัยปัจจุบันเป็นการส่วนตัว จึงมีน้อยคนที่มีความสนใจเลื่อมใสในกิจกรรมทางพุทธิ ปัญญาใหม่นี้ ตรงกันข้าม โดยเหตุผลทางความคิดและความรู้สึกตามประเพณีนิยม คนส่วนมากไม่เข้าใจ ว่า ศิลปะนั้นคือส่วนหนึ่งของชีวิตทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งไม่อาจหยุดนิ่งอยู่ได้ตามสภาพเดิม กล่าวคือ ต้องแปรเปลี่ยนไป” (ฝ่ายศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, (ม.ป.ป.), น. 19) จะเห็นได้ว่าศิลปะ ร่วมสมัยในยุคแรกเริ่มของไทยมีความขัดแย้งกับศิลปะไทยประเพณี มุ่งเน้นในการค้นหาหนทาง ประสบการณ์ใหม่ทางศิลปะ แต่ต่อมาศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้เขียนถึงวิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝ ายผนังของไทยว่า “ศาสตราจารย์ศิลป์ แสดงให้เห็นว่าคุณค่าในงานศิลปกรรมของไทย อยู่ที่ความเข้าใจใน คนไทย และศิลปะของคนไทยนั่นเอง และการสร้างสรรค์ศิลปะรูปแบบใหม่ไม่จำเป็นต้องปฏิเสธศิลปะ ตามประเพณีแต่ดั้งเดิม” (ทัศนัย เศรษฐเสรี, 2550, น. 6)

“การที่ศิลปะตะวันออกกับศิลปะตะวันตกมาพบกันโดยนิยามเป็นการเล่าเรื่องเก่าด้วยวิธีเก่าตามครุ ที่ทำให้จิตรกรรมไทยสมัยนี้มีความหลากหลายและชีวิตชีวา เก่าพบใหม่ ทำให้จิตรกรไทยสามารถจัดการกับเรื่องเก่าด้วยกรรมวิธีใหม่ และเอากรรมวิธีเก่าไปใช้ในทางใหม่ที่คนเราไม่ค่อยคาดคิด” (ไมเคิล ไรท์, 2539, น. 75-88)

ปัญญา เทพสิงห์ กล่าวว่า “มีการให้คำนิยามของศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยไว้หลายประการ ได้แก่ ศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในยุคสมัยเดียวกัน โดยมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน หรืออาจหมายถึงศิลปะที่ไร้กระบวนแบบและแนวคิดของสังคมและวัฒนธรรมปัจจุบัน หรือศิลปะที่สร้างสรรค์ใหม่เพื่อรับใช้ยุคสมัยปัจจุบัน ที่เกิดจากความคิดและประยุกต์อย่างบูรณาการที่ส่งผลต่อกันละกัน” (สุริชัย หวันแก้ว และ กนกพรรณ อยู่ชา, 2552, น. 7-8)

จิตรกรรมไทยร่วมสมัยเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการของโลกทางวิทยาศาสตร์ ความทันสมัยด้วยข่าวสาร ทำให้ความเป็นไปของโลกล้วนมีผลต่อความรู้สึกนึกคิดและแนวทางการแสดงออกของศิลปินในยุคต่อมา ตามวิสัยทัศน์ที่มีความอิสระและเชื่อมโยงถึงกระบวนการทางจิตรกรรมประเพณีไทย นำเสนอความคิดที่สะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ใหม่ของวัฒนธรรมไทยอีกรูปแบบหนึ่งอย่างมีคุณค่า

จากการศึกษาข้อมูลจิตรกรรมไทยร่วมสมัย กล่าวได้ว่า เป็นรูปแบบการแสดงออกของงานจิตรกรรม ที่เป็นส่วนหนึ่งของศิลปะร่วมสมัยของไทย เป็นผลงานจิตรกรรมที่คนไทยเป็นผู้สร้าง และสร้างขึ้นในสมัยสังคมปัจจุบัน ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมสมัยใหม่ การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และวิทยาศาสตร์ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่มีการติดต่อสื่อสาร การรับข้อมูลข่าวสาร ได้รวดเร็วและสะดวกสบายมากขึ้น ทำให้การรับรู้ทางด้านศิลปะทั่วโลกสามารถหลั่งไหลเข้ามาสู่งานศิลปะของไทย ทั้งอิทธิพลทางความคิด ลัทธิรูปแบบศิลปะที่มีความแปลกใหม่ ทำให้ศิลปินได้มีอิสระทางความคิดที่มากขึ้น รวมถึงอิสระทางด้านกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ดังนั้นงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยในปัจจุบันเป็นการพัฒนาต่อยอดทางด้านความคิด ทักษะ ฝีมือจากงานจิตรกรรมไทยเดิมผสมผสานการแสดงออกแบบศิลปะตะวันตก มาประยุกต์ใช้กับการสร้างสรรค์ที่หลากหลายทั้งเทคนิค วัสดุ และวิธีการสร้างผลงาน โดยสะท้อนให้เห็นถึงเรื่องราวของยุคโลกาภิวัตน์ที่มีเนื้อหาสาระแฝงด้วยพุทธปรัชญาหรือเรื่องอื่น ๆ ที่มีการแสดงออกอย่างอิสระ และแสดงอัตลักษณ์ของตน

งานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยกับการใช้ภาพบัว

การศึกษานี้ได้กำหนดขอบเขตงานวิจัย คือ ผลงานจิตรกรรมฝาผนังของชรัวอินโข่ง ที่ใช้ภาพบัวกับภาพปริศนาธรรม ที่วัดบวรนิเวศและวัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ (ภาพที่ 2.39) เป็นการศึกษาแนวคิดอิทธิพล และเนื้อหาสาระของผลงานมีดังนี้

การที่จะกล่าวว่าผลงานของขรัวอินโข่ง เป็นงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยนั้นมีที่มาจากอะไร เพราะในสมัยนั้นคือ รัชกาลที่ 4 ยังไม่นิยามคำว่า จิตรกรรมร่วมสมัย ซึ่งศัพท์นี้เพิ่งเริ่มนำมาใช้ในสมัยปัจจุบัน น่าจะเกิดจากความสำคัญของผลงานขรัวอินโข่ง มีการสร้างผลงานจิตรกรรมไทยฝาผนังในโบสถ์ของวัดที่เป็นการสร้างแบบประเพณีเดิมที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมา แต่มีความแตกต่างกันที่วิธีการแสดงออกในผลงานของขรัวอินโข่ง โดยเทียบกับจิตรกรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นตั้งแต่ รัชกาลที่ 1-3 มีแนวคิดและวิธีการสืบทอดจากจิตรกรรมแบบประเพณีเดิมสมัยอยุธยาแล้วค่อย ๆ พัฒนารูปแบบที่มีเอกลักษณ์เป็นศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์เอง มีเนื้อหาสำคัญคือพุทธประวัติ พุทธชาดก ไตรภูมิ และรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นเนื้อหาที่ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาตามอุดมคติผสมกับความเชื่อของศาสนาพราหมณ์และฮินดู ลักษณะของภาพจิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 1-3 นี้ มีมิติที่แบน ใช้วิธีการตัดเส้นเน้นรูปร่างที่เป็นอุดมคติแบบไทย การใช้สีฝุ่นระบายเรียบไม่นิยมเปลี่ยนน้ำหนกสี ไม่เน้นแสงและเงาตามธรรมชาติ (ภาพที่ 2.37-2.38)

ก

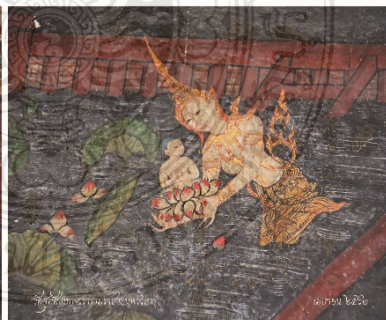

ข

ยุคจิตรกรรมไทยสมัยอยุธยา

ก

ข

ยุคจิตรกรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ภาพที่ 2.37 จิตรกรรมไทยแบบประเพณี สมัยอยุธยา ก. วัดมหาธาตุราชบุรี ข. คัดลอกวัดราชบูรณะอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นรัชกาลที่ 1-3 ก. พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ข. วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพฯ

ก

ข

ยุคจิตรกรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์
แบบอิทธิพลศิลปะตะวันตก

ก

ข

ยุคจิตรกรรมไทยสมัยปัจจุบัน

ภาพที่ 2.38 จิตรกรรมไทยแบบอิทธิพลศิลปะตะวันตก ก. วัดปทุมวนาราม ข. วัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ และสมัยปัจจุบัน ก. ผลงานของพิชัย นรินต์ ข. ผลงานของ ปัญญา วิจินธนาสาร

ก

ข

ภาพที่ 2.39 จิตรกรรมฝาผนังผลงานของชรัวินโข่ง ก. ภาพปริศนาธรรมดอกบัวใหญ่ วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ ข. ภาพปริศนาธรรมดอกบัวใหญ่ วัดบวรนิเวศ กรุงเทพฯ

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ผลงานของขรัวอินโข่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของ “จารีตตามความเชื่อเดิมบนฐานความเข้าใจจักรวาลทัศน์แบบไตรภูมิ มาสู่ กระบวนทัศน์วิทยาศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องทางสังคมและศาสนา ในช่วงเวลานี้เป็นผลมาจากเหตุผลทางการเมืองภายในของสยามเอง ในความสัมพันธ์กับปัจจัยภายนอกภายใต้อิทธิพลของลัทธิความสมัยใหม่และลัทธิล่าอาณานิคมตะวันตก” (ทัศนัย เศรษฐเสรี, 2550, น. 13) ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนทำให้เกิดผลกระทบต่อความคิด ความเชื่อเป็นอย่างมาก รวมถึงการสร้างงานศิลปะในสมัยนั้น ที่มีแนวคิดความก้าวหน้ามาจากชาติตะวันตกผสมกับความเชื่อใหม่ที่เป็นกำหนดแนวคิดและเนื้อหาสาระในผลงานของขรัวอินโข่งคือ พุทธศาสนาธรรมยุติกนิกาย จึงเกิดงานจิตรกรรมไทยฝาผนังที่มีรูปแบบแหวกประเพณีเดิม คือ การเขียนภาพแนวใหม่ โดยริเริ่มใช้เทคนิควาดภาพตามหลักทัศนียภาพวิทยา (Perspective) การเขียนภาพแบบเหมือนจริง การแสดงเวลาของกลางวัน กลางคืนที่ไม่แสดงในจิตรกรรมไทยรวมถึงการใช้แสงเงาตามศิลปะตะวันตก ทั้งนี้ยังมีเนื้อหาที่ถือเป็นสิ่งใหม่ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในงานจิตรกรรมไทย ที่กล่าวถึงการสรรเสริญพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยใช้ภาพปริศนาธรรมสื่อถึงปรัชญาหลักธรรมของธรรมยุติกนิกาย เป็นการเปรียบเทียบเนื้อหาที่เป็นนามธรรมเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายโดยใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่เป็นการแสดงออกในรูปธรรม ดังปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังวัดบวรนิเวศ และวัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ เป็นต้น “กล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงเชิงอุดมคติในช่วงเวลานี้ทำให้จารีตประเพณีเดิมของสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่คล้ายคลึงกันกับสมัยอยุธยา มีการเปลี่ยนเชิงเนื้อหา และปรับแต่งรูปแบบให้สอดคล้องกับความพลิกผันทางการเมือง และโลกทัศน์ความสมัยใหม่” (ทัศนัย เศรษฐเสรี)

เทคนิคเชิงภาษา

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ตรัสกล่าวถึง เทคนิคการเขียนภาพของขรัวอินโข่งว่า “ท่านเป็นช่างเขียนไทยที่คิดค้นหาวิธีเขียนภาพให้มีชีวิตจิตใจ เขียนได้เหมือนของจริงและนิยมใช้สีหม่น ๆ เช่น สีน้ำเงินปนเขียวเขียน ซึ่งถ้ามิได้เป็นช่างฝีมือดีจริงแล้วก็หาอาจทำให้ภาพงดงามได้ด้วยสี 2 สีนี้ไม่และเป็นคนแรกที่ได้เริ่มนำคตินิยมอันนี้มาเป็นศิลปะของไทย สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ตรัสไว้ว่า ความนิยมเขียนอย่างฝรั่งนั้น พระอาจารย์อินโข่งเป็นผู้นำขึ้นในรัชกาลที่ 4” (ขรัวอินโข่ง, ม.ป.ป.)

น. ณ ปากน้ำ กล่าวถึง งานของขรัวอินโข่งว่า “ภาพต่าง ๆ ของขรัวอินโข่งเขียนไว้นุ่มนวล มีระยะไกลใกล้ถูกหลักเกณฑ์ทุกอย่างทั้ง ที่ขรัวอินโข่งไม่เคยเห็นภาพตัวจริงของฝรั่งเลย นอกจากมโนภาพที่ฝันเท่านั้น เป็นประจักษ์พยานว่า แม้คนไทยจะหันมาเขียนภาพเรียลลิสม์ (Realism) แบบฝรั่งก็สามารถเขียนได้อย่างไม่มีที่ติ และไม่แพ้เขาเลย” (น. ณ ปากน้ำ, 2515)

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ได้กล่าวถึงลักษณะเฉพาะในการเขียนภาพของขรัวอินโข่งไว้เช่นเดียวกันว่า “ขรัวอินโข่งเป็นจิตรกรหัวก้าวหน้า ผู้พัฒนาแนวทางจิตรกรรมไทยแบบประเพณี สร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังในแนวความคิดใหม่ โดยนำเอารูปแบบจิตรกรรมตะวันตกที่

เกี่ยวกับการจัดองค์ประกอบ ผู้คน การแต่งกาย ตึกรามบ้านเมือง ทิวทัศน์ การใช้สี แสงเงา บรรยากาศ ที่ให้ความรู้สึกในระยะและความลึกมาใช้อย่างสอดคล้องกับเรื่องที่ได้แสดงออกเกี่ยวกับคติและปรีชาธรรม” (ขรัวอินโข่ง, ม.ป.ป.)

กล่าวได้ว่าผลงานขรัวอินโข่งมีแนวคิดในการสร้างภาพที่มีรูปแบบเหมือนจริงและการจัดองค์ประกอบของภาพ มาจากรูปภาพจิตรกรรมของชาวตะวันตกที่เข้ามาขายในสมัยนั้นเป็นต้นแบบ และได้รับอิทธิพลของรูปแบบจิตรกรรมตะวันตกผสมผสานกับวิธีการเขียนภาพจิตรกรรมไทย โดยภาพจิตรกรรมของทั้ง 2 วัดนี้ กล่าวได้ว่า ภาพจิตรกรรมที่วัดบรมนิวาสมีรายละเอียด มีความประณีต มีความคมชัดของค่าน้ำหนักสี และการจัดองค์ประกอบของภาพที่ดีกว่าวัดบวรนิเวศ

เนื้อหาสาระ

การศึกษาเนื้อหาภาพจิตรกรรมของขรัวอินโข่ง ภาพปรีชาธรรมที่มีการนำภาพบัวมาใช้ในการสร้างสรรค์มีจำนวน 2 ภาพ ได้แก่ 1. ภาพดอกบัวใหญ่ ที่วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ และ 2. ภาพดอกบัวใหญ่ ที่วัดบวรนิเวศ กรุงเทพฯ มีเนื้อหาสาระสำคัญดังนี้

ภาพดอกบัวใหญ่ที่วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ ภาพปรีชาธรรมห้องที่ 4 นิตยสารธรรมลีลา กล่าวว่า “ภาพสระน้ำมีดอกบัวนานาพรรณชูช่ออยู่ในสระ มีดอกบัวใหญ่ดอกหนึ่งชูดอกสูงกว่าบัวดอกอื่น ๆ มีผู้คนมาชมและดมกลิ่นหอมของดอกบัว ซึ่งเป็นหญิงชายชาวตะวันตกนั่งบังยั้งบังอยู่ตามริมสระนั้น” (มูลนิธิธรรมอิสระ, 2556)

ข้อความจารึกใต้ภาพปรีชาธรรมดอกบัว ที่วัดบรมนิวาส มีความว่า “ความอุปมาว่า มีสระโบกขรณีหนึ่ง มีปทุมชาติหลายอย่างหลายพรรณ แต่มีดอกปทุมชาติหนึ่งใหญ่พุ่มน้ำงามสะอาดกว่าปทุมชาติอื่น มีกลิ่นหอมวิเศษกว่าดอกไม้อื่นตลบทั่วไปในทิศานุทิศทั้งปวง มีคนมากด้วยกันมาชมดอกบัวใหญ่ ได้กลิ่นแล้วชื่นชมยินดี หมุ่มแมงผึ้งแมลงภู่ก็มาเซยเอาชาติเกสร” (วิไลรัตน์ ยังรอด และ ธวัชชัย องค์กรวุฒิเวทย์, 2559, น. 172) แปลความอุปมาได้ว่า “ดอกบัวใหญ่เหมือนพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก มีคุณอันประเสริฐฟุ้งไปในทิศทั้งปวง กลิ่นดอกบัวใหญ่เหมือนพระธรรม เพราะเป็นของเกิดแต่พระพุทธเจ้า หมูคนที่ชมดอกบัว หมูแมลงผึ้งแมลงภู่ซึ่งมานำชาติเกสรนั้นเหมือนหมูพระอริยเจ้าที่ได้พระธรรมพิเศษ มรรคผล เพราะได้ฟังธรรมเทศนาเป็นมูลเหตุแลฯ” วิไลรัตน์ ยังรอด และ ธวัชชัย องค์กรวุฒิเวทย์)

ภาพดอกบัวใหญ่ที่วัดบวรนิเวศ กรุงเทพฯ ปรีชาธรรมบานที่ 15 “เป็นรูปดอกบัวใหญ่ บานเต็มอยู่ที่กลางสระ มีหมู่ผึ้งกำลังเข้าบริโภครสหวานที่เกิดขึ้น ณ ดอกบัวนั้น และมีหมู่ขมย่นชมอยู่ที่ริมสระ พระพุทธเจ้าเปรียบดั่งดอกบัวอันบานแล้ว พระธรรมเปรียบดั่งรสหวาน เกิดขึ้น ณ ดอกบัวนั้น พระสงฆ์ผู้เข้าไปบริโภคพระธรรมเปรียบดั่งหมู่ผึ้งอันเข้าไปบริโภครสหวานนั้น” (สำนักราชเลขาธิการ, 2528, น. 31)

ข้อความจารึกใต้ภาพปริศนาธรรมดอกบัว ที่วัดบวรนิเวศ มีความว่า “ที่นี้หมายความว่า พระพุทธเจ้าเปรียบดังรสหวานเกิดขึ้น ณ ดอกบัวนั้น พระสงฆ์ผู้เข้าไปบริโภคพระธรรมเปรียบดังหมู่ผึ้ง อันเข้าไปบริโภครสหวานนั้น” (วิไลรัตน์ ยังรอด และ ธวัชชัย องค์กรุฒิเวทย์, 2559, น. 172)

เนื้อหาของภาพปริศนาธรรมดอกบัวใหญ่ของทั้ง 2 วัด มีเนื้อหาความสำคัญของภาพคือ ดอกบัว ที่ใช้อุปมาเป็น พระพุทธเจ้า ที่มีขนาดใหญ่กว่าสัดส่วนของตัวภาพอื่น ๆ ตามความเป็นจริง ส่วน การอุปมาพระธรรมของทั้ง 2 วัด มีความแตกต่างกันที่การรับรู้พระธรรมไม่เหมือนกันคือ วัดบวรนิเวศ เปรียบพระธรรมที่มีกลิ่นหอมของดอกบัว คือการได้กลิ่นของจุมูก และวัดบวรนิเวศ เปรียบพระธรรมที่มี รสหวานจากน้ำหวานของดอกบัว คือ การรับรสชาติของลิ้น ส่วนอุปมาพระสงฆ์ มีความคล้ายกัน วัด บวรนิเวศเปรียบพระสงฆ์เป็นหมู่ผึ้งที่มาบริโภค และวัดบวรนิเวศเปรียบพระสงฆ์เป็นหมู่แมลงผึ้งแมลงภู่ ที่มาฟังพระธรรม และมีการกล่าวถึงหมู่คนที่ชมดอกบัว

จากการศึกษาผลงานของขรัวอินโข่ง ทั้งวัดบวรนิเวศกับวัดบวรนิเวศ พบว่าเป็นผลงานใน สมัยรัชกาลที่ 4 ที่สร้างสรรค์ขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกัน โดยศิลปินได้แรงบันดาลใจมาจากเนื้อหาใน พุทธศาสนาธรรมยุติกนิกาย โดยที่ให้ความสำคัญกับพระธรรม ใช้การตีความหมายของหลักธรรม คำ สอน ทำให้เกิดเรื่องราวแปลกใหม่ที่ต่างไปจากภาพพุทธประวัติ ทศชาติชาดกแบบงานจิตรกรรมไทย ประเพณีแบบเดิม ซึ่งขรัวอินโข่งเป็นผู้มีฝีมือการเขียนภาพแบบจิตรกรรมไทยเป็นทุนเดิม แต่มีความคิด ใหม่ผสมกับการใช้วิธีการเขียนภาพจิตรกรรมตะวันตก การวาดตามหลักทัศนียวิทยาแบบมุมมอง (Perspective) มาประยุกต์ใช้จากสิ่งที่สามารถพบเห็นได้ในสมัยนั้นจากภาพเขียน ภาพทิวทัศน์ของ ชาวตะวันตกหรืออาจมาจากคำบอกเล่า เป็นการพัฒนางานจิตรกรรมไทยรูปแบบใหม่ผสมผสานกับเรื่อง ปริศนาธรรม การถ่ายทอดพระธรรมคำสอนที่เป็นนามธรรมให้เกิดเป็นภาพวาดที่เป็นรูปธรรมโดยใช้รูป สัญลักษณ์ดอกบัวในการสื่อ เป็นการอุปมาอุปไมยทำให้เกิดความลึกซึ้งในผลงาน ส่วนวิธีการและวัสดุอื่น ๆ หรือสีที่ใช้ยังเป็นสีฝุ่นแบบโบราณบนระนาบของพื้นผิว การจัดองค์ประกอบของภาพวัดบวรนิเวศมี การจัดวางที่สมดุลกว่าวัดบวรนิเวศทำให้ดอกบัวที่เป็นประธานมีความเด่นชัด เรื่องการให้ค่าน้ำหนักสีไป ในโทนสีเข้มในการสร้างบรรยากาศที่สลัว ๆ มีดในส่วนที่ไม่สำคัญและจะเน้นสว่างในส่วนที่เป็นจุดเด่น ของภาพ การใช้แสงและเงาของวัดบวรนิเวศมีการเน้นแสงเงาที่เด่นชัดมากกว่าของวัดบวรนิเวศ การ กำหนดระยะใกล้ไกลที่เป็นแบบตะวันตกวัตถุที่อยู่ด้านหน้ามีขนาดใหญ่กว่าด้านหลัง และยังมีการตัดเส้น ด้วยสีดำในบางส่วนที่สำคัญไม่ได้ทิ้งรายละเอียดไป ส่วนการแสดงออกในผลงานทั้งสองวัดยังให้ บรรยากาศแบบเหมือนจริง ขรัวอินโข่งยังแสดงให้เห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคนั้นได้ถ่ายทอดลงไป ใน ผลงาน เช่น ดาราศาสตร์ ยานพาหนะ สถาปัตยกรรมแบบตะวันตก การแต่งกายของชาวต่างชาติ สิ่ง แปลกใหม่ที่เข้ามารวมถึงดอกบัวพันธุ์วิกตอเรีย กลายเป็นงานจิตรกรรมไทยที่ผสมผสานศิลปะแบบ ตะวันตกในยุคแรกเริ่ม ที่ศิลปะตะวันตกเข้ามามีอิทธิพล ถึงจะไม่ถูกต้องตามสัดส่วน หลักทฤษฎีแสงเงา

ไปทุกอย่าง แต่สามารถรับรู้ได้ถึงการแสดงออกในการสร้างสรรค์ ความตั้งใจในการถ่ายทอดของศิลปิน และการก้าวผ่านรูปแบบแนวคิดแบบงานจิตรกรรมไทยสู่รูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของยุคสมัยศิลปะแบบ ขรรค์วงษ์ทำให้เกิดเป็นแนวทางให้ศิลปินรุ่นหลังได้ศึกษาพัฒนาผลงานสร้างสรรค์

ทฤษฎีทางศิลปะที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้ได้ศึกษาทฤษฎีทางศิลปะและลัทธิทางศิลปะที่เกี่ยวข้องกับการสร้างผลงานของศิลปินที่ได้นำมาเป็นแนวทางศึกษาและสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการสร้างสรรค์ผลงาน ได้แก่ ทฤษฎีประสบการณ์สุนทรียะ ทฤษฎีการแสดงออก และทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์ และทฤษฎีแสงและเงาของปริชา เถาทอง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

อิทธิพล ตั้งโฉลก กล่าวว่า “ลัทธิศิลปะย่อมเหล่านี้ถึงแม้จะมีรูปแบบ หลักการ ความเชื่อ และคุณค่าแตกต่างกัน แต่สิ่งที่มีร่วมกันคือ ทุกลัทธิล้วนแต่มุ่งดัดแปลงธรรมชาติเพื่อแสดงออกถึงความจริงภายใน โดยใช้ทัศนธาตุหรือภาษาแห่งทัศนศิลป์แสดงตัวเองเป็น “สื่อ” หรือ “สัญลักษณ์” หลักในการสื่อ “สาร” มากกว่าการใช้เรื่องราว” (อิทธิพล ตั้งโฉลก, 2550, น. 51) หรืออาจจะกล่าวในอีกนัยหนึ่งคือศิลปะตะวันตกในยุคนั้นเริ่มเปลี่ยนไปโดยลดการแสดงออกด้วยรูป ที่พรรณนาบอกเล่าเรื่องราวและเพิ่มการแสดงออกด้วยนาม ที่เป็นอารมณ์ความรู้สึกมากขึ้น ๆ ตามลำดับด้วยความเพียรพยายามคิดค้นทดลอง และ คิดต่อ ของศิลปินหัวก้าวหน้าของแต่ละกลุ่มในยุคนั้น

ทฤษฎีศิลปะคือประสบการณ์ (Art as Experience)

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) นักปรัชญาชาวอเมริกัน มีความเห็นว่าศิลปะคือประสบการณ์ ประสบการณ์คือการใช้ชีวิตสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม การมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทำให้เรามีความคิดและอารมณ์ซึ่งเป็นประสบการณ์ “เรามีประสบการณ์มากมายในชีวิตประจำวัน แต่เป็นประสบการณ์ธรรมดา ไม่เป็นแก่นสาร เราเชื่อมั่นได้ แต่บางครั้งเรามีประสบการณ์ที่สำคัญน่าจะพอใจเป็นพิเศษ เราจะจำประสบการณ์นั้นอย่างฝังใจ แบบนี้เรียกว่าประสบการณ์แท้ ประสบการณ์แท้นั้นมีระเบียบ มีเอกภาพ ทุกส่วนทุกตอนมีความหมาย มีความสำคัญ มีอารมณ์เด่นชัด” (ชลุค นิยมเสมอ, 2557, น. 20) ตลอดจนโครงสร้างทัวประสบการณ์นั้น เช่น ความกดดัน ความอ่อนหวานนุ่มนวล และความกลัว เป็นต้น

เดวิด ฮูม (David Hume) นักปรัชญาชาวอังกฤษ กล่าวว่า “ที่เชื่อว่าความรู้ของมนุษย์ได้มาจากประสบการณ์ทางผัสสะและการกำหนดรู้ของจิต ซึ่งก่อให้เกิดความประทับใจ (impressions) และ มโนคติ (ideas) หลังจากนั้นจึงมีการเชื่อมโยงกันทางความคิดซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ (association of idea) เกิดเป็นจินตนาการซึ่งนำมาสู่การสร้างสรรค์และการรับรู้ความงาม” (ไอชานา พูลทองดีวัฒนา, 2556, น. 3)

การรับรู้ประสบการณ์ทางสุนทรียะที่เกิดจากความประทับใจซาบซึ้งต่อธรรมชาติ วัตถุหรือผลงานศิลปะ โดยอาศัยประสาทสัมผัสทางตา แต่ความงามทางศิลปะอาศัยการรับสัมผัสด้วยจิตใจ เป็น

สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ สามารถถ่ายทอดความงามตามประสบการณ์หรือตามความรู้สึกซึ่งมีธรรมชาติที่เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างจินตนาการ ซึ่งทฤษฎีนี้ส่งผลต่อความคิด แสดงจินตนาการที่ชัดเจนมากขึ้นเป็นการกระตุ้นทางความคิดของผู้วิจัย

ทฤษฎีศิลปะคือการแสดงออก (Art as Expression)

เฮเกล (Hegelian) นักปรัชญาชาวเยอรมัน มีความคิดว่า “เขาเชื่อว่าความเป็นศิลปะเป็นการแสดงให้เห็นได้จากความรู้สึกภายใน ซึ่งไม่สามารถบรรยายด้วยวิธีอื่นได้นอกจากสร้างเป็นงานศิลปะ งานศิลปะชั้นเลิศนั้น คือการแสดงออกทางจิตที่สังเคราะห์สุนทรียะขึ้นมา เขาเป็นผู้เสนอเรื่องของ Intuition (อัจฉตติญาณ หรือสัทญาณ หรือการรู้เอง) คือการที่จิตเกิดความรู้แจ้งชัดโดยตรง ไม่ต้องอาศัยการอ้างเหตุผล หรือความรู้อันเป็นตัวกลาง” (กำจร สุนพงษ์ศรี, 2559, น. 63)

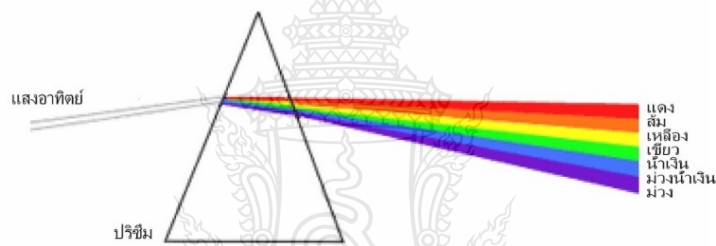
จี ศรีนิวาสนัน มีทัศนะว่า “ศิลปะคือการแสดงออกจากความรู้สึก หรืออารมณ์ภายในของศิลปินออกมา โดยอาศัยรูปทรงในทางเพนนาการ (Sensuous Form) เช่น สีหรือเสียงต่าง ๆ ซึ่งศิลปินจำเป็นต้องเข้าใจความละเอียดอ่อนและความซับซ้อนของสิ่งเหล่านั้นเป็นอย่างดี และต้องมีความชำนาญ (Mastery) ในการใช้สิ่งเหล่านั้น เพื่อที่จะปรุงแต่งหรือจัดสรรสิ่งเหล่านั้นได้ตามเจตจำนง และแม้ว่าศิลปะเป็นการแสดงออกซึ่งอารมณ์อย่างหนึ่งแต่การแสดงอารมณ์ทุกอย่างก็ไม่ได้เป็นศิลปะไปเสียทั้งหมด ดังนั้น จึงจำเป็นต้องแยกแยะให้เห็นว่า การแสดงอารมณ์ที่เป็นศิลปะนั้นแตกต่างจากการแสดงอารมณ์ที่ไม่เป็นศิลปะอย่างไร” (จี ศรีนิวาสนัน, 2545, น. 42-43)

การนำสัญลักษณ์ภาพมาใช้เป็นสื่อแสดงออกทางความรู้สึกที่ประกอบในผลงานศิลปะ เป็นการแทนค่าสัญลักษณ์ทางพุทธปรัชญาที่มีความหมายการสื่อถึงสิ่งหนึ่งโดยตรง มีจุดมุ่งหมายในการสร้างสรรค์ที่แสดงออกมาอย่างถูกวิธี ถูกกาลเทศะ ทำให้เข้าใจโครงสร้างทางศิลปะ องค์ประกอบศิลป์ ทัศนธาตุให้เกิดคุณค่าทางด้านความงาม ทางด้านจรรโลงจิตใจ เพื่อนำไปพัฒนาแนวคิด และผลงานศิลปะที่สร้างอัตลักษณ์ของตนเอง

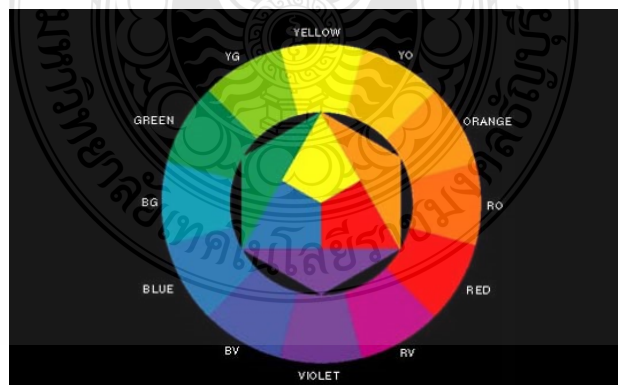
ทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์ (Spectrum Primary)

แม่สีแสงอาทิตย์เกิดจากการค้นพบของ เซอร์ ไอแซค นิวตัน “ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นใน ค.ศ. 1672 เมื่อเซอร์ ไอแซค นิวตัน (Sri Isaac Newton) ชาวอังกฤษได้เสนอการทดลองทางวิทยาศาสตร์เรื่องของการแสงสีต่อรอยแยลโซไซตี้ วิธีการทำโดยให้แสงอาทิตย์ผ่านแท่งแก้วปริซึมแสงธรรมชาติที่ไม่มีสีขาว (White) ผ่านแท่งแก้วซึ่งกระจายรังสีออกมา” (กำจร สุนพงษ์ศรี, 2559, น. 233) จากการทดลองในทางวิทยาศาสตร์แสงที่มนุษย์มองเห็นได้นี้ มองเห็นเป็นแสงสีขาวการทดลองนำแท่งแก้วปริซึมทดลองให้แสงวิ่งผ่าน จนเกิดการแยกสีแสงโดยเอาฉากสีขาวมารับจึงปรากฏภาพของแถบสีรุ้ง 7 สี คือ ม่วง (violet) ม่วงน้ำเงิน (blue-violet) น้ำเงิน (blue) เขียว (green) เหลือง (yellow) ส้ม (orange) และแดง (red) (ภาพที่ 2.40) และ (ภาพที่ 2.41) “วงสีธรรมชาติ (Natural order of color) ซึ่งคิดค้นโดย Sri Isaac

Newton ในปี ค.ศ. 1666 วงสีมีประโยชน์ในการกำหนดแผนหรือวิธีการใช้สีวิธีต่าง ๆ เพราะจะเป็นแผนผังที่เห็นได้ชัดเจน เช่น จะสังเกตเห็นว่าสียอมเรียงไปตามลำดับอ่อนที่สุดคือ สีเหลือง ส่วนสีที่แก่ที่สุดคือ สีม่วง น้ำหนักของสี (Value) อยู่ในระบบที่อาจกล่าวได้ว่าผสมผสานกลมกลืนกัน” (วัฒนาพร เชื้อนสุวรรณ, (ม.ม.ป.), น. 266) ซึ่งในทางศิลปะได้มีกลุ่มศิลปินนำทฤษฎีสีมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน เช่น ศิลปินลัทธิอิมเพรสชันนิสม์ (Impressionism) นำมาใช้เป็นเป้าหมายของกลุ่มที่นิยมเขียนทิวทัศน์บรรยากาศ สิ่งแวดล้อม สีหรือสีแสงไม่ว่าจะมองเห็นด้วยตาเปล่าหรือจากการถ่ายทอดความรู้สึกจากผู้สร้าง สีสามารถบ่งบอกอารมณ์ของงานศิลปะเป็นสิ่งที่แสดงออกแทนความรู้สึกในงานศิลปะซึ่งสามารถรับรู้ได้ถึงความรู้สึกของศิลปิน อธิพอล ตั้งโฉลก กล่าวว่า “จิตรกรรมตั้งแต่ดั้งเดิมจนถึงปัจจุบันมี สี เป็นทัศนธาตุหลักในการสื่อทั้งเรื่องราว ความหมาย อารมณ์ ความรู้สึก และสุนทรียภาพ จนกล่าวได้ว่า สี คือ ภาษา เฉพาะของจิตรกรรม” (อธิพอล ตั้งโฉลก, 2550, น. 65)

ภาพที่ 2.40 แผนภาพแสดงการหักเหของแสงสีขาวเป็นสีรุ้ง

ภาพที่ 2.41 แผนผังวงสีธรรมชาติ (Natural order of color or Color wheel)
ที่มา วัฒนาพร เชื้อนสุวรรณ, ม.ม.ป.

ลัทธิอิมเพรสชันนิสม์ (Impressionism) วิวัฒนาการของกลุ่มนี้เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 19 เนื่องจากการเบื่อหน่ายต่อการเลียนแบบกรีกโรมัน และกลุ่มเรียลลิสต์ (Realistic) ที่นิยมเขียนในสิ่งที่เหมือนจริง ด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ทางจิตวิทยา จนการค้นคว้าเรื่องสีสำเร็จ จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ศิลปินกลุ่มนี้ใช้สี และแสงเงาอย่างอิสระ ละทิ้งเรื่องราวทางศาสนาและนิยายโบราณ ศิลปินในลัทธินี้ได้ฉีกกรอบการวาดที่มีมาตั้งแต่อดีต ด้วยการวาดภาพกลางแจ้งมากกว่าในห้องสตูดิโอ อย่างไม่สนใจที่จะลอกเลียนแสงที่แปรเปลี่ยนอยู่เสมอในมุมมองต่าง ๆ ดังนั้นการออกไปวาดภาพนอกสถานที่ เพื่อให้ได้รับรู้ความรู้สึกถึง สี แสง-เงา ส่วนเรื่องราวอนุมานเกี่ยวกับวิถีชีวิตที่มองเห็นแล้วเกิดความประทับใจในขณะนั้น จึงเป็นจุดเริ่มต้นในแนวทางลักษณะของภาพวาดแบบอิมเพรสชันนิสม์ คือ การใช้พู่กันตระหวัดสี ทั้งที่แปร่งที่เป็นเอกลักษณ์ เน้นไปยังสภาพอากาศตามฤดูกาลที่แปรผัน ตามเวลา ทิศทางของแสง ผู้วิจัยมีความประทับใจในผลงานของศิลปินโกลด มอแน (Claude Monet) และได้นำมาเป็นแนวทางการศึกษาผลงาน และแนวทางการสร้างผลงาน คือ ภาพวาดชุดดอกบัว ที่มีสาระเรื่องของสี และแสง-เงาในผลงานที่ศิลปินถ่ายทอดออกมาตามความรู้สึกภายใน

โกลด มอแน (Claude Monet) เป็นผู้ริเริ่มศิลปะอิมเพรสชันนิสม์หรือลัทธิประทับใจ (Impressionism) และมีบทบาทสำคัญในปรัชญาและการปฏิบัติของขบวนการนี้ โดยเฉพาะในการเขียนภาพทิวทัศน์กลางแจ้ง โกลด มอแนมีผลงานภาพเขียนที่มีชื่อเสียงโด่งดังมากมาย เช่น ภาพชุด Water Lilies ที่เขียนจากสวนหลังบ้านของศิลปิน เป็นภาพชุดที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางมีชื่อเสียงมากที่สุด ใช้การแสดงออกของรูปแบบการเขียนแสงที่กระทบบนผิวน้ำ บรรยากาศที่มีแสงสี การเขียนย้อนแสงและแสงในเงา ภาพเขียนหลายภาพของโกลด มอแนให้ความรู้สึกเสมือนได้เข้าไปอยู่ร่วมในบรรยากาศตามภาพสร้างความประทับใจแก่ผู้ชม ลักษณะการเขียนภาพของโกลด มอแน ยังสร้างแรงบันดาลใจและมีอิทธิพลต่อศิลปินรุ่นหลังตลอดมา ศิลปินของกลุ่มอิมเพรสชันนิสม์ที่สำคัญ ได้แก่ โกลด มอแน (Claude Monet) ซิสเลย์ (Alfred Sisley) เดอกาส์ (Edgar Degas) ปิซาโร (Camille Pissarro) เรอนัว (Pierre-Auguste Renoir) มาเนต์ (Edouard Manet) เป็นต้น

ทฤษฎีแสงและเงาของปรีชา เภาทอง

เริ่มต้นจากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรอบตัวที่เป็นประสบการณ์ของศิลปินเอง ด้วยการสังเกตปรากฏการณ์ในธรรมชาติ ความงามที่รับรู้โดยการเห็นทางตาและการสัมผัสบรรยากาศในสถานที่จริง ด้วยประสาทสัมผัสของมนุษย์ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญต่อการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ แนวคิดเรื่องแสง-เงาในธรรมชาติที่สะท้อนอยู่บนสถาปัตยกรรมไทยตามส่วนต่าง ๆ ของวัด “จากแนวคิดส่วนตัวของปรีชา เภาทอง นั้นเชื่อว่า ศิลปะนั้นเป็นการสะท้อนระบบกฎเกณฑ์ของธรรมชาติออกมาด้วย เทคนิค วิธีการ และรูปแบบต่าง ๆ กันของศิลปิน ไม่ว่าจะในอดีต ปัจจุบัน หรือแม้แต่ในอนาคตก็ตาม ธรรมชาติจะ

ก่อให้เกิดระบบเหตุผลที่สัมพันธ์กันเป็นแรงจูงใจให้ศิลปินเกิดแรงดลใจไม่มีที่สิ้นสุด ระบบทุกระบบของธรรมชาติย่อมมีทั้งเหตุและผลที่สัมพันธ์ต่อกัน เช่น ระบบกลางวันกลางคืนหรือแสงกับเงา ซึ่งมีค่าความหมายเท่ากับ (Negative กับ Positive) สิ่งดังกล่าวล้วนแต่เป็นตัวอย่างของสิ่งที่เป็นเหตุและผลที่มีเอกภาพ ซึ่งธรรมชาติเป็นตัวกำหนดขึ้นเองอย่างสมบูรณ์ที่สุดตลอดกาล” (น้อย ไชยมุก, 2544, น. 25)

“จากแนวความเชื่อส่วนตัวของปรีชา เถาทอง เกี่ยวกับระบบเหตุผลในธรรมชาติประกอบกับการศึกษาวิจัยของเขาทำให้บังเกิดแนวคิดความเชื่อในระบบกฎเกณฑ์ของแสงและเงาในธรรมชาติ เพราะแสงและเงาเป็นระบบของสิ่งที่เป็นคู่ปฏิปักษ์ต่อกัน เช่นเดียวกับระบบของกลางวันและกลางคืนหรือรูปทรงกับเนื้อหาที่ว่างของสองดังกล่าวมาแล้วนั้นต่างก็เป็นส่วนประสานสัมพันธ์กันเสมอจะขาดส่วนหนึ่งส่วนใดไม่ได้เลย รูปทรงของแสงที่ปรากฏขึ้นบนเนื้อที่ที่เป็นบริเวณเงาจะมีค่าเท่าเทียมกับรูปทรงกับความว่างเช่นกัน จากความรู้สึกอันนี้ปรีชา เถาทอง ได้หยิบยกเอาปัญหาเรื่องแสงและเงามาเป็นปัจจัยหลักในการแสดงออกทางการสร้างสรรค์จิตรกรรม เพื่อต้องการแสดงผลการเปรียบเทียบในสิ่งสองสิ่งคือแสงและเงาเป็นสำคัญ จุดหมายของปรีชา เถาทอง ในการสร้างสรรค์จิตรกรรมเรื่องแสง-เงา ก็คือ ต้องการที่จะแสดงการพัฒนาทางรูปทรงของแสงกับบริเวณเงา โดยมีจุดเริ่มต้นที่มีรูปทรง เหตุผลมาจากธรรมชาติ (Realistic Form) แล้วพัฒนาไปสู่รูปทรงทางนามธรรม (Abstract Form) โดยต้องการที่จะแสดงออกในเรื่องของรูปทรงแสงและเงาบวกกับความคิด อารมณ์ ความรู้สึกโดยตรง ตามากฎเกณฑ์จากโครงสร้างของสถาปัตยกรรมไทยเป็นแกนนำในขั้นต้น ๆ เพื่อเป็นผลสะท้อนที่นำไปสู่เป้าหมายทางความรู้สึกในด้านความสงบ สมานิ ตรีทธา ฯลฯ ในที่สุด” (น้อย ไชยมุก, 2544, น. 33)

แนวคิดทฤษฎีแสงและเงาของปรีชา เถาทอง “แสงและเงาเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นอย่างมีเหตุมีผล สัมพันธ์ต่อเนื่องกันตลอดเวลา ปรากฏการณ์ของแสงและเงาจะสมบูรณ์ได้ต้องประกอบไปด้วยปัจจัยสำคัญ 3 ส่วนคือ 1. แสงต้นกำเนิด (แสงต้นกำเนิดในที่นี้หมายถึงพลังแสงจากดวงอาทิตย์) 2. วัตถุตัวกลางที่บดบังแสง (ผนังหรือวัสดุที่บังแสงเป็นผลทำให้บังเกิดเป็นภาพเงามืด) 3. วัตถุรับแสง (ฉากรับทั้งแสงและเงา ได้แก่ บริเวณผนังโบสถ์เป็นบริเวณที่เกิดปรากฏการณ์ของแสงและเงา) จากปัจจัยหลักทั้ง 3 ส่วนดังกล่าวต่างก็มีความสำคัญเท่าเทียมกันและมีความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุและผลเกี่ยวเนื่องกันตลอดเวลา จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปไม่ได้เลย” (ปรีชา เถาทอง, 2522, น. 15-16) การจัดวางองค์ประกอบของงานปรีชา เถาทอง “ความสัมพันธ์ของบริเวณที่เป็นแสงและบริเวณที่เป็นเงานั้นเป็นเหตุผลที่มีความสำคัญอย่างมากในการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมของปรีชา เถาทอง ฉะนั้น โครงสร้างสำคัญที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์กันทั้งในบริเวณแสงและบริเวณเงานั้นย่อมประกอบไปด้วย 1. อัตราส่วนของบริเวณแสงและบริเวณเงา 2. จำนวนของบริเวณและขนาดของแสง 3. รูปร่างเส้นรอบนอกของบริเวณแสง 4. ตำแหน่งที่ตั้งของบริเวณแสง 5. ความสัมพันธ์ต่อเนื่องของบริเวณแสงและบริเวณเงา” (น้อย ไชยมุก, 2544, น. 26) ปรีชา เถาทองได้กำหนดสัดส่วนปริมาณของบริเวณแสงและบริเวณเงา ซึ่ง

เป็นส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ที่ให้ผลทางความรู้สึก ได้แบ่งแนวทางการพัฒนาในการแสดงออกเป็น 3 กลุ่มคือ 1. ผลงานสร้างสรรค์ในช่วงปี พ.ศ. 2513-2516 นำเสนอรูปทรงทางความงามจากการใช้ทัศนธาตุแสดงที่ประสานสัมพันธ์กันของรูปทรง น้ำหนัก แสดงเงาเป็นหลัก 99% ส่วนที่เหลือเป็นการแสดงสาระของรูปทรง 1% (Formal) ที่มีความหมายจากสถาปัตยกรรมไทยทางศาสนา 2. ผลงานสร้างสรรค์ในช่วงปี พ.ศ. 2517-2546 นำเสนอรูปทรงทางความงามจากการใช้ทัศนธาตุแสดงที่ประสานสัมพันธ์กันของรูปทรง น้ำหนัก แสดงเงาที่มีอัตราส่วน 50%-50% เท่าเทียมกันกับการแสดงสาระของรูปทรงทาง (Formal) ที่มีความหมายจากสถาปัตยกรรมไทย จิตรกรรมฝาผนังไทย 3. ผลงานสร้างสรรค์ในช่วงปี พ.ศ. 2546-ปัจจุบัน นำเสนอรูปทรงทางความงามจากการใช้ทัศนธาตุแสดงที่ประสานสัมพันธ์กันของรูปทรง น้ำหนัก แสดงเงาที่มีอัตราส่วน 20% ส่วนที่เหลือ 80% เป็นการแสดงสาระของรูปทรง (Formal) ที่มีความหมายจากสถาปัตยกรรมไทยทางพุทธศาสนา ซึ่งผลงานในทุกช่วงนำเสนอเนื้อหาสาระคือความ มีสมาธิ ความสงบ ในแนวทางหลักของพุทธศาสนา

ศิลปินที่สร้างสรรค์ผลงานที่ใช้ภาพบัว

ศิลปินที่สร้างสรรค์ผลงานโดยนำภาพบัวมาใช้ในการสร้างสรรค์ทั้งในรูปแบบเหมือนจริง แบบในอุดมคติ และศิลปินที่นำเรื่องบัวกับพุทธปรัชญามาใช้ในการสร้างสรรค์ ได้แก่ เฉลิม นาคีรักษ์, ทวี นันทขว้าง, ถวัลย์ ดัชนี, พิชัย นิรันต์, ทวี รัชนิกร, จักรพันธ์ โปษยกฤต, ปรีชา เกาทอง, ปัญญา วิจินธนสาร, เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์, สมโภชน์ ทองแดง, ประเทือง เอมเจริญ, ชายชาติ ปุยเปีย, พรหมมา อินยาศรี, สัจด์ ปุยอ้อ, สุวัฒน์ แสนขัติร์รัตน์, สุวัฒน์ วรรณมณี, ธงชัย ศรีสุขประเสริฐ, ปรมัตถ์ เหลืองอ่อน, จินตนา เปี่ยมศิริ, คมกฤต สวัสดิ์รัมย์, บุญพันธ์ วงศ์ภักดี, กฤษณะ ชวนคุณากร และ ธรรมบุญ เรื่อง สวัสดิ์ ผู้วิจัยเลือกศึกษาและวิเคราะห์ผลงานศิลปินที่ได้นำแนวความคิดทางพุทธปรัชญา โดยการใช้ภาพบัวเป็นสัญลักษณ์ในการแสดงออกเพื่อเป็นแนวในการสร้างสรรค์ คือ พิชัย นิรันต์, ปัญญา วิจินธนสาร และเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์

2.5 งานวิจัยและงานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การรวบรวมข้อมูลเอกสารงานวิจัยและงานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาพบัว สัญลักษณ์บัว นำมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเอกสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีทางศิลปะ และลัทธิทางศิลปะ ได้ศึกษาแนวทางศิลปะของศิลปินเพื่อนำมา ประกอบผลงานให้มีสมบูรณ์มากขึ้น

เดือนรุ่งฟ้า เพ็ญไพสิฐ (2553) เรื่องการศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในผลงานจิตรกรรมของ อาจารย์ทวี นันทขว้าง กล่าวว่า “อาจารย์ทวีเป็นศิลปินสำคัญคนหนึ่งแห่งวงการศิลปะสมัยใหม่ของไทย

ในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่มีเอกลักษณ์เป็นที่ยกย่อง ในเรื่องของการถ่ายทอดความประทับใจเกี่ยวกับดอกบัวและบรรยากาศของบึงบัวซึ่งเป็นผลงานที่มีแนวคิดและอิทธิพลการสร้างสรรคมาจากพุทธปรัชญากับรูปแบบของศิลปะตะวันตก ที่สื่อออกมาในเรื่องราวบรรยากาศของดอกบัวและพันธุ์ไม้ต่าง ๆ เป็นผลงานศิลปะที่บริสุทธิ์ ที่เกิดจากจิตนาการของความรู้สึกประทับใจต่อธรรมชาติและทักษะความชำนาญในการสร้างสรรค์ก่อให้เกิดความงามอันลึกซึ้ง ผลงานชุดนี้ไม่ได้ลอกเลียนแบบเพื่อให้เหมือนธรรมชาติตามตาเห็นเท่านั้น แต่เป็นการสังเคราะห์เลือกสรรเฉพาะสิ่งที่อาจารย์ทวีประทับใจด้วยสีเส้น บรรยากาศซึ่งไม่มีอยู่จริงในโลกให้ความรู้สึกและจินตนาการถึงความฝันที่เรียบง่าย” (เดือนรุ่งฟ้า เพ็ญไพสิฐ, 2553, น. 106-107)

กล่าวได้ว่าผลงานจิตรกรรมชุดดอกบัวมีความสอดคล้องกับปรัชญาศิลปะ ส่วนเรื่องคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์นับว่ามีคุณค่าที่สร้างประสบการณ์แก่ผู้ได้ชม โดยผลงานชุดดอกบัวของอาจารย์ทวีมีความสอดคล้องกับทฤษฎีสัมพันธนิยม จากการศึกษางานวิจัยเรื่องนี้ ทำให้ได้เข้าใจผลงานศิลปะของอาจารย์ทวีที่มีแนวคิดเดียวกันในการนำดอกบัวมาสร้างเป็นผลงานศิลปะที่มีคุณค่า โดยใส่จินตนาการแฝงปรัชญาแนวคิดไว้ในผลงานนอกจากความงาม สามารถนำมาเป็นข้อมูลการสร้างสรรคผลงาน

งานสร้างสรรค์ศิลปะที่เป็นแรงบันดาลใจ

ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาและวิเคราะห์ผลงานศิลปะที่ได้นำแนวความคิดทางพุทธปรัชญา โดยการใช้ภาพบัวเป็นสัญลักษณ์ในการแสดงออก เพื่อเป็นแนวในการสร้างสรรค์ โดยจะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มศิลปะที่ใช้ภาพบัวในการสร้างสรรค์ 4 ท่าน ได้แก่ ขรรค์อินโข่ง พิชัย นิรันดร์ ปัญญา วิจิตรนสาร และเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ และกลุ่มศิลปะที่ใช้ทฤษฎีศิลปะเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ ได้แก่ ปรีชา เกาทอง และโกลด มอแน (Claude Monet)

กลุ่มศิลปะที่ใช้ภาพบัวในการสร้างสรรค์

ขรรค์อินโข่ง ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาภาพบัวในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ได้แรงบันดาลใจจากดอกบัวยักษ์ (Victoria) งานจิตรกรรมฝาผนังปริศนาธรรมของ ขรรค์อินโข่ง ที่วัดบวรนิเวศ วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ ให้ความสำคัญกับการนำดอกบัวมาสร้างคุณค่าทางด้านพุทธศิลป์ จากรูปทรงธรรมชาติ เกิดการตัด ลด ทอน เสริมแต่งเติม ถ่ายทอดจากความรู้ของศิลปินเองแต่ยังคงความหมายในเชิงสัญลักษณ์หรือการเปรียบเทียบในพุทธศาสนาเพื่อเพิ่มคุณค่าทางความงามความลึกซึ้งในเชิงปรัชญา

พิชัย นิรันดร์ งานจิตรกรรมของพิชัย เป็นงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัย เทคนิคสีน้ำมันและยังมีการนำวัสดุ เช่น กระจกสีมาปะติดทำให้เกิดความแปลกใหม่ มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องพุทธปรัชญาในพุทธศาสนา การใช้สัญลักษณ์ที่สามารถเข้าใจได้ง่าย การแสดงทัศนธาตุสี เส้น แสงและเงา ซึ่งความงามในงานของพิชัย เป็นความงามด้วยสี ที่มีการเลือกใช้สีที่คุมโทน และเลือกการลดค่าของสีในงานไม่ให้อ่อนแอ ทำให้ภาพรู้สึกสดใสและจังหวะของรูปทรงเป็นสัญลักษณ์ที่เกิดจากการสร้างสรรค์สัมพันธ์กับเนื้อหา

ทำให้งานเกิดเป็นเอกภาพ การนำเสนอศิลปะเพื่อพุทธศาสนาออกมาได้อย่างเป็นเอกลักษณ์ โดยผ่านการเรียนรู้ คติวิเคราะห์ ผักผันและพัฒนาฝีมือจากผลงานที่ได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ ทำให้ผลงานของพิชัย นิรันต์ มีคุณค่าทั้งทางด้านความงาม ความเชื่อ และเป็นต้นแบบในการทำงานศิลปะบริสุทธิ์

ปัญญา วิจิตรนสาร งานจิตรกรรมของปัญญา เป็นงานรูปแบบจิตรกรรมไทยร่วมสมัย 2 มิติ รูปแบบกึ่งนามธรรม โดยใช้สัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาในการแสดงออก ซึ่งปัญญามีเอกลักษณ์ในเรื่องของการใช้รูปพระพักตร์พระพุทธรูป ดอกบัว โดยใช้พื้นผิวที่แสดงความรู้สึกแทนความไม่เที่ยง เป็นอนิจจัง ต้องการสะท้อนถึงความเสื่อมสลายของจิตรกรรมฝาผนังในปัจจุบันที่ร่วงโรยและความเสื่อมศรัทธาของพุทธศาสนิกชน โดยการใช้ศิลปะเป็นตัวแทนสื่อถึง ความคิด ความรู้สึก ความจริง เหตุการณ์ ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งสามารถที่จะทำให้ทุกคนหันมาให้ความสนใจและเข้าถึงได้ด้วยสิ่งที่ศิลปินต้องการแสดง

เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ผลงานเฉลิมชัย เป็นงานจิตรกรรมไทย 2 มิติ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ เน้นแสดงออกเรื่องสี เส้น และรูปทรงที่ผสมกลมกลืนกัน ใช้การจัดองค์ประกอบของภาพที่มีความแปลกตา น่าสนใจ และมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับพุทธปรัชญา เช่น ชุดผลงานเรื่องของจิตกับวัตถุ หรือเรื่องบัวสี่เหล่า ที่มีการใช้ภาพดอกบัวเป็นสัญลักษณ์สื่อสารถึงพุทธธรรม ผลงานของเฉลิมชัย กล่าวได้ว่ามีความงามในแบบจิตรกรรมไทยที่มีความอ่อนช้อยในการตัดเส้น การเขียนลวดลายไทย ตัวภาพแบบไทยผสมกับการถ่ายทอดในแบบศิลปะตะวันตกที่มีการให้ค่าน้ำหนักของสีแสดงปริมาตร มีการใช้แสงเงาที่มาจากความรู้สึก และมีการประกอบกันของรูปทรงทางศาสนากับเนื้อหาที่มีความทันสมัย เกิดเป็นผลงานที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์เฉพาะตน

กลุ่มศิลปินที่ใช้ทฤษฎีศิลปะเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์

ปรีชา เถาทอง เป็นจิตรกรไทย มีผลงานรูปแบบจิตรกรรมร่วมสมัย 2 มิติ มีการคิดค้นทฤษฎีแสงและเงามาใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ได้แนวคิดมาจากแสงเงาที่เกิดจากธรรมชาติที่สะท้อนอยู่บนสถาปัตยกรรมไทยตามส่วนต่าง ๆ ของศาสนสถานของศาสนาพุทธ เกิดความรู้สึกประทับใจ และทำให้เกิดแรงบันดาลใจ รูปแบบ มุมมอง เทคนิค วิธีการ และเนื้อหาสาระ ที่สื่อถึงบรรยากาศความสงบ เงียบ นำเสนอการแสดงให้เห็นถึงมุมมองที่เกิดจากประสบการณ์พบเห็นด้วยการสังเกตสิ่งรอบตัว ผสมกับการแสดงออกของการใช้ทัศนธาตุทางศิลปะ เกิดเป็นผลงานสร้างสรรค์ที่มีความงาม ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาผลงานศิลปะทฤษฎีแสงและเงาของปรีชา เถาทอง

โกลด์ มอแน (Claude Monet) เป็นจิตรกรชาวตะวันตกคนสำคัญของประเทศฝรั่งเศส ใน ค.ศ. 19-20 เป็นผู้ก่อตั้งลัทธิความประทับใจ (Impressionism) และเป็นผู้ที่นำเสนอให้การเขียนงานกลางแจ้งเป็นที่นิยม โดยโกลด์ มอแน ไม่นิยมเขียนภาพที่เหมือนจริงตามตาเห็น เน้นการเขียนภาพวิว

ทิวทัศน์ นำเสนอการใช้สี ณ ขณะนั้น เพื่อแสดงแสงที่เปลี่ยนไปแต่ละช่วงเวลาจากมุมมองต่าง ๆ รวมถึงอารมณ์ขณะที่กำลังเขียนงานแบบฉบับลง ใช้ฝีแปรงที่หยาบ ใช้วิธีการวาดทำให้เกิดร่องรอย แสดงความรวดเร็วและไม่เกลี้ยกล่อมให้เข้ากัน เพื่อเน้นให้เกิดความรู้สึกอารมณ์และใช้เทคนิคสีน้ำมันบนผ้าใบ ซึ่งผลงานของโกลด์ มอแน มีชื่อเสียงหลายชุดแต่ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาชุด Water Lilies อันเป็นสัญลักษณ์ของโกลด์ มอแน ที่สามารถรับรู้ถึงธรรมชาติบรรยายภาพในงานได้

2.6 สรุปผลการศึกษา

งานวิจัยสร้างสรรค์นี้มีการศึกษาข้อมูล 2 ส่วน คือ 1. ด้านข้อมูลเอกสาร ที่สืบค้นจากหนังสือภายในห้องสมุด บทความในวารสารอิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ส่วนที่ 2. ด้านข้อมูลจากการลงพื้นที่จริงของพิพิธภัณฑ์บัวในการศึกษาเรื่องธรรมชาติบัว สายพันธุ์ ลักษณะทางพฤกษศาสตร์และสิ่งแวดล้อมภายในสระบัว และการลงสถานที่จริงในการศึกษาเรื่องงานจิตรกรรมไทยผาผนังของชิว อินโข่ง ที่วัดบวรนิเวศกับวัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาและเชื่อมโยงข้อมูลที่ได้ให้มีความสัมพันธ์กัน ผู้วิจัยได้ทำการแบ่งข้อมูลออกเป็นส่วนของเนื้อหาที่ใช้สำหรับการดำเนินงานวิจัย เพื่อจะนำข้อมูลส่วนเนื้อหาสร้างเป็นความรู้ใหม่ และส่วนของข้อมูลที่เป็นประสบการณ์ของผู้วิจัยที่เกิดจากการรับรู้โดยตรง ความประทับใจในธรรมชาติ ความประทับใจในผลงานศิลปะของศิลปินที่นำมาศึกษาแนวทางศิลปะ และชีวิตประจำวันของผู้วิจัยที่หาได้จากแหล่งข้อมูลภายในสระบัว หอศิลป์ และนิทรรศการศิลปะ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ได้ดังนี้

1. จากการศึกษาข้อมูลพุทธปรัชญา ได้สร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเรื่องบัวกับคำสอนในพุทธศาสนากับเนื้อหาทางศิลปะ เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลเนื้อหาของผลงานสร้างสรรค์ในแต่ละชุด ที่แสดงออกถึงความเชื่อความศรัทธาในพุทธปรัชญา ความต้องการค้นหาหนทางของความสงบทางจิตใจทางความคิด โดยใช้พุทธปรัชญาเป็นเครื่องชี้นำทางความคิด และถ่ายทอดเป็นเรื่องราวในผลงานสร้างสรรค์ จากข้อมูลสามารถอธิบายและเชื่อมโยงการนำเสนอสาระทางพุทธปรัชญา เช่น เรื่องบัวสี่เหล่าที่มีการเปรียบกับบุคคลในการสร้างสรรค์นี้ได้ถ่ายทอดถึงบุคคลในสังคมปัจจุบันที่มีความหลากหลายที่เป็นการสื่อโดยตรงตามพระธรรม เรื่องกฎไตรลักษณ์ ที่มีเนื้อหาสาระถึงการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป ที่เป็นกฎของธรรมชาติตามความเป็นจริงของทุกสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นบนโลกใบนี้ ไม่มีอะไรแน่นอนทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปและเรื่องของจิต จากข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยได้นำหลักคิดทางพุทธปรัชญาแสดงออกผ่านรูปบัวในการสร้างสรรค์ เพราะมีความสอดคล้องกันทางเนื้อหาและความงามในผลงานศิลปะที่เกิดจากประสบการณ์ทางความคิดของผู้วิจัยเอง

2. จากการศึกษาข้อมูลที่มาแนวคิดการใช้สัญลักษณ์สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน สัญลักษณ์บัวมีการเริ่มใช้มาตั้งแต่สมัยอินเดียบุราณตามหลักฐานที่ปรากฏ โดยสัญลักษณ์ส่วนใหญ่ถูกสร้างมาเพื่อใช้งานเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อต่าง ๆ ผสมกับความคิดของคนในสมัยโบราณที่เลือกบัวมาใช้เป็นสัญลักษณ์แทนค่าการแสดงออกถึงการเกิดของบุคคลหนึ่งที่มีความสำคัญ หรือบุคคลหนึ่งที่มีปัญหา มีความพิเศษเหนือกว่าบุคคลทั่วไป และยังให้ความหมายของสัญลักษณ์บัว หมายถึง สิ่งที่เป็นมงคล สิ่งดีงาม ดังเช่นเป็นลายมงคลที่นำไปใช้เกี่ยวกับศาสนา เทพเจ้า หรือเป็นแสดงออกถึงการบูชา ส่วนในปัจจุบันแนวคิดการใช้สัญลักษณ์บัวนี้ยังคงได้รับการสืบทอดต่อมา ซึ่งในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมรูปบัวนี้มีการหยิบยืมความคิดของสมัยโบราณเรื่องแนวคิด ความหมาย ได้นำมาใช้แต่จะแสดงออกและให้ความหมายที่ต่างไปจากสมัยโบราณ เพราะสามารถแสดงความคิดที่อิสระได้มากกว่าสมัยโบราณ ด้วยการใช้สัญลักษณ์บัวแทนค่า บุคคลหนึ่ง สภาวะหนึ่ง ประเภทหนึ่งตามจินตนาการ

3. การใช้ภาพบัวในการสร้างสรรค์ จากการศึกษาข้อมูลการใช้ภาพบัวมีที่มาจากตำนานความเชื่อ วรรณกรรมตามคัมภีร์ของศาสนา ซึ่งภาพบัวในงานศิลปะส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลแนวและรูปแบบมาจากศิลปะของอินเดียซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมโบราณและยังเป็นดินแดนต้นกำเนิดของศาสนาทั้งพราหมณ์ - ฮินดู พุทธ เช่น ๆ รวมถึงศิลปะของจีนที่มีอิทธิพลทางความคิด ศาสนา ศิลปะส่งไปยังประเทศอื่น ๆ เช่นกัน จากข้อมูลหลักฐานที่ศึกษาส่วนใหญ่พบรูปแบบการใช้ภาพบัวในลักษณะเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาที่มีรูปแบบตามอุดมคติและรูปแบบกึ่งนามธรรม โดยพบในงานประติมากรรมที่ใช้เป็นลวดลายตกแต่งในงานสถาปัตยกรรมเป็นส่วนมาก เพราะเหตุที่ว่างานประติมากรรมมีการใช้วัสดุที่คงทน เช่น การแกะสลักหิน การหล่อ การปั้น และเป็นวิธีการสร้างสรรค์ที่นิยมสร้างในสมัยโบราณ ส่วนงานจิตรกรรมพบหลักฐานเป็นส่วนน้อยเพราะด้วยวิธีการสร้างที่ไม่คงทนต่อสภาพอากาศ และการศึกษาวิธีการใช้ภาพบัวในงานศิลปะของทิเบตที่มีความเป็นเอกลักษณ์และมีความหมายตามความคิดของนิกายวัชรยานแบบทิเบต ดังนั้นข้อมูลศึกษานี้ช่วยอธิบายแนวคิดทางศาสนาที่มีอิทธิพลทางศิลปะต่อรูปแบบเนื้อหา วิธีการ เทคนิคและวัสดุการใช้ภาพบัวตั้งแต่สมัยอดีตที่ให้ความสำคัญกับความเชื่อ ศาสนา สัมพันธ์กับความงามของรูปทรงทางศิลปะเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจแนวคิดเรื่องบัวและช่วยแสดงให้เห็นการพัฒนากการใช้ภาพบัวที่มีความสำคัญ เพื่อเน้นย้ำความคิดให้มีความน่าสนใจ เชื่อมโยงกับพุทธปรัชญา และช่วยค้นหาสัญลักษณ์ที่เป็นการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ในผลงานการสร้างสรรค์

4. การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยกับการใช้ภาพบัว จากการศึกษางานจิตรกรรมไทยเดิมมีเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างงานศิลปะของไทยมาทุกยุคสมัย เป็นการถ่ายทอดตามอุดมคติที่สืบทอดต่อกันมาในสมัยโบราณ ดังเช่นการใช้ภาพบัวเป็นส่วนหนึ่งในงานจิตรกรรมฝาผนัง ส่วนใหญ่ถูกใช้เป็นเพียงส่วนประกอบในเรื่องราวพุทธประวัติ พุทธชาดก มักแสดง

พร้อมกับภาพพระพุทธรูปเจ้าหรือเป็นส่วนลายตบแต่งภาพให้สมบูรณ์ แนวคิดนี้ส่งต่อมาจากงานจิตรกรรมในงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัย ที่ได้รับอิทธิพลจากทางตะวันตกด้านวิทยาการต่าง ๆ รวมถึงงานจิตรกรรมไทย เริ่มปรากฏชัดเจนตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ 4 ที่แสดงออกตามแนวคิดแบบสังคมนิยมตะวันตกในภาพปริศนาธรรมของขรรค์วงษ์ มีแนวคิดและวิธีการสร้างสรรค์ระหว่างงานจิตรกรรมไทย ประเพณีผสมผสานกับงานจิตรกรรมสากลแบบตะวันตก และมีแรงบันดาลใจมาจากพระไตรปิฎกซึ่งให้ความสำคัญกับการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นจริงตามคัมภีร์ศาสนา ด้วยการใช้รูปสัญลักษณ์แทนพระรัตนตรัยเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นเป็นภาพวาด ทำให้เกิดความศรัทธาและเข้าใจหลักคำสอน ซึ่งหนึ่งในสัญลักษณ์ทางศาสนาที่ขรรค์วงษ์เลือกใช้คือ ภาพบัวเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธรูป ในภาพเป็นการใช้ภาพดอกบัวขนาดใหญ่ที่มีเนื้อหา วิธีการและเทคนิคที่แปลกใหม่สำหรับงานจิตรกรรมไทยเดิมในสมัยนั้น ซึ่งงานจิตรกรรมฝาผนังของขรรค์วงษ์ที่ปรากฏในวัดบวรนิเวศและวัดบรมนิวาสเป็นภาพวาดที่ก้าวข้ามกรอบจารีตแบบประเพณีเดิมที่มีการเปลี่ยนแปลงให้ทันต่อโลกสมัยใหม่และสะท้อนความเชื่อศรัทธาในการตีความหมายใหม่ จากข้อมูลศึกษาสามารถอธิบายขอบเขตการศึกษานี้และช่วยกำหนดแนวทางศึกษาการสร้างสรรค์ ที่มีจุดมุ่งหมายในการสร้างสรรค์ได้แสดงออกสอดคล้องกับแนวคิดพุทธปรัชญาให้สัมพันธ์กับหลักการทางศิลปะในสมัยปัจจุบันและประสบการณ์ของผู้วิจัย

5. งานวิจัยและงานสร้างสรรค์ จากการศึกษาข้อมูลงานวิจัยของเดือนรุ่งฟ้า เพ็ญไพสิฐ (2553) การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในผลงานจิตรกรรมของอาจารย์ทวี นันทขว้าง ทำให้มีความเข้าใจแนวทางการสร้างผลงานศิลปะของทวี นันทขว้างรวมถึงความคิดของศิลปินที่ได้แรงบันดาลใจจากการใช้ภาพบัวในการสร้างสรรค์ ส่วนใหญ่ศิลปินไทยจะใช้ภาพบัวแสดงออกในรูปแบบตามอุดมคติไทยผสมกับวิธีการ เทคนิคแบบตะวันตก และให้ความสำคัญของเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องปรัชญาศาสนาจากความรู้สึกตามอัตวิสัยที่เกิดจากประสบการณ์ทางศิลปะ ซึ่งกลุ่มศิลปินที่ใช้ภาพบัวในการสร้างสรรค์ลักษณะนี้คือ ขรรค์วงษ์ พิชัย นิรันดร์ ปัญญา วิจิตรนสาร และเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ส่วนศิลปินตะวันตกจะใช้ภาพบัวแสดงออกในรูปแบบสังคมนิยมคือ ถ่ายทอดธรรมชาติตามตาเห็นและใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาช่วยในการสร้างสรรค์ผลงานตามทฤษฎีและลัทธิทางศิลปะที่เกิดจากประสบการณ์ด้านศิลปะ เกิดเป็นรูปแบบผลงานศิลปะที่มีลักษณะเพราะดังเช่น กลุ่มศิลปินที่ใช้ทฤษฎีศิลปะเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์คือ ปรีชา เกาทอง และโกลด มอแน (Claude Monet) ที่ได้ค้นพบวิธีการวาดภาพโดยใช้ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่เกิดจากการสังเกตธรรมชาติ ความงามของแสง-เงาในบรรยากาศที่เปลี่ยนไปตามวัน เวลา ฤดูกาล แนวคิดนี้ถูกนำมาปรับใช้แสดงออกในมุมมองแบบอัตวิสัย โดยมีศิลปินเป็นผู้กำหนด ทำให้ผลงานมีความน่าสนใจและเกิดคุณค่าทางความงาม จากข้อมูลดังกล่าวสามารถนำมาเป็นหลักคิดในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของตนเอง และช่วยกำหนดขอบเขตการศึกษาผลงานสร้างสรรค์ของศิลปินที่เป็นแรงบันดาลใจและกำหนดกลุ่มประชากรในงานวิจัยนี้ได้

ตารางที่ 2.3 การสรุปเทียบลักษณะการใช้ภาพบัวในงานศิลปะต่าง ๆ กับผลงานสร้างสรรค์ของผู้วิจัย

ตารางสรุปเทียบลักษณะการใช้ภาพบัวในงานศิลปะต่าง ๆ กับผลงานสร้างสรรค์ของผู้วิจัย			
	ผลงานศิลปะของศาสนา	ผลงานศิลปะที่เป็นแรงบันดาลใจ	ผลงานสร้างสรรค์ของผู้วิจัย
รูปแบบ	บัวในงานศิลปะของศาสนา มีลักษณะตามอุดมคติ ของศิลปะตะวันออกที่มีความเชื่อทางศาสนา ปรัชญาที่เกี่ยวข้องแสดงออกเป็นรูปวาดลาย	บัวในงานจิตรกรรมของศิลปิน มีทั้งลักษณะรูปแบบของศิลปะตะวันออกตามอุดมคติ หรือรูปแบบศิลปะตะวันตก ตามธรรมชาติหรือลัทธิอิมเพรสชันนิสม์	บัวในงานจิตรกรรมของผู้วิจัย มีลักษณะรูปแบบของศิลปะตะวันออกตามอุดมคติผสมผสานกับรูปแบบ เทคนิคของศิลปะตะวันตก
แนวความคิด	ใช้แทนค่าตามความเชื่อของศาสนา	ใช้แทนค่าตามความหมายของศาสนา ปรัชญา ความประทับใจ	ใช้แทนค่าตามความประทับใจ และแสดงออกตามประสบการณ์
รูปทรง	รูปทรงมาจากธรรมชาติ ใช้การลดทอนให้ต่างจากความจริง แสดงออกด้วยเส้น และวัสดุ เพื่อให้เป็นไปตามอุดมคติ	ใช้รูปทรงมาจากธรรมชาติ หรือรูปทรงตามความเชื่อ หรือไม่เน้นแสดงรูปทรง ใช้การแสดงออกด้วยทัศนธาตุและเทคนิคที่สามารถแสดงอารมณ์ของศิลปิน	ใช้รูปทรงจากธรรมชาติ หรือรูปทรงอิสระผสมกับรูปทรงในจินตนาการ ด้วยการประกอบรูปทรงเข้าด้วยกัน ซ้อนกัน หรือแทรกกัน ที่แสดงออกด้วยสี เส้น น้ำหนักอ่อน-แก่ของแสงและเงา
สัญลักษณ์	ใช้เป็นสัญลักษณ์ของศาสนา แทนพระพุทธเจ้า หรือเทพเจ้า หรือแทนเรื่องมงคล สิ่งที่ดีงาม	ใช้เป็นสัญลักษณ์ของการแสดงออกของศิลปิน ตามประสบการณ์หรือไม่เน้นแสดงสัญลักษณ์	ใช้เป็นสัญลักษณ์ของความหวัง หรือการมีชีวิต ในการแสดงออกตามประสบการณ์เรื่องพุทธปรัชญา
เนื้อหา	เน้นแสดงเรื่อง เนื้อหาของศาสนา	เน้นผสมระหว่างรูปทรงกับเรื่องตามจินตนาการของศิลปิน	เน้นเนื้อหาภายในที่เกิดจากการประสานกันของสี เส้น รูปทรง ฯ ผสมกับเรื่องพุทธปรัชญา
เทคนิค	จิตรกรรมฝาผนัง ประติมากรรม ฯ	จิตรกรรมสีอะคริลิก สีน้ำมัน และเทคนิคผสมบนผ้าใบ	จิตรกรรมสีอะคริลิกบนผ้าใบ

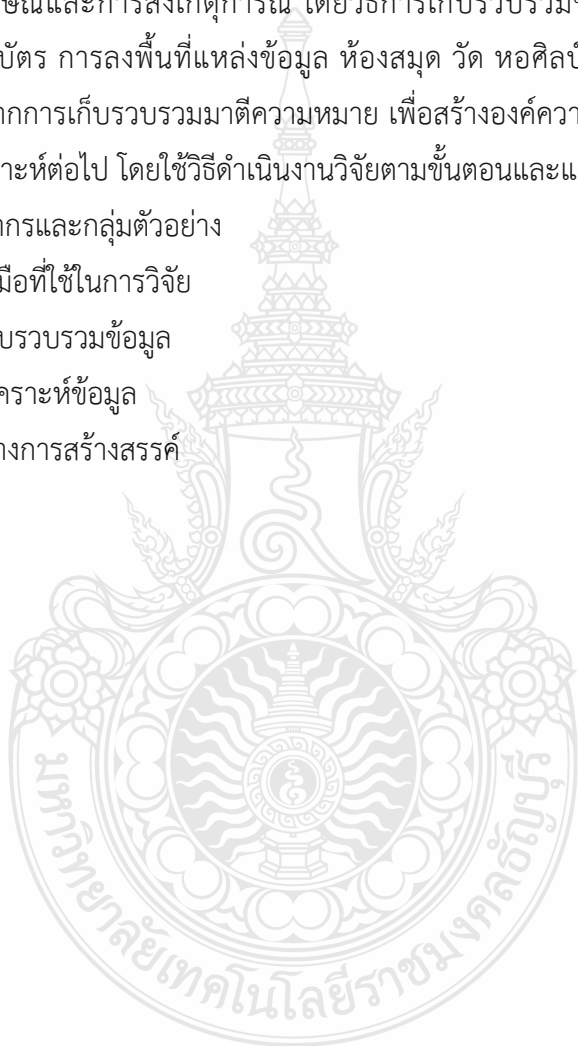
สรุปการดำเนินงานวิจัยสร้างสรรค์นี้ได้ศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยเลือกศึกษาเกี่ยวกับความหมายของดอกบัวที่เกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญา ที่มาของการสร้างสรรค์งานศิลปะที่มีการใช้สัญลักษณ์รูปบัว การศึกษาแนวทางการสร้างสรรค์ที่สนใจ รวมถึงการตั้งคำถามที่เป็นความรู้ ต่อจากนี้ผู้วิจัยจะได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ศึกษาและสรุปข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและนำข้อมูลที่ได้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่องานวิจัยสร้างสรรค์นี้ต่อไป

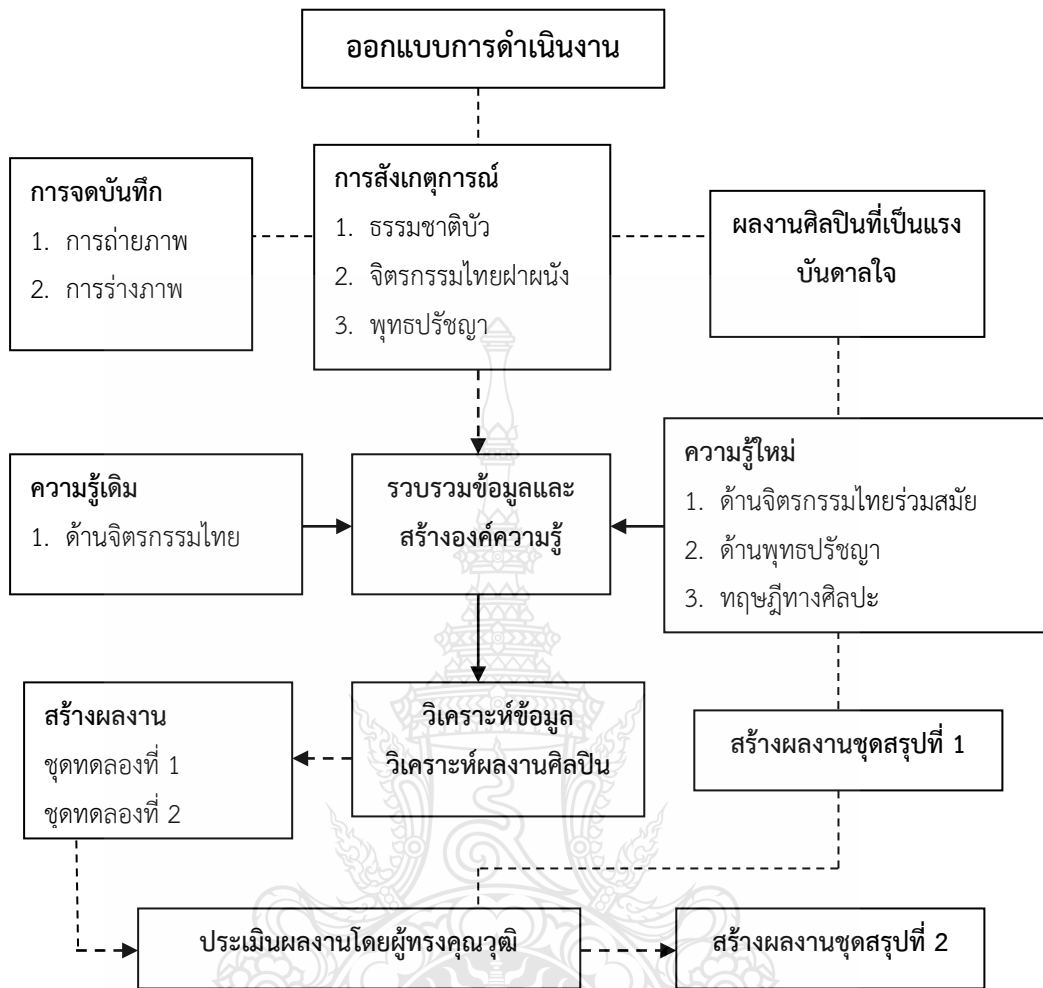
บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

งานวิจัยสร้างสรรค์หัวข้อ จิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว : สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญาเป็นงานวิจัยสร้างสรรค์เชิงคุณภาพ ในการศึกษางานวิจัยครั้งนี้ได้ใช้เครื่องมือในการวิจัยด้วยการใช้แบบการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ บทความ วารสาร สื่อบัตร การลงพื้นที่แหล่งข้อมูล ห้องสมุด วัด หอศิลป์และงานนิทรรศการศิลปะ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาตีความหมาย เพื่อสร้างองค์ความรู้ในงานสร้างสรรค์และนำองค์ความรู้ที่ได้มาวิเคราะห์ต่อไป โดยใช้วิธีดำเนินงานวิจัยตามขั้นตอนและแผนผังดังนี้

- 3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.5 แนวทางการสร้างสรรค์

ภาพที่ 3.1 แผนผังดำเนินงานวิจัย
ที่มา ศิয়ারตัน แก้วศิริ

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) จากเอกสาร หนังสือ บทความ วารสาร สื่อบัตรและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ที่ได้จากการลงพื้นที่ตามแหล่งข้อมูล พิพิธภัณฑ์บัวมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี งานจิตรกรรมฝาผนังในวัด งานนิทรรศการศิลปะตามหอศิลป์และห้องสมุด ผู้วิจัยได้กำหนดแบ่งประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 ประชากร คือ ผลงานจิตรกรรมของศิลปินด้วยการคัดเลือกผลงานจิตรกรรมตัวอย่างแบบเจาะจงของศิลปิน ผู้วิจัยได้แบ่งประเภทของผลงานตามการวิเคราะห์ ได้แก่ 1) ผลงานจิตรกรรม

ของศิลปิน ที่แสดงออกเรื่องการใช้ภาพบัวในการสร้างสรรค์ เพื่อนำผลงานจิตรกรรมของศิลปินมาวิเคราะห์ โดยเจาะจงเรื่องวิธีการใช้ภาพบัวและวิธีการสร้างสรรค์ 2) ผลงานจิตรกรรมของศิลปิน ที่แสดงออกเรื่องการใช้ทฤษฎีทางศิลปะ ได้แก่ ทฤษฎีแสงและเงา และ ทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์ เพื่อนำผลงานจิตรกรรมมาวิเคราะห์ทฤษฎีทางศิลปะที่ใช้ในการสร้างผลงานให้มีความสัมพันธ์กับความงาม โดยมีศิลปินที่นำมาวิเคราะห์มีจำนวนทั้งหมด 6 ท่าน และผลงานจิตรกรรมของศิลปินมีจำนวนทั้งหมด รวม 20 ชิ้น

1) ขรัวอินโข่ง	2 ชิ้น
2) พิชัย นรินทร์	4 ชิ้น
3) เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์	4 ชิ้น
4) ปัญญา วิจิตรนสาร	2 ชิ้น
5) ปรีชา เกาทอง	4 ชิ้น
6) โกลด มอแน (Claude Monet)	4 ชิ้น

3.1.2 กลุ่มตัวอย่างจากจำนวนประชากร โดยการวิจัยนี้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม (Purposive Sampling) ได้แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มศิลปินจิตรกรรมไทย กลุ่มศิลปินจิตรกรรมร่วมสมัยและกลุ่มทฤษฎีศิลปะที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์

- 1) กลุ่มศิลปินจิตรกรรมไทย 2 ท่าน ได้แก่
 ขรัว อินโข่ง ช่างจิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 4
 ดร. เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ศิลปินแห่งชาติ
- 2) กลุ่มศิลปินจิตรกรรมร่วมสมัย 2 ท่าน ได้แก่
 พิชัย นรินทร์ ศิลปินแห่งชาติ
 ปัญญา วิจิตรนสาร ศิลปินแห่งชาติ
- 3) กลุ่มทฤษฎีศิลปะที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ 2 ท่าน ได้แก่
 ทฤษฎีแสงและเงาของ ปรีชา เกาทอง ศิลปินแห่งชาติ
 ทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์ของ โกลด มอแน (Claude Monet) ศิลปินชาวฝรั่งเศส

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

วิธีการดำเนินงานวิจัยนี้ใช้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลมี 2 วิธี คือ

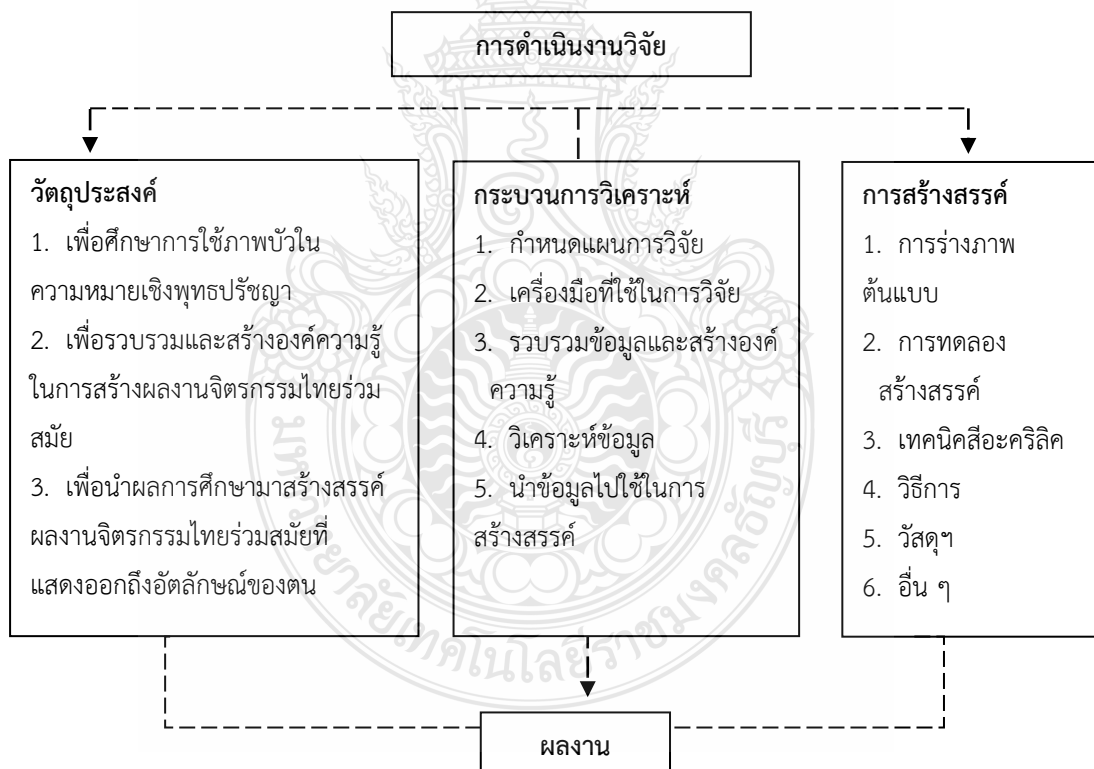
3.2.1 การสังเกตการณ์ สิ่งที่เป็นแรงบันดาลใจที่ใช้ในการสร้างสรรค์ 1) ธรรมชาติของบัว 2) งานจิตรกรรมฝาผนัง 3) ความคิด ความรู้สึก พฤติกรรม และสิ่งแวดล้อมในสังคมจากประสบการณ์ของ

ผู้วิจัย 4) ผลงานสร้างสรรค์ของศิลปิน ด้วยการบันทึกภาพ ร่างลายเส้น สักรวผลงาน และจัดบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ด้วยตัวผู้วิจัยเอง

3.2.2 แบบประเมินที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อคัดเลือกแบบร่างภาพสีของผลงาน ได้รับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ และอาจารย์ทางด้านศิลปะ ใช้วิธีการจัดบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ด้วยตัวผู้วิจัยเอง เพื่อนำมาสร้างสรรค์เป็นผลงานจริง

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการดำเนินงานวิจัยนี้ข้อมูลการสังเกตการณ์ที่ได้จากการลงพื้นที่ตามแหล่งข้อมูล จากพิพิธภัณฑ์บัวมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี งานจิตรกรรมไทยผาผนังที่วัดบวรนิเวศและวัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ หอศิลป์ นิทรรศการศิลปะและแหล่งข้อมูลเพิ่มเติมภายในห้องสมุด ในกระบวนการนี้ผู้วิจัยได้มีการเก็บบันทึกภาพ การจัดบันทึกด้วยผู้วิจัยเอง

ภาพที่ 3.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ที่มา ศิয়ারตัน แก้วศิริ

3.4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำผลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งหมดมาสร้างองค์ความรู้ จากนั้นนำองค์ความรู้ที่ได้มาวิเคราะห์ ตีความหมาย เพื่อที่จะนำผลงานการศึกษามาใช้ในกระบวนการสร้างสรรค์จิตรกรรมไทยร่วมสมัยที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตน ซึ่งสามารถแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วนได้แก่

3.4.1 วิเคราะห์ข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาพบัว ที่ได้จากการค้นคว้า ศึกษาการใช้ภาพบัวแต่ละที่มีที่มา แนวคิด รูปแบบ วิธีการสร้างสรรค์และเนื้อหาว่ามีความแตกต่าง เหมือนกันหรือมีความสัมพันธ์กัน เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้ในการดำเนินงานวิจัย

1) วิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญา เป็นการศึกษาต้นทางทางความคิดที่นำมาใช้ในเนื้อหาการสร้างผลงานว่ามีที่มากระบวนการคิดที่สอดคล้องกับการสร้างผลงาน

2) วิเคราะห์ที่มาแนวคิดการใช้สัญลักษณ์ เป็นการศึกษาต้นทางทางความคิด เรื่องรูปสัญลักษณ์และรูปทรงทางศิลปะที่เป็นรูปทรงทางความงาม ที่นำมาใช้ในการสร้างผลงานว่ามีที่มากระบวนการคิดที่สอดคล้องกับการสร้างผลงาน

3.4.2 วิเคราะห์ผลงานของศิลปินที่เป็นแรงบันดาลใจและผลงานศิลปะในทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์

ผู้วิจัยได้เลือกผลงานของศิลปินทั้งหมด 6 ท่าน และมีจำนวนชิ้นงานทั้งหมด 20 ชิ้น โดย 4 ท่าน มีแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานโดยการใช้ภาพบัวในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา ซึ่งแต่ละท่านจะมีชุดผลงานที่ใช้บัวในการสร้างผลงาน ผู้วิจัยจะเลือกผลงานที่มีแรงบันดาลใจจากบัว หรือพุทธปรัชญา ส่วน 2 ท่าน มีแนวทางในการสร้างผลงานตามทฤษฎีของแสงและเงา และทฤษฎีแม่สี แสงอาทิตย์ ซึ่งจะเลือกผลงานที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปิน โดยใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ตามที่มา แนวคิด รูปแบบ วิธีสร้างสรรค์และเนื้อหาที่เกิดเป็นผลงานที่แสดงออกของศิลปิน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) แนวคิด ที่มาของแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์การใช้ภาพบัวเป็นการสร้างงานศิลปะที่นำภาพบัวใช้ในผลงานและแสดงความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปิน

2) รูปแบบ เป็นการวิเคราะห์ลักษณะผลงานว่ามีรูปแบบนำเสนอแบบใด เช่น แบบเหมือนจริง แบบอุดมคติ แบบกึ่งเหมือนจริง แบบเหนือจริง แบบนามธรรม

3) วิธีการ เป็นการวิเคราะห์วิธีการสร้างผลงานแบบจิตรกรรม 2 มิติ 3 มิติ โดยมีลักษณะการแสดงออกทางรูปทรง เทคนิค และมีหลักการใช้อองค์ประกอบศิลป์เพื่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกของผลงาน

4) เนื้อหา เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาที่มีความสัมพันธ์ ชัดแย้ง สอดคล้องกับรูปแบบวิธีการสร้างสรรค์ในทางการสื่อความหมายแบบใด เช่น นามธรรม สัญลักษณ์ ปรัชญาธรรม หรือเล่าเหตุการณ์ทางสังคม

5) องค์ประกอบศิลปะ สิ่งที่ศิลปินสร้างและต้องการแสดงออกโดยใช้จุด เส้น สี รูปทรง เพื่อให้เกิดเป็นความงาม ความน่าสนใจ การวิเคราะห์องค์ประกอบศิลป์นี้ใช้ประกอบกับผลงานศิลปะของศิลปิน ในการประเมินคุณค่าของผลงานและเป็นเกณฑ์ตัดสินว่าผลงานมีความสมบูรณ์ตามแนวรูปแบบประเภทของงานศิลปะ

สรุปการวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง 2 ส่วน ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาสร้างองค์ความรู้ และสร้างกระบวนการสร้างสรรค์ขั้นตอนการร่างภาพตามจินตนาการ เพื่อนำไปสู่แนวทางการสร้างสรรค์

3.5 แนวทางการสร้างสรรค์

การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว: สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา ระยะเริ่มต้นผู้วิจัยมีความสนใจเกี่ยวกับบัวในธรรมชาติที่เกิดจากความประทับใจ เมื่อได้พบเห็นรู้สึกถึงความเบิกบานใจความสงบ และได้สังเกตสภาพบรรยากาศของธรรมชาติที่เปลี่ยนไป เหตุการณ์หรือสังคมที่วุ่นวายที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ สิ่งต่าง ๆ รอบตัวนี้เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการตั้งคำถามภายในจิตใจและเป็นเหตุผลในการเลือกศึกษาเรื่องบัวนำมาใช้เป็นแนวทางการสร้างสรรค์นี้

3.5.1 การวางแผนขั้นตอนของการสร้างสรรค์

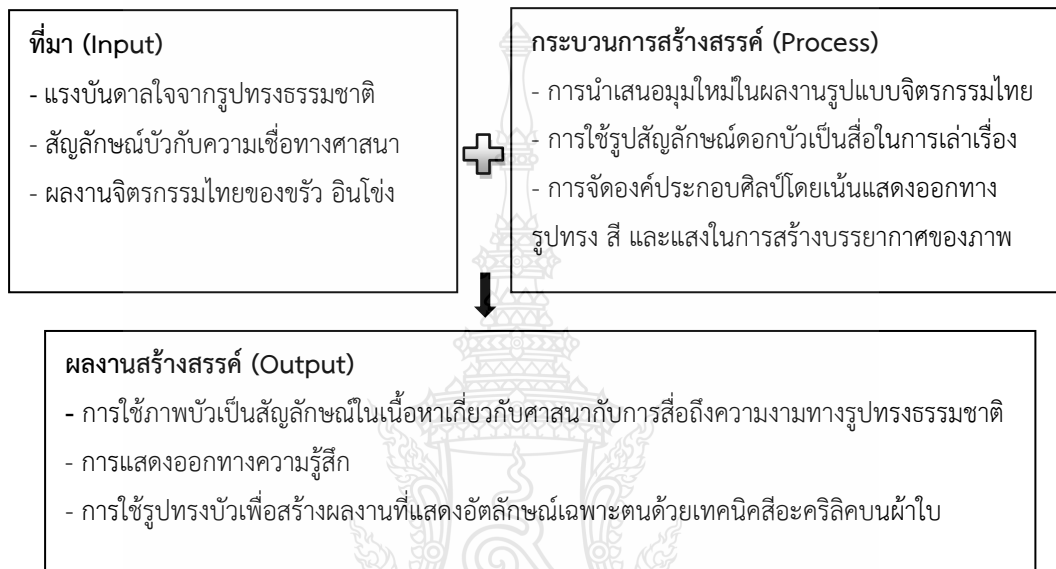
1) ผู้วิจัยได้กำหนดการสร้างสรรค์ผลงานระยะก่อนศิลปินพจน์ โดยการเลือกรูปทรงธรรมชาติของดอกบัว ตามบรรยากาศของบึงบัวมาผสมผสานกับการแสดงออกด้วยรูปแบบงานจิตรกรรมไทยแบบประเพณีที่เป็นความรู้เดิม แนวคิดนี้เกิดจากการศึกษาผลงานที่ได้สร้างสรรค์ทั้งหมดที่ผ่านมาก่อนหน้านี้ โดยการนำมาต่อยอดด้านเทคนิควิธีการในการสร้างสรรค์

2) ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาพบัวเรื่องของแนวคิดพุทธปรัชญา เนื้อหาการใช้ภาพบัวเป็นสัญลักษณ์ทางความเชื่อของศาสนา และศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ทางทัศนศิลป์ รูปแบบของงานศิลปะ เรื่องทัศนธาตุ ได้แก่ รูปทรง เส้น สี แสงเงา ค่าน้ำหนัก พื้นผิว การจัดวางองค์ประกอบทางศิลปะและสุนทรียภาพในผลงานศิลปะ และศึกษากระบวนการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมไทยร่วมและทดลองใช้เทคนิคสีอะคริลิกในการสร้างผลงานด้วยวิธีการสร้างพื้นผิวทำให้เกิดร่องรอยเป็นคราบจากการผสมกันของน้ำสี

3) ทดลองสร้างผลงานศิลปะจำนวน 2 ชุด ขั้นตอนการร่างภาพต้นแบบผลงานชุดทดลอง และนำภาพต้นแบบชุดทดลองที่เป็นภาพร่างลายเส้นมาทำเป็นภาพร่างแบบสี เพื่อให้

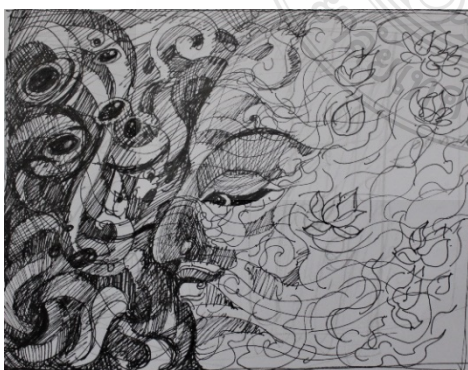
ผู้ทรงคุณวุฒิและอาจารย์ที่ปรึกษาเลือกแบบที่จะนำไปสร้างผลงานขยายจริง ชุดละ 4 แบบ จำนวน 2 ชุดและเลือกแบบเพื่อนำไปสร้างสรรค์เป็นชุดทดลองที่ 1 จำนวน 3 ชิ้นและชุดทดลองที่ 2 จำนวน 4 ชิ้น

ก) กรอบแนวคิดการสร้างสรรคผลงานชุดทดลองที่ 1 เน้นการประกอบรูปทรงทางเนื้อหามากกว่ารูปทรงความงามทางทัศนธาตุ นำเสนอเรื่องราวตามจินตนาการกับการใช้ภาพบัวในความหมายของรูปสัญลักษณ์ในพุทธศาสนา การแสดงออกทางเนื้อหา 60 รูปทรง 40

ภาพที่ 3.3 กรอบแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงานชุดทดลองที่ 1
ที่มา ศิยารัตน์ แก้วคีรี

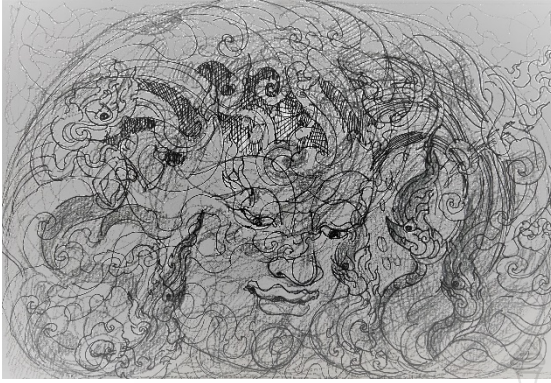
ข) รูปภาพร่างลายเส้นและภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1

ภาพที่ 3.4 ภาพร่างชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 1

ภาพที่ 3.5 ภาพร่างชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 2

ภาพที่ 3.6 ภาพร่างชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 3

ภาพที่ 3.7 ภาพร่างชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 4

ภาพที่ 3.8 ภาพร่างชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 5

ภาพที่ 3.9 ภาพร่างชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 6

ภาพที่ 3.10 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 1

ภาพที่ 3.11 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 2

ภาพที่ 3.12 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 3   ภาพที่ 3.13 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 4

ภาพที่ 3.14 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 5   ภาพที่ 3.15 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 6

ภาพที่ 3.16 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 7   ภาพที่ 3.17 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 8

ภาพที่ 3.18 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 9 ภาพที่ 3.19 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 10

ภาพที่ 3.20 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 11 ภาพที่ 3.21 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 12

ภาพที่ 3.22 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 13 ภาพที่ 3.23 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 14

ภาพที่ 3.24 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 15   ภาพที่ 3.25 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 16

ภาพที่ 3.26 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 17

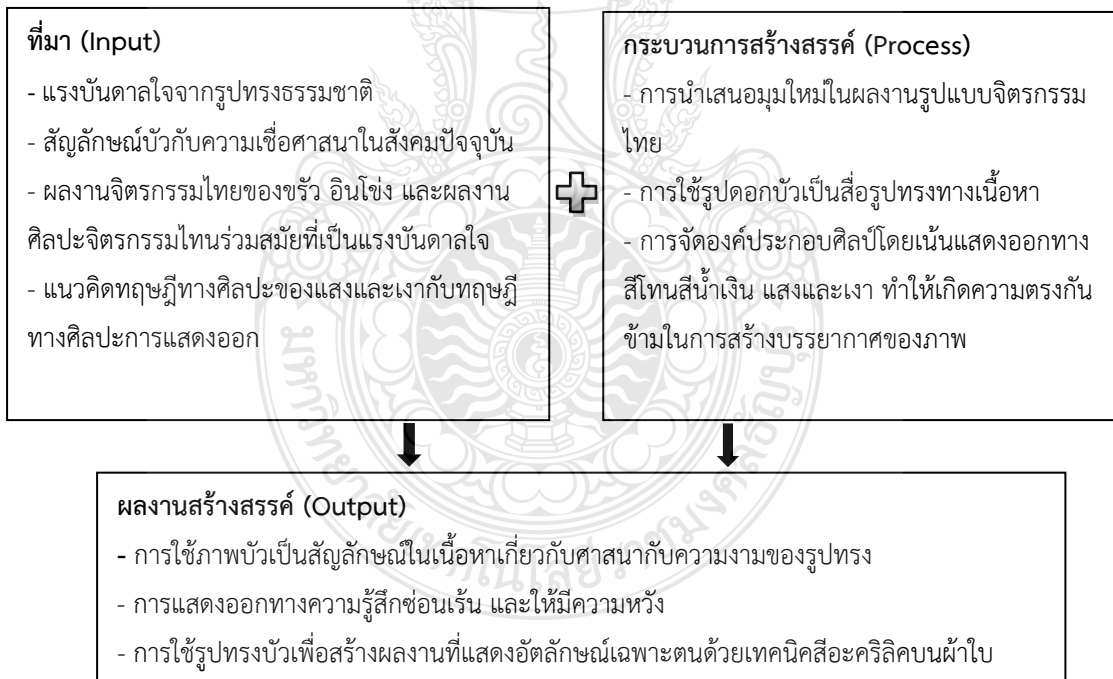

ภาพที่ 3.27 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 18   ภาพที่ 3.28 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 19

ภาพที่ 3.29 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 20 ภาพที่ 3.30 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 21

ก) กรอบแนวคิดการสร้างสรรค์ผลงานชุดทดลองที่ 2 เน้นการประกอบกันของความงามทางรูปทรงของทัศนธาตุกับรูปทรงของเนื้อหา ใช้การแสดงออกในสัดส่วนของรูปทรงทางความงาม 50 รูปทรงเนื้อหา 50

ภาพที่ 3.31 กรอบแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงานชุดทดลองที่ 2
ที่มา ศิয়ারัตน์ แก้วศิริ

ข) รูปภาพร่างลายเส้นและภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2

ภาพที่ 3.32 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 1 ภาพที่ 3.33 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 2

ภาพที่ 3.34 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 3 ภาพที่ 3.35 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 4

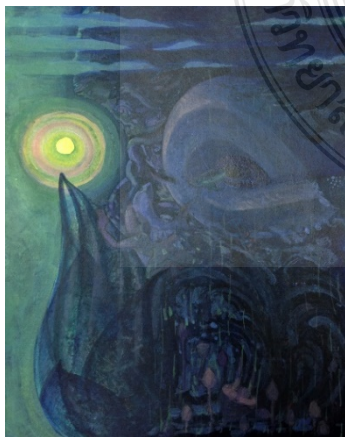
ภาพที่ 3.36 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 5 ภาพที่ 3.37 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 6

ภาพที่ 3.38 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 7 ภาพที่ 3.39 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 8

ภาพที่ 3.40 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 9 ภาพที่ 3.41 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 10

ภาพที่ 3.42 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 11 ภาพที่ 3.43 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 12

ภาพที่ 3.44 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 13 ภาพที่ 3.45 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 14

ภาพที่ 3.46 ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 15

4) การเลือกแบบภาพร่างลายเส้นและแบบภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 และชุดทดลองที่ 2 ผู้วิจัยได้นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาและคัดเลือกแบบโดย รศ.ดร. สุวัฒน์ แสนชติยรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษา รศ.ดร. สมพร ฐรี และ ผศ.ดร. ไชยพจน์ หวลมานพ จากนั้นได้ทำการขยายผลงานจริงด้วยการสร้างสรรค์เทคนิคสีอะคริลิกบนผ้าใบแคนวาส ได้แก่ ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 8, 17 และ 20 จำนวน 3 ชิ้น และภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 4, 5, 10 และ 15 จำนวน 4 ชิ้น

5) ผู้วิจัยสร้างสรรค์ผลงานจริงจำนวน 2 ชุด ได้นำภาพร่างต้นแบบมาสร้างเป็นผลงานจริง ชุดทดลองที่ 1 ทั้งหมดจำนวน 3 ชิ้น และชุดทดลองที่ 2 ทั้งหมดจำนวน 4 ชิ้น นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิและอาจารย์ที่ปรึกษาประเมินผลงาน เพื่อให้ข้อเสนอแนะไปปรับปรุงให้ผลงานมีคุณภาพและความสมบูรณ์

ก) ผลงานจริงชุดทดลองที่ 1

ภาพที่ 3.47 ผลงานชิ้นที่ 1 ชุดทดลองที่ 1
ชื่อผลงาน ไม่มีชื่อ เทคนิค สีอะคริลิคบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2560 ขนาด 60 x 40 ซม.

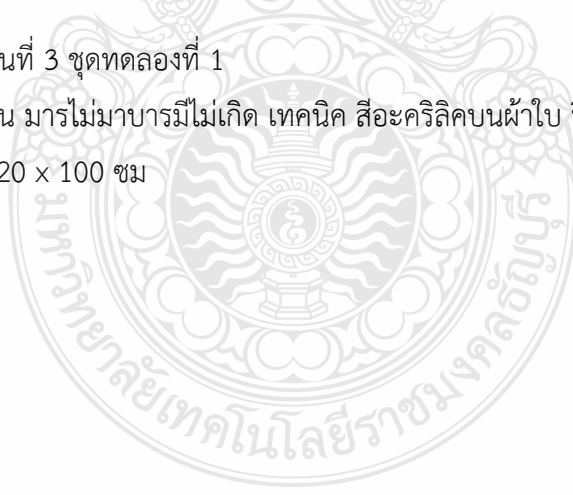

ภาพที่ 3.48 ผลงานชั้นที่ 2 ชุดทดลองที่ 1
ชื่อผลงาน ไม่มีชื่อ เทคนิค สีอะคริลิคบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2560 ขนาด 165 x 100 ซม.

ภาพที่ 3.49 ผลงานชั้นที่ 3 ชุดทดลองที่ 1
ชื่อผลงาน มารไม่มาบารมีไม่เกิด เทคนิค สีอะคริลิคบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2561
ขนาด 120 x 100 ซม

ข) ผลงานจริงชุดทดลองที่ 2

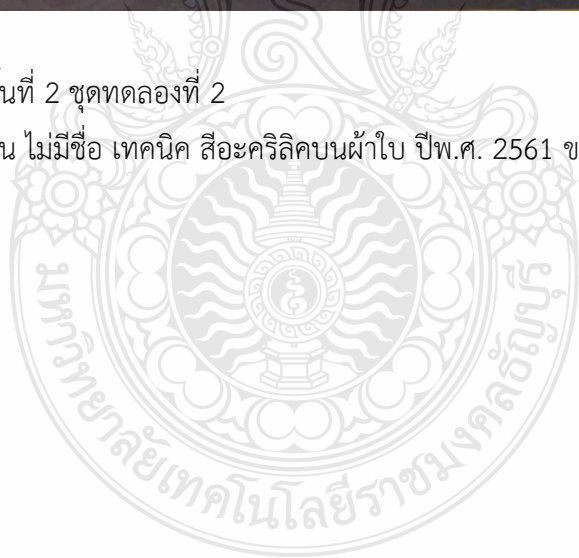
ภาพที่ 3.50 ผลงานชิ้นที่ 1 ชุดทดลองที่ 2

ชื่อผลงาน บัวในทม เทคนิค สีอะคริลิคบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2561 ขนาด 110 x 90 ซม.

ภาพที่ 3.51 ผลงานชิ้นที่ 2 ชุดทดลองที่ 2

ชื่อผลงาน ไม่มีชื่อ เทคนิค สีอะคริลิคบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2561 ขนาด 150 x 120 ซม.

ภาพที่ 3.52 ผลงานชั้นที่ 3 ชุดทดลองที่ 2
ชื่อผลงาน ไม่มีชื่อ เทคนิค สีอะคริลิคบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2561 ขนาด 165 x 126 ซม.

ภาพที่ 3.53 ผลงานชิ้นที่ 4 ชุดทดลองที่ 2

ชื่อผลงาน วัฏจักร เทคนิค สีอะคริลิคบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2561 ขนาด 120 x 90 ซม.

6) ผู้วิจัยได้นำผลงานสร้างสรรค์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิและอาจารย์ประเมินผลงานปรับแก้ผลงาน เพื่อให้คำแนะนำไปใช้ในชุดผลงานสรุปต่อไป

7) ผู้วิจัยได้กำหนดการสร้างสรรคผลงานระยะเวลาที่ทำศิลปนิพนธ์ โดยการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับทฤษฎีทางศิลปะและผลงานของศิลปินที่ใช้เป็นแนวทางการสร้างสรรค์ นำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามกระบวนการสร้างสรรค์รวมถึงผลการศึกษาข้อมูลที่ได้วิเคราะห์ทั้งหมด นำมาสร้างหลักความคิดและรูปแบบงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยที่เป็นความรู้ใหม่ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนด

8) ขั้นตอนการร่างภาพต้นแบบที่เป็นแบบร่างลายเส้นและเลือกภาพร่างแบบสี เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิและอาจารย์ที่ปรึกษาเลือกแบบที่จะนำไปสร้างผลงานขยายจริงสำหรับชุดผลงานสรุป 2 ชุด คือ ชุดสรุปที่ 1 จำนวน 3 ชิ้น และชุดสรุปที่ 2 จำนวน 2 ชิ้น

ก) กรอบแนวคิดการสร้างสรรคผลงานชุดสรุปที่ 1 เน้นการประกอบกันของรูปทรงทางความงามในทัศนศิลป์กับรูปทรงของทางเนื้อหา ใช้การแสดงออกในสัดส่วนรูปทรงทางความงาม 70 กับรูปทรงเนื้อหา 30

ภาพที่ 3.54 กรอบแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงานชุดสรุปที่ 1

ที่มา ศิয়ারัตน์ แก้วศิริ

ข) รูปภาพร่างลายเส้นและภาพร่างสีชุดสรุปที่ 1

ภาพที่ 3.55 ภาพร่างสีชุดสรุปที่ 1 ภาพที่ 1

ภาพที่ 3.56 ภาพร่างสีชุดสรุปที่ 1 ภาพที่ 2

ภาพที่ 3.57 ภาพร่างสีชุดสรุปที่ 1 ภาพที่ 3

ภาพที่ 3.58 ภาพร่างสีชุดสรุปที่ 1 ภาพที่ 4

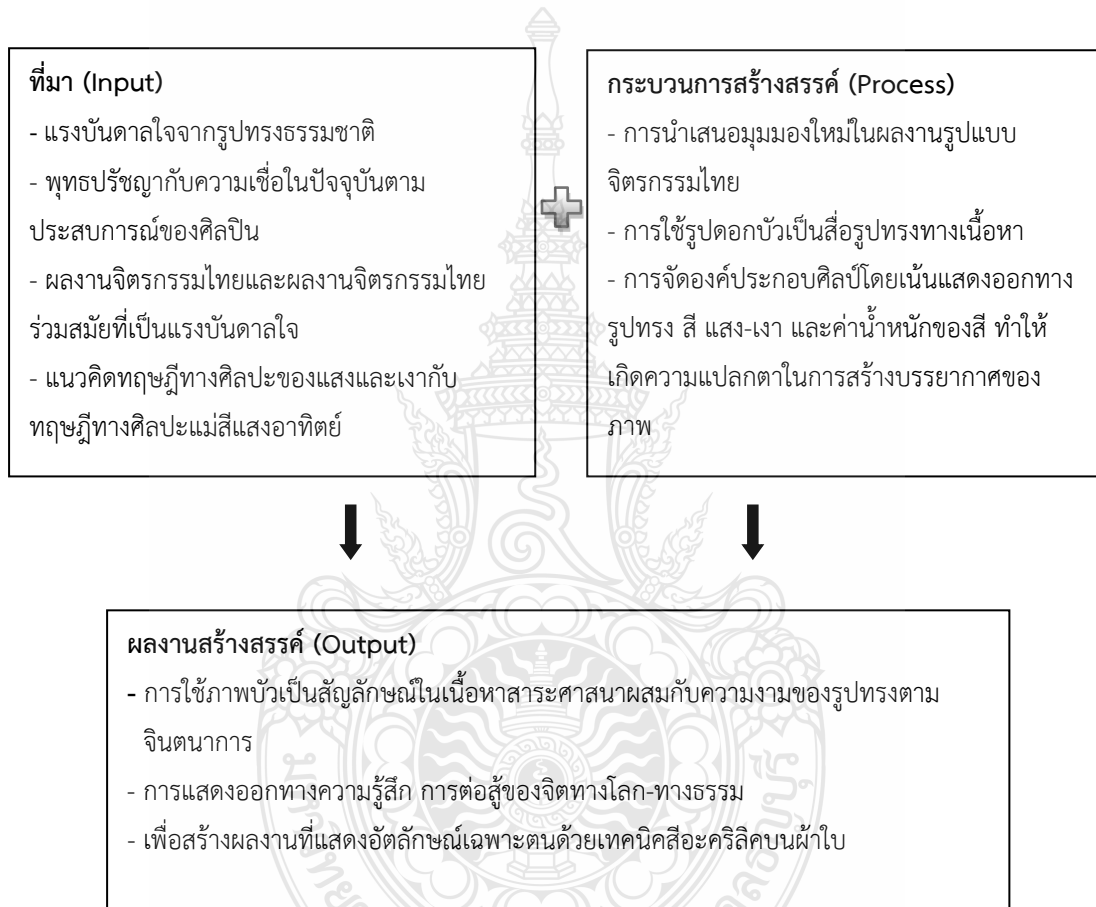

ภาพที่ 3.59 ภาพร่างสีชุดสรุปที่ 1 ภาพที่ 5

ภาพที่ 3.60 ภาพร่างสีชุดสรุปที่ 1 ภาพที่ 6

ก) กรอบแนวคิดการสร้างสรรคผลงานชุดสรุปที่ 2 รูปแบบของงานศิลปะที่มีเนื้อหาการแสดงออกจิต ด้วยวิธีการใช้สัญลักษณ์ หรือการแทนค่าสื่อความหมายโดยตรง ผสมผสานด้วยการใช้ทฤษฎีทางศิลปะ เทคนิค วิธีการสร้างสรรค์ โดยเน้นการประกอบกันของรูปทรงทางความงามของสี แสง-เงา น้ำหนัก กับรูปทรงทางเนื้อหา ใช้การแสดงออกในสัดส่วนรูปทรงทางทัศนธาตุ 60 และรูปทรงทางเนื้อหา 40 มีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 3.61 กรอบแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงานชุดสรุปที่ 2
ที่มา ศิยารัตน์ แก้วศิริ

ข) รูปภาพร่างลายเส้นและภาพร่างสีชุดสรุปที่ 2

ภาพที่ 3.62 ภาพร่างสีชุดสรุปที่ 2 ภาพที่ 1

ภาพที่ 3.63 ภาพร่างสีชุดสรุปที่ 2 ภาพที่ 2

ภาพที่ 3.64 ภาพร่างสีชุดสรุปที่ 2 ภาพที่ 3

ภาพที่ 3.65 ภาพร่างสีชุดสรุปที่ 2 ภาพที่ 4

ภาพที่ 3.66 ภาพร่างสีชุดสรุปที่ 2 ภาพที่ 5

ภาพที่ 3.67 ภาพร่างสีชุดสรุปที่ 2 ภาพที่ 6

8) การเลือกแบบภาพร่างลายเส้นและแบบภาพร่างสีชุดสรุปที่ 1 ผู้วิจัยได้นำเสนอ อาจารย์ที่ปรึกษาและคัดเลือกแบบโดยศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี รศ.ดร. สกนธ์ ภู่งามดี รศ.ดร. สุวัฒน์ แสนขัติยรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษา รศ.ดร. สมพร ฐรี และ ผศ.ดร. ไชยพจน์ หวลมานพ จากนั้นได้นำภาพต้นแบบ ได้แก่ ภาพร่างสีชุดสรุปที่ 1 ภาพที่ 4, 5 และ 6 จำนวน 3 ชิ้นและการเลือกแบบภาพร่างลายเส้นและแบบภาพร่างสีชุดสรุปที่ 2 ผู้วิจัยได้นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาและคัดเลือกแบบ โดย ผศ.ดร. ไชยพจน์ หวลมานพ อาจารย์ที่ปรึกษา และ รศ.ดร. สมพร ฐรี จากนั้นได้ทำการขยายผลงานจริงด้วยการสร้างสรรค์เทคนิคสีอะคริลิกบนผ้าใบแคนวาส มีจำนวน 2 ชิ้น ได้แก่ ภาพร่างสีชุดสรุปที่ 2 ภาพที่ 2 และ 3 จำนวน 2 ชิ้น

9) ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ผลงานชุดสรุปที่ 1 จำนวน 3 ชิ้น คือ ขนาด 150 x 200 เซนติเมตร จำนวน 1 ชิ้น และขนาด 120 x 170 เซนติเมตร จำนวน 2 ชิ้น และผลงานชุดสรุปที่ 2 ขนาด 120 x 150 เซนติเมตร จำนวน 2 ชิ้น และผู้วิจัยได้นำเสนอขั้นตอนในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานมีดังนี้

ภาพที่ 3.68 การเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการสร้างสรรค์ผลงาน เช่น สีอะคริลิก พู่กัน สีรองพื้น และอื่น ๆ

ภาพที่ 3.69 การเตรียมวัสดุเฟรมผ้าใบในการสร้างสรรค์ผลงาน

ภาพที่ 3.70 ขั้นตอนการทำพื้นผิวในการสร้างสรรค์ผลงาน

ภาพที่ 3.71 ขั้นตอนในการร่างแบบบนผลงานจริงในการสร้างสรรค์ผลงาน

ภาพที่ 3.72 ขั้นตอนการลงสีในการสร้างสรรค์ผลงาน

ภาพที่ 3.73 ขั้นตอนการสร้างรายละเอียดในการสร้างสรรค์ผลงาน

ภาพที่ 3.74 ผลงานที่เสร็จสมบูรณ์

ก) ผลงานจริงชุดสรุปที่ 1

ภาพที่ 3.75 ผลงานชิ้นที่ 1 ชุดสรุปที่ 1

ชื่อผลงาน จิตวิมุตติ เทคนิค สีอะคริลิคบนผ้าใบ

ปีพ.ศ. 2562 ขนาด 180 x 150 ซม.

ภาพที่ 3.76 ผลงานชิ้นที่ 2 ชุดสรุปที่ 1

ชื่อผลงาน จิตวิมุตติ 2 เทคนิค สีอะคริลิคบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2562 ขนาด 170 x 120 ซม.

ภาพที่ 3.77 ผลงานชิ้นที่ 3 ชุดสรูปที่ 1

ชื่อผลงาน จิตวิมุตติ 3 เทคนิค สีอะคริลิคบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2563 ขนาด 170 x 120 ซม.

ข) ผลงานจริงชุดสรุปที่ 2

ภาพที่ 3.78 ผลงานชิ้นที่ 1 ชุดสรุปที่ 2

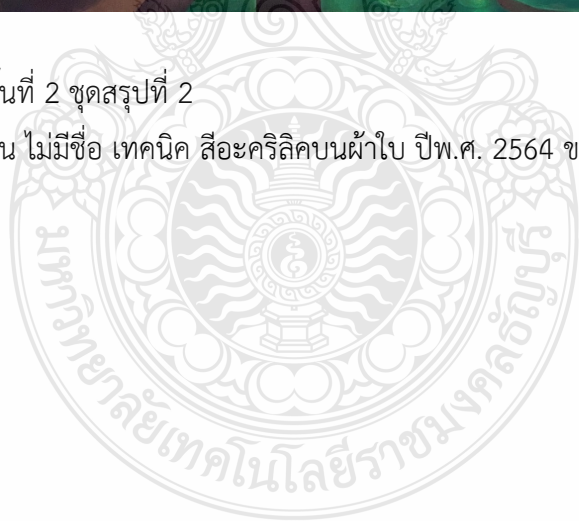
ชื่อผลงาน ไม่มีชื่อ เทคนิค สีอะคริลิคบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2564 ขนาด 120 x 150 ซม.

ภาพที่ 3.79 ผลงานชิ้นที่ 2 ชุดสรูปที่ 2

ชื่อผลงาน ไม่มีชื่อ เทคนิค สีอะคริลิคบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2564 ขนาด 120 x 150 ซม.

3.5.2 การวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ งานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว : สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา นำได้ดำเนินการสร้างผลงานที่เริ่มต้นจากกระบวนการร่างภาพตามจินตนาการและสร้างเป็นผลงานจริง สามารถแบ่งผลงานออกเป็น 4 ชุด มีรายละเอียดดังนี้ ผลงานชุดทดลองที่ 1 จำนวน 3 ชิ้น ผลงานชุดทดลองที่ 2 จำนวน 4 ชิ้น ผลงานชุดสรุปที่ 1 จำนวน 3 ชิ้น และชุดสรุปที่ 2 จำนวน 2 ชิ้น รวมผลงานสร้างสรรค์ที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด 12 ชิ้น โดยจะใช้หลักการวิเคราะห์ด้านทัศนธาตุทางศิลปะประกอบด้วยแนวคิด รูปแบบ วิธีการ เนื้อหาและองค์ประกอบทางศิลปะ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) แนวคิด ที่มาของแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์การใช้ภาพบัวเป็นการสร้างงานศิลปะที่นำภาพบัวใช้ในผลงานและแสดงความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปิน

2) รูปแบบ เป็นการวิเคราะห์ลักษณะผลงานว่ามีรูปแบบนำเสนอแบบใด เช่น แบบเหมือนจริง แบบอูดคิตี แบบกึ่งเหนือจริง แบบเหนือจริง แบบนามธรรม

3) วิธีการ เป็นการวิเคราะห์วิธีการสร้างผลงานแบบจิตรกรรม 2 มิติ 3 มิติ โดยมีลักษณะการแสดงออกทางรูปทรง เทคนิค และมีหลักการใช้องค์ประกอบศิลป์เพื่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกของผลงาน

4) เนื้อหา เป็นการวิเคราะห์เนื้อหามีความสัมพันธ์ ชัดแย้ง สอดคล้องกับรูปแบบวิธีการสร้างสรรค์ในทางการสื่อความหมายแบบใด เช่น นามธรรม สัญลักษณ์ ปรัชญาธรรม หรือเล่าเหตุการณ์ทางสังคม

5) องค์ประกอบศิลปะ สิ่งที่ศิลปินสร้างและต้องการแสดงออกโดยใช้จุด เส้น สี รูปทรง เพื่อให้เกิดเป็นความงาม ความน่าสนใจ การวิเคราะห์องค์ประกอบศิลป์นี้ใช้ประกอบกับผลงานศิลปะของศิลปิน ในการประเมินคุณค่าของผลงานและเป็นเกณฑ์ตัดสินว่าผลงานมีความสมบูรณ์ตามแนวรูปแบบประเภทของงานศิลปะ

3.5.3 การพัฒนาผลงานสร้างสรรค์ จิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว: สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา ได้นำผลจากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลและการทดลอง สร้างเป็นความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นระหว่างการพัฒนาผลงานในแต่ละชุดมาใช้ในการพัฒนารูปแบบผลงานที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ ผู้วิจัยได้แบ่งการพัฒนาผลงานการศึกษาวิจัยสร้างสรรค์ออกเป็น 2 ระยะดังนี้

1) ระยะก่อนศิลปินนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าข้อมูลงานวิจัยสร้างสรรค์นี้ ได้แบ่งระยะเวลาการสร้างสรรค์ผลงานทดลองออกเป็น 2 ชุดดังนี้

ระยะเวลาการสร้างสรรค์ผลงานทดลองชุดที่ 1 นี้สร้างก่อนศิลปินนิพนธ์เป็นการดำเนินการศึกษา ค้นคว้า ทดลองหาแนวทางการสร้างสรรค์ ตามที่มาจากแรงบันดาลใจจากบัว โดยเลือกนำเสนอธรรมชาติของบัวที่อยู่ใต้น้ำด้วยการสร้างบรรยากาศของภาพให้เหมือนจมอยู่ใต้น้ำ และสื่อ

ถึงแนวความคิดการใช้สัญลักษณ์ในพุทธศาสนา โดยสร้างรูปทรงบัวใหม่ผสมกับใบหน้าของคนหรือรูปหน้าพระในงานจิตรกรรมไทย ด้วยวิธีการวาดภาพจิตรกรรมร่วมสมัย เพื่อต้องการถ่ายทอดตามหลักความคิดทางพุทธปรัชญาเรื่องบัวสี่เหล่า เน้นนำเสนอบัวเหล่าที่สี่ คือบัวที่จมอยู่ใต้โคลนตมในน้ำเป็นอาหารของสัตว์น้ำต่าง ๆ เพื่อแสดงออกตามความคิดอารมณ์ความรู้สึกของผู้วิจัยที่แสดงให้เห็นรูปดวงตาของคนสัตว์ รูปใบหน้า รูปดอกบัวในบรรยากาศของภาพที่ใช้สีน้ำเงินให้ขัดแย้งกับสีคู่ตรงข้ามแสดงถึงความทุกข์

ระยะเวลาการสร้างสรรคผลงานทดลองชุดที่ 2 ผู้วิจัยได้นำแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานชุดทดลองที่ 1 ของผลงานชิ้นที่ 3 มาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาของผลงานชุดนี้ ด้วยเทคนิควิธีการที่มีจากประสบการณ์เดิมด้านงานจิตรกรรมไทยผสมผสานกับประสบการณ์ใหม่เรื่องแนวคิดทฤษฎีทางศิลปะแสงและเงา ตามแนวความคิดใช้ภาพบัวที่เป็นสัญลักษณ์สื่อถึงพุทธปรัชญา หลักธรรมคำสอนที่ใช้ภาพบัวเป็นการถ่ายทอดโดยตรงถึงหลักความคิดทางพุทธศาสนาของผู้วิจัย โดยนำเทคนิคการสร้างพื้นผิวและการใช้แสง-เงาด้วยค่าน้ำหนักสีอ่อน-แก่ ให้เห็นถึงแนวทางใหม่ในการแสดงออกของผลงานศิลปะ ที่มีต้นแบบมาจากรูปดอกบัว รูปสัตว์ผสมกับรูปร่างตามอุดมคติของงานจิตรกรรมไทยคือ สัตว์หิมพานต์ เทวดา และมีการใส่รายละเอียดเพิ่มเติมในบางส่วนด้วยการใช้ทัศนธาตุทางความงามของเส้นของพู่กัน ค่าน้ำหนักอ่อน-แก่ของสี และไม่แสดงรายละเอียดบางส่วนปล่อยให้หายไปกับพื้นผิว ซึ่งผลงานชุดนี้ได้ลดแสดงออกของรูปทรงใบหน้าและสัดส่วนของมนุษย์ให้น้อยลง เพื่อเน้นเนื้อหาของรูปทรงดอกบัวให้เด่นชัดและนำเสนอให้สัมพันธ์กับรูปทรงในจินตนาการ และสอดคล้องตามเนื้อหาเรื่องพุทธปรัชญาบัวสี่เหล่า หรือการเกิด ตั้งอยู่และดับไป ซึ่งผลงานที่ได้ยังขาดการนำเสนอเนื้อหาที่ประสานกลมกลืนกันกับอารมณ์ของผลงานที่ขาดความรู้สึกความมีชีวิต

2) ระยะเวลาเวลาศิลปะนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าข้อมูลงานวิจัยสร้างสรรค์นี้ ได้แบ่งระยะเวลาการสร้างสรรคผลงานทดลองออกเป็น 2 ชุดดังนี้

ระยะเวลาการสร้างสรรคผลงานชุดสรุปีที่ 1 ผลงานชุดนี้เป็นผลงานศิลปะนิพนธ์ ผู้วิจัยได้สร้างแนวทางการสร้างสรรค์จากการศึกษาค้นคว้า ทดลอง และได้้นำแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานชุดทดลองที่ 2 มาพัฒนาต่อโดยเลือกนำเสนอการสร้างสรรคผลงาน แนวคิด รูปแบบ วิธีการ เทคนิค และเนื้อหาผสมกันกับประสบการณ์ใหม่ทางทฤษฎีศิลปะแสงและเงา และทฤษฎีศิลปะแม่สีแสงอาทิตย์ตามแนวความคิดใช้ความงามทางรูปทรงของดอกบัวที่มาจากธรรมชาติ และรูปสัญลักษณ์ทางศาสนา ซึ่งผลงานชุดสรุปีที่ 1 ได้แสดงให้เห็นถึงผลงานที่สื่อถึงความงามจากการใช้ทัศนธาตุ สี แสง-เงา ค่าน้ำหนักอ่อน-แก่ รูปทรง เส้น เน้นให้เด่นด้วยการใช้สีของแสงสว่างกับความมืด ให้สัมพันธ์กับรูปทรงทางเนื้อหาที่ประกอบด้วยรูปสัญลักษณ์ตามหลักความคิดทางพุทธปรัชญาของแต่ละความเชื่อของรูปแบบศิลปะแต่ละประเทศ ที่ต้องการสะท้อนความคิดความรู้สึกต่อสังคมในปัจจุบันที่มาจากประสบการณ์ของผู้วิจัยเอง

ด้วยแนวคิดทางพุทธปรัชญาเรื่องจิตวิมุตติที่กล่าวถึงสภาวะของการหลุดพ้นทางจิต การถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกจากภายในจินตนาการผสมกับความเชื่อแบบอุดมคติ ซึ่งผลงานสร้างสรรค์นี้ยังขาดการสร้างรูปทรงบัวที่สร้างใหม่ที่แสดงออกถึงปรัชญาอย่างไม่เด่นชัด และการใช้เทคนิคให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของผลงานที่สื่อแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตนเอง

ระยะเวลาการสร้างสรรคผลงานชุดสรุปที่ 2 ผลงานชุดนี้เป็นผลงานศิลปนิพนธ์ ผู้วิจัยได้นำผลงานชุดสรุปที่ 1 มาเป็นแนวทางในการพัฒนาผลงาน โดยให้ความสำคัญกับการจัดองค์ประกอบภาพที่แสดงมุมมองในชีวิตประจำวันของผู้วิจัยเองที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปตามจินตนาการ ผสมผสานด้วยการใช้แนวความคิดของทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์ที่แสดงช่วงเวลาของภาพ ส่วนทฤษฎีแสงและเงาที่แสดงด้วยการใช้สีของแสงบริเวณพื้นภาพให้เกิดเป็นจุดที่สว่างในบริเวณของเงามืด เพื่อแสดงให้เห็นถึงการอยู่ด้วยกันตามธรรมชาติในที่มีมิติย่อมมีแสงสว่าง ในทางพุทธปรัชญาแสงสว่างก็คือปัญญา ส่วนในทางศิลปะแสดงความรู้สึกมีความหวัง ศรัทธา และการสร้างรูปร่างรูปทรงด้วยวิธีการให้ค่าน้ำหนักอ่อน-แก่ของสี ผู้วิจัยได้สร้างแนวทางการสร้างสรรค์จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลและการทดลอง เพื่อใช้ประกอบกับแนวความคิดจากองค์ความรู้ที่ได้มาใช้ในการแสดงออกของผลงานศิลปะที่สื่อความหมายและความรู้สึกผ่านรูปบัว ได้แก่ การใช้ความงามทางรูปทรงของดอกบัวที่มาจากรูปทรงธรรมชาติ สัญลักษณ์รูปดอกบัวทางศาสนาและรูปทรงทางศิลปะให้สอดคล้องกับรูปทรงของเนื้อหาสาระทางพุทธปรัชญาที่เกิดจากประสบการณ์ของผู้วิจัย ที่สะท้อนความคิดในสังคมปัจจุบันตามจินตนาการ ซึ่งปัจจัยส่วนใหญ่เกิดจากความเชื่อในศาสนาหรือการค้นหาก้นแท้ของชีวิตที่ต้องการแสดงออกผ่านผลงานศิลปะ เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่ทำให้เกิดแนวทางการสร้างสรรค์ที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตนเอง

สรุปวิธีการดำเนินงานวิจัยสร้างสรรค์นี้มีวิธีการรวบรวมข้อมูล กระบวนการดำเนินงานวิจัย วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล และขั้นตอนการสร้างสรรค เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากในการกำหนดวิธีการดำเนินงานวิจัย แนวทางการสร้างสรรค์และการพัฒนาผลงาน ซึ่งผู้วิจัยต้องมีความรู้ความเข้าใจแนวคิด วิธีการ เทคนิค กระบวนการสร้างสรรค์ เพื่อใช้ตอบสนองกับแนวความคิดที่ชัดเจนให้ไปสู่เป้าหมายคือการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของตนเอง ซึ่งต่อจากนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและผลงานสร้างสรรค์ที่มีรายละเอียด เพื่อสร้างความเข้าใจในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานในแต่ละชุด

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและผลงานสร้างสรรค์

งานวิจัยสร้างสรรค์ในหัวข้อ จิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว : สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่มีจุดประสงค์ในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัย โดยใช้สัญลักษณ์ภาพบัวในการสื่อถึงพุทธปรัชญาที่ใช้การแทนค่าความหมายสัญลักษณ์ในภาพบัว โดยใช้เรื่องราวของพุทธปรัชญาที่ไม่ใช่ข้อหลักธรรมหรือการท่องจำหลักธรรม แต่จะใช้พุทธปรัชญาชีวิตที่ส่งผลกระทบต่อความคิด ความรู้สึก พฤติกรรมที่มีบทบาทต่อชีวิตและสังคมในปัจจุบัน เพื่อแสดงออกทางอารมณ์ต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่มีการเปลี่ยนแปลงในชีวิต การเกิด แก่ เจ็บ ตายและสิ่งมีชีวิตที่อาศัยในสังคมเดียวกัน โดยผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลและการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะดังต่อไปนี้

4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.2 ผลการวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์

4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ได้แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างสรรค์ออกเป็น 4 ส่วน คือ 1) พุทธปรัชญา 2) ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของบัว 3) ที่มาแนวคิดการใช้สัญลักษณ์ 4) การใช้ภาพบัวในงานศิลปะ 5) ผลงานศิลปะที่เป็นแรงบันดาลใจและผลงานทัศนศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.1 พุทธปรัชญา

จากการศึกษาข้อมูลพุทธปรัชญาและทัศนคติความเชื่อเรื่องบัวแต่ละศาสนา ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์เนื้อหาที่นำมาประกอบกับรูปทรง โดยได้แบ่งออกเป็นตามชุดผลงานสร้างสรรค์ดังนี้

เนื้อหาเกี่ยวกับบัว 3 เหล่า กับ บัว 4 เหล่า หลักความจริงจากการที่พระพุทธองค์ ทรงได้ตรัสรู้ด้วยการบรรลุธรรมด้วยพระองค์เองที่เกิดจากการปฏิบัติจริง รู้แจ้งและเป็นผลประจักษ์ชัดเจน ซึ่งหลังจากนั้นพระพุทธองค์ได้ประกาศธรรมสอนทางโลก ทำให้พระองค์ทราบดีว่าพระธรรมนี้มีคุณลึกลับซึ่งเพียงใด เพราะเมื่อทรงสอนแล้วเชื่อว่าใครหรือทุกคนบนโลกจะสามารถบรรลุธรรมได้เร็วหรือไม่ได้ ตามหลักความจริงนั้นได้ เมื่อแสดงให้เห็นถึงหลักธรรม จากการได้เห็น ได้ฟัง ได้กลิ่น ได้สัมผัส ซึ่งจะแสดงออกมาเป็นได้รสเดียวเหมือน ๆ กัน ซึ่งก็ต้องมีเครื่องมือหรือมีกลวิธีในการสั่งสอน ทรงเห็นว่าหลักความจริงของพระธรรมนั้นที่ทุกคนต้องมีคือ สติปัญญา ดังนั้นการใช้บัวเปรียบเป็นสื่อแบบโดยตรง และเปรียบเป็นสื่อแบบโดยแฝง การใช้บัวเปรียบกับพระธรรมคือ บัว 3 เหล่ามีปรากฏในพระไตรปิฎก คือ สื่อที่พระพุทธเจ้าเปรียบดอกบัว 3 เหล่าแทนระดับสติปัญญาของบุคคลที่ทรงสั่งสอนได้ คือ 1. บัวเหล่าที่พื้น

น้ำ 2. บัวเหล่าที่เสมอน้ำ 3. บัวเหล่าที่จมน้ำ ส่วนบัว 4 เหล่ามีปรากฏในพระอรรถกถาคือ สื่อที่ พระพุทธเจ้าเปรียบดอกบัว 4 เหล่ากับบุคคล 4 จำพวกที่ปรากฏในโลก คือ 1. อุกษมภูติปัญญา 2. วิปจิตปัญญา 3. เนยยะ 4. ดอกบัวที่อยู่ในโคลนตม เรียกว่าปทปรมะ หมายถึง บุคคลที่ไม่สามารถบรรลุธรรมได้ในชาตินั้น ได้แก่พวกอเวไนยสัตว์ ซึ่งบัวในหลักธรรมนี้ไม่ใช่ปัญญาในทางโลกแต่เป็นปัญญาในทางธรรม ดังนั้น การแสดงธรรมที่ต่างกันเพราะ อากาการของจิต อากาการของกิเลส อากาการของธรรม เพราะจิตที่ต่างกันของ สรรพสัตว์ การแสดงออกของพระธรรมจึงต่างกัน เพื่อให้เหมาะสมกับนิสัยในการปฏิบัติ

ตารางที่ 4.1 การวิเคราะห์และการตีความหมายบัวในทัศนะของพุทธปรัชญา

ตารางการวิเคราะห์และการตีความหมายบัวในทัศนะของพุทธปรัชญา		
บัวสามเหล่า เวไนยสัตว์	บัวสี่เหล่า ธรรมชาติของบุคคลมีอยู่ 4 ประเภท	บัวสี่เหล่า ตีความหมายในยุคปัจจุบัน
บัวพินน้ำ คือ บัวที่อยู่พินน้ำ เมื่อต้องแสงอาทิตย์ก็จะเบ่ง บานทันที	อุกษมภูติปัญญา บุคคลผู้รู้หรือเข้าใจได้ ฉับพลันในเมื่อยกหัวข้อธรรมขึ้นแสดง	บัวพินน้ำ คือ ดอกบัวที่เบ่งบานเหนือ น้ำ เปรียบกับบุคคลผู้ที่มีปัญญา ฉลาดมาก
บัวเสมอน้ำ คือ บัวที่อยู่ปริ่มน้ำ จะเบ่งบานในวันถัดไป	วิปจิตปัญญา บุคคลผู้รู้หรือเข้าใจได้ ต่อเมื่อได้อธิบายเนื้อความธรรมให้ พิสดาร	บัวปริ่มน้ำ คือ ดอกบัวที่อยู่เสมอน้ำ รอเบ่งบาน เปรียบกับบุคคลผู้ที่มี ปัญญาปานกลาง
บัวจมอยู่ในน้ำ คือ บัวที่จมอยู่ ใต้น้ำ จะค่อย ๆ โผล่ขึ้น และจะ ได้เบ่งบานในวันหนึ่ง	เนยยะ บุคคลผู้ที่จะค่อย ๆ แข็งแรงแนะนำ ให้เข้าใจได้โดยวิธีการสอนอบรม	บัวใต้น้ำ คือ ดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ พยายามที่จะโผล่พินน้ำเพื่อเบ่งบาน เปรียบบุคคลผู้ที่มีปัญญาน้อย แต่มี ความขยัน มีความพากเพียร
	ปทปรมะ บุคคลผู้สอนให้รู้ได้แต่เพียง ตัวบท คือ พยัญชนะหรือถ้อยคำ แต่ ไม่เข้าใจความหมาย	บัวใต้โคลนตม คือ ดอกบัวที่อยู่ใน โคลน เป็นอาหารแก่เหล่าสัตว์ ไม่ สามารถโผล่ขึ้นเหนือน้ำเพื่อเบ่งบาน ได้ เปรียบบุคคลผู้ที่ไม่อาจจะแนะนำ สอนได้ (อเวไนยสัตว์)

เนื้อหาของวัฏจักรตามธรรมชาติ การที่จะทำให้เวไนยสัตว์ได้บรรลุธรรม พระพุทธองค์ก็ต้องมี
กลวิธีในการสั่งสอนซึ่ง ดอกบัวโดยธรรมชาติก็มีวัฏจักรของพืชที่แสดงให้เห็นโดยทั่วไปเหมือนกับของคน
สัตว์ สิ่งของ หรือสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น ตามอุตุนิยาม พีชนิยาม จิตตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม

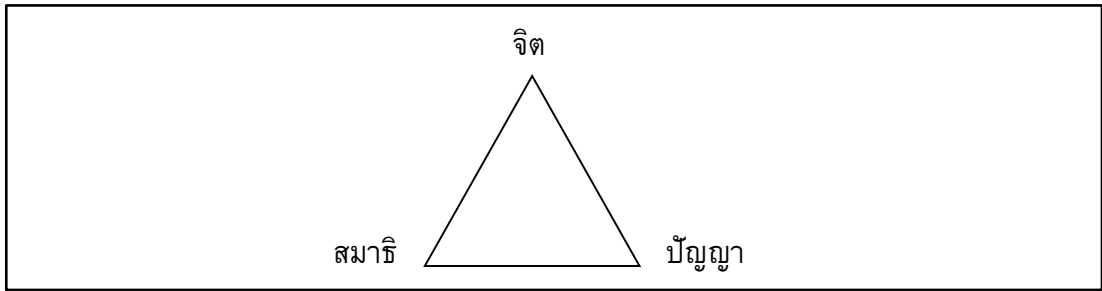
ทุกสิ่งย่อมเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป มีความหมายตรงกับหลักธรรมของพระพุทธองค์คือ กฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา ผู้วิจัยได้สมมุติวัฏจักรของดอกบัวเป็นการยกตัวอย่าง ได้แก่

1) อนิจจตา คือ ความไม่เที่ยง สภาวะเกิดดับสลายของรูปนามจากขั้น 5 เริ่มจากดอกตูมที่เกิดจากใต้น้ำเป็นดอกตูมที่เริ่มโผล่พ้นน้ำ จากดอกตูมที่เริ่มโผล่พ้นน้ำเป็นดอกตูมที่โผล่พ้นน้ำ จากดอกตูมที่โผล่พ้นน้ำเป็นการผลิบานของกลีบเลี้ยงดอก จากการผลิบานของกลีบเลี้ยงดอกเป็นดอกบัวผลิบาน จากดอกบัวผลิบานเป็นดอกบัวแฉ่มบาน จากดอกบัวแฉ่มบานเป็นดอกบัวบาน จากดอกบัวบานเป็นดอกบัวที่มีกลีบดอกร่วงโรย จากดอกบัวที่มีกลีบดอกร่วงโรยเป็นฝักบัว จากฝักบัวเป็นฝักบัวที่แก่ จากฝักบัวแก่เป็นฝักบัวเหี่ยวแห้งตาย จากฝักบัวเหี่ยวแห้งตายสู่การเกิดใหม่ของดอกตูม เปรียบกับมนุษย์เริ่มจากทารกเป็นเด็ก เด็กเป็นวัยรุ่น วัยรุ่นเป็นผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุเป็นคนแก่ คนแก่เป็นคนเจ็บ คนเจ็บสู่การตาย การตายสู่การเกิดใหม่ วนเวียนไปไม่สิ้นสุดตามหลักธรรมชาติ

2) ทุกขตา คือ ความทนไม่ได้ สภาวะเป็นทุกข์ อาการที่บ่งบอกความเป็นทุกข์ ได้แก่ การเคลื่อนไหว การเปลี่ยนแปลง อิริยาบถ จากอาการบีบคั้น อาการเจ็บป่วย ปวดเมื่อย ฯ ดังเช่น เราไม่สามารถทำให้ดอกบัวบานที่มีสีอันสวยงามให้คงรูปดอกบานที่มีสีอันไม่เปลี่ยนแปลง เปรียบกับร่างกายของมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนไปตามวัย อายุ หรือการสูญเสียส่วนใดส่วนหนึ่ง หากยอมรับสภาวะนั้น ๆ ไม่ได้ เกิดเป็นทุกข์

3) อนัตตตา คือ ความไม่มีตัวตน หรือไม่มีเรา ไม่มีเขา ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู มีลักษณะเป็นนามธรรมต้องอาศัยความเชื่อมโยงกับ อนิจจตา ทุกขตา ที่มีลักษณะเป็นได้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม สิ่งที่ปรากฏได้ด้วยการเห็น แสดงความสัมพันธ์แบบเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน ตามพระสูตรอนัตตลักษณะสูตร

เนื้อหาเกี่ยวกับจิตวิมุตติ เป็นเรื่องของจิตบริสุทธิ์ การเปรียบกับดอกบัว แทนค่า จิตมนุษย์ ที่ตรงกับพุทธปรัชญา วิมุตติจิตนำเสนอจิตที่ต่อสู้กับกิเลส คือ จิตสมมุติ โดยมีอาวุธคือ สมาธิ ปัญญา มีจุดมุ่งหมาย วิมุตติจิต คือความหลุดพ้นกิเลสที่เกิดจากการสมมุติของโลก จิตเหนือสมมุติ เหนือโลก เพื่อให้หลุดพ้นจากกิเลสที่ทำให้เกิดการเวียนว่ายตามวัฏจักร นำเสนอจิตที่วิมุตติกับจิตสมมุติ แสดงให้เห็นเป็นอย่างไร ความบริสุทธิ์ของจิตแทนด้วยดอกบัว จิตเป็นภาชนะแทนด้วยแจกัน เหล่าสรรพสัตว์ แทนการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปด้วยกฎไตรลักษณ์ และความรู้สึกดีใจ ความเสียใจ ความต้องการแทนขั้น 5 ด้วยวัตถุ สิ่งของ ฯ

ภาพที่ 4.1 แผนภาพส่วนประกอบของวิมุตติจิต
ที่มา ศิয়ারัตน์ แก้วศิริ

สรุปทัศนะของพุทธปรัชญา การนำคำสอนบางอย่างในพุทธศาสนามาตีความหมาย เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจตามการรับรู้ หรือสร้างแนวคิด คติ การดำเนินชีวิต เพื่อเป็นกลอุบายให้สรรพสัตว์ที่เวียนว่ายตายเกิด คำนึงถึงจุดมุ่งหมายไปสู่ความเป็นจริง ดังการสอนของพระนาคเสนที่กล่าวสอนพระเจ้ามีลินท์ที่ทรงตั้งปัญหาโดยใช้บัวเป็นการเปรียบเทียบว่า ดอกปทุม หรือดอกอูบล ดอกโกมุท ดอกปุลณทริกมีอยู่หรือไม่ มีอยู่เพราะดอกบัวเหล่านั้นเกิดอยู่ในน้ำ เกิดอยู่ในดิน แห่อยู่ในน้ำ ดอกบัวเหล่านั้นมีสี กลิ่น รส เหมือนดินกับน้ำหรือไม่ ดังนั้นดอกบัวเหล่านั้นมีสี กลิ่น รส เหมือนโคลนตมหรือไม่ เป็นการตอบความสงสัยเรื่องลักษณะของพระพุทธเจ้ามหาบุรุษ 32 ประการ ทั้งนี้เพราะบัวที่เกิดจากโคลนที่สกปรก แต่ก็สามารถออกดอกชูพุ่มเหนือน้ำให้ผู้คนได้ชื่นชม ซึ่งตรงกับปรัชญาทางตะวันออกที่ว่า คนเราแม้จะมีต้นกำเนิดจากที่ต่ำสกปรกปานใดแต่ก็มีโอกาสเป็นคนดี เจริญ ได้ถ้าใฝ่ดี และการที่ชาวพุทธใช้บัวในการแสดงความเคารพบูชา เพราะถือว่าบัวเป็นดอกไม้ที่บริสุทธิ์สะอาด ถึงแม้จะเกิดในตม แต่ก็ชูดอกพุ่มน้ำและตมไม่เปรอะเปื้อนเสมือนพระพุทธเจ้าทรงประสูติท่ามกลางทะเลกิเลส แต่กิเลสก็มีได้แปดเปื้อนพระองค์

4.1.2 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของบัว ผู้วิจัยได้นำรูปทรงของบัวตามธรรมชาติรวมถึงสีสันมาใช้เป็นแนวคิด และการนำมาเป็นต้นแบบในการร่างภาพตามจินตนาการ โดยใช้ลักษณะรูปดอกบัวแต่ละสายพันธุ์ที่สามารถพบเห็นจากสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว การนำรูปทรงของดอกบัวที่ใช้เป็นต้นแบบมาจาก เช่น ดอกบัวหลวง ดอกบัวสายเป็นส่วนใหญ่ ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ดอกตูม ดอกผลิบาน ดอกเบ่งบาน ดอกบัวกำลังโรย เที่ยวแห้ง ฝักบัวและใบบัว เป็นต้น

ตารางที่ 4.2 ตารางประกอบลักษณะของสกุลบัวหลวง (Lotus)

ตารางประกอบลักษณะของสกุลบัวหลวง (Lotus)				
ปทุม	สัตตบงกช	บุณฑริก	สัตตบุษย์	บัวอเมริกาสี่เหลี่ยม

ตารางที่ 4.3 ตารางประกอบลักษณะของสกุลบัวสาย (Waterlily)

ตารางประกอบลักษณะของสกุลบัวสาย (Waterlily)				
ดอกบานกลางวัน				ดอกบานกลางคืน
บัวจงกลนี	บัวนางกวิ๊ก	บัวยักษ์ออสเตรเลีย	บัวผัน บัวเผื่อน	บัวสาย บัวกินสาย
				
				

ตารางที่ 4.4 ตารางประกอบลักษณะของสกุลบัวสาย (Waterlily) (ต่อ) และบัววิคตอเรีย

ตารางประกอบลักษณะของสกุลบัวสาย (Waterlily) (ต่อ)	ตารางประกอบลักษณะของสกุลบัววิคตอเรีย
บัวฝรั่ง	บัวกระดังง์
	

4.1.3 ที่มาการใช้สัญลักษณ์

จากการศึกษาการใช้สัญลักษณ์ตั้งแต่อดีตในสมัยอินเดียโบราณที่เริ่มมีการสร้างรูปสัญลักษณ์เพื่อใช้แสดงออกทางความเชื่อ ความศรัทธาต่อศาสนาหรือเป็นสิ่งที่เคารพบูชา จากการวิเคราะห์สามารถบอกได้ว่าสัญลักษณ์แต่ละอย่างที่ถูกร่างขึ้นมาจะมีรูปแบบ ความหมาย การใช้งานอย่างไรบ้าง ผู้วิจัยได้นำเสนอการวิเคราะห์แบบตารางและภาพประกอบเป็นการสรุปดังนี้

ตารางที่ 4.5 แสดงการวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในอดีต

ตารางแสดงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในอดีต				
สัญลักษณ์	ภาพประกอบ	รูปแบบ	ความหมาย	การใช้งาน
ตรีรัตน	 ภาพหินสลักแบบคันธาระ อินเดีย	ประกอบด้วยภาพดอกบัวบานในวงกลม มีเปลวพุ่งขึ้นไป 3 ยอด	ตรีรัตนะ หรือนนทิบาทเป็นสัญลักษณ์ในสมัยอินเดียโบราณ ในศาสนาพุทธเป็นสัญลักษณ์สื่อว่าการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ทำให้เกิดรัตนตรัยขึ้นในโลก	ในสมัยอินเดียโบราณเป็นสัญลักษณ์แทนพระรัตนตรัย เครื่องหมายสูงสุดในศาสนาพุทธยุคแรก แต่ในพุทธศตวรรษที่ 3-4 นิยมนำเป็นยอดคันทรงนำกองทัพ
หม้อน้ำ	 ภาพหินสลักแบบสาญจี อินเดีย	เป็นสัญลักษณ์แสดงลักษณะของเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ฮินดู เช่น พระพรหม ฯ ในศาสนาพุทธเป็นสัญลักษณ์แสดงลักษณะของนักบวช เช่น พระโพธิสัตว์ ฯ	หม้อน้ำ มีชื่อเรียกที่ต่างกันไป เช่น กลศ กุมภะ หรือในสมัยพระเวทเรียก หม้อเต็มด้วยน้ำ หรือปुरुณฆฎะ เชื่อว่าเป็นภาชนะบรรจุน้ำอมฤต เป็นสัญลักษณ์ของความสมบูรณ์ ฯ	ใช้เป็นหม้อน้ำศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมศาสนาพราหมณ์ เพื่อบวงสรวงเทพตั้งแต่ยุคพระเวทและนักบวชชาวอินเดียในศาสนาพุทธ นิยมหม้อน้ำติดตัวคนเดินทาง

ตารางที่ 4.5 แสดงการวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในอดีต (ต่อ)

ตารางแสดงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในอดีต (ต่อ)				
สัญลักษณ์	ภาพประกอบ	รูปแบบ	ความหมาย	การใช้งาน
สิงห์	 หัวเสารูปสิงห์ อินเดีย	เสาสลักรูปสิงห์เป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ศาสนาพุทธ สมัยอินเดียโบราณ	แสดงถึงอำนาจ ความกล้าหาญและชัยชนะเหนือศัตรู	เป็นสัตว์มงคลประจำทิศตะวันออกเฉียงเหนือ คีร์ติ สร้างเป็นรูปหัวเสาหินหรือเสาโอศอกในศาสนาสถานพุทธ
ช้าง	 ภาพหินสลักแบบสาณูจี อินเดีย	เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า	ในศาสนาพุทธ หมายถึง การประสูติ ตามวรรณกรรมเรื่องพุทธประวัติ และอำนาจแห่งพระพุทธเจ้า ตามคติความเชื่อสมัยโบราณของอินเดีย ที่เป็นยอดแห่งสัตว์ทั้งหลาย ในทางที่มีคุณธรรมอันประเสริฐ	เป็นสัญลักษณ์สัตว์มงคล ประจำทิศเหนือข้างเป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ที่ถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์มาแต่สมัยก่อนและเป็นที่ยึดถือในทุกศาสนา
โค	 โค จากรัมปุรวา อินเดีย	เป็นสัญลักษณ์รูปสัตว์มงคล ในศาสนาพุทธ ในลักษณะของวัวหรือโค	ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ฮินดู เป็นสัญลักษณ์ โลก แสงสว่างและความอุดมสมบูรณ์ และยังเป็นพาหนะของพระศิวะ	ใช้เป็นสัญลักษณ์สัตว์มงคลประจำทิศใต้ พบในงานศิลปกรรมทางศาสนา เช่น ประติมากรรมหัวเสา เหยี่ยวตรา ฯ

ตารางที่ 4.5 แสดงการวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในอดีต (ต่อ)

ตารางแสดงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในอดีต (ต่อ)				
สัญลักษณ์	ภาพประกอบ	รูปแบบ	ความหมาย	การใช้งาน
มกระ	 <p>ภาพหินสลักแบบมกรูรา อินเดีย</p>	ถูกยกย่องให้เป็นสัตว์ปกปักรักษาทางเข้าศาสนาสถานของศาสนาฮินดูและพุทธ	รูปสัตว์มงคล มีคติความเชื่อมาจากวัฒนธรรมกรีกจากสัตว์เออาแพะ มาผสมกับปลา ต่อมาความเชื่อนี้เข้าสู่อินเดีย กลายเป็นสัตว์ที่ผสมทั้งช้าง จระเข้ กวาง นกยูงและปลา	เป็นรูปสัตว์ประดับรั้วเวทิกาและสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏในงานศิลปะยุคเริ่มแรก
สวัสตีกะ	 <p>Harappa อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ</p>	เป็นรูปกากบาทปลายหักมุม	เป็นเครื่องหมายแห่งพลวัตริ ความไม่หยุดนิ่ง เป็นสัญลักษณ์แห่งความโชคดี ความอุดมสมบูรณ์ และเป็นเครื่องหมายของเทพพระเจ้าทั้งในศาสนา ฮินดู เซนและพุทธ	ถือเป็นเครื่องหมายที่เก่าแก่ที่สุด ใช้เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาฮินดู เซน พุทธ และเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสารของทางตะวันตก
รอยพระพุทธรบาท	 <p>ศิลปะแบบทวารวดี</p>	เป็นสัญลักษณ์ที่สร้างเป็นรูปรอยพระบาทสลักลงบนหิน ในลักษณะการจำลองรอยเท้าของมนุษย์	สร้างตามความเชื่อในศาสนาพุทธ แทนพระพุทธรเจ้าและการบูชา	ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรเจ้าพบการจำลองที่เป็นงานประติมากรรมแกะสลักหินและเป็นการเล่นเรื่องพุทธประวัติ

ตารางที่ 4.5 แสดงการวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในอดีต (ต่อ)

ตารางแสดงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในอดีต (ต่อ)				
สัญลักษณ์	ภาพประกอบ	รูปแบบ	ความหมาย	การใช้งาน
ศรีวัตสะ	 <p>เหรียญเงินตราสมัยทวารวดี ไทย</p>	<p>มีรูปแบบจากอาคารปราสาท มียอดแหลม คล้ายหน้าจั่วเป็นเครื่องหมายของความเป็นบุคคลสูงสุด หรือพระเป็นเจ้า เป็นที่นิยมครั้งสมัยอินเดียโบราณ ในทุกลัทธิทุกศาสนา</p>	<p>ศรีวัตสะ(Srivatsa) พบว่ามีการใช้ความหมายที่หลากหลายเช่น ศาสนา เช่นเชื่อว่าเป็นเครื่องหมายความรู้อันสูงสุดในศาสนา ฮินดูเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของพระลักษมีหรือในความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับ กษัตริย์หมายถึง ถึงความอุดมสมบูรณ์และมั่งคั่ง</p>	<p>ใช้ในลักษณะเป็นสัญลักษณ์ พบปรากฏพบในงาน ศิลปกรรมทั้งศาสนาพุทธ เช่นและฮินดู ในศาสนสถานทางศาสนา เช่น ประติมากรรม เครื่องประดับ เหรียญตรา ฯ</p>
ดอกบัว	 <p>ภาพหินสลักแบบการพุทธ อินเดีย</p>	<p>ทำเป็นภาพดอกบัวบาน มีกลีบดอก มีเกสร หรือมีลวดลายประกอบ มีรูปสัตว์มงคล และทำเป็นกอบัวบาน</p>	<p>ดอกบัวเป็นดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์ของทุกศาสนาตั้งแต่สมัยอินเดียโบราณ ในศาสนาพุทธได้ให้ความหมายถึงถึง ดอกบัวบาน คือ การเกิดในลักษณะพิเศษของพระพุทธเจ้า การประสูติ</p>	<p>ใช้เป็นสัญลักษณ์ในความหมายการเกิดของทุกศาสนาและยังมีความเชื่อถึงสิ่งที่ดีพบในศาสนสถานทางศาสนา และอื่น ๆ และใช้เป็นลักษณะการบูชา</p>

ตารางที่ 4.5 แสดงการวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในอดีต (ต่อ)

ตารางแสดงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในอดีต (ต่อ)				
สัญลักษณ์	ภาพประกอบ	รูปแบบ	ความหมาย	การใช้งาน
ต้นโพธิ์ และ บัลลังก์	 ภาพหินสลักแบบอมราวตี อินเดีย	เป็นสัญลักษณ์เรื่อง ปางมารวิชัย ในพุทธ ประวัติ	หมายถึงการตรัสรู้ ของพระพุทธเจ้า โดยใช้รูปต้นโพธิ์ กับบัลลังก์ นำ เรื่องราวในพุทธ ประวัติเป็นสถานที่ ตรัสรู้มาเป็น สัญลักษณ์	ใช้เป็น สัญลักษณ์ใน ศาสนาพุทธ พบ ในรูปแบบงาน ศิลปะประดับ ตกแต่งศาสนา สถาน เช่น ประติมากรรม จิตรกรรม ฯ
ธรรม จักรกวาง หมอบ	 ศิลปะแบบทวารวดี	ทำเป็นรูปลักษณะ คล้ายกงล้อเกวียน และรูปกวาง แสดงถึง สถานที่แสดงพระ ธรรมเป็นครั้งแรกที่ ป่าอิสิปตน มฤคทายวัน	หมายถึง การ ประกาศธรรม ใน เรื่องพุทธประวัติ ถือว่าเป็น สัญลักษณ์ที่นิยม สร้างและถูกพบ	ใช้เป็น สัญลักษณ์ ในทางศาสนา พุทธ ทั้งเป็น สัญลักษณ์ใน งาน ประติมากรรม แกะสลักหินที่ พบตามศาสนา สถาน
พระสถูป	 ภาพหินสลักแบบถาวรพุทธ อินเดีย	เป็นการแสดงภาพ พระพุทธเจ้าเป็น สัญลักษณ์ สื่อด้วย สถูปรูปบาตรคว่ำ	เชื่อว่ารูปพระสถูป แทน ตอนขณะ เสด็จปรินิพพาน ของพระพุทธเจ้า ในพุทธประวัติ	พระสถูป สร้าง เพื่อใช้เป็นที่ บรรจุพระอัฐ ธาตุของ พระพุทธเจ้า

ตารางที่ 4.6 การวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ในพุทธศาสนาอินเดียสมัยโบราณ

ตารางสรุป การวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ในพุทธศาสนาอินเดียสมัยโบราณ				
ลำดับที่	ภาพประกอบสัญลักษณ์	ความหมาย	ลักษณะ	ศิลปะ
1	 <p>ดอกบัว</p>	การประสูติ	แสดงดอกบัวบาน กับฉัพพรรณรังสี	ภาพหินสลัก ดอกบัว ศิลปะ แบบภารต อินเดีย
2	 <p>ต้นโพธิ์กับบัลลังก์ว่าง</p>	การตรัสรู้	แสดงตอนการตรัสรู้ ใต้ต้นโพธิ์	ภาพหินสลักต้น โพธิ์กับบัลลังก์ ว่างศิลปะแบบ สาญจี อินเดีย
3	 <p>พระแท่นว่าง</p>	แทนพระพุทธเจ้า	แสดงตอนที่พระเจ้า อชาตศัตรูเฝ้า พระพุทธเจ้า ใช้ สัญลักษณ์พระแท่น ว่างแทนพระพุทธ องค์	ภาพหินสลัก พระแท่นว่าง ศิลปะแบบ อมราวตี อินเดีย
4	 <p>ธรรมจักร</p>	การประกาศ ธรรมจักร	แสดงตอนปฐม เทศนาของพระพุทธ เจ้า	ภาพหินสลัก ธรรมจักร ศิลปะ แบบสาญจี อินเดีย

ตารางที่ 4.6 การวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ในพุทธศาสนาอินเดียสมัยโบราณ (ต่อ)

ตารางสรุป การวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ในพุทธศาสนาอินเดียสมัยโบราณ (ต่อ)				
ลำดับที่	ภาพประกอบสัญลักษณ์	ความหมาย	ลักษณะ	ศิลปะ
5	 <p>พระสถูป</p>	การเล่าเรื่องพุทธประวัติ การบูชาสักการะ พระสถูปใช้แทนสัญลักษณ์การเสด็จปรินิพพาน และสังเวชนียสถาน	สร้างเพื่อใช้เป็นที่บรรจุพระอัฐธาตุของพระพุทธเจ้าพร้อมเครื่องพุทธบูชา	ภาพหินสลัก พระสถูป ศิลปะแบบสาธูจี อินเดีย
6	 <p>ตรีรัตน์ะ</p>	เป็นสัญลักษณ์แทนพระรัตนตรัยในยุคแรกสมัยอินเดียและการแสดง ความหมายทางคุณธรรมหรือจิตใจโดยตรง หรืออย่างสูงสุด	ถูกใช้ในศาสนาพุทธฮินดู และเชน ถูกใช้ในบ่อนยอดเสาธงและแสดงในภาพสลักหินที่เป็นลวดลาย และเครื่องประดับ	ภาพตรีรัตน์ะ ศิลปะแบบสาธูจี อินเดีย

4.1.4 การใช้ภาพบัวในงานศิลปะ ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับเรื่องศาสนาเป็นสัญลักษณ์ที่ถูกสร้างตามความเชื่อของแต่ละศาสนา มีจุดประสงค์เพื่อการสร้างความหมายและการใช้งานในลักษณะต่าง ๆ ผู้วิจัยได้นำหลักการวิเคราะห์ผลงานศิลปะที่มีแนวคิด รูปแบบ วิธีการและเนื้อหา เพื่อให้เข้าใจความหมายบัวในทัศนะของศาสนา รวมถึงลักษณะการใช้ภาพบัวของงานศิลปกรรมแต่ละประเทศมีการแสดงออกอย่างไร ดังนั้น ผู้วิจัยได้นำเสนอภาพผลงานศิลปะที่มีเอกลักษณ์ของศาสนาแต่ละประเทศที่ได้รับอิทธิพลทางด้านศาสนาและศิลปะ และนำเสนอการวิเคราะห์แบบตารางกับภาพประกอบเป็นการสรุปผล มีข้อมูลรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 4.7 ตารางวิเคราะห์การใช้ภาพบัวและความหมายที่คั่นของศาสนา

ตารางแสดงการใช้ภาพบัวและความหมายที่คั่นของศาสนา			
ศาสนา	ความหมาย	การใช้งาน	ภาพประกอบ
ศาสนาพราหมณ์	หมายถึง เป็นต้นกำเนิดของจักรวาลและการเกิดอันเป็นทิพย์	<ul style="list-style-type: none"> - นับถือพระพรหมเป็นผู้สร้างโลกและให้กำเนิดคัมภีร์พระเวท - เป็นเครื่องบูชาพิธีกรรม - เป็นสัญลักษณ์ที่ประทับของพระพรหมและเทพองค์อื่น ๆ - ใช้บูชากับการประกอบทำ การถือ 	 <p>พระพรหม เจดีย์นันทปุระ ศิลปะพม่า และพระเทวี (พระนางปารวตี) เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ ศิลปะสุโขทัย</p>
ศาสนาฮินดู	หมายถึง การเกิดของเทพ - สัญลักษณ์ ความอุดมสมบูรณ์ - สัญลักษณ์ แสดงถึงความบริสุทธิ์และพลังแห่งจิตวิญญาณ - ลัทธิ ไชยณพินิกาย - ลัทธิไศวนิกาย	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นที่ประทับ หรือ ปัทมาสนะของ พระศิวะ พระอุมา พระลักษมี ฯ - ใช้บูชาในการประกอบทำทางการถือ - ลัทธิไวษณพินิกาย มีความเชื่อตามตำนานเรื่องการเกิดของพระพรหมว่าเกิดจากดอกบัวที่ผุดออกมาจากพระนาภีของพระนารายณ์ จึงนิยมนำมาสร้างเป็น ประติมากรรมสลักหิน ใช้ตกแต่งศาสนสถาน 	 <p>ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ปราสาทหินพนมรุ้ง ลัทธิไวษณพินิกาย ประติมากรรมเทวรูปศิวนาฏราช สำริด ศิลปะอินเดียแบบทมิฬ ประติมากรรมพระอุมา ถ้ำเอลโลรา (Ellora Caves) อินเดีย</p>

ตารางที่ 4.7 ตารางวิเคราะห์การใช้ภาพบัวและความหมายที่ศิลปะของศาสนา (ต่อ)

ตารางแสดงการใช้ภาพบัวและความหมายที่ศิลปะของศาสนา (ต่อ)			
ศาสนา	ความหมาย	การใช้งาน	ภาพประกอบ
ศาสนา เชน	หมายถึง การเกิด (ประสูติ)	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้เป็นสัญลักษณ์ที่นิยมตกแต่ง ลักษณะเป็นลวดลายตกแต่งงานศิลปกรรมศาสนาเชนที่มีเอกลักษณ์เด่นชัดคือ ถ้ำเอลโลรา (Ellora Caves) อินเดีย สร้างขึ้นสมัยอินเดียโบราณ - เป็นฐานรองของพระพุทธรูปในงานประติมากรรม - เป็นฐานรองของรูปพระพุทธรูปเจ้าและเทพองค์อื่น ๆ - ใช้การบูชาในการประกอบทำทาง เช่น การถือ 	 <p>ภาพวาดในคัมภีร์ศาสนาเชน คูซารัต อินเดีย</p> <p>ถ้ำเอลโลรา (Ellora Caves) อินเดีย</p>
ศาสนา พุทธเถรวาท	หมายถึง การเกิด (ประสูติ)	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นสัญลักษณ์แทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสมัยอินเดียโบราณ - เป็นสัญลักษณ์ตามพุทธประวัติ - นิยมใช้ตกแต่งลักษณะเป็นลวดลายในงานศิลปะของศาสนสถานและอื่น ๆ ตั้งแต่สมัยอินเดียโบราณ - เป็นฐานรองของพระพุทธรูป 	 <p>พระพุทธรูปกับลายมงคลบนเพดานเจดีย์โลกาภิเษกพัน พม่า</p> <p>ลายดอกบัวบาน ศิลปะอมราวตี และมถุรา อินเดีย</p>

ตารางที่ 4.7 ตารางวิเคราะห์การใช้ภาพบัวและความหมายที่ศนะของศาสนา (ต่อ)

ตารางแสดงการใช้ภาพบัวและความหมายที่ศนะของศาสนา (ต่อ)			
ศาสนา	ความหมาย	การใช้งาน	ภาพประกอบ
ศาสนาพุทธมหายาน	หมายถึง การเกิดของพระอาทิพุทธะ -สัญลักษณ์ของผู้สำเร็จญาณในดินแดนสุขาวดี - สัญลักษณ์ของอมตะและชีวิตยืนยาว	- แสดงการเกิดของพระอมิตาภพุทธะหรือพระโพธิสัตว์ได้แก่ พระโพธิสัตว์กวนอิม - เป็นชื่อหรือตระกูล บ่งบอกลักษณะ เช่น พระปัทมปาณีโพธิสัตว์และพระวัชรปาณีโพธิสัตว์ ฯ - เป็นฐานรองนั่งพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์และเทพองค์อื่น ๆ - ใช้การบูชาการประกอบทำการถือ - เป็นชื่อของพระสูตรที่สำคัญ คือ สัทธรรมปุณฑริกสูตร หรือพระสูตรบัวขาว เช่น จิตรกรรมญี่ปุ่น ภาพสมันตภัทรโพธิสัตว์ เป็นผลงานที่ถ่ายทอดจากพระสูตรสัทธรรมปุณฑริกสูตร แสดงถึงความประณีตของผลงาน	 <p>ถ้ำชันตา (Ajanta Caves) อินเดีย</p> <p>ถ้ำหมายเลข 1 ภาพพระปัทมปาณีโพธิสัตว์และพระวัชรปาณีโพธิสัตว์ ศิลปะคุปตะตอนปลาย ถ้ำชันตา อินเดีย</p> <p>ภาพสมันตภัทรโพธิสัตว์ ศิลปะญี่ปุ่น พิพิธภัณฑแห่งชาติโตเกียว</p> <p>ประติมากรรมพระพุทธรูปหินและพระโพธิสัตว์กวนอิม วัดเป่าซิ่ง (Baoqing) สมัยราชวงศ์ถัง ศิลปะจีน</p>

ตารางที่ 4.7 ตารางวิเคราะห์การใช้ภาพบัวและความหมายที่ศนะของศาสนา (ต่อ)

ตารางแสดงการใช้ภาพบัวและความหมายที่ศนะของศาสนา (ต่อ)			
ศาสนา	ความหมาย	การใช้งาน	ภาพประกอบ
ศาสนาพุทธ วิชรยาน	หมายถึง การเกิด ของพระอาทิ พุทธะและสกุล พระพุทธเจ้า ได้แก่ พระอาทิ พุทธะ, พระธยา นิพุทธะ, พระ มานชิพุทธะ - สัญลักษณ์แห่ง การรู้ตื่น รู้เบิก บาน รู้แจ้ง - ดอกบัวสีแดง สัญลักษณ์แห่ง ความกรุณา - ดอกบัวสีขาว สัญลักษณ์ความ บริสุทธิ์แห่งกาย วาจาและใจ - ดอกบัวสีน้ำเงิน หมายถึง ความ ฉลาด - ดอกบัวสีชมพู หมายถึง พุทธ ประวัติ - ดอกบัวสีม่วง หมายถึง เวทย์ มนต์	- เป็นฐานรองของรูป พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระวิชรสัตว์และเทพ องค์อื่น ๆ - เป็นสัญลักษณ์ของ พระโพธิสัตว์ปัทม ปาณี แปลว่าผู้ถือ ดอกบัว - ใช้บูชาในการ ประกอบทำทาง เช่น การถือ - เป็นชื่อบทสวดมนต์ ที่สำคัญคือ โอม มณีปัทมเมหุม แปลว่า โอมณีแห่งดอกบัว - เป็นสัญลักษณ์อัญญ มงคลหนึ่งในแปด อย่าง - เป็นอุปกรณ์ในการ ประกอบพิธีกรรม - ใช้เป็นสัญลักษณ์ที่ นิยม ลักษณะเป็น ลวดลายตกแต่ง	 <p>จิตรกรรมทังก้า พระธยานิพุทธะ ศิลปะทิเบต</p> <p>ประติมากรรมพระปรัชญาปารมิตา ศิลปะอินโดนีเซีย</p> <p>มันดาลา (Mandala) วัดตาโบ (Tabo) ศิลปะทิเบต</p> <p>มันดาลาทราย (Sand Mandala) ศิลปะทิเบต</p> <p>สัญลักษณ์อัญญมงคล ดอกบัว</p>

ตารางที่ 4.7 ตารางวิเคราะห์การใช้ภาพบัวและความหมายที่คั่นของศาสนา (ต่อ)

ตารางแสดงการใช้ภาพบัวและความหมายที่คั่นของศาสนา (ต่อ)			
ศาสนา	ความหมาย	การใช้งาน	ภาพประกอบ
ศาสนาอียิปต์	หมายถึงสัญลักษณ์การเกิดใหม่หลังความตาย	<ul style="list-style-type: none"> - ถูกใช้ในงานศิลปะในการบอกเล่าเรื่องราว เช่น รูปเด็กหญิงสาวกำลังเก็บดอกบัว ผู้หญิงถือดอกบัว ในบรรยากาศการล่าสัตว์ การตกปลาเป็นต้น - เป็นสัญลักษณ์ของเทพ เช่น เทพราหรือเทพแห่งดวงอาทิตย์ที่ประทับบนดอกบัว - ใช้แสดงความนับถือการบูชา พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ - ใช้เป็นลวดลายประดับตกแต่งสิ่งก่อสร้าง อาคาร ฯ - ใช้เป็นเครื่องประดับบนศีรษะหรือเครื่องแต่งกาย - เป็นเครื่องหอมหรือยารักษาโรค 	 <p>จิตรกรรม ภาพวาดอียิปต์โบราณในสุสาน เมืองธีบส์</p> <p>เทพรา (Re) หรือเทพแห่งดวงอาทิตย์</p> <p>สถาปัตยกรรม</p> <p>เครื่องประดับ</p>

ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ผลงานออกเป็นประเภทงานศิลปกรรม ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม เพื่อแสดงลักษณะการใช้ภาพบัวแต่ละประเทศมีการแสดงออกอย่างไร ผู้วิจัยได้นำเสนอภาพผลงานศิลปะที่มีเอกลักษณ์ของแต่ละประเทศ และนำเสนอการวิเคราะห์แบบตารางกับภาพประกอบเป็นการสรุปผล มีข้อมูลรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 4.8 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานจิตรกรรมของประเทศต่าง ๆ

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานจิตรกรรม			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ/เนื้อหา	ภาพประกอบ
อินเดีย	ศาสนาพุทธ เถรวาทและ ศาสนาพุทธ มหายาน	จิตรกรรมฝาผนังถ้ำอชันตา ใช้ เทคนิคการวาดแบบเฟรสโก (Fresco) ด้วยสีฝุ่นแบบเทมเพอรา ปรากฏภาพดอกบัวถูกใช้เป็น ลวดลายตกแต่งเป็นจำนวนมาก โดยมีการแบ่งเป็นช่องสี่เหลี่ยม รูป จักรราศี หรือถูกวาดในจังหวะแบบ ซ้ำ ๆ เป็นลักษณะแบบอุดมคติ ไม่ แสดงความงามตามความจริง เพื่อ บูชาสักการะและเป็นสัญลักษณ์ หรือสื่อแทนบุคคล นิยมใช้ลักษณะ ดอกแย้มบาน และดอกบานเป็น ส่วนใหญ่ มีที่มาจากชนิดบัวหลวง และบัวสาย	 <p>ถ้ำอชันตา (Ajanta Caves) อินเดีย</p>
ศรีลังกา	หลักฐานไม่ แน่ชัดว่าถูก สร้างจาก ความเชื่อ ของศาสนา ใด มีอายุ ราว 1,500 ปี และมี รูปแบบ คล้ายคลึง กับ จิตรกรรมที่ ถ้ำซัดตาของ อินเดีย	จิตรกรรมฝาผนังโบราณ เทคนิค ภาพเขียนสีแบบเฟรสโก (Fresco) บนพื้นผนังถ้ำ รูปสาวชาวสิงหล หรือนางอัปสรแห่งสิลคีริยะ เป็นภาพ แบบครึ่งตัว นุ่งผ้า อยู่ในลักษณะ ท่าทางการถือดอกบัว ถือถาดใส่ ดอกไม้ ดอกบัวที่ปรากฏมีลักษณะ แบบเหมือนจริงที่มาจากชนิดบัว สาย และบัวหลวงอยู่ในลักษณะถูก ใช้สำหรับบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และใช้ เป็นเครื่องประดับบนศีรษะ ส่วนรูป นางอัปสร จากการสังเกตมีอุณา โลมที่หน้าผาก เป็นเครื่องหมายบ่ง บอกถึงสตรีที่แต่งงานแล้วในศาสนา ฮินดูของชาวอินเดีย	 <p>นางอัปสร เขาสิลคีริยะ ศิลปะลังกา-อนูราชปุระ</p>

ตารางที่ 4.8 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานจิตรกรรมของประเทศต่าง ๆ (ต่อ)

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานจิตรกรรม (ต่อ)			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
จีน	ศาสนาพุทธ มหายาน	จิตรกรรมฝาผนังถ้ำโมเกา ตุนหวง เป็น ภาพเขียนสีฝุ่นธรรมชาติ เรื่องของพุทธประวัติพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ ฯ และจิตรกรรมบนผ้าไหม ภาพพระโพธิสัตว์กวนอิม พบที่ถ้ำโมเกา ตุนหวง (Dunhuang) ภาพดอกบัวที่เป็นศิลปะจีน มีการแสดงออกเป็นที่นั่งของพระพุทธเจ้าหรือเทพเจ้า รวมถึงทำการถือดอกบัว และเป็นลวดลายประกอบตามส่วนต่าง ๆ มีลักษณะทำให้เหมือนจริง ผสมแบบอุดมคติ มีลักษณะอ่อนช้อย แสดงมุมมองแบบด้านบน หรือมุมเอียงเล็กน้อยในลักษณะดอกแย้มบาน กลีบดอกมีปลายเรียวแหลมเหมือนดอกบัวหลวงจีน และมีการซ้อนเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป มีการใส่ลวดลายตามกลีบบัว หรือระบายสีที่กลีบบัวสลับสีให้หลากหลาย ตามคติความเชื่อของศาสนาพุทธมหายานแบบจีน	 <p>ภาพพระโพธิสัตว์นั่งบนดอกบัว ถ้ำโมเกา ศิลปะจีน ตุนหวง</p> <p>ภาพการถือดอกบัว ถ้ำโมเกา ศิลปะจีน ตุนหวง</p> <p>ภาพจิตรกรรมบนผ้าไหม ศิลปะจีน ตุนหวง</p>

ตารางที่ 4.8 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานจิตรกรรมของประเทศต่าง ๆ (ต่อ)

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานจิตรกรรม (ต่อ)			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
ญี่ปุ่น	ความเชื่อของศาสนาพุทธนิกายเซน ดอกบัวเป็นตัวแทนของความสะอาดที่ไม่ถูกย้อมด้วยความปรารถนาทางโลก	จิตรกรรมแบบประเพณีญี่ปุ่น ภาพปลาในสระบัว เทคนิคสีจางผสมกับกาว วาดบนผ้าไหมญี่ปุ่น จัควางภาพโดยเน้นพื้นที่ว่างแสดงพื้นผิวภาพ การใช้ภาพดอกบัวหลวง โดยแสดงมุมมองที่ต่างกันไป คือ ดอกผลิบานสีขาวและสีชมพูเป็นมุมมองด้านข้างกับรูปปลา ส่วนภาพดอกบัวบานเป็นมุมมองด้านบน แสดงให้เห็นเกสร ฝักบัว เช่นเดียวกับใบบัว เป็นการถ่ายทอดภาพทิวทัศน์ของธรรมชาติแต่ไม่ได้เป็นไปตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นไปตามจินตนาการของศิลปิน นำเสนอเรื่องของความสะอาดและความสงบนิ่งจากโลกภายนอก แสดงออกถึงความบริสุทธิ์	 <p>ภาพ Lotus pond and fish ของ Ito Jakuchu ศิลปะญี่ปุ่น</p> <p>ภาพรายละเอียดของดอกบัว</p>

ตารางที่ 4.8 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานจิตรกรรมของประเทศต่าง ๆ (ต่อ)

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานจิตรกรรม (ต่อ)			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา ภาพประกอบ	ภาพประกอบ
ทิเบต	ศาสนาพุทธ วัชรยาน ความเชื่อ เรื่องพระ โพธิสัตว์ และเทพเจ้า	ภาพจิตรกรรมฝาผนัง เขียนสีฝุ่น โบราณ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรมี พระเศียร 11 พระพักตร์ มีพระกร 40 กร เป็นสัญลักษณ์แห่งความ เมตตา ด้านหลังพื้นสีแดงแสดงความ ว่างเปล่าไม่มีที่สิ้นสุดเป็นสัญลักษณ์ ของเปลวไฟ มีภาพดอกบัวและดอก โบตันเป็นสัญลักษณ์ความสำเร็จทาง จิตวิญญาณและชีวิตที่ยืนยาว ภาพ ดอกบัวมีลักษณะรูปแบบตามอุดม คติของศิลปะทิเบต แสดงมุมด้านข้าง แบน ๆ หรือมุมเอียงของลักษณะ ดอกบัวบานและดอกบัวผลิ มีการใส่ ลวดลายและระบายสีส่วนกลีบ ดอกบัวให้สลบสีกันและมีความหมาย ตามคติที่ใช้ นิยมเขียนภายในกลีบ บัวแต่ละกลีบให้ซ้อนทับกันเป็นชั้น แต่กลีบดอกมีปลายมนโค้งเข้าหา กันหรือเป็นการทับของปลายกลีบ ส่วนที่เป็นฐานบัวมีการทำให้ เหมือนกันทั้งบน-ล่างหรือชั้นเดียวใน ขนาดเท่ากัน เป็นเอกลักษณ์พุทธ ศิลป์แบบทิเบต	 <p>พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (Avalokiteshvara) ศิลปะทิเบต สตูปเกียลเซ กุมบุม (Gyantse Kumbum Stupa)</p> <p>ภาพพระโพธิสัตว์นั่งบนดอกบัว ศิลปะทิเบต วัดตาโบ (Tabo) ทิเบต</p>

ตารางที่ 4.8 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานจิตรกรรมของประเทศต่าง ๆ (ต่อ)

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานจิตรกรรม (ต่อ)			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
เวียดนาม	ความเชื่อพื้นเมืองชาวเวียดนาม	จิตรกรรมเทคนิครักสีผสมเปลือกไข่ เป็นศิลปะประจำชาติของเวียดนาม มีเรื่องราว เนื้อหาเป็นการแสดงออกถึงภาพสะท้อนวิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่นและธรรมชาติ เช่น ภาพดอกบัว ที่มีความผูกพันและเป็นดอกไม้ประจำชาติของเวียดนาม - ภาพพื้นเมืองดงโห่ ศิลปะพื้นเมืองชาวเวียดนาม เทคนิคภาพพิมพ์ไม้บนกระดาษสา เรื่องเล่าพื้นเมืองเน้นสะท้อนเรื่องปรัชญาในชีวิต คุณธรรม คติประจำใจที่ถ่ายทอดมาจากชีวิตประจำวันที่สามารถพบเห็นทั่วไป หรือเป็นการอวยพร	 <p>ภาพดอกบัว จิตรกรรมรักสี</p> <p>ภาพเด็กขี่หลังควายเป่าปี่ ภาพพิมพ์ไม้ดงโห่</p>
พม่า	ศาสนาพุทธมหายาน	จิตรกรรมภายในเจดีย์อเพยทนะ เทคนิคสีฝุ่นธรรมชาติ ภาพวาดพระโพธิสัตว์มัญชุศรีอยู่ในท่ายืนแบบตรีภังค์บนดอกบัว ในพระหัตถ์ถือดอกบัวขาบ (อุตปละ) และพระขรรค์ หมายถึง ผู้มีปัญญาสูงสุด ภาพดอกบัวปรากฏลักษณะแบบอุดมคติ ใช้เป็นฐานรองของท่ายืน นั่ง และใช้เป็นลวดลายประดับทั้งด้านซ้าย-ขวา มีก้านลายลักษณะเหมือนกอบัวและมีดอกบัวหลากหลายชนิด เช่น บัวหลวง บัวขาบ หรือบัวสาย ใช้การตัดเส้นด้วยพู่กันให้เกิดรูปร่าง มีการใช้สีน้อยในโทนสีร้อน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะปาละของอินเดีย	 <p>พระโพธิสัตว์มัญชุศรีและภาพลวดลายดอกบัว</p> <p>เจดีย์อเพยทนะ ศิลปะพม่า</p>

ตารางที่ 4.8 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานจิตรกรรมของประเทศต่าง ๆ (ต่อ)

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานจิตรกรรม (ต่อ)			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
ลาว	ศาสนาพุทธ เถรวาท	<p>จิตรกรรมฝาผนังโบสถ์วัดป่าฮวก เทคนิคสีฝุ่นโบราณ ภาพเหล่าพระ สาวกและพระอินทร์กำลังเข้าเฝ้า พระพุทธเจ้า ทำการสักการะด้วย ดอกบัว มีลักษณะรูปแบบ 2 มิติ ใช้ การระบายสีบนพื้นตามระนาบและ ใช้การตัดเส้นเน้นรูปร่าง มีลักษณะ คล้ายงานจิตรกรรมไทยสมัยศิลปะ รัตนโกสินทร์ตอนต้น ภาพดอกบัว ปรากฏพบในการใช้บูชาและแสดง ออกเป็นบังลังก์ของพุทธเจ้าตาม แบบอุดมคติ</p> <p>- ส่วนจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย พบ ภาพบัวในเรื่องพระพุทธประวัติและ พระเวสสันดรชาดก ที่มีรูปแบบ ศิลปะล้านช้างที่มีลักษณะของ ลายเส้น การใช้สี ความมีอิสระและ การวาดผนังด้านนอกที่เป็น เอกลักษณ์ของศิลปะล้านช้าง</p>	 <p>วัดป่าฮวก ศิลปะลาว หลวงพระบาง</p> <p>ภาพพระเวสสันดรชาดก ศิลปะล้านช้าง วัดโพธิ์ชัย จ.เลย</p>

ตารางที่ 4.8 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานจิตรกรรมของประเทศต่าง ๆ (ต่อ)

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานจิตรกรรม (ต่อ)			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
ไทย	ศาสนาพุทธ เถรวาท ธรรมยุติกาย	<p>จิตรกรรมไทยฝาผนังแบบประเพณี ภายในพระอุโบสถวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 ภาพเขียนเทคนิคสีฝุ่นบน ผนังปูน เขียนภาพสวนทั้ง 4 บน สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับ สวนต่าง ๆ คือ นันทวัน ปารุสวัน จิตรลดาวันและมิสกวัน ตามคติ ความเชื่อเรื่องสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ใน ไตรภูมิภิกขา มงคลประ-กอบ คือ ภาพพระบัวขนาดใหญ่ มีเรือ มี เทวดา ภาพดอกบัวที่อยู่ในสระมี หลากหลายชนิด เช่น บัวหลวง บัว สายและไม้น้ำอื่น ๆ</p> <p>ส่วนจิตรกรรมภายในพระวิหารหลวง เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับชุมชนชาวลาว และผนังด้านหลังพระประธานเขียน เรื่องพระพุทธเจ้ากับพระโพธิสัตว์คฤ ศนาความเชื่อศาสนาพุทธมหายาน ปรากฏภาพดอกบัวหลวงสีขาว สี ชมพู บริเวณเสาอาคารที่ตกแต่งเป็น ลวดลายดอกบัวที่มีสีแต่ละเสา มี ความหมายเป็นปริศนาธรรมจาก พระไตรปิฎก นอกจากนี้ยังพบการใช้ ภาพดอกบัวหลวง (ปทุม) ตามชื่อ ของวัดในงานประดับตกแต่งส่วนอื่น ๆ ภายในวัดเช่น หน้าบัน ลายเสา ทวารบาล จิตรกรรมฝาผนัง</p>	 <p>ภาพพระบัวในพระอุโบสถ วัดปทุมวนาราม</p> <p>ภาพลายดอกบัวในพระวิหาร วัดปทุมวนาราม</p>

ตารางที่ 4.8 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานจิตรกรรมของประเทศต่าง ๆ (ต่อ)

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานจิตรกรรม (ต่อ)			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
อียิปต์	ความเชื่อทางศาสนา เรื่องโลกหลังความตาย และการนับถือเทพเจ้า	จิตรกรรมส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับศาสนาและพิธีกรรม ภาพดอกบัวที่พบในงานจิตรกรรมฝาผนังปูน ในสุสานหรือวิหาร เป็นภาพเขียนสี เทคนิคสีฝุ่นธรรมชาติผสมกับยางไม้ เป็นรูปแบบ 2 มิติ มีลักษณะแบบเหมือนจริงและแบบอุดมคติ แสดงมุมมองด้านข้างแบบแบน ๆ ใช้การตัดเส้นด้วยพู่กัน พบในลักษณะการบูชาเทพเจ้า เป็นเครื่องประดับบนศีรษะของสตรี เป็นสัญลักษณ์ เป็นเครื่องหอมหรือใช้ในพิธีกรรมฝังศพ	 <p>ภาพดอกบัวของอียิปต์โบราณ เมืองธีบส์</p>

ตารางที่ 4.9 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานประติมากรรมของแต่ละประเทศ

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานประติมากรรม			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
อินเดีย	ศาสนาพุทธ วัชรยาน ศาสนาฮินดู และศาสนาเชน	ประติมากรรมแกะสลักหิน ถ้ำเอลโลรา (Ellora Caves) เป็นโบราณสถานของ 3 ศาสนาคือ พุทธ ฮินดู และเชน สมัยอินเดียโบราณ พบทั้งงานจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม สถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ปฏิบัติธรรมและเพื่อบูชาเทพเจ้า ถ้ำทั้ง 3 ศาสนาพบว่ามี การใช้ภาพบัวในงานประติมากรรม ลักษณะเป็นสัญลักษณ์ ลายตกแต่ง ลายหม้อปुरुณฑะ	 <p>ประติมากรรมถ้ำศาสนาพุทธ</p>

ตารางที่ 4.9 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานประติมากรรมของแต่ละประเทศ (ต่อ)

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานประติมากรรม (ต่อ)			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
อินเดีย	ศาสนาพุทธ วัชรยาน ศาสนาฮินดู และศาสนา เชน	และการใช้เป็นฐานรองท่าทางนั่ง ยืน เต้นรำ และการถือกับการ ประกอบเรื่องเล่าตำนานแต่ละ ศาสนา ปราภฏลักษณะการใช้งาน ที่เป็นต้นแบบทางศิลปะ ได้ส่ง อิทธิพลแก่ศิลปะในพื้นที่ ประเทศ อื่น ๆ ร่วมกับศาสนา	 <p>ประติมากรรมถ้ำศาสนาเชน</p> <p>ประติมากรรมถ้ำศาสนาฮินดู ถ้ำเอลโลรา (Ellora Caves) อินเดีย</p>
ศรีลังกา	ศาสนาพุทธ นิกาย มหายาน ได้รับอิทธิพล ทางศิลปะ และศาสนา จากอินเดีย	ทวารบาลแกะสลักหิน รูปมนุษย์ ขนาด ทำยืนแบบตรีภังค์ มือซ้ายถือ หม้อปूरณฆฏะดอกบัว ส่วนมือขวา ถือช่อลวดลายบัว และรูปคนแคระ ปรากฏพบส่วนหน้าของศาสน สถานเป็นศิลปะแบบโปโลนนารูระ ถูกสร้างตามความเชื่อผู้ปกป้องศา สนสถาน คติหม้อปूरณฆฏะ และ ลวดลายดอกบัว เป็นสัญลักษณ์ มงคล หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์	 <p>ทวารบาล รูปมนุษย์ขนาด วิหารวฤทธาคะ ศิลปะลังกา-โปโลนนารูระ</p>

ตารางที่ 4.9 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานประติมากรรมของแต่ละประเทศ (ต่อ)

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานประติมากรรม (ต่อ)			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
จีน	ศาสนาพุทธ มหายาน นิกายสุขาวัตี	ประติมากรรมนูนต่ำ ภาพพระ พิมพ์พระพุทธเจ้า ทำจากหินชนวน สมัยราชวงศ์เว่ยเหนือ ศิลปะจีน ปรากฏภาพดอกบัวเป็นที่ประทับ ของพระโพธิสัตว์ที่ประทับยืนบน ดอกบัวที่อยู่ด้านซ้ายและขวา ลาย ดอกบัว มีลักษณะรูปแบบศิลปะจีน เรียกว่า เหลียนฮวา เป็นดอกไม้ มงคลและเป็นดอกไม้ประจำชาติ ของจีน ในพุทธศาสนาแบบจีน หมายถึงสัญลักษณ์แห่งความ บริสุทธิ์	 <p>ประติมากรรมพระพิมพ์ มณฑลชานซี</p> <p>ภาพลายเหลียนฮวา (ดอกบัว)</p>
ญี่ปุ่น	ศาสนาพุทธ มหายานและ วัชรยาน	ประติมากรรมลอยตัว พระโพธิสัตว์ กวนอิม ทำจากสำริด ในลักษณะ ทำนั่งสมาธิ ประทับนั่งบนดอกบัว และมีประภามณฑลอยู่ด้านหลัง และ ประติมากรรมลอยตัว ทำจาก ไม้แกะสลักกระบายสี พระสมันต ภัทรโพธิสัตว์ สมัยเฮอันตอนปลาย ศิลปะญี่ปุ่น ในลักษณะทางพุทธ ศิลปะญี่ปุ่น อยู่ในท่าพนมมือที่ หน้าอก ประทับนั่งบนดอกบัวที่วาง บนหลังช้าง สวมเครื่องแบบ ใช้เพื่อ บูชาและสัญลักษณ์พลังให้อายุยืน เป็นรูปแบบที่แสดงถึงเอกลักษณ์ ของศิลปะญี่ปุ่น	 <p>ประติมากรรมพระโพธิสัตว์กวนอิม</p> <p>ประติมากรรมพระสมันตภัทรโพธิสัตว์</p>

ตารางที่ 4.9 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานประติมากรรมของแต่ละประเทศ (ต่อ)

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานประติมากรรม (ต่อ)			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
ทิเบต	ศาสนาพุทธ วัชรยาน	ประติมากรรมลอยตัว ทำจากโลหะ ภาพมันดาลาดอกบัว (Lotus Mandala) เป็นมันดาลารูปแบบ 3 มิติ ใช้เป็นเครื่องทำสมาธิของทิเบต คือ การจำลองมณฑลให้อยู่ในรูปดอกบัว เมื่อเปิดออกมีลักษณะคล้ายดอกบัวบาน ด้านในเห็นพระทั้ง 9 องค์ที่อยู่ภายในกลีบดอกบัว และอยู่ตรงกลาง และเมื่อปิดจะเป็นลักษณะคล้ายดอกบัวตูม มันดาลานี้เป็นของพระกรรมอมิตายุส (Amitayus) คือองค์ที่ประทับนั่งตรงกลางเป็น 1 ใน 9 ปางของพระพุทธเจ้าคือ ปางพระประจำแต่ละทิศ ซึ่งพระกรรมอมิตายุสประจำทิศเหนือ เป็นพระโพธิสัตว์ตระกูลปัทมะ และเป็นพระโพธิสัตว์แห่งอายุยืนยาวตามความเชื่อของชาวทิเบต มีสัญลักษณ์คือดอกบัว	 <p>มันดาลาดอกบัว ศิลปะทิเบต</p>
เนปาล	ศาสนาพุทธ วัชรยาน	พระพุทธรูปปูนปั้น เป็นพระพุทธรูปประจำทิศ พระอักษโยกยะพุทธะเป็นหนึ่งในพระธยานิพุทธะ มีบัลลังก์ดอกบัวบานเป็นฐาน มีลวดลายดอกบัวตูมประดับที่ประภามณฑล มีพระเกตุมาลาเป็นรูปดอกบัวตูมเป็นสัญลักษณ์ของพุทธิปัญญา	 <p>พระอักษโยกยะพุทธะ ศิลปะเนปาล</p>

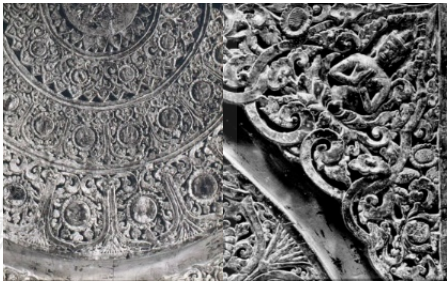

ตารางที่ 4.9 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานประติมากรรมของแต่ละประเทศ (ต่อ)

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานประติมากรรม (ต่อ)			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
เวียดนาม	ศาสนาฮินดู ลัทธิไวษณพ นิกาย	ประติมากรรมหินสลัก หน้าบันซุ้ม ปราสาทมิเชิน รูปพระวิษณุบรรทม กลางเกษียรสมุทรประทับบนพระ อนันตคราช พระหัตถ์ถือก้านบัวที่ มีพระพรหมอยู่นั่งบนดอกบัวที่ผุด ออกมาจากพระนาภีของพระวิษณุ และมีรูปครุฑยุดนาคทั้งด้าน ซ้าย- ขวา ศิลปะเวียดนาม ภาพดอกบัวมี ความหมายการเกิดของพระพรหม ตามตำนานของฮินดู เรื่องพระ พรหมผู้สร้างโลก การแสดงออก ของรูปดอกบัวหลวงที่บ้านผสมลาย ม้วน ตามรูปแบบศิลปะจาม และมี ลักษณะการใช้ภาพบัวเป็นฐาน ประทับและทำการถือ	 <p>หน้าบันรูปพระวิษณุ ศิลปะจาม ปราสาทมิเชิน</p> <p>ประติมากรรมสลักหิน ศิลปะจาม</p>
กัมพูชา	ศาสนาฮินดู	ประติมากรรมสลักหิน ทับหลังสลัก ภาพเรื่องตอนกุ่มาวดารหรือกวน เกษียร สมุทร ศิลปะนครวัด ปราสาทนครวัดและประติมากรรม นูนต่ำภาพนางอัปสร พบภาพบัว ถูกใช้เป็นที่ประทับของพระพรหม ที่นั่งบนดอกบัวอยู่บนไม้กวนอีกที่ ส่วนการกวนเกษียรครั้งนี้ ทำให้ สิ่งของวิเศษต่าง ๆ รวมถึง การเกิด ดอกบัวกับพระลักษมี ต่อมาเป็น พระชายาของพระวิษณุ และนาง อัปสร ซึ่งในศิลปะเขมรมักปรากฏ ภาพนางอัปสรกับดอกบัว ใน ลักษณะของการถือ การยืน หรือ การเดินร่ำอยู่บนดอกบัวหรือกอบัว	 <p>ทับหลังตอนกวนเกษียรสมุทร ศิลปะนครวัด</p> <p>ประติมากรรมนูนต่ำ ภาพนางอัปสร</p>

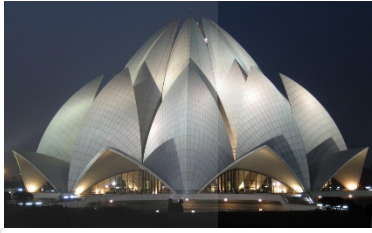

ตารางที่ 4.9 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานประติมากรรมของแต่ละประเทศ (ต่อ)

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานประติมากรรม (ต่อ)			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
อินโดนีเซีย	ศาสนาพุทธ มหายาน	ประติมากรรมแกะสลักหินปูนต่ำ ภาพเล่าเรื่องตามคัมภีร์ชาวยุสสุตร สมัยศิลปะชวาภาคกลาง ซึ่งได้รับ อิทธิพลทางศิลปะจากอินเดีย เป็น เรื่องเล่าจากคัมภีร์ที่เป็นพระสูตร ในศาสนาพุทธมหายาน ภาพตอน พระโพธิสัตว์มัญชุศรี นั่งบนดอกบัว และถือดอกบัวขาบ กำลังสนทนา ธรรมกับพระสุธน ลักษณะภาพบัว เป็นการใช้แสดงตนของเทพองค์ใด หรือเป็นส่วนประกอบของเรื่อง	 <p>ภาพเล่าเรื่องตามคัมภีร์ชาวยุสสุตร จากบุโรพุทโธ</p>
ไทย	ศาสนาพุทธ แบบลังกา วงศ์	ประติมากรรมปูนต่ำ ศิลารีกลาย ดอกบัว เพดานอุโมงค์วัดศรีชุม ศิลปะสุโขทัย และลายแกะ สลักไม้ ดาวเพดานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เขลียง ศิลปะอยุธยา - ดาวเพดาน ใช้การประดับตกแต่ง เพดานของโบสถ์ วิหาร ฯ มี ลักษณะรูปร่างกลมซ้อนกันเป็นวง ภายใน ตามความเชื่อเรื่องดวงดาว หรือเรื่องมณฑลแห่งวัฏจักรของ จักรวาล - ศิลารีกลายดอกบัววัดศรีชุม มี รูปแบบคล้ายดอกบัวบานใน มุมมองจากด้านบน มีลักษณะ เลียนแบบธรรมชาติผสมแบบอุดม คติที่กลีบดอกทำให้เป็นชั้น ๆ ซ้อน กัน ปลายกลีบทำให้โค้งเข้าหากัน และมีการไล่ลดตายเพิ่มเติมใน บางส่วน มีเอกลักษณ์ที่ความงาม อ่อนช้อย	 <p>ศิลารีกลายดอกบัว เพดานอุโมงค์วัดศรีชุม</p> <p>ดาวเพดานลายดอกบัว หินชนวน อยุธยา</p>

ตารางที่ 4.9 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานประติมากรรมของแต่ละประเทศ (ต่อ)

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานประติมากรรม (ต่อ)			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
ไทย (ต่อ)	ศาสนาพุทธ แบบลังกา วงศ์	และมีลักษณะเด่นเฉพาะ ได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีนและอินเดียผ่านศิลปะลังกา และส่งอิทธิพลให้ศิลปะยุคต่อมา - ประติมากรรมแกะสลักไม้ ดาวเพดานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เชลียง ศิลปะอยุธยา และส่วนลายแกะสลักไม้ ดาวเพดานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง ศิลปะอยุธยา มีลักษณะตามแบบแผนของดาวเพดานแต่มีการเสริมลวดลายของกลีบดอก การแบ่งลายให้มีความละเอียดกว่า ไม่แสดงภาพบัวตามความเป็นจริง ผสมกับลายพันธุ์พฤกษา ลายเทพพนม และลายกระหนก	 <p>ดาวเพดานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง</p> <p>ภาพรายละเอียดลาย</p>
อียิปต์	ศาสนาหรือ ความเชื่อ รูปแบบพหู เทวนิยม	ประติมากรรมแกะสลักหินและไม้ รูปดอกบัว ปรากฏพบทั้งแบบนูนต่ำและแบบลอยตัว ถูกใช้ในลักษณะการบูชาเทพเจ้าในพิธีกรรม และเป็นสัญลักษณ์เทพเนเฟอร์เทมหรือเทพแห่งการรักษา เป็นผู้ชายที่มีมิงกุเป็นรูปดอกบัวสีน้ำเงินอยู่บนศีรษะ ที่ปรากฏบริเวณผนังตามศาสนสถาน มีทั้งลักษณะแบบเหมือนจริงและแบบอุดมคติ รวมถึงการระบายสีเพิ่มเติม ต้นแบบดอกบัวมีที่มาจากบัวสายสีน้ำเงินที่เป็นสายพันธุ์ที่พบได้บริเวณแม่น้ำไนล์	 <p>ประติมากรรมสลักหินอียิปต์</p> <p>รูปแกะสลักหินนูนต่ำ รูปแกะสลักไม้ลอยตัว</p>

ตารางที่ 4.10 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานสถาปัตยกรรมกรรมแต่ละประเทศ

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานสถาปัตยกรรม			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
อินเดีย	ศาสนาบาไฮ ถิ่นกำเนิด แถบเปอร์เซีย เป็นศาสนาที่ สอน สาระสำคัญของ ทุก ศาสนาและ เอกภาพของ มนุษย์	วัดดอกบัว (Lotus Temple) ที่มีการออกแบบให้มีลักษณะ เหมือนดอกบัวที่แย้มบาน สร้างจากหินอ่อนสีขาว ล้อมรอบด้วยสระน้ำ 9 สระ รูปดอกบัวนี้ให้ความหมายเป็น สัญลักษณ์ที่สื่อถึงความบริสุทธิ์ อ่อนโยน การแสดงความรัก และความเป็นอมตะ เป็นที่ รวมทุกเชื้อชาติและทุกศาสนา	 วัดดอกบัว (Bahai Temple) นิวเดลี อินเดีย
ทิเบต	ศาสนาพุทธ นิกายสรวาสติ วาท แบบ ทิเบต	สถาปัตยกรรมสถูปดอกบัว (Lotus stupa) ของทิเบต เพื่อระลึกถึงการประสูติของ พระพุทธเจ้า ณ ลุมพินีวัน โดย มี 4 ทิศ แต่ละทิศจะมีรูป ดอกบัว ให้ความหมายถึง พรหมวิหาร 4	 พระสถูปทิเบต วัดถาเออร์ซือ (Ta'er Monastery)

ตารางที่ 4.10 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานสถาปัตยกรรมกรรม
แต่ละประเทศ (ต่อ)

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานสถาปัตยกรรม (ต่อ)			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
จีน	ศาสนาพุทธ มหายาน	สถาปัตยกรรมตึกดอกบัว ใช้ เป็นสำนักงานวางแผนของ เมืองหูจี้จี้ เหมือนการจำลอง สระบัว ประกอบด้วยอาคาร 3 อาคารที่มีลักษณะคล้าย ดอกบัวหลวง 3 ดอก ที่วาง เชื่อมติดกัน ใช้รูปทรงของ ดอกบัวผลิบาน ดอกบานและ ดอกตูมในมุมมองด้านข้าง และในมุมมองด้านบนมี ลักษณะของดอกบาน กลีบ ดอกมีรูปแบบจำลองให้เหมือน จริง รวมทั้งสีสีน อาคารนี้ถูก สร้างอยู่กลางทะเลสาบเทียม และอาคารหลังนี้สามารถ เปลี่ยนสีของดอกบัวได้ มี แนวคิดเพื่อต้องการสร้าง สิ่งก่อสร้างที่สื่อถึงสัญลักษณ์ วัฒนธรรมของชาติ และให้ดู ทันสมัย	 <p>ตึกดอกบัว (The Lotus Building) เมืองหูจี้จี้</p>
ศรีลังกา	ศาสนาพุทธ และดอกบัว น้ำเงินถือเป็น ดอกไม้ประจำ ชาติของศรี ลังกา	โบราณสถานสระน้ำที่สร้าง ด้วยหินแกรนิต เป็นการวาง เรียงลักษณะคล้ายกลีบ ดอกบัวบาน มีหลายระดับจาก ชั้นด้านล่างสุดขยายใหญ่ไปถึง ชั้นด้านบน ถูกใช้สำหรับการ อาบน้ำในพิธีกรรม ศิลปะแบบ โปโลนนารูวะ	 <p>สระน้ำรูปดอกบัว (Nelum Pokuna) ศิลปะลังกา- โปโลนนารูวะ</p>

ตารางที่ 4.10 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานสถาปัตยกรรมกรรม
แต่ละประเทศ (ต่อ)

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานสถาปัตยกรรม (ต่อ)			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
เวียดนาม	ศาสนาพุทธ มหายาน	สถาปัตยกรรม วัดดอกบัวหรือ วัดวิหารเสาเดี่ยว สมัยราชวงศ์ ลี่ เวียดนาม สร้างตามความ เชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์กวนอิม เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ได้รับ อิทธิพลด้านศาสนาและศิลปะ จากจีน มีลักษณะเป็นอาคาร ไม้ ที่สร้างอยู่กลางสระน้ำ โดย เพียงเสาต้นเดียว เป็นการจำลอง ลักษณะของดอกบัวที่โผล่ พ้นน้ำ ที่ใช้เสาอาคารแทนก้าน ดอกบัว และภายในยัง ประดิษฐานประติมากรรมของ พระโพธิสัตว์กวนอิม	 <p>วัดดอกบัวหรือวัดวิหารเสาเดี่ยว เวียดนาม</p>
กัมพูชา	ศาสนาฮินดู และศาสนา พุทธมหายาน	สถาปัตยกรรมศิลปะขอม ส่วน ใหญ่สร้างจากหินทราย ศิลปะ แลง และไม้ โดยใช้วิธีการนำ หินมาเรียงต่อกันซึ่งมีรูปแบบที่ เป็นระเบียบ มีแบบแผน แสดง ถึงอำนาจและความงามที่มี เอกลักษณ์ การก่อสร้าง ปราสาทขอมมีคติความเชื่อ เรื่องศูนย์กลางจักรวาล เพื่อใช้ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อบูชาเทพเจ้าและประโยชน์ ใช้สอยด้านอื่น ๆ การใช้ภาพ บัวพบว่าเป็นส่วนประกอบของ ศาสนสถานและลายแกะสลัก หินประดับตกแต่ง	 <p>ภาพส่วนประกอบสถาปัตยกรรม ศิลปะขอม</p>

ตารางที่ 4.10 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานสถาปัตยกรรมกรรม
แต่ละประเทศ (ต่อ)

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานสถาปัตยกรรม (ต่อ)			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
อินโดนีเซีย	ศาสนาพุทธ มหายาน	<p>สถาปัตยกรรมบุโรพุทโธ</p> <p>เป็นศาสนสถานขนาดใหญ่</p> <p>ศิลปะสมัยไศเลนทรา ก่อสร้างด้วยหินภูเขาไฟ มีลักษณะฐานเป็นสี่เหลี่ยมเป็นชั้น ๆ สูงขึ้นไปมีทั้งหมด 10 ชั้น แต่ละชั้นมีการแกะสลักภาพคติทางศาสนาพุทธ ส่วนด้านบนมี 3 ชั้นที่มีฐานเป็นวงกลม และมีเจดีย์ทรงระฆังคว่ำขนาดเล็กภายในมีพระพุทธรูป วางเรียงกันเป็นแนวงกลม และตรงกลางด้านบนสุดมีเจดีย์ทรงระฆังคว่ำขนาดใหญ่ ถูกสร้างตามความเชื่อเรื่องจักรวาล คือส่วนฐานล่างสุดสลักภาพของมนุษย์ เปรียบเป็นชั้นกามภูมิ ต่อมาส่วนชั้นที่ 2-6 ผนังระเบียงสลักภาพเรื่องพุทธชาดกและพุทธประวัติ เปรียบชั้นรูปภูมิ และส่วนชั้นที่ 7-9 ฐานวงกลมที่มีเจดีย์กับพระพุทธรูป เปรียบเป็นชั้นอรุณภูมิ และชั้นที่ 10 เจดีย์ขนาดใหญ่หมายถึง นิพพาน ซึ่งการมองบุโรพุทโธจากมุมที่ไกลออกไปจะเห็นลักษณะคล้ายรูปดอกบัว</p>	 <p>บุโรพุทโธ (Borobudur)</p>

ตารางที่ 4.10 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานสถาปัตยกรรมกรรม
แต่ละประเทศ (ต่อ)

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานสถาปัตยกรรม (ต่อ)			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
ลาว	ศาสนาพุทธ	สถาปัตยกรรม พระธาตุหลวง เวียงจันทน์ ใช้เป็นที่ ประดิษฐานพระบรม สารีริกธาตุและศูนย์กลาง ประจำเมือง ยอดพระธาตุมี ลักษณะคล้ายดอกบัวตูม และ มีฐานบัวที่ประดับด้วยกลีบบัว ขนาดใหญ่ มีการ บูรณปฏิสังขรณ์หลายครั้ง จนถึงปัจจุบันมีรูปแบบที่ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม	 <p>ภาพพระธาตุหลวง เวียงจันทน์ อดีต</p> <p>ภาพพระธาตุหลวง เวียงจันทน์ ปัจจุบัน</p>
ไทย	ศาสนาพุทธ เถรวาท	สถาปัตยกรรม เจดีย์ทรงพุ่ม ข้าวบิณฑ์ หรือ ทรงดอกบัวตูม เป็นศิลปะสุโขทัยแท้ ปรากฏ หลักฐานได้แก่ วัดมหาธาตุ สุโขทัย วัดช้างล้อม ศรีสัชนา ลัย เป็นต้น มีลักษณะการ เรียกชื่อตามลักษณะที่คล้าย ดอกบัวตูมของส่วนยอดเจดีย์ มียอดเรียวแหลม และยังมีการ เพิ่มกลีบดอกบัวประดับ ซึ่ง เป็นที่นิยมสร้างในสมัยศิลปะ สุโขทัยเท่านั้น	 <p>วัดมหาธาตุ สุโขทัย</p> <p>วัดเจดีย์เจ็ดแถว สุโขทัย</p>

ตารางที่ 4.10 การแสดงวิเคราะห์ลักษณะรูปดอกบัวในงานสถาปัตยกรรมกรรม
แต่ละประเทศ (ต่อ)

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาพบัวในงานสถาปัตยกรรม (ต่อ)			
พื้นที่	แนวคิด	วิธีการ / เนื้อหา	ภาพประกอบ
อียิปต์	การสร้าง พีระมิดหรือ สุสาน วิหาร ตามความเชื่อ เรื่องวิญญาณ และชีวิตหลัง ความตาย	งานศิลปะโครงสร้างที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งงานสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ถูกสร้างด้วยหิน เพื่อเป็นสุสานที่เก็บศพของฟาโรห์หรือวิหารใช้ประกอบพิธีทางศาสนา รูปทรงดอกบัวที่ปรากฏพบบริเวณส่วนหัวเสา รูปดอกบัวของอาคาร และเป็นลวดลายตกแต่งบริเวณของบนผนัง เสา มีลักษณะรูปทรงดอกบัวตูมและดอกบัวแย้มบาน มีที่มาจากดอกบัวสาย เป็นรูปแบบตัดทอนให้เรียบง่าย	 <p>หัวเสาวิหารรูปทรงดอกบัว ศิลปะอียิปต์โบราณ</p>

4.1.5 ผลงานของศิลปินที่เป็นแรงบันดาลใจและผลงานทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์งานวิจัยนี้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เลือกศึกษาและวิเคราะห์ผลงานศิลปินที่ได้นำแนวความคิด โดยการใช้ภาพบัวเป็นสัญลักษณ์ในการแสดงออกเป็นแนวทางของศิลปินที่นำเรื่องพุทธปรัชญามาใช้ในการสร้างสรรค์ เพื่อให้เห็นกระบวนการคิดและวิธีสร้างสรรค์ โดยใช้หลักการวิเคราะห์ตามหัวข้อดังนี้ แนวคิด รูปแบบ เนื้อหา วิธีการสร้างสรรค์ องค์ประกอบศิลป์ นำข้อมูลที่ได้วิเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ เพื่อมาใช้ในการสร้างสรรค์ของผู้วิจัย

กระบวนการวิเคราะห์ภาพผลงานศิลปินมีหลักการวิเคราะห์ตามเกณฑ์ ดังนี้

1. แนวคิด (Concept) เป็นแหล่งที่มาความคิด มโนคติ แรงบันดาลใจที่ทำให้เกิดเป็นการสร้างงานศิลปะ เกียรติศักดิ์ ชานนนารท ได้ให้ความหมายของแนวคิดไว้ว่า “แนวคิดหมายถึงการสรุปความเป็นมาหรือเรื่องราวทั้งหลายที่ศิลปินได้รับ ประมวลไว้เป็นอันหนึ่งอันเดียวและเป็นพลังสร้างสรรค์ที่มีเอกภาพ” (เกียรติศักดิ์ ชานนนารท, 2544, น. 23) งานศิลปะแต่ละชิ้นมีแนวคิดที่แตกต่างกันไปตามตัวของศิลปิน อาจเกิดจากสภาพแวดล้อม ประสบการณ์ชีวิตส่วนตัว ธรรมชาติจิตใจ หรือจากความเชื่อศานาตามแต่เหตุการณ์ของแต่ละบุคคล

2. รูปแบบ (Form) ในงานศิลปะเป็นการแบ่งประเภทของงานทัศนศิลป์ สุวัฒน์ แสนขัติยรัตน์ ได้กล่าวถึงรูปแบบไว้ว่า “ผลงานในแต่ละชิ้นงานที่สร้าง มีการนำเสนอรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปตามเหตุปัจจัยเป็นตัวแบ่งกลุ่มของงานหรือประเภทของงานศิลปะ ในงานทัศนศิลป์จะสามารถกำหนดรูปทางศิลปะได้ดังนี้ รูปแบบเหมือนจริง รูปแบบตัดทอน รูปแบบนามธรรม รูปแบบเหนือจริง รูปแบบอุดมคติไทย” (สุวัฒน์ แสนขัติยรัตน์, 2557, น. 86)

3. วิธีการ (Method) การใช้วัสดุ เทคนิคในการสร้างสรรค์รวมถึงลักษณะวิธีการ การทำให้นูน การประติด การระบายสีแบบเรียบ การปล่อยของน้ำหนักของสีแปร่ง รวมไปถึงขั้นตอนในการสร้างรูปทรงบัว สัตว์และสิ่งของที่ปรากฏในผลงานที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของศิลปิน ให้มีความแปลกตาตามที่ต้องการแสดงออกในงานศิลปะ

4. เนื้อหา (Content) ใจความสำคัญของเรื่องที่ศิลปินต้องการสื่อออกมาผ่านผลงานศิลปะ มีสาระสำคัญเป็นการนำเสนอภาพที่สะท้อนความคิด ความสะท้อนใจ ความรู้สึกต่อเรื่องนั้น ๆ ในการนำเสนอสิ่งที่ศิลปินรู้สึก ถ่ายทอดผลงานให้ผู้ชมได้รับรู้ว่าศิลปินมีเจตนาในการสื่อถึงเนื้อหาเรื่อง ธรรมชาติ ศาสนา สังคม การเมือง เป็นต้น ด้วยวิธีการตีความ สัญลักษณ์ การแสดงออกโดยตรง หรือแสดงออกผ่านรูปทรง สี แสงในงานศิลปะ

5. องค์ประกอบศิลป์ (Composition of Art) สิ่งที่ศิลปินสร้างและต้องการแสดงออกโดยใช้จุด เส้น สี รูปทรง เพื่อให้เกิดเป็นความงาม ความน่าสนใจ การวิเคราะห์องค์ประกอบศิลป์นี้ใช้ประกอบกับผลงานศิลปะของศิลปิน ในการประเมินคุณค่าของผลงานและเป็นเกณฑ์ตัดสินว่าผลงานมีความสมบูรณ์ตามแนวรูปแบบประเภทของงานศิลปะ โดยเป็นการวิเคราะห์แบบเจาะจงลึกไปถึงกระบวนการตามหลักทางทัศนศิลป์ ความสมดุล สัดส่วน จุดเด่น เอกภาพ ช่วงจังหวะ ขัดแย้ง และความกลมกลืนที่ทำให้เกิดผลงาน

การวิเคราะห์ผลงานแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มศิลปินจิตรกรรมไทย 2 ท่าน ได้แก่

ขรัว อินโข่ง 2 ชิ้น

เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ 4 ชิ้น

กลุ่มศิลปินจิตรกรรมร่วมสมัย 2 ท่าน ได้แก่

พิชัย นริรันต์ 4 ชิ้น

ปัญญา วิจินธนสาร 2 ชิ้น

กลุ่มทฤษฎีศิลปะที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ 2 ท่าน ได้แก่

ปรีชา เกาทอง 4 ชิ้น

โกลด มอแน 4 ชิ้น

ศิลปินที่นำมาวิเคราะห์มีจำนวนทั้งหมด 6 ท่านและผลงานศิลปะมีจำนวนทั้งหมด รวม 20 ชิ้น การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอรูปแบบการพรรณนาประกอบกับรูปภาพเป็นการสรุปผลวิเคราะห์ กลุ่มศิลปินจิตรกรรมไทย

1) ขรัว อินโข่ง

ภาพที่ 4.2 ผลงานขรัวอินโข่ง ชั้นที่ 1 ชื่อภาพปริศนาธรรมบานที่ 15 วัดบวรนิเวศ กรุงเทพฯ
ที่มา สำนักราชเลขาธิการ, 2528, น. 31

1. แนวคิด งานจิตรกรรมไทยฝาผนัง ภาพปริศนาธรรมดอกบัวบานใหญ่ของ ขรัวอินโข่ง ที่มาจากคติความเชื่อเป็นไปตามคติพุทธศาสนาธรรมยุตินิกาย โดยการใช้การตีความพระธรรมใหม่ และแทนค่าด้วยรูปสัญลักษณ์ เป็นงานพุทธศิลป์ที่มีการแสดงออกตามของศิลปะตะวันตกต่างจากจิตรกรรมไทยฝาผนังเดิม

2. รูปแบบ เทคนิคเชิงภาษาเป็นงานจิตรกรรมไทยฝาผนังลักษณะภาพ 2 มิติ ที่มีการนำรูปแบบจิตรกรรมตะวันตกมาเป็นแบบการเขียนในลักษณะเหมือนจริง ผสมผสานเทคนิควิธีการทั้งแบบ ตะวันออกกับตะวันตก ต่อมากลายเป็นงานจิตรกรรมไทยฝาผนังร่วมสมัยยุคแรก ๆ ในประเทศไทยในวัด

3. วิธีการ การสร้างสรรค์ใช้การระบายเรียบตามระนาบของผนัง วัสดุคือสีฝุ่นจากธรรมชาติ พู่กันไทย และอื่น ๆ เป็นการใช้วัสดุที่หาได้ในยุคนั้นและเป็นที่นิยมนำมาเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง ให้

ความสำคัญกับการใช้พู่กันตัดเส้นตามสัดส่วนรายละเอียดในภาพที่เป็นเอกลักษณ์ของงานจิตรกรรมไทย
น้อยลง

4. เนื้อหาสาระ สัญลักษณ์ของการแสดงออกต้องการที่จะแสดงความคิดโดยการนำดอกบัวบานที่มีขนาดใหญ่เกินจริง หมู่มแมลงภู่มึ้ง มาอุปมาอุปไมยหรือเปรียบเทียบกับพระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นการแสดงให้ผู้ชมได้ใช้ความคิดในการพิจารณาภาพ ดอกบัวแทนพระพุทธเจ้า ด้วยดอกบัวขนาดใหญ่ผสมกับการเปรียบให้แทนถึงพระธรรม ที่มีน้ำหวานในเกสรและพระสงฆ์แทนเหล่าแมลงภู่มึ้ง ที่มาหาพระธรรมรสหวานที่ดอกบัว ตีมด้าในรธรรม เกิดเป็นการเล่าเรื่องแนวใหม่ที่ไม่เหมือนรูปแบบจิตรกรรมไทยประเพณีที่นิยมทำกันมา

5. องค์ประกอบศิลป์ รูปทรงเป็นส่วนสำคัญที่ศิลปินได้นำมาเสนอในผลงาน ขรวิอินโข่งได้มองเห็นรูปทรงของดอกบัววิคตอเรีย (Victoria) จึงได้นำรูปทรงมาสร้างเป็นรูปสัญลักษณ์ โดยใช้รูปทรงที่มีขนาดใหญ่เกินจริงกว่าสัดส่วนของคนในภาพ ทำให้เกิดความรู้สึกแปลกตา ประหลาดใจ การเขียนภาพได้นำเสนอบรรยากาศท้องฟ้า แสงเงา สี ที่มีอยู่จริงตามแบบจิตรกรรมตะวันตก การเขียนภาพที่มีลักษณะตามมุมมองทัศนียภาพ (Perspective) แทนการเขียนแบบมุมมองตานก (bird eye view) ที่นิยมใช้ในจิตรกรรมไทยเดิม ใช้สีฝุ่นไล่ค่าน้ำหนักของสีอ่อน-แก่ให้เกิดปริมาตรแทนการตัดเส้นในทุกส่วน การจัดองค์ประกอบของภาพมีระยะใกล้-ไกล มีการปล่อยพื้นที่ว่างในส่วนที่ไม่ต้องการ และใช้จุดเด่นโดยทำให้มีขนาดใหญ่บวกกับใช้สีสว่างของจุดเด่น และให้บริเวณรอบ ๆ ดอกบัวมืด

ภาพที่ 4.3 ผลงานขรวิอินโข่ง ชั้นที่ 2 ชื่อภาพปริศนาธรรมห้องที่ 4 วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ
ที่มา ศิয়ারัตน์ แก้วศิริ

1. แนวคิด งานจิตรกรรมไทยฝาผนัง การเปรียบเทียบดอกบัวที่เป็นดอกไม้ใช้บูชาพระรัตนตรัย เป็นเรื่องราวเนื้อหาที่แตกต่างไปจากสมัยนั้น คือ ดอกบัวบาน หมายถึง พระพุทธเจ้า แผลงฝั่ง หมายถึง พระสงฆ์ และกลิ่นหอมของดอกบัว หมายถึง พระธรรม ได้นำเสนอเรื่องที่เป็นนามธรรมของพุทธธรรมมาสร้างให้เกิดเป็นรูปธรรมสื่อในเชิงสัญลักษณ์ที่สามารถเข้าใจ มีความชัดเจนทำให้รูปทรงกับเนื้อหาประสานกลมกลืนกันเกิดเป็นเอกภาพ รวมถึงแสดงสภาพชีวิตของสังคมสมัยนั้น

2. รูปแบบ เทคนิคเชิงภาษาภาพปริศนาธรรมของขรัวอินโข่ง เป็นงานจิตรกรรมไทยฝาผนังที่มีรูปแบบอุดมคติไทยผสมผสานการนำเสนอแบบเหมือนจริง (สัจนิยม) ตามศิลปะตะวันตก

3. วิธีการ การเขียนภาพจิตรกรรมไทยบนฝาผนังได้นำเสนอตัวภาพ ท่าทาง เสื้อผ้า และยานพาหนะที่เป็นแบบชาวตะวันตก การเขียนภาพแบบมุมมองทัศนียภาพ (Perspective) ในลักษณะเหมือนจริง และการเขียนตัวภาพที่ไม่ได้มีลักษณะสัดส่วนแบบอุดมคติไทย แต่ยังคงการตัดเส้นโดยพู่กันแบบจิตรกรรมไทยที่แสดงรายละเอียดชัดเจนในส่วนที่สำคัญ

4. เนื้อหาสาระ เพื่อสืบทอดและเผยแพร่พุทธศาสนารมยุติกนิกาย หลักธรรมคำสอนในพระไตรปิฎกผสมกับความคิดตามแบบวิทยาศาสตร์ ทำให้เกิดเรื่องราวแปลกใหม่ที่ต่างไปจากภาพพุทธประวัติ ทศชาติชาดกแบบงานจิตรกรรมประเพณีแบบเดิมผสมผสานแนวคิดการเขียนจิตรกรรมแบบศิลปะตะวันตก การเข้ามาของวิทยาการด้านต่าง ๆ ของชาวตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อสังคมในสมัยนั้น

5. องค์ประกอบศิลป์ ผลงานขรัวอินโข่งที่วัดบรมนิวาส มีการจัดองค์ประกอบของภาพที่มีความสมดุลกว่าวัดบวรนิเวศ โดยให้ดอกบัวบานใหญ่ที่เป็นจุดเด่นอยู่กึ่งกลางภาพ การแสดงมุมมองทัศนียภาพ (Perspective) และการใช้ระยะใกล้-ไกลมีการนำเสนอที่มีความเหมือนจริงมากขึ้น และมีการกระจายตัวภาพไปในบางส่วนของภาพที่มีความสมดุล มีการปล่อยพื้นที่ว่างแทนการใส่รายละเอียดเต็มพื้นที่แบบจิตรกรรมไทยเดิม รูปทรงของดอกบัวบานมีขนาดใหญ่แต่มีการเก็บรายละเอียดด้วยการตัดเส้นกลีบบัวหลายชั้นและมีจังหวะที่สวยงาม นำเสนอให้บรรยากาศภาพแสดงออกของเวลาเช้าหรือเย็น ภาพอยู่ในโทนสีเข้มของสีดำ ใช้สีสว่างของสีขาว สีชมพู สีฟ้าเป็นจุดเด่นอยู่กลางภาพ แสดงแสงและเงาที่คมชัดมากขึ้นทำให้เกิดความเหมือนจริงมากขึ้น

ตารางที่ 4.11 การเปรียบเทียบการใช้ภาพบัวในงานจิตรกรรมฝาผนังของขรัวอินโข่ง
วัดบวรนิเวศ กับวัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ

วิเคราะห์การใช้ภาพบัวในงานจิตรกรรมฝาผนังของขรัวอินโข่ง		
องค์ประกอบศิลปะ	วัดบรมนิวาส	วัดบวรนิเวศ
แนวความคิด	ต้องการนำเสนอเรื่อง คำสอนศาสนาพุทธนิกายธรรมยุตที่เป็นนิกายเกิดขึ้นใหม่ในเวลานั้น โดยใช้การเขียนเป็นภาพปริศนาธรรมแทนการเล่าเรื่องพุทธประวัติตามแบบประเพณีเดิม	ต้องการนำเสนอเรื่องศาสนาโดยภาพปริศนาธรรม เป็นการสรรเสริญพระพุทธพระธรรม พระสงฆ์ในพุทธศาสนานำมาจากพระไตรปิฎก เหมือนกันกับวัดบรมนิวาส
รูปแบบ	จิตรกรรมไทยฝาผนัง โดยได้รับอิทธิพลจากงานจิตรกรรมไทยโบราณและผสมผสานศิลปะตะวันตกเป็นงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยยุคแรก ๆ ของไทย การแสดงออกในแบบอุดมคติผสมกับการเขียนให้มีความเหมือนจริงจากงานจิตรกรรมไทยแบบเดิมโดยใช้การแสดงในมุมมองที่แปลกใหม่ต่างไปจากเดิม	รูปแบบเหมือนกันกับวัดบรมนิวาส
เนื้อหา	สุนทรียภาพในการแสดงอารมณ์ความศรัทธาต่อความเชื่อในศาสนา การสรรเสริญพระรัตนตรัยโดยการเปรียบเทียบในการบรรยายในรูปแบบตะวันตก	เรื่องการสรรเสริญพระรัตนตรัยโดยการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยเป็นตอนๆ แบบศิลปะตะวันตก
องค์ประกอบศิลปะ	การประกอบกันทางรูปทรงบัวใหญ่ ให้ความรู้สึกขัดแย้งกันกับรูปทรงที่อยู่รอบๆ ส่วนการประกอบกันทางรูปทรงกับเนื้อหาสอดคล้องกันในเรื่องพุทธศาสนาจึงเกิดเป็นเอกภาพ และรูปทรงของดอกบัวมีลักษณะคล้ายดอกบัวสายจงกลณี ที่มีกลีบรูปร่างเรียวยาวแหลม มีกลีบซ้อนเป็นชั้นมากที่สุด และยังเป็นบัวสายพันธุ์โบราณของไทย	การประกอบกันทางรูปทรงบัวที่มีขนาดใหญ่กว่าความเป็นจริงให้ความรู้สึกขัดแย้งกัน ส่วนการประกอบกันทางรูปทรงบัวกับเนื้อหาปริศนาธรรมสอดคล้องกันในเรื่องพุทธศาสนาจึงเกิดเป็นเอกภาพ และรูปทรงของดอกบัว มีลักษณะคล้ายดอกบัววิกตอเรีย (บัวกระดังง์) ที่มีกลีบเรียวยาวปลายมน และมีกลีบซ้อนเป็นชั้นมาก
เทคนิค/วิธีการ	ใช้เทคนิคแบบตะวันตก Perspective ระบายสีเรียบโดยการไล่น้ำหนักของสีให้มีความสมจริงมากขึ้นจากแบบเดิม	ใช้การวาดตามหลักทัศนียวิทยา แบบ Perspective ใช้การวาดให้มีมิติและใช้แสงเงา ทำให้เกิดระยะใกล้ไกล ลึกลับเหมือนจริง
วัสดุ	สีฝุ่นแบบโบราณบนฝาผนังปูน	เทคนิคเดียวกันกับวัดบรมนิวาส

ตารางที่ 4.11 การเปรียบเทียบการใช้ภาพบัวในงานจิตรกรรมฝาผนังของขรัวอินโข่ง
วัดบวรนิเวศ กับวัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ (ต่อ)

วิเคราะห์การใช้ภาพบัวในงานจิตรกรรมฝาผนังของขรัวอินโข่ง (ต่อ)			
องค์ประกอบ ศิลป์	วัดบรมนิวาส	วัดบวรนิเวศ	
ทัศนธาตุ	รูปทรง	ใช้รูปดอกบัวทรงขนาดใหญ่ในรูปดอกบัวที่กลีบใบแหลมจัดเป็นระเบียบกว่าวัดบวรนิเวศ บวกกับใส่ตัวภาพที่แสดงออกท่าทาง สีสันโดยใช้ตัวภาพคนแบบตะวันตกใช้การวางในระยะเดียวกัน	ส่วนรูปทรงดอกบัวใหญ่ มีกลีบดอกมีความหม่นกลมกว่าและมีการจัดวางตัวภาพในระยะไกล ใกล้ เล็ก ใหญ่ต่างจากวัดบรมนิวาส
	เส้น	ใช้การตัดเส้นสีดำแบบจิตรกรรมไทย โดยใช้การตัดเส้นเพื่อเน้นรูปทรง	ใช้การตัดเส้นแบบจิตรกรรมไทยใช้สีดำตัดเส้นเหมือนวัดบวรนิเวศ
	สี	สีใช้โทนสีน้ำเงิน น้ำตาล สีดำในบรรยายกาครอบๆ และใช้สีขาวแดงในส่วนที่เป็นจุดเด่น ไม่ขัดแย้งกันเหมือนวัดบวรนิเวศ	สีโทนสีน้ำตาล สีขาวอมแดงเป็นสีโทนร้อนซึ่งขัดแย้งกับสีของผิวน้ำสีน้ำเงินแตกต่างจากวัดบรมนิวาส
	น้ำหนัก	น้ำหนักแสง เงาสลับๆ แสดงออกถึงบรรยายกาตอนเย็นๆหรือตอนเช้ามืด และมีความเข้มกว่าวัดบวรนิเวศ	น้ำหนักแสงเงามีความสว่างกว่าวัดบรมนิวาส แสดงให้เห็นชัดขึ้น
	พื้นผิว	พื้นผิวเป็นผนังปูน ระบายแบนตั้งฉากกับพื้น ผิวเรียบไม่ขรุขระ	พื้นผิวเป็นผนังปูน ระบายแบนตั้งฉากกับพื้น ผิวเรียบไม่ขรุขระ

สรุป ผลงานของขรัว อินโข่ง จากการวิเคราะห์ว่าเป็นผลงานศิลปะของสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ 4 ผลงานของท่านมีคุณค่าควรแก่การศึกษาเพื่อเป็นต้นแบบทางความคิด และก็เป็นผู้สร้างสรรค์งานศิลปะแนวหน้าของวงการศิลปะไทย ซึ่งในปัจจุบันเป็นยุคสมัยที่ผู้สร้างหรือศิลปินมีความอิสระ มีประโยชน์ในการใช้สอยทางศาสนาและคุณค่าทางความเชื่อ คุณค่าทางจรรโลงจิตใจ สามารถนำมาปรับใช้ในการสร้างผลงานทั้งเรื่องของแนวคิด เนื้อหาที่นำเสนอผลงานใช้การเปรียบเทียบบัวเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าหรือมนุษย์ที่ไม่สามารถหลุดพ้นจากกิเลส ที่มีกิเลสมากมายในสังคมปัจจุบัน ใช้สภาพสังคมในปัจจุบันสะท้อนถึงกิเลส ความอยาก หลง มัวเมาในสังคมนำเสนองานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัวให้เป็นไปตามจินตนาการให้สอดคล้องกับวิธีการ เพื่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกสะเทือนใจ

2) เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์

ภาพที่ 4.4 ผลงานเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ชั้นที่ 1

ชื่อผลงาน บัวสวรรค์ เทคนิค สีฝุ่นบนพื้นดินสอพอง ปีพ.ศ. 2519 ขนาด 80 x 60 ซม.

ที่มา หอศิลป์ศิลปิน, 2563

1. แนวคิด ผลงานของบัวสวรรค์ แสดงให้เห็นดอกบัวที่เป็นการบูชา แสดงความศรัทธาต่อพุทธศาสนาของศิลปิน ซึ่งดอกบัวถือเป็นสัญลักษณ์ของพุทธศาสนา
2. รูปแบบ เป็นงานจิตรกรรมไทยแบบประเพณี 2 มิติ การใช้ภาพบัวหลวงมานำเสนอในแบบอุดมคติไทย
3. วิธีการ ใช้กรรมวิธีการเตรียมพื้นแบบงานจิตรกรรมไทยโบราณที่นิยมเขียนสีฝุ่นบนพื้นดินสอพองที่มีพื้นผิวแบนเรียบ เป็นการอนุรักษ์งานจิตรกรรมไทยแบบประเพณี และกระบวนการสร้างใช้การตัดเส้นเน้นรูปร่างให้เห็นชัดที่มีพื้นฐานของจิตรกรรมไทย
4. เนื้อหา ต้องการนำเสนอผลงานในรูปแบบจิตรกรรมไทยผสมกับแนวคิดทางศาสนาพุทธ
5. องค์ประกอบศิลป์ การนำเสนอภาพแสดงความเด่นชัดเพียงสีเดียวของโทนสีเขียว (Monotone) เป็นการจัดโครงสร้างสีให้มีการประสานกลมกลืนกันกับพื้นหลัง และการใช้รูปดอกบัวที่ให้สี

ชาวชมพู เป็นการลดค่าของสีเขียวทำให้รูปดอกบัวเด่นชัด การจัดจุดเด่นที่เป็นดอกบัวอยู่ปราสาทให้อยู่กึ่งกลางภาพ และการใช้จุดรองเป็นดอกบัวที่อยู่ทั้ง 2 ข้างเพื่อให้เกิดความสมดุลแบบเท่ากัน ซึ่งเป็นการวางองค์ประกอบที่นิยมในงานจิตรกรรมไทยเดิม การใช้รูปร่างของดอกบัว บัวใบและปราสาทมีการให้ค่าน้ำหนักแสงและเงาที่เท่ากันทั้งภาพให้ความรู้สึกภาพ 2 มิติ

ภาพที่ 4.5 ผลงานเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ชั้นที่ 2

ชื่อผลงาน บัวสี่เหล่า เทคนิค สีอะคริลิคบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2535 ขนาด 90 x 65 ซม.

ที่มา หอศิลป์ศิลปิน, 2563

1. แนวคิด ผลงานภาพบัวสี่เหล่า มาจากคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ ที่ปรากฏในคัมภีร์ของศาสนาพุทธ
2. รูปแบบ เป็นงานจิตรกรรมไทยแนวประเพณี 2 มิติ โดยศิลปินต้องการแสดงออกในแบบอุดมคติตามจินตนาการ
3. วิธีการ ยุคนี้ศิลปินเลือกใช้สีอะคริลิคบนผ้าใบซึ่งเป็นวัสดุใหม่ที่น่าเข้ามาจากต่างประเทศ ซึ่งมีการใช้ที่สะดวกและยังมีสีสันทันทีสดใส ใช้วิธีการระบายเรียบตามระนาบพื้นเรียบ การไล่ค่าน้ำหนักอ่อน-แก่ของสี และการใช้สีแสดงอารมณ์ความรู้สึก

4. เนื้อหา สาระความสำคัญอยู่ที่การแสดงออกของศิลปินกับการถ่ายทอดคำสอนในศาสนา นำเสนอเนื้อหาการเปรียบเทียบภาพดอกบัว 4 ลักษณะกับบุคคล 4 จำพวกที่สามารถเข้าใจพระธรรมของพระพุทธองค์ได้ และสามารถบรรลุธรรมในชาตินั้นได้

5. องค์ประกอบศิลป์ ผลงานชิ้นนี้เป็นเด่นเรื่องการใช้สีโทนเย็น การไล่ค่าน้ำหนักของสีน้ำเงินให้มีความกลมกลืนและใช้การลดค่าของสีโดยใช้สีคู่ตรงข้าม สร้างให้เกิดเป็นส่วนของแสงในบางส่วน มีความเด่นชัดในการใช้แสง-เงาที่เกิดจากการกำหนดทิศทางของศิลปินเอง การจัดองค์ประกอบภาพแบบสมมาตร นำเสนอภาพดอกบัวตูมที่มีการเน้นขนาดใหญ่อยู่ตรงกลางภาพเป็นจุดเด่น และดอกบัวตูมที่มีขนาดเล็กลดหลั่นกันเป็นจุดรองมีลักษณะขัดแย้งกัน และการใช้เส้นของคลื่นน้ำ เกลียวคลื่นให้กระจายไปทั่วทั้งภาพเป็นการประสานกันของภาพให้ความรู้สึกกลมกลืน

ภาพที่ 4.6 ผลงานเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ชิ้นที่ 3

ชื่อผลงาน จิตที่พบแล้ว เทคนิค สีอะคริลิก-ดินสอดำบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2537

ขนาด 50 x 30 ซม.

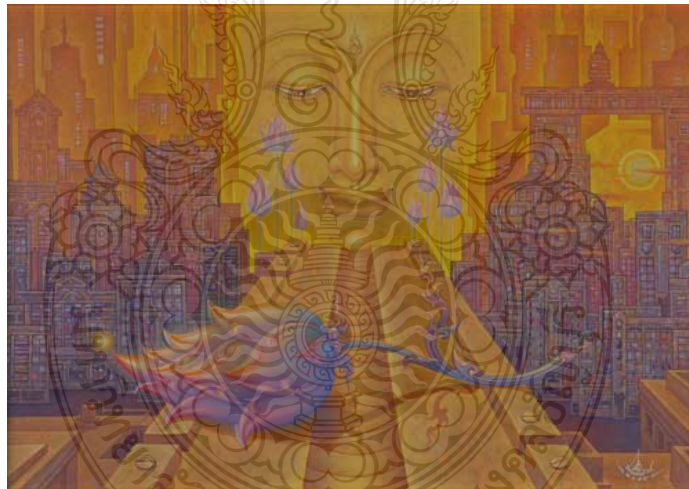
ที่มา หอศิลป์ศิลปิน, 2563

1. แนวคิด ผลงาน จิตที่พบแล้ว เป็นการแสดงความรู้สึกรู้สึกความเชื่อ ศรัทธาในพุทธศาสนาโดยใช้ผลงานศิลปะในการสื่อแสดงออกผ่านสัญลักษณ์รูปดอกบัว เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา
2. รูปแบบ เป็นงานจิตรกรรมไทยลักษณะ 2 มิติ เทคนิคสีอะคริลิก-ดินสอดำบนผ้าใบ

3. วิธีการ การใช้สีสร้างบรรยากาศของภาพตามจินตนาการ รูปสัญลักษณ์ดอกบัวที่มี ลวดลายไทยและรูปทรงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ รวมถึงรูปพระสงฆ์ รูปสัตว์ และทิวทัศน์ของภูเขา น้ำ เสมือนดินแดนในสรวงสวรรค์ของศิลปิน

4. เนื้อหา มีสาระเรื่องของจิต ในพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการกำหนดของจิต การ ปฏิบัติธรรมตามความคิดของศิลปินที่ต้องการแสวงหาแนวทางหลุดพ้นของชีวิต สัญลักษณ์ดอกบัว หมายถึง ตัวแทนพระพุทธเจ้า หรือการเกิดปัญญา

5. องค์ประกอบศิลป์ การใช้ภาพทิวทัศน์ในจินตนาการแสดงบรรยากาศของภาพ การใช้โทน สีเย็นและการใช้คู่สีตรงข้ามลดค่า ใช้แสง-เงาของภาพตามความรู้สึกของศิลปินเพื่อให้เกิดความน่าสนใจ และเป็นการเชื่อมโยงตัวภาพในกลมกลืนกัน การใช้ค่าน้ำหนักสีอ่อนในระยะไกลและค่าน้ำหนักสีเข้มใน ระยะใกล้ มีการจัดวางภาพแบบดุลยภาพไม่เท่ากัน และมีการวางภาพดอกบัวที่เป็นจุดเด่นไว้ด้านข้าง ของภาพเน้นด้วยขนาดใหญ่ การแสดงออกของภาพบัวในเรื่องของรูปทรงดอกบัวที่กำลังบาน ดอก บัวตูม ที่มีการใช้เส้นแสดงเอกลักษณ์ด้วยการใส่รายละเอียดลวดลายไทย เพื่อแสดงความประณีตแบบ จิตรกรรมไทย

ภาพที่ 4.7 ผลงานเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ชั้นที่ 4

ชื่อผลงาน จิตกับวัตถุ เทคนิค สีอะคริลิกบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2544 ขนาด 108 x 103 ซม.

ที่มา kyoung, ม.ป.ป.

1. แนวคิด งานชิ้นนี้ชื่อภาพ จิตกับวัตถุ คติความเชื่อต้องการนำคำสอน พุทธปรัชญาในพุทธ ศาสนามาใช้ในการสร้างสรรค์ เส้นทางของการดับทุกข์เพื่อให้ถึงนิพพาน สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เป็น ทุกข์เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

2. รูปแบบ เป็นงานจิตรกรรมไทย รูปแบบกึ่งนามธรรม โดยเป็นงานเขียน 2 มิติ ใช้การระบายสีแบนเรียบ นำเสนอภาพบรรยากาศของสังคมเมือง การใช้สีโทนสีร้อนสื่อถึงสังคมที่มีความทุกข์ การกำหนดแสง-เงาให้ความรู้สึกมีลึกลับแบบ 3 มิติในงานจิตรกรรมไทย

3. วิธีการ เทคนิคเชิงภาษา ใช้สื่อครีโคมบนผ้าใบเป็นสีที่นิยมเขียนกันในปัจจุบันที่ใช้งานง่ายกว่าสีฝุ่นแบบโบราณ และการนำภาพทัศนียภาพ (Perspective) มาใช้เป็นสร้างสรรค์ที่มีความแปลกตาในงานจิตรกรรมไทย ใช้รูปทรงดอกบัวโดยตัดทอนรูปทรงแบบในอุดมคติใช้เป็นจุดเด่นนำสายตา ใช้รูปร่างของพระพักตร์พระพุทธรูปอยู่ตรงกลางเป็นฉากหลังและรูปทรงของอาคารตึกสูงทับซ้อนกันขึ้นไปเป็นฉากหลังซึ่งเป็นสังคมในปัจจุบัน มีการนำแสง-เงามาใช้ในงานจิตรกรรมไทยที่มีลักษณะแบบเรียบใช้การตัดเส้นเพื่อแบ่งรูปทรงให้ชัดเจนซึ่งการใช้แสง-เงา การใช้ทัศนียภาพ (PERSPECTIVE) เป็นศิลปะแบบตะวันตกให้ความรู้สึก 3 มิติ มีการจัดวางภาพเป็น ระยะเวลา ระยะเวลา กลาง ระยะเวลา ทำให้ภาพมีความสมดุลเท่ากันทั้งซ้ายและขวา

4. เนื้อหา สารที่ศิลปินถ่ายทอดเรื่องความคิด ความศรัทธาในพุทธศาสนา โดยใช้สภาพบ้านเมืองโดยใช้เหตุการณ์ในสังคมปัจจุบัน การบริโภควัตถุนิยม ในบรรยากาศของอาคาร ตึก ความเป็นเมืองที่มีความวุ่นวายแต่ศิลปินมีเป้าหมายที่จะรู้แจ้งโดยที่มีพุทธศาสนานำทางคือ ธรรมะ โดยการใช้ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์แทนมนุษย์ สร้างสรรค์ให้คนคิดถึงถึงจินตนาการของศิลปิน เป็นการเล่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ที่แสดงเอกลักษณ์ของศิลปิน

5. องค์ประกอบศิลป์ การใช้วัตถุที่ขัดแย้งกัน นำเสนอในภาพเดียวกัน เพื่อสร้างความแปลก ความแตกต่าง การใช้มุมมองแบบจุดรวมสายตา (Perspective) ผสมกับมุมมองในงานจิตรกรรมไทยที่แสดงด้านข้าง แบน ๆ ให้รูปดอกบัวเป็นจุดนำสายตาไปที่รูปหน้าพระพักตร์ การเน้นรูปทรงบัวตูมที่มีขนาดใหญ่นำเสนอให้อยู่ระยะหน้าของภาพ การใช้ภาพหน้าพระกับอาคารสิ่งก่อสร้างให้อยู่ระยะไกล สายตาในส่วนของพื้นหลังแต่สร้างความเป็นเด่นด้วยการจัดหน้าพระให้อยู่ตรงกลางภาพ และจัดวางภาพใช้เส้นของสิ่งก่อสร้างแบ่งภาพแบบความสมดุลไม่เท่ากัน การใช้แสงและเงาที่สะท้อนบนพื้นผิววัตถุกับดอกบัว และการใช้ค่าน้ำหนักของสีอ่อน-แก่ ทำให้เกิดมิติตื้น-ลึก บรรยากาศของภาพใช้สีโทนร้อน เช่น น้ำตาล เหลือง ส้ม ม่วงอมส้มเป็นการใช้สีเอกรงค์ทำให้เกิดความเป็นเอกภาพ

สรุป การวิเคราะห์ผลงานของเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ โดยผู้วิจัยได้เลือกผลงานศิลปะของศิลปินที่นำเสนอรูปสัญลักษณ์ดอกบัวแทนการแสดงออกกับแนวคิดเรื่องราวเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธศาสนา มีจุดประสงค์เพื่อสะท้อนสภาพสังคมปัจจุบัน ศิลปินเลือกสร้างสรรค์ด้วยการกำหนดการใช้องค์ประกอบศิลป์และทัศนธาตุเพื่อสร้างอารมณ์ ให้ความรู้สึกที่แสดงออกผ่านเรื่องสี รูปทรง แสง-เงา กาลเวลา ลวดลายไทย และถ่ายทอดเป็นผลงานศิลปะที่มุ่งค้นหาความงามตามจินตนาการ การแสดงออกของผลงานศิลปะมีความเด่นชัดด้วยการใช้สีสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกที่แสดงอัตลักษณ์เฉพาะของศิลปิน มี

จุดมุ่งหมายเพื่อสร้างองค์ความรู้ทางจิตรกรรมไทย การสืบสานพุทธศิลป์ของชาติ ศาสนา ทำให้ผลงานศิลปะเกิดคุณค่าทางความงาม และคุณค่าทางจิตใจ

กลุ่มศิลปินจิตรกรรมไทยร่วมสมัย

1) พิชัย นิรันต์

ภาพที่ 4.8 ผลงานพิชัย นิรันต์ ชั้นที่ 1

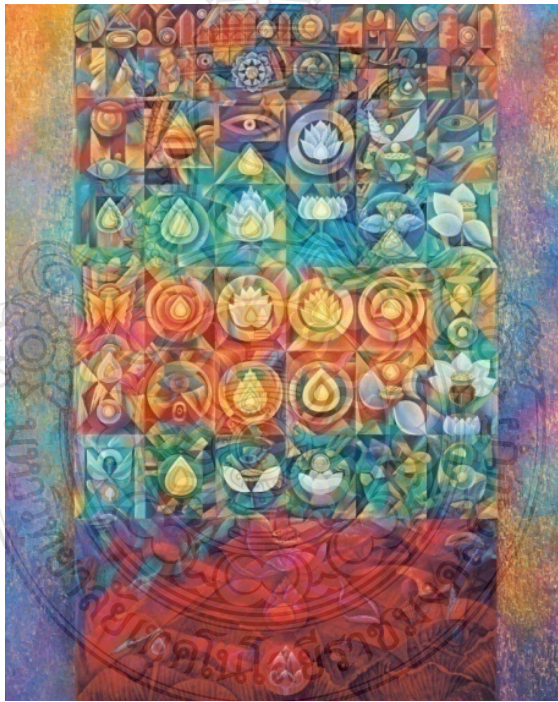
ชื่อผลงาน จิตตนคร เทคนิค สีน้ำมันบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2538 ขนาด 100 x 80 ซม.

ที่มา หอศิลป์ศิลปิน, 2563

1. แนวคิด ผลงาน จิตตนคร ชั้นนี้มีแนวคิดสื่อถึงความหมายในเชิงพุทธปรัชญากับแนวคิดองค์ประกอบศิลป์และทัศนธาตุทางศิลปะแบบตะวันตกที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว
2. รูปแบบ จิตรกรรมไทย 2 มิติ มีแนวคิดอุดมคติแบบไทยผสมกับรูปแบบศิลปะตะวันตก
3. วิธีการ ศิลปินมีความสนใจในการใช้สีสันทันจากทฤษฎีของลัทธิประทับใจ (Impressionism) นำมาเป็นแนวทางที่แสดงออกในชุดดอกบัว การถ่ายทอดผลงานที่แสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหว แสงเงาของธรรมชาติมาดัดแปลงตามจินตนาการของศิลปิน นำเสนอภาพบรรยากาศแบบศิลปะลัทธิเซอร์เรียลลิสม์ (Surrealism) ผสมกับรูปทรงเรขาคณิตที่แสดงออกในลัทธิคิวบิสม์ (Cubism)

4. เนื้อหา การใช้รูปสัญลักษณ์ดอกบัวที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาผสมกับรูปทรงดอกบัวหลวงในธรรมชาติ และใช้สัญลักษณ์อื่น ๆ ในการแทนค่าที่มีความหมายมาใช้เป็นสื่อถึงหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา

5. องค์ประกอบศิลป์ ผลงานชิ้นนี้มีความเป็นเด่นการใช้สีสันทันในโทนสีร้อนและแสดงบรรยากาศภาพด้วยการใช้สีใกล้เคียงกันตามจินตนาการที่ไม่มีอยู่จริงในธรรมชาติ การจัดวางภาพแบบดุลยภาพสองข้างไม่เท่ากัน นำเสนอรูปทรงสามเหลี่ยมที่เป็นโครงร่างขนาดใหญ่วางอยู่กลางภาพและยังใช้แบ่งสัดส่วนของภาพ โทนให้จุดเด่นของภาพคือ รูปสัญลักษณ์ดอกบัวอยู่ภายในโครงร่างสามเหลี่ยมที่มีรูปทรงอื่นทับซ้อนกัน มีการใช้รูปทรงสามเหลี่ยมที่ทำซ้ำขนาดเล็กแสดงออกถึงรูปดอกบัว มีการกำหนดให้รูปดอกบัวอยู่ในแนวตรงกึ่งกลางภาพ และรูปร่างอิสระที่ทำซ้ำเกิดเป็นจังหวะของภูเขา การใช้ค่าน้ำหนักสีอ่อน-แก่ และการใช้สีแสง-เงาที่แสดงออกตามอารมณ์ของศิลปิน เพื่อแสดงความรู้สึกถึงความเคลื่อนไหว การใช้สีแทรกในบรรยากาศกระจายทั่วทั้งภาพเป็นการประสานกลมกลืนกัน

ภาพที่ 4.9 ผลงานพิชัย นิรันต์ ชั้นที่ 2

ชื่อผลงาน ดอกไม้ธรรม เทคนิค สีน้ำมันบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2550 ขนาด 150 x 120 ซม.
ที่มา หอศิลป์ศิลปิน, 2563

1. แนวคิด ดอกไม้ธรรมนี้ได้รับแรงบันดาลใจมาจากบัวในธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาอื่น ๆ ความหมายดอกบัวเป็นดอกไม้แทนการประสูติของพระพุทธเจ้า ยังเป็นเครื่องสักการบูชาพุทธศาสนา ที่มีความเชื่อและความหมายต่อวิถีชีวิตชาวพุทธ
2. รูปแบบ เป็นงานจิตรกรรมรูปแบบกึ่งนามธรรม มีลักษณะ 2 มิติ
3. วิธีการ ใช้การเกลี่ยสีและการแต้มสีเป็นรอยที่แปร่ง มีการแบ่งสัดส่วนของสีโทนสีเย็น 50% โทนสีร้อน 50% ทำให้งานดูสดใสมาก ไม่น่าเบื่อและการใช้สีคู่ตรงข้ามกันเพื่อลดทอนค่าของสีที่ขัดแย้งกัน ใช้การกระจายสีไปทั่วทั้งภาพเป็นจังหวะ แสดงถึงบรรยากาศของสีรุ่งให้ความรู้สึกสีสันในธรรมชาติ ซึ่งสีที่ใช้มีความสดเด่นชัดเป็นที่สะดุดตามจินตนาการของศิลปินเอง
4. เนื้อหา มีสาระของสัญลักษณ์ทางศาสนา รูปดอกบัวหลากหลายลักษณะ มีการตัดทอนรูปทรงธรรมชาติแสดงเป็นรูปเรขาคณิต นำเสนอการจัดวางภาพแบ่งเป็นช่องตารางสีเหลี่ยมขนาดเท่า ๆ กันในสัญลักษณ์มงคลแบบรอยพระพุทธบาทเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา
5. องค์ประกอบศิลป์ การประกอบกันของรูปทรงนำเสนอแบบการจัดวางเป็นระเบียบ ตามตาราง และมีการใช้รูปทรงหลากหลายทั้งรูปเรขาคณิต รูปอิสระ รูปอินทรีย์ ๆ นำมาซ้อนทับกัน ผูกเข้าด้วยกัน แทรกเข้าหากัน นำมาประกอบเข้าด้วยกัน แสดงออกให้เกิดการขัดแย้งกัน ไม่มีการนำเสนอจุดเด่นจุดรองของภาพแต่แสดงความเป็นเด่นในของการใช้สีประสานกลืนกัน ซึ่งศิลปินมีความเชี่ยวชาญเรื่องการใช้สีเป็นอย่างมากการใช้สีคู่ตรงข้ามที่เลือกใช้ใกล้กันทำให้เกิดความน่าสนใจ การใช้ น้ำหนักอ่อน-แก่ มีการระบายไล่น้ำหนักสีตามจินตนาการของศิลปิน เป็นผู้กำหนดทิศทางของแสงทำให้งานมีมิติตื้น-ลึก การแสดงรูปร่างและการจัดวางนำเสนอรูปดอกบัวเหล่านี้มีความสัมพันธ์ดึงดูดหรือผลักไสซึ่งกันและกัน และยังให้ความรู้สึกสอดคล้องกันกับเนื้อหาภายในที่เกิดจากการประสานกันของทัศนธาตุ เกิดเป็นเอกภาพที่อยู่ในภาพที่มีลักษณะเป็นระเบียบไม่กระจัดกระจาย

ภาพที่ 4.10 ผลงานพิชัย นิรันต์ ชั้นที่ 3

ชื่อผลงาน ธรรมะ และธรรมชาติแห่งสังขารม เทคนิก สีน้ำมันบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2552
ขนาด 140 x 110 ซม.

ที่มา หอัครศิลป์, 2563

1. แนวคิด เรื่องศาสนาพุทธ โดยศึกษาความหมายแฝง และแก่นแท้ของศาสนากับศึกษาธรรมชาติ มุ่งแสวงหาความงามและสัจจะจากธรรมชาติ เพื่อพัฒนาคลีคลายแนวทางการสร้างสรรค์ที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน
2. รูปแบบ งานจิตรกรรมร่วมสมัยมีลักษณะ 2 มิติ รูปแบบอุดมคติ
3. วิธีการ การสร้างงานที่แสดงถึงความศรัทธาต่อพุทธศาสนา ด้วยรูปสัญลักษณ์ดอกบัวผสมผสานกับแรงบันดาลใจจากพุทธปรัชญา นำเสนอเนื้อหามากกว่ารูปทรง
4. เนื้อหา พุทธปรัชญาและการตีความหลักธรรม คำสอนในคัมภีร์ของพุทธศาสนา
5. องค์ประกอบศิลป์ การแบ่งภาพด้วยเส้นแนวนอนในสัดส่วนที่เท่ากันทั้งบน-ล่าง การใช้รูปร่างวงกลมที่มีขนาดใหญ่เท่ากันแต่ให้ค่าน้ำหนักของเส้นไม่เท่ากัน โดยให้รูปร่างวงกลมด้านบนแสดงค่าน้ำหนักอ่อนด้วยสีขาวเหลืองสว่างไม่เสมอกัน และเน้นให้รูปวงกลมด้านล่างแสดงค่าน้ำหนักเข้มมากกว่าด้วยสีสดที่อยู่ในบริเวณของเงา ใช้การประกอบกันทางรูปวงกลมหลายวงที่ต่างขนาดที่วางซ้อนกันเกิดเป็นชั้น ๆ ให้ความสัมพันธ์กับเนื้อหา ใช้วิวัตศน์ธรรมชาติที่ไม่มีจริงด้วยการใช้แสงของสี สีรุ่ง

ส่วนที่เป็นท้องฟ้าและใช้สีสดเข้มส่วนเงาที่เป็นน้ำ เพื่อแสดงบรรยากาศที่เน้นอารมณ์ตามเจตนาของศิลปิน นำเสนอรูปสัญลักษณ์ดอกบัวมีจิ้งหะสีตามธรรมชาติที่วางต่อเนื่องกันดอกตูม ดอกกำลังบาน ดอกบาน ดอกเหี่ยวที่วางในตำแหน่งแยกออกจากรูปวงกลมเป็นการดึงดูดสนใจ เพื่อแสดงออกเนื้อหาหลอมรวมกับทัศนธาตุทางศิลปะ ทำให้เกิดดุลยภาพแบบอสมมาตร

ภาพที่ 4.11 ผลงานพิชัย นิรันต์ ชั้นที่ 4

ชื่อผลงาน เหนือน้ำ เทคนิค ทองคำเปลว-สีน้ำมันบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2552

ขนาด 100 x 100 ซม.

ที่มา หอศิลป์ศิลปิน, 2563

1. แนวคิด การเปรียบเทียบบัวธรรมชาติกับปัญญาของมนุษย์ในทางโลกุตระธรรม
2. รูปแบบ งานจิตรกรรมร่วมสมัยมีลักษณะ 2 มิติ รูปแบบอุดมคติตามจินตนาการของศิลปิน ผสมเทคนิคการปิดทองคำเปลว ที่มาจากความคิดของคนสมัยโบราณที่มีความเชื่อว่าทองมีบรรยากาศของความเป็นเอเชีย ความเป็นไทย
3. วิธีการ การถ่ายทอดภาพบัวสื่อแทนสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา เพื่อแสดงเนื้อหาให้สอดคล้องกับรูปทรงที่ศิลปินต้องการนำเสนอภาพบรรยากาศที่ซ่อนเร้น

4. เนื้อหาสาระสำคัญต้องการสื่อหลักธรรมทางพุทธปรัชญา เรื่องบัวสี่เหล่า แต่ศิลปินได้หยิบยกมานำเสนอเพียงบัวเหล่าเดียว คือ บัวบานพ้นเหนือน้ำ

5. องค์ประกอบศิลป์ การแสดงความเด่นชัดในเรื่องของสี สีแสงในบรรยากาศที่มีอยู่ในจินตนาการ การใช้สีในรูปทรงดอกบัวบานให้สีขาวและสว่างเพื่อนำเสนอเป็นจุดเด่น โดยจัดวางให้อยู่กึ่งกลางภาพ เป็นการจัดวางดุลยภาพแบบสมมาตร กำหนดรูปดอกบัวระยะด้านหน้าให้ค่าน้ำหนักอ่อนชัดแย้งกับภาพบรรยากาศพื้นหลังให้ค่าน้ำหนักเข้ม เพื่อสร้างความเด่นชัด การใช้เส้นวงโค้งต่อเนื่องวางสลับกันเหมือนคลื่นน้ำ และการใช้เส้นตรงทแยง เส้นตรงเฉียงวางแบบซ้ำ ๆ และให้ทิศทางที่ขัดแย้งกันในส่วนของพื้นหลัง ทำให้เกิดรูปร่างใหม่ของสัตว์ ปลา ที่ผนึกทับกันเกิดจากการประสานของเส้น แสง-เงา และค่าน้ำหนักอ่อน-แก่ ให้ความรู้สึกมีพลัง เคลื่อนไหว การนำเสนอวัสดุทองคำเปลว ปิดในส่วนพื้นที่ว่างในภาพบางส่วนเพื่อสร้างความน่าสนใจ เป็นการนำเสนอผลงานที่มีความขัดแย้งของจังหวะแต่ทำให้ประสานกันด้วยการใช้สีแสงแทรกในบรรยากาศภาพให้กลมกลืนกัน

สรุป ผลงานจิตรกรรมของพิชัยมีเนื้อหาสาระสำคัญของพุทธปรัชญา การใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพุทธศาสนาที่สามารถเข้าใจได้ง่าย และรูปทรงที่มีแบบจากฟอสซิล การแสดงออกด้วยการจัดองค์ประกอบศิลป์และทัศนธาตุ ให้ความสำคัญการใช้สีจากทฤษฎีของลัทธิประทับใจ (Impressionism) นำเสนอภาพบรรยากาศแบบศิลปะลัทธิเซอร์เรียลลิสม์ (Surrealism) ผสมกับรูปทรงที่แสดงออกในลัทธิคิวบิสม์ (Cubism) นำมาเป็นแนวทางการถ่ายทอดในผลงานชุดดอกบัว ซึ่งความงามในผลงานของพิชัยเป็นความงามด้วยสี การเลือกใช้สีที่ผสมผสานการแสดงค่าน้ำหนัก แสง-เงาไม่ให้อึดแน่นเปื้อน นำเสนอแนวคิดการทดลอง เทคนิค วิธีการสร้างผลงานด้วยวัสดุต่าง ๆ ให้สัมพันธ์กับเนื้อหา ทำให้เกิดเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว ที่มีความงามของจังหวะของสี รูปสัญลักษณ์ที่เกิดจากการสร้างสรรค์ ผ่านการเรียนรู้ คิด วิเคราะห์ ฝึกฝนและพัฒนาฝีมือ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างผลงานศิลปะ เพื่อรับใช้ศาสนาและสร้างประโยชน์ต่อสังคม ทำให้ผลงานศิลปะเกิดคุณค่าทางความงามและคุณค่าทางความศรัทธา เป็นศิลปินที่ได้รับการยกย่อง เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะ และต้นแบบในการทำงานศิลปะบริสุทธิ์ของศิลปินยุคต่อมา

2) ปัญญา วิจิตรนสาร

ภาพที่ 4.12 ผลงานปัญญา วิจิตรนสาร ชั้นที่ 1

ชื่อผลงาน จิตตานุวัฒน์ เทคนิค สีอะคริลิก ปีพ.ศ. 2550 ขนาด 430 x 230 ซม.

ที่มา Sermkhun Kunawong, ม.ม.ป.

1. แนวคิด ความประทับใจในหน้าพระพุทธรูปสุโขทัย ผสมกับการนำเรื่องการเสื่อมสลาย ผุพังของงานจิตรกรรมไทยฝาผนัง
2. รูปแบบ เป็นงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัย ที่มีรูปแบบกึ่งนามธรรม เป็นแสดงออกทางความคิดที่เป็นอิสระ เพื่อหลุดไปจากงานประเพณีไทยแบบดั้งเดิม
3. วิธีการ ใช้สีอะคริลิคสร้างลักษณะพื้นผิวงานให้เกิดร่องรอยในรูปใบหน้า เพื่อนำเสนอการผุสลาย สื่อความรู้สึกถึงความเสื่อมสลายตามกาลเวลา กับการใช้สัญลักษณ์ดอกบัวบานเป็นสื่อถึงปัญญาที่อยู่ท่ามกลางจิตที่
4. เนื้อหา สาระเกี่ยวกับพุทธศาสนา แสดงออกโดยการใช้รูปพระพักตร์พระพุทธรูป ศิลปะสมัยสุโขทัยเป็นตัวแทนสื่อถึงวัดอุโบสถที่เสื่อมสลายของในสังคมปัจจุบัน เพื่อแสวงหาทางเดินแห่งจิต ที่ศิลปินต้องการแสดงออกผ่านทัศนธาตุทางศิลปะ สามารถที่จะทำให้ทุกคนหันมาให้ความสนใจและเข้าถึงได้ด้วยสิ่งที่ศิลปินต้องการแสดง
5. องค์ประกอบศิลป์ การจัดองค์ประกอบโดยใช้การเน้นสัดส่วนที่มีขนาดใหญ่ ของรูปใบหน้าพระและสัญลักษณ์ดอกบัวเพื่อแสดงเรื่องศาสนา การใช้รูปร่างดอกบัวในสัดส่วนที่มีขนาดใหญ่ใกล้เคียงกันกับรูปหน้าพระในตำแหน่งตรงข้ามกัน รูปร่างดอกบัวที่มีกลีบดอกที่ตัดไปบางส่วนในมุมมองแบบระยะใกล้สายตา เลือกระบายดอกบัวบานใช้สีขาวที่มีการใช้ค่าน้ำหนักที่อ่อนสร้างความขัดแย้งกับ

พื้นหลังสีน้ำเงินเข้มและแสดงลวดลายของพื้นหลังให้เห็น และใช้รูปมนุษย์ในลักษณะนั่งบนดอกบัวสื่อถึงพระพุทธเจ้าที่มีรูปแบบจิตรกรรมไทย ศิลปินเลือกใช้โทนสีน้ำเงินเข้มเป็นส่วนใหญ่ของพื้นหลังกับใช้สีขาว สีแดง ที่สร้างความขัดแย้งเพื่อลดค่าของสีน้ำเงิน ส่วนรูปใบหน้าพระศิลปะสุโขทัย นำเสนอการใช้แสงที่เป็นบริเวณสว่างและมีส่วนมืดที่เป็นเงา โดยทำให้รูปสัตว์ เทวดา ประสานกันกับรูปใบหน้าด้วยการสีใช้ที่กลมกลืนกัน และใช้การตัดเส้นด้วยสีเข้มแล้วคัดน้ำหนักอ่อน-แก่บางส่วนของภาพให้เกิดรูปทรงมีลวดลายที่ประณีตตามจินตนาการของศิลปิน การจัดวางที่มีจุดเด่นทั้งสองข้างซ้าย-ขวา และมีการกระจายของรูปชิ้นส่วนที่แตกสลายให้ทั่วทั้งภาพตามเจตนาของศิลปินเกิดความสมดุลแบบอสมมาตร การใช้จังหวะลีลาของรูปทรงที่ต่อเนื่องกัน แสดงด้วยค่าน้ำหนักของสีและพื้นผิว ทำให้ความรู้สึกถึงเคลื่อนไหว

ภาพที่ 4.13 ผลงานปัญญา วิจิตรนสาร ชั้นที่ 2

ชื่อผลงาน สังสารวัฏ เทคนิค สีอะคริลิกบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2558 ขนาด 412 x 390 ซม.

ที่มา MoNWIC, 2563

1. แนวคิด ผลงานสังสารวัฏนี้ เป็นผลงานแนวคิดทางศาสนา มีแรงบันดาลใจมาจากหนทางในการแสวงหาความสงบแห่งจิตกับความคิดของจิตที่เวียนว่ายในสังสารวัฏ เพื่อเป็นสื่อแสดงการโน้มนำเอาพระธรรมคำสอนมาเป็นหลักการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน

2. รูปแบบ จิตรกรรมไทยแนวประเพณี ใช้พื้นฐานจากงานจิตรกรรมไทยประเพณีในส่วนเทคนิคที่สร้างรายละเอียดผสมกับโครงสร้างแบบร่วมสมัยที่เป็นเทคนิคของศิลปะตะวันตก

3. วิธีการ การเขียนภาพในกรอบรูปวงกลม นำเสนอความตรงกันข้ามของรายละเอียดประณีตกับความฉับพลันกะทันหันอยู่ร่วมกัน เกิดเป็นรูปทรงที่หลากหลายที่มาจากจินตนาการ

4. เนื้อหา การนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาและพระธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า การแสดงรูปใบหน้าและร่างกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเคียงข้างกับเหล่าสรรพสัตว์ในจินตนาการที่เป็นสัญลักษณ์ของกิเลส การใช้สัญลักษณ์ดอกบัวสื่อแสดงถึงการรู้แจ้งแห่งปัญญา และแสดงเรื่องวรรณกรรมทางพุทธศาสนาโดยการหยิบยกมาใช้เพียงบางส่วน

5. องค์ประกอบศิลป์ การเลือกใช้สีพื้นในโทนสีเย็นให้ขัดแย้งทางความรู้สึกกับการใช้สีส่วนที่เป็นรายละเอียดให้กลมกลืนกันอยู่ในโทนสีร้อน นำเสนอรูปพระพุทธรูป รูปเทวดา-ยักษ์ รูปสัตว์ ฯ ที่มีแบบอย่างในงานจิตรกรรมไทยผสมผสานกับรูปทรงอิสระเป็นโครงสร้างใหญ่ที่มีรายละเอียดภายในเป็นรูปสัตว์ รูปเกี่ยวกับเนื้อหา โดยใช้การซ้อนทับ ผันกัน ประสานกันที่กระจายไปทั่วทั้งภาพ และสร้างความแตกต่างระยะของภาพด้วยการใช้สีคู่ตรงข้ามหรือการให้ค่าน้ำหนักอ่อน-แก่ ส่วนรูปสัญลักษณ์ดอกบัวบานศิลปะจีนนำเสนอในแบบเหมือนจริง เลือกใช้สีขาวแสดงความบริสุทธิ์ จัดให้อยู่กึ่งกลางภาพเพื่อแสดงเป็นจุดเด่นกับรูปพระพุทธรูป และมีจุดรองที่กระจายไปตามภาพ การใช้แสง-เงาในบางส่วนภาพเป็นไปตามจินตนาการของศิลปิน เน้นการใช้เส้นแสดงความชัดเจนของรูปร่าง รูปทรงแบบแบน ๆ กับใช้เส้นในรายละเอียดที่เป็นลวดลายแบบไทย และใช้เส้นแสดงโครงภายนอก การจัดองค์ประกอบของภาพในรูปวงกลมที่แบ่งเป็นสามส่วนด้วยเส้นสีทอง โดยให้พื้นที่ตรงกลางน้อยกว่าพื้นที่ทางซ้าย-ขวา มากกว่าทำให้สัมพันธ์กันด้วยการใช้รูปร่างที่เป็นเส้นวางผาดผ่านไปส่วนอื่น ๆ และใช้สีที่กลมกลืนกัน ทำให้ผลงานที่เกิดจากการขัดแย้งประสานกัน

สรุป ผลงานของปัญญา วิจินธนสาร ชุดที่นำภาพบัวมาใช้เพื่อเป็นสัญลักษณ์สื่อทางศาสนา ที่ผสมกับแนวคิดจากการสังเกต ปัญหา วิจินธนสารเห็นว่าคนเราคงละเอียดความงามที่อยู่ตรงหน้าไปหลังจากนั้นจึงมีความคิดเขียนหน้าพระ แสดงต้นแบบจากพระพุทธรูปในสมัยสุโขทัย นำเสนอเรื่องของศาสนาในลักษณะของการตีความใหม่ ผสมกับการขบถทดลอง เทคนิค วัสดุใหม่ ๆ โดยวิธีการที่มีความประณีตแบบจิตรกรรมไทยกับศิลปะสมัยใหม่ปรากฏเป็นงานจิตรกรรมร่วมสมัย ถ่ายทอดความคิดเรื่องราวที่มีอิสระทางความคิดการสร้างสรรค์ จุดประสงค์ที่ต้องการสะท้อนสังคมในปัจจุบันที่เป็นแรงบันดาลใจ และมีหลักคิดมาจากศาสนาที่เป็นหลักในการดำเนินชีวิตของศิลปิน เพื่อสื่อสะท้อนสภาวะของจิตวิญญาณผ่านรูปทรง ทศนธาตุและผลงานศิลปะ มีจุดมุ่งหมายเชื่อว่าสิ่งที่ทำ มันต้องมีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อสังคมแน่นอน

กลุ่มทฤษฎีศิลปะที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ ศิลปินที่ใช้ทฤษฎีศิลปะเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ ได้แก่ ทฤษฎีแสงเงาของปรีชา เกาทอง และทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์ของโกลด มอแน ได้แบ่งเป็นผลงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยของปรีชา เกาทอง 4 ชิ้น และผลงานจิตรกรรมสากลของ โกลด มอแน 4 ชิ้น

ทฤษฎีแสงและเงาของปรีชา เกาทอง

ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาผลงานศิลปะทฤษฎีแสงและเงาของปรีชา เกาทอง เพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษา การวิเคราะห์ โดยทฤษฎีแสง-เงา กล่าวถึงความเชื่อกฎเกณฑ์ธรรมชาติ ปรากฏการณ์ธรรมชาติ ถือว่าเป็นที่มาการสร้างสรรค์ ธรรมชาติและความงามในธรรมชาติเป็นแรงบันดาลใจ ทำให้เกิดการสร้างผลงานที่หยิบยกประสบการณ์นี้มาเป็นแนวคิด แนวทางและการค้นหาหนทางเดินของศิลปะที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์

ผลงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัย

1) ปรีชา เกาทอง

ภาพที่ 4.14 ผลงานปรีชา เกาทอง ชิ้นที่ 1

ชื่อผลงาน จังหวะแสงและเงา เทคนิค สีอะคริลิก ปีพ.ศ. 2518 ขนาด 130 x 90 ซม.
ที่มา หอัครศิลป์, 2563

1. แนวคิด การค้นพบแสง-เงาในธรรมชาติที่ปรากฏบนสถาปัตยกรรมไทย จากการมองเห็นแสงที่ตกกระทบ เกิดเป็นความประทับใจ จึงนำมาเป็นหลักคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน
2. รูปแบบ งานจิตรกรรมร่วมสมัยมีลักษณะ 2 มิติ โดยมีรูปแบบกึ่งรูปธรรม เป็นการถ่ายทอดตามธรรมชาติ มุ่งเน้นตามความพอใจของศิลปิน
3. วิธีการ นำเสนอทฤษฎีแสง-เงาในธรรมชาติที่ปรากฏบนรูปทรงของสถาปัตยกรรมไทย และกำหนดแสง-เงาที่แสดงบนโครงสร้างรูปทรงที่เป็นการแสดงออกแบบตะวันตกกับเนื้อหาที่แสดงความเป็นไทยในส่วนที่เป็นลวดลายของรายละเอียด แสดงบรรยากาศถึงความสงบ มีสมาธิ
4. เนื้อหา มีสาระเรื่องของความสงบ ความมีสมาธิ หลักคิดของพุทธศาสนากับความงามแสง-เงาในธรรมชาติที่ปรากฏบนรูปร่าง รูปทรงตามสัดส่วนงานสถาปัตยกรรมไทยของศาสนสถานในศาสนาพุทธ ที่เกิดจากการมองเห็น และการรับสัมผัสของศิลปิน
5. องค์ประกอบศิลป์ การนำเสนอการจัดวางให้มองเห็นรูปร่างบางส่วนของวัด บริเวณเสา ฐานบัวและผนัง และกำหนดแสง-เงาที่แสดงบนโครงสร้างที่เป็นวัตถุให้แสงมีรูปร่างตามที่ศิลปินนำเสนอ ที่มีหลักการมาจากธรรมชาติ ที่เป็นบริเวณแสงสว่างให้ค่าน้ำหนักสีที่สดตามเจตนาให้แสดงเป็นส่วนน้อย และแสดงพื้นที่ว่างของบริเวณที่เป็นเงามืดเป็นส่วนมาก ทำให้การประสานกลมกลืนกันด้วยการให้ค่าน้ำหนักสีการใช้สีดำ สีเทาเข้าไปผสม ซึ่งส่วนที่แสง-เงาตกกระทบใช้การแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ บริเวณที่โดดเด่นจะสว่างสุดแสดงลวดลายบนวัตถุที่ชัด บริเวณที่ไม่โดดเด่นจะเกิดเงาแสดงลวดลายที่ไม่ชัด ค่อย ๆ หายไปกับบรรยากาศ และบริเวณที่เป็นเงาจะมีไม่แสดงลวดลาย เพียงแสดงความรู้สึกลึกลับ ผลงานชิ้นนี้เป็นการถ่ายทอดทฤษฎีแสง-เงา ผ่านผลงานศิลปะด้วยการใช้องค์ประกอบศิลป์และทัศนธาตุทำให้เกิดความสัมพันธ์กับเนื้อหา

ภาพที่ 4.15 ผลงานปริชา เถาทอง ชั้นที่ 2

ชื่อผลงาน แสงภายใน เทคนิค สีอะคริลิคบนผ้าไหม ปีพ.ศ. 2522 ขนาด 230 x 200 ซม.

ที่มา หอศิลป์ศิลป, 2563

1. แนวคิด ผลงานชิ้นนี้ได้แนวคิดจากทฤษฎีแสง-เงา ที่ได้รับจากประสบการณ์ตรงการเห็นด้วยตา การสังเกตสิ่งรอบตัวของศิลปินเอง
2. รูปแบบ งานจิตรกรรมร่วมสมัย 2 มิติ รูปแบบกึ่งรูปธรรม มีที่มาแบบเหมือนจริงผสมกับรูปแบบอุดมคติไทย
3. วิธีการ ใช้เทคนิคจิตรกรรมแบบประเพณีไทยผสมผสานเทคนิคแบบศิลปะตะวันตก
4. เนื้อหา นำเสนอสาระความมีสมาธิ ความสงบ กับสาระรูปทรงทางความงามที่สัมพันธ์กันของรูปทรง น้ำหนักแสง-เงาที่มีอัตราส่วน 50%-50% ที่มีความหมายจากภาพเขียนจิตรกรรมไทยฝาผนังที่มีเนื้อหาตามอุดมคติไทย สื่อในบรรยากาศความรู้สึกความสงบเงียบ
5. องค์ประกอบศิลป์ การใช้ภาพจิตรกรรมไทยฝาผนังเป็นวัตถุที่รับการตกกระทบของแสง-เงา สื่อถึงความงามในจิตรกรรมไทยประเพณีกับความงามที่เกิดจากรูปร่างของแสง-เงาที่ปรากฏเป็นบรรยากาศของภาพ ให้ความสำคัญของเงาบริเวณที่ไม่มีแสง เป็นพื้นที่ส่วนมากแสดงรายละเอียด ตัวภาพ หรือลวดลายที่ใช้สีที่เกิดจากการลดค่าสีด้วยการผสมสีขาว สีดำหรือสีคู่ตรงข้ามเข้าไปทำให้กลมกลืนกัน และให้แสงตกกระทบเป็นส่วนน้อย บริเวณแสงสว่างแสดงรายละเอียด ตัวภาพ หรือลวดลายใช้สีที่สด ทำให้เกิดความขัดแย้ง เพื่อเป็นการเน้นจุดเด่นที่เป็นจุดดึงดูดสายตาไปอยู่ด้านข้างของ

ภาพ และประสานด้วยการสร้างบรรยากาศของภาพด้วยการใช้สีโทนเอกรงค์ (Monotone) แบบจิตรกรรมไทย การถ่ายทอดลวดลายที่เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องเทพชุมนุมมีต้นแบบมาจากสถานที่วัดใหญ่สุวรรณาราม

ภาพที่ 4.16 ผลงานปริชา เภาทอง ชั้นที่ 3

ชื่อผลงาน จั๋งหะของแสงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม 3 เทคนิค สีอะคริลิคบนผ้าใบ

ปีพ.ศ. 2524 ขนาด 170 x 140 ซม.

ที่มา หอัครศิลปิน, 2563

1. แนวคิด ผลงานชิ้นนี้มีความคิดจากทฤษฎีแสง-เงาที่ปรากฏตามธรรมชาติ บรรยากาศของแสงที่ตกกระทบกับสีทองในงานสถาปัตยกรรมไทยตามส่วนต่าง ๆ ของวัดที่ปรากฏบนซุ้มเสมา ผนัง กำแพง เสา ฐานบัวที่มีลวดลาย
2. รูปแบบ งานจิตรกรรมไทยร่วมสมัย 2 มิติ รูปแบบกึ่งรูปธรรม มีที่มาแบบเหมือนจริงผสมกับรูปลักษณ์ในงานศิลปะไทย
3. วิธีการ การนำเสนอมุมมองแบบงานจิตรกรรมไทยที่นิยมแสดงรูปด้านข้าง แบบแบน ๆ ผสมกับการระบายสีที่แสดงน้ำหนักแสง-เงา แบบงานจิตรกรรมสากล
4. เนื้อหา นำเสนอเรื่องความเชื่อทางศาสนากับวิถีชีวิตของไทยที่แสดงให้เห็นถึงมุมมองที่คุ้นเคย ให้บรรยายภาพถึงความรู้สึกความสงบ และแสดงความงามที่เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ เรื่อง

แสง-เงาที่เกิดจากการสังเกต สะท้อนเป็นผลงานศิลปะ เพื่อสื่อถึงความประทับใจ และความงามทางสุนทรียภาพเป็นการประสานสัมพันธ์กัน

5. องค์ประกอบศิลป์ มีการกำหนดมุมมองในระดับสายตา ให้จุดเด่นอยู่ด้านซ้ายของภาพ และกำหนดรูปทรงที่เป็นฉากรับแสงที่มีการให้ภาพแบ่งเป็น 3 ระยะคือ ระยะหน้าส่วนซุ้มใบเสมา บริเวณถูกแสงสว่างที่แสดงสีส้มและค่าน้ำหนักอ่อนของลวดลาย ระยะกลางส่วนของเสาและฐานบัวให้บริเวณถูกแสงบางส่วน แสดงเรื่องรูปทรงของแสง-เงาและลดค่าน้ำหนักอ่อน-แก่ และระยะหลังส่วนผนังของโบสถ์ที่เห็นซุ้มหน้าต่าง บริเวณของเงากำหนดให้มีรูปทรงของแสงบางส่วน ให้ค่าน้ำหนักแก่ของสีทองให้ขัดแย้งกับสีทองในบริเวณที่ถูกแสง ทำให้บรรยากาศภาพสัมพันธ์กันด้วยแสงที่เกิดในสัดส่วน 30 % และเงา 70 % เป็นการสร้างความกลมกลืน และแสดงสาระของภาพเรื่องความสงบที่แฝงด้วยลวดลายในงานศิลปะไทย

ภาพที่ 4.17 ผลงานปริชา เภาทอง ชั้นที่ 4

ชื่อผลงาน แสงและภาพสะท้อนในธรรมชาติ เทคนิค สีอะคริลิก พิมพ์ซิลค์สกรีนบนไม้

ปีพ.ศ. 2526 ขนาด 120 x 90 ซม.

ที่มา หอศิลป์ปิ่น, 2563

1. แนวคิด ผลงานแสงและภาพสะท้อนในธรรมชาติ ที่ถ่ายทอดแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ ตามเจตนาของศิลปินผสมกับแนวคิดจากการวิเคราะห์ทฤษฎีแสงและเงาของศิลปินเอง

2. รูปแบบ งานจิตรกรรมร่วมสมัย 2 มิติ รูปแบบรูปธรรมเป็นการนำเสนอรูปทรงที่เกิดจากทัศนธาตุกับรูปทรงที่มีความหมายจากจิตรกรรมแบบประเพณีไทย

3. วิธีการ ใช้แนวทางของงานจิตรกรรมแบบประเพณีไทยผสมผสานศิลปะแบบร่วมสมัย เทคนิคสีอะคริลิกพิมพ์ซิลค์สกรีนบนไม้

4. เนื้อหา สารของความสงบที่ปรากฏในธรรมชาติและรูปทรงทางความงามของลวดลายทองในงานจิตรกรรมไทย นำเสนอรูปทรงทางความงามจากการใช้ทัศนธาตุที่ประสานกันของรูปทรง น้ำหนัก แสง-เงาที่มีอัตราส่วน 20%-80% ที่สื่อความหมายถึงความสงบ สมบัติ

5. องค์ประกอบศิลป์ นำเสนอลวดลายศิลปะไทยที่ถ่ายทอดด้วยเทคนิคของไทยผสมกับเทคนิคภาพพิมพ์ การถ่ายทอดภาพลวดลายทองที่สะท้อนบนผิวน้ำในภาพทิวทัศน์บึงน้ำ บึงบัวตามธรรมชาติ กำหนดให้ต้นแสงมาจากดวงอาทิตย์ที่ส่องกระทบให้เกิดรูปทรงแสงและเงาที่มาจากทรงของพุ่มไม้ และกำหนดฉากรับแสง-เงาเป็นผิวน้ำ พืชน้ำ ด้วยการเลือกบริเวณของเงาที่สะท้อนเป็นรูปทรงอิสระแสดงรายละเอียดด้วยน้ำหนักแก่ สีเขียวเข้มของพืชน้ำ สีดำของผิวน้ำและเงาสะท้อนลายทอง และบริเวณถูกแสงเป็นภาพบึงน้ำแสดงรายละเอียดค่าน้ำหนักสีเขียวที่สด และสีทองสว่างของลายไทยที่สะท้อนบนผิวน้ำ ทำให้สัมพันธ์ด้วยทิศทางแสง-เงา บริเวณที่ปรากฏ ในปริมาณโดยให้แสงเกิดในสัดส่วนไม่เกิน 20 % และเป็นเงา 80 % เกิดเป็นความสัมพันธ์ร่วมกันสะท้อนเนื้อหาเรื่องความรู้สึกความสงบนิ่งตามจุดมุ่งหมายของศิลปิน

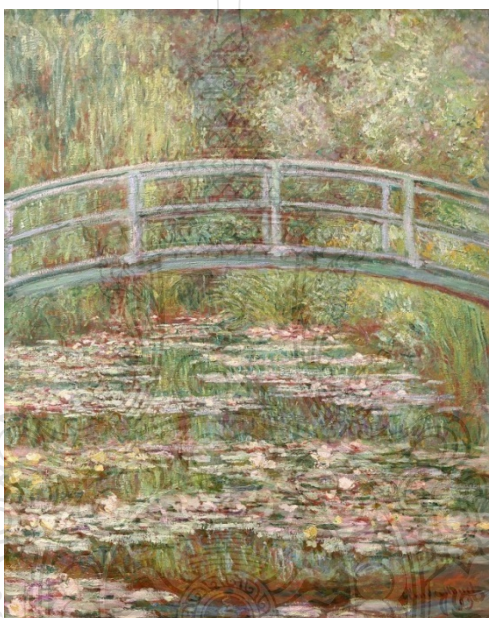
สรุป ทฤษฎีแสงและเงาของปรีชา เกาทอง ที่นำมาสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมชุดแสง-เงา มีแรงดลใจจากบรรยากาศและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ที่มีจุดเริ่มต้นจากอารมณ์ที่ได้รับสัมผัสบรรยากาศจริง ที่เป็นปรากฏการณ์ของแสงและเงาภายในวัด ให้ความรู้สึกระหัดใจและนำมาถ่ายทอดเป็นผลงานศิลปะมีหลักคิดที่ว่า “ธรรมชาติเป็นครู จิตวิญญาณที่เป็นไทย ถ่ายทอดด้วยหลักคิดทางวิทยาศาสตร์ และเชิงสุนทรียศาสตร์ควบคู่” (ปรีชา เกาทอง, 2548, น. 31) มีกฎเกณฑ์ที่เป็นระบบ มีความสัมพันธ์กัน มีการเกิดก็มีการดับ มีสว่างย่อมมีความมืด เมื่อเกิดสิ่งหนึ่งก็จะมีอีกสิ่งหนึ่งดับไป ปรากฏการณ์นี้ทำให้ปรีชานำมาเป็นแนวทางการสร้างสรรค์ ที่สะท้อนความเชื่อปรากฏการณ์ธรรมชาติ ความเชื่อทางศาสนา ความงามทางสุนทรียภาพ และความเชื่อกับวิถีชีวิต โดยการศึกษา การบันทึก การวิเคราะห์ด้วยเหตุและผล การทดลอง และนำเสนอรูปแบบทางศิลปะที่ใช้รูปทรงของแสงและเงา เพื่อให้ได้ผลตรงตามความรู้สึกสงบ สมบัติ ลึกกลับ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของศิลปิน ที่เกิดจากความสัมพันธ์ร่วมกันของสัดส่วนรูปทรงแสง-เงา ทิศทาง จังหวะ ปริมาณกับรายละเอียดทางเนื้อหาและรูปแบบผลงานทางศิลปะที่แสดงอัตลักษณ์

ทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์ของโกลด มอแน (Claude Monet)

ผู้วิจัยเลือกศึกษาผลงานศิลปะในทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์ของโกลด มอแน (Claude Monet) เพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษา การวิเคราะห์ กล่าวถึงแรงบันดาลใจในชุด Water Lilies เอกลักษณะสำคัญ ในผลงานศิลปะของโกลด มอแน คือ ได้รับอิทธิพลจากศิลปะญี่ปุ่น งานภาพพิมพ์ไม้โอโรชิเงะ หรือการจัดสวนภูมิทัศน์แบบญี่ปุ่นหรือการแสดงอิสระตามแนวทางของศิลปินและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์ ทำให้ศิลปินมองเห็นแนวทางใหม่ในการแสดงออก

ผลงานจิตรกรรมสากล

1) โกลด มอแน (Claude Monet)

ภาพที่ 4.18 ผลงานโกลด มอแน ชั้นที่ 1

ชื่อผลงาน Water Lily Pond สะพานญี่ปุ่น (Japanese Bridge)

เทคนิค สีน้ำมันบนผ้าใบ พ.ศ. 2442 ขนาด 92 x 89 ซม.

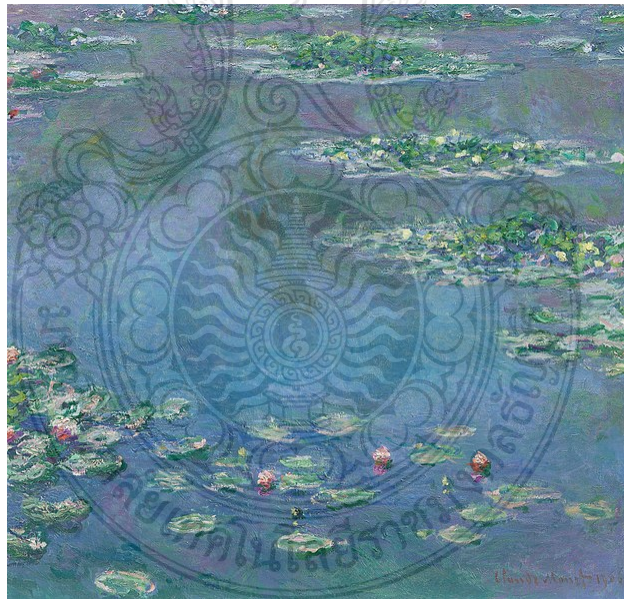
ที่มา Claude Monet, 2551

1. แนวคิด ได้รับแรงบันดาลใจและอิทธิพลมาจากศิลปะญี่ปุ่นและการจัดสวนภูมิทัศน์แบบญี่ปุ่น ที่มีรายละเอียดของภาพสะพานโค้งที่ปรากฏในงานภาพพิมพ์ไม้โอโรชิเงะ
2. รูปแบบ จิตรกรรมสากล ลัทธิความประทับใจ (Impressionism)

3. วิธีการ การวาดภาพด้วยการใช้พู่กันตัวดี โดยการทำให้เห็นร่องรอยที่แปร่งที่แสดงแบบฉบับล้วน หยาบ ๆ ให้เห็นการผสมผสานของสี

4. เนื้อหา ภาพทิวทัศน์ในธรรมชาติของบึงบัว เป็นมุมหนึ่งของสวนที่บ้านศิลปิน ไม่นั้นรายละเอียด นำเสนอความประทับใจในการถ่ายทอดด้วยการใช้สี แสง แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของเวลา ฤดูกาล

5. องค์ประกอบศิลป์ พื้นผิวของภาพวาดมีสีที่หนาเกิดจากการระบายสีแบบหนา ๆ การใช้เส้นของพู่กันแบบสั้น ๆ เป็นจังหวะเพื่อแสดงความเคลื่อนไหวของธรรมชาติและบรรยากาศ เน้นการใช้โทนสีของสีเหลือง สีเขียวอ่อนของรูปทรงบริเวณที่ถูกแสง และลดค่าของสีด้วยการใช้สีแดง สีส้มในบริเวณของเงาตามทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์ ทำให้ประสานกันด้วยน้ำหนักอ่อน-แก่ แสง-เงา สัมพันธ์กับสาระทางความงามแสดงสีที่มีมากกว่าธรรมชาติจริง ทำให้แสดงถึงชีวิตชีวา การใช้น้ำหนักอ่อนของแสงที่สว่างและเงาที่ปรากฏบ่งบอกถึงเวลาตอนเช้าหรือตอนสาย การจัดองค์ประกอบภาพนำเสนอภาพสะพานโค้งเป็นจุดเด่นของภาพ แสดงบรรยากาศของบึงน้ำที่มีบัวสายอยู่ระยะด้านหน้า และมีต้นไม้แสดงระยะด้านหลังทำให้ภาพวาดเกิดมิติแสดงความลึก

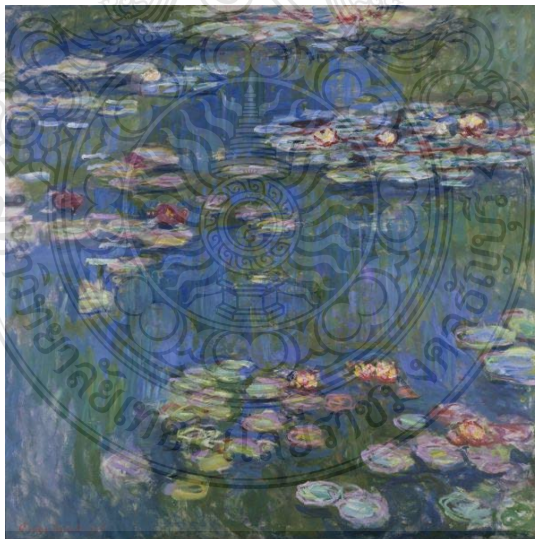

ภาพที่ 4.19 ผลงานโกลด มอแน ชั้นที่ 2

ชื่อผลงาน Water Lilies เทคนิค สีน้ำมันบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2449 ขนาด 92.7 x 87.6 ซม.

ที่มา Claude Monet, 2550

1. แนวคิด ภาพสระบัว ประกอบด้วยดอกบัวสายกับการลงสีตามแสงและความงามที่ศิลปินได้มองเห็นขณะสร้างสรรค์
2. รูปแบบ จิตรกรรมสากล ลัทธิความประทับใจ (Impressionism)
3. วิธีการ เทคนิคสีน้ำมันบนผ้าใบ การวาดแบบฉับพลันทำให้เกิดร่องรอยของที่แปร่งพู่กันแบบสั้น ๆ ที่เห็นชัดและไม่เกลี่ยเนื้อสีให้เข้ากัน เพื่อแสดงความรู้สึกอารมณ์ของศิลปิน
4. เนื้อหาสาระสำคัญการแสดงบรรยายของสระบัวกับความรู้สึกในขณะที่ศิลปินกำลังวาดภาพ เพื่อนำเสนอการใช้สีตามความงามของแสงอาทิตย์ที่ส่องกระทบกับผิวน้ำตามเวลาในแต่ละวัน
5. องค์ประกอบศิลป์ การใช้พู่กันวาดสีเป็นเส้นแบบสั้น ๆ เลือกใช้โทนสีเย็นสร้างบรรยากาศการถ่ายทอดแสง-เงาด้วยการใช้น้ำหนักอ่อนของแสงและน้ำหนักแก่ของเงา ใช้สีเหลือง สีชมพูแสดงส่วนที่ถูกแสงสว่างกับใช้สีม่วง สีเขียวเข้มส่วนที่เป็นเงาซึ่งเป็นสีในทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์แทนการใช้สีดำ เน้นจังหวะรูปทรงเพื่อสร้างความเคลื่อนไหวของผิวน้ำแสดงถึงทิศทางลมที่เป็นส่วนของเราที่สะท้อนกับผิวน้ำ การจัดวางภาพโดยให้ดอกบัวสายแสดงระยะหน้าและระยะหลังวางเรียงกัน เพื่อแสดงมุมที่กว้างและไกลออกไป สร้างการประสานกันกับการใช้สี แสง-เงา น้ำหนัก รูปทรง ในทัศนธาตุสัมพันธ์กับสาระความงามของแสงอาทิตย์ ด้วยการให้ความสำคัญกับพื้นที่วางนำเสนอบริเวณของแสงกระทบผิวน้ำกับบริเวณของเงาทอดของต้นไม้ เพื่อนำเสนอการลงสีตามทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์

ภาพที่ 4.20 ผลงานโกลด์ มอแน ชั้นที่ 3

ชื่อผลงาน Water Lilies เทคนิค สีน้ำมันบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2459 ขนาด 201 x 200.5 ซม.

ที่มา Monet Water Lilies, 2549

1. แนวคิด การเขียนงานกลางแจ้ง ภาพสระบัว แสดงบรรยากาศในเวลาที่แตกต่างกัน ๆ กันไปกับการใช้สีแสงตามความงามที่ศิลปินมองเห็นขณะสร้างสรรค์ผลงาน
2. รูปแบบ จิตรกรรมสากล ลัทธิความประทับใจ (Impressionism)
3. วิธีการ แสดงการวาดแบบฉับพลัน ใช้เทคนิคสีน้ำมันบนผ้าใบ การระบายสีใช้พู่กันแสดงเส้นแบบเห็นชัดเจนและการผสมสีที่เกิดจากการทัวตสีด้วยพู่กันที่ทับกันบนภาพวาด เน้นตามอารมณ์ของศิลปิน
4. เนื้อหา นำเสนอการใช้สี แสง-เงา บอกเวลาและบรรยากาศของภาพ ความรู้สึกของศิลปินขณะที่กำลังวาดภาพ
5. องค์ประกอบศิลป์ การใช้พู่กันวาดสีเป็นเส้นตรงแนวตั้งแบบสั้น ๆ แสดงจังหวะของแสงและเงาที่กระทบผิวน้ำที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปิน การจัดวางในมุมมองแบบกว้างไม่นำเสนอจุดใดจุดหนึ่งเป็นเด่น ใช้รูปทรงวงกลมของใบบัวสายสร้างการประสานกันด้วยการระบายสีแม่แสงอาทิตย์ที่แสดงการใช้สีสันทันทีมากกว่าในธรรมชาติ การให้น้ำหนักอ่อนบริเวณถูกแสงบนใบบัวด้วยสีสว่างของสีเหลืองและให้น้ำหนักแก่ในบริเวณของเงาใต้ใบบัวด้วยสีเข้มของสีน้ำเงินแก่ เน้นการลงสีแสงน้ำเงินฟ้าแสดงแสงและลงสีเขียวแก่แสดงเงาของภาพเป็นการบอกถึงช่วงเวลากลางวัน การใช้พื้นที่ว่างแสดงการลงสีแสงที่ตกกระทบกับผิวน้ำกับการลงสีของเงาที่เกิดจากรูปต้นไม้ที่ทอดลงมาในน้ำ

ภาพที่ 4.21 ผลงานโกลด์ มอแน ชั้นที่ 4

ชื่อผลงาน สระบัว (Water Lilies) เทคนิค สีน้ำมันบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2462-2469

ขนาด 602 x 219 ซม.

ที่มา Claude Monet, 2548

1. แนวคิด การเขียนงานกลางแจ้ง ภาพสระบัว แสดงบรรยายในเวลาที่แตกต่างกัน ๆ กันไปกับ การใช้สีแสงตามความงามที่ศิลปินมองเห็นขณะสร้างสรรค์ผลงาน
2. รูปแบบ จิตรกรรมสากล ลัทธิความประทับใจ (Impressionism)
3. วิธีการ แสดงการวาดแบบฉับพลัน ใช้เทคนิคสีน้ำมันบนผ้าใบ การระบายสีใช้พู่กันแสดง เส้นแบบเห็นชัดเจนและการผสมสีที่เกิดจากการทัวด้วยพู่กันที่ทับกันบนภาพวาด เน้นตามอารมณ์ ของศิลปิน
4. เนื้อหา นำเสนอสี แสง-เงา เวลา บรรยากาศ และอารมณ์ขณะที่กำลังวาดภาพ
5. องค์ประกอบศิลป์ การใช้พู่กันวาดสีเป็นเส้นแบบทัวเป็นรูปร่างวงกลมไม่เน้นทิศทาง เพื่อให้เป็นไปตามความพอใจของศิลปินที่แสดงเอกลักษณ์ นำเสนอมุมมองแบบพาโรนามาของภาพที่ยาว แบ่งสัดส่วนของภาพแบบด้านซ้าย-ขวาตามดุลยภาพแบบสมมาตร เน้นใช้รูปทรงวงกลมของใบบัว สายด้วยการใช้สีที่สว่าง ทำให้ประสานกันด้วยการใช้รูปทรงของแสงและเงาลงสีเข้มที่เป็นผลมาจาก เนื้อหาสาระของช่วงเวลาทีศิลปินกำลังวาดภาพ การใช้โทนสีเขียวแก่ในบริเวณของเงาที่มาจากรูปต้นไม้ที่สะท้อนบนผิวน้ำและใช้โทนสีม่วงผสมกับสีน้ำเงินในบริเวณของแสงของบรรยากาศที่สะท้อนกับผิวน้ำ นำเสนอการใช้สีที่อ่อนนุ่มของสีเหลือง เน้นให้ใบบัวเด่นบริเวณที่ถูกแสง ทำให้ประสานกลมกลืนกัน ด้วยการลงสีสั้ววาดแทรกเข้าไปในสีอื่น ๆ แสดงบรรยากาศของภาพ

สรุป ทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์ผลงานศิลปะชุด Water Lilies ของโกลด์ มอแน ในลัทธิความประทับใจ (Impressionism) เป็นการวาดภาพที่มาจากความประทับใจของบรรยายสิ่งแวดล้อม ต้องการถ่ายทอดช่วงเวลาในแต่ละวันในแต่ละฤดูกาลที่แตกต่างกัน ๆ กันไป เพื่อนำเสนอการเปลี่ยนแปลงของแสงกับการใช้สี ที่มีความหมายจากการถ่ายทอดขณะที่กำลังวาดภาพ เน้นให้เกิดความรู้สึกของอารมณ์ศิลปิน ความงามที่ศิลปินรับรู้ได้จากมาสัมผัสในมุมมองที่พิเศษ ด้วยแนวคิด วิธีการ การสร้างสรรค์ที่แปลกใหม่ในยุคสมัยนั้นและได้ผลงานตามเนื้อหาสาระเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน

4.2 ผลการวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์

การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว: สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา จากการศึกษารวบรวมข้อมูลต่าง ๆ และทำการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์มาใช้สร้างสรรค์เป็นผลงานที่มีรูปแบบจิตรกรรมร่วมสมัย เทคนิคสีอะคริลิคบนผ้าใบ เป็นการถ่ายทอดเนื้อหาพุทธปรัชญาผ่านรูปบัวด้วยการแสดงออกทางทัศนธาตุและการจัดองค์ประกอบศิลป์ให้สัมพันธ์กันกับเนื้อหาสาระทางความงามและทางเรื่องราวตามแบบอุดมคติ นำเสนอหลักธรรมคำสอน ความดี-ชั่ว สะท้อนความคิดประสบการณ์ในสังคมปัจจุบัน ตามอารมณ์ความรู้สึกที่มีธรรมชาติของบัวเป็นแรง

บันดาลใจ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์งานศิลปะเป็นการสรุปผลที่มีจุดหมายของการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตนเอง

การวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ ผลงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว: สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา ผู้วิจัยได้นำผลงานการสร้างสรรค์มาวิเคราะห์มีจำนวนทั้งหมด 12 ชิ้นสามารถแบ่งผลงานออกเป็น 4 ชุด มีรายละเอียดดังนี้ 1. ผลงานชุดทดลองที่ 1 จำนวน 3 ชิ้น 2. ผลงานชุดทดลองที่ 2 จำนวน 4 ชิ้น 3. ชุดสรุปที่ 1 จำนวน 3 ชิ้น 4. ชุดสรุปที่ 2 จำนวน 2 ชิ้น

4.2.1 ผลงานชุดทดลองที่ 1

ผลงานชุดนี้สร้างก่อนศิลปนิพนธ์ เป็นการทดลองศึกษาค้นคว้าหาแนวทางการสร้างสรรค์ตามแนวคิดการใช้รูปดอกบัวกับการสื่อถึงสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา ใช้เทคนิควิธีการที่มีจากประสบการณ์เดิมคือ จิตรกรรมไทย โดยต้องการผสมผสานรูปแบบศิลปะร่วมสมัย นำเสนอเนื้อหาของความจริงในสังคมปัจจุบันโดยใช้หลักความคิดทางพุทธศาสนาเป็นแนวทาง โดยมีขั้นตอนและรายละเอียดดังนี้

1) การวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้เลือกผลงานชิ้นที่โดดเด่นของชุดทดลองที่ 1 มาวิเคราะห์องค์ประกอบแบบภาพรวมและนำเสนอการสรุปผลการวิเคราะห์แบบตารางดังนี้

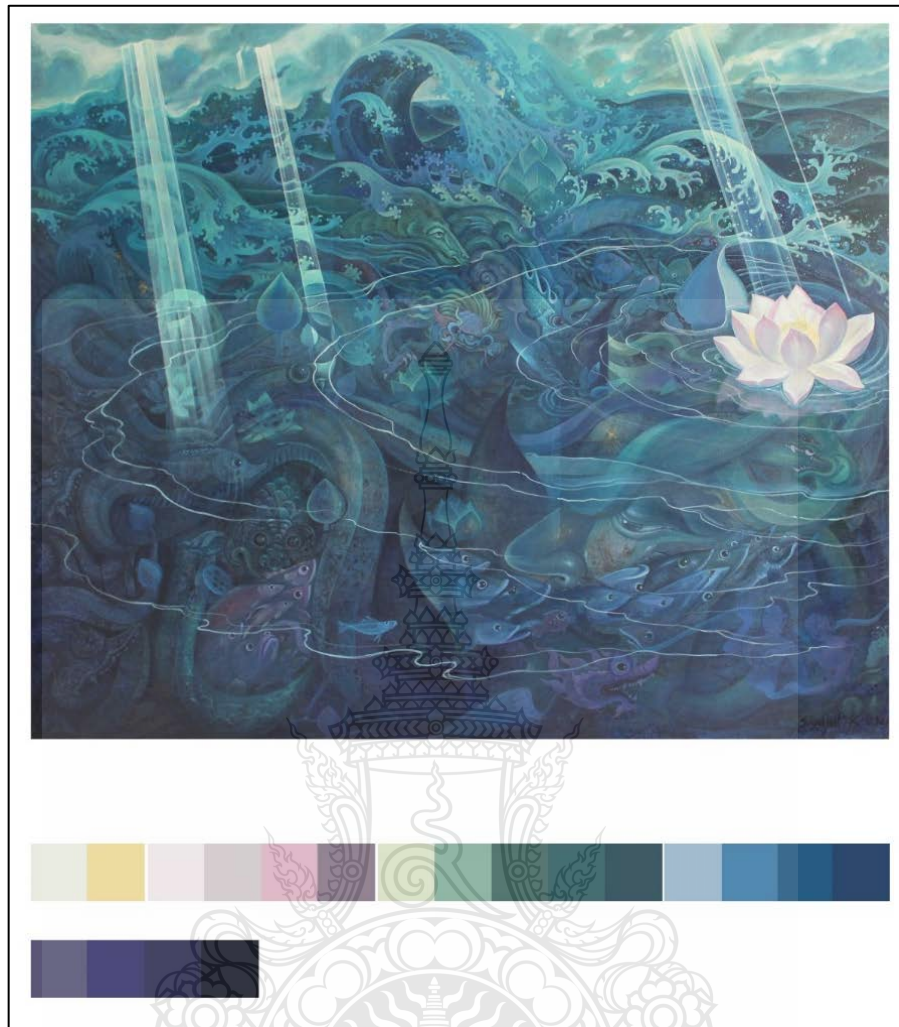

ภาพที่ 4.22 ชื่อผลงาน มารไม่มาบารมีไม่เกิด เทคนิค สีอะคริลิคบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2561
ขนาด 120 x 100 ซม.

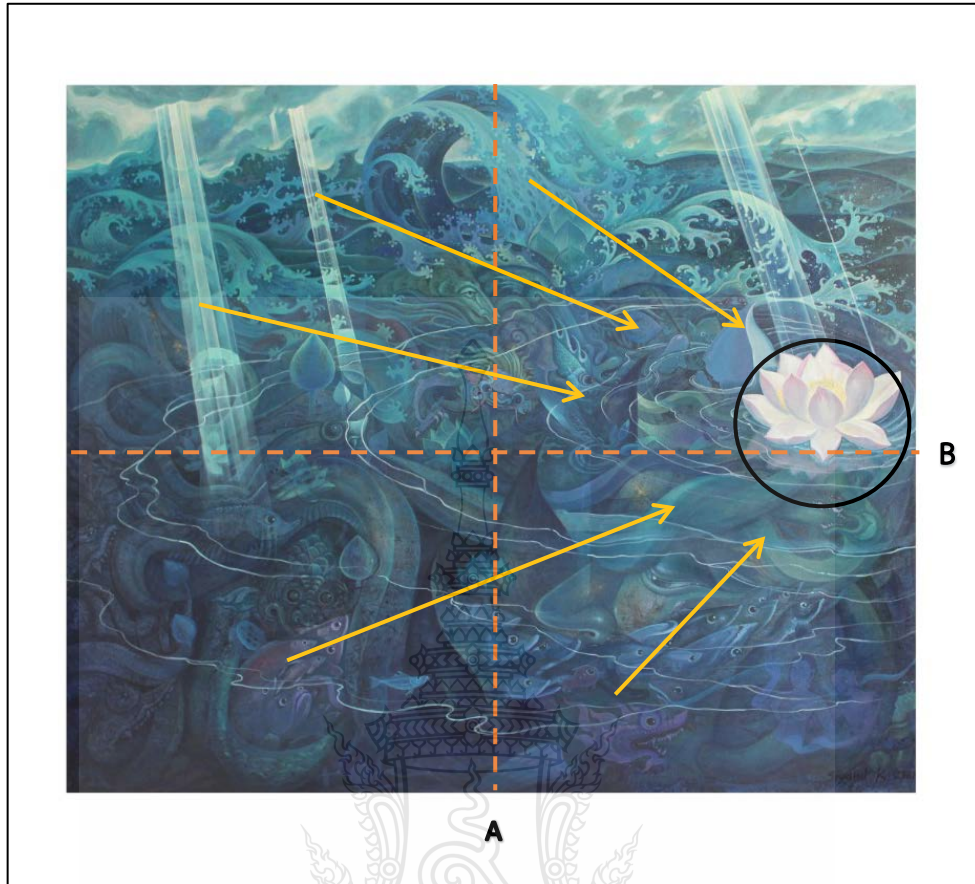
1. แนวคิด พุทธปรัชญา เรื่องบัว 4 เหล่า
2. รูปทรง จิตรกรรมไทย 2 มิติ รูปแบบอุดมคติไทย
3. องค์ประกอบศิลป์ การใช้สีโทนสีเขียว เพื่อแสดงถึงธรรมชาติและการเจริญเติบโต การจัดวางให้จุดเด่นอยู่ด้านข้างและเน้นให้รูปดอกบัวบานเป็นจุดเด่นด้วยการลงสีสว่าง การแสดงรายละเอียดของรูปสัตว์ที่เกิดจากการตัดเส้นและรูปใบหน้าถูกทำให้เด่นน้อยลง ส่วนของคลื่นน้ำ ท้องฟ้าแสดงรายละเอียดบางส่วนและแสดงความลึกด้วยค่าน้ำหนักอ่อน-แก่ ทำให้ภาพประสานกลมกลืนกันด้วยการใช้สีขาวผสมเป็นการลดค่าของสี นำเสนอรูปทรงของแสง เพื่อสร้างความแปลกตา และการปล่อยพื้นผิวให้เกิดร่องรอยตามความรู้สึกเพื่อนำเสนอเทคนิคและสร้างความน่าสนใจ
4. เนื้อหา นำเสนอการใช้สัญลักษณ์ดอกบัวสื่อถึงบุคคล บัวบานพ่นน้ำแสดงการต่อสู้ที่พยายามจะเอาชนะกิเลสตัณหา โทสะ โมหะ ราคะ โดยแทนค่าด้วยรูปสัตว์หลากหลายชนิด ส่วนในน้ำคลื่นน้ำสื่อแทนสภาวะสังคมในปัจจุบัน

ภาพที่ 4.23 ภาพร่างต้นแบบสี (ด้านบน) กับภาพผลงานสร้างสรรค์ที่เสร็จสมบูรณ์แล้ว (ด้านล่าง)

ภาพที่ 4.24 การแสดงค่าน้ำหนักและโทนสีที่ใช้ในผลงาน เพื่อเทียบให้เห็นการใช้โทนสีในสัดส่วนของ โทนสีเย็นเป็นหลักและการใช้ค่าน้ำหนักอ่อนที่เป็นแสงสว่างและสีของจุดเด่น และการใช้น้ำหนักแก่ในส่วนที่เป็นเงาภายในน้ำ

ภาพที่ 4.25 การวิเคราะห์การจัดองค์ประกอบของภาพ ด้วยการแบ่งเส้นแนวนอนและเส้นแนวตั้ง กำหนดจุดถ่ายภาพ (เส้นปะสีส้ม A, B) เพื่อแสดงให้เห็นการจัดวางจุดเด่นของภาพให้อยู่ทางด้านซ้ายของภาพและอยู่ในเส้นแนวนอนกึ่งกลางภาพเป็นการจัดแบบอสมมาตร และเส้นลูกศรสีเหลืองเป็นการแสดงทิศทางของเส้นนำสายตาที่พุ่งเข้าหาจุดเด่น

สรุปผลการทดลองการสร้างสรรค์ ชุดทดลองที่ 1 จำนวน 3 ชิ้น ผู้วิจัยได้นำเสนอการวิเคราะห์แบบตารางเป็นการสรุปผล ดังนี้

ตารางที่ 4.12 ตารางวิเคราะห์ผลงานชุดทดลองที่ 1

ตารางการวิเคราะห์ผลงานชุดทดลองที่ 1			
	ชิ้นที่ 1	ชิ้นที่ 2	ชิ้นที่ 3
			
แนวคิด	พุทธปรัชญาเรื่องบัว 4 เหล่า	พุทธปรัชญาเรื่องบัว 4 เหล่า	พุทธปรัชญา เรื่องบัว 4 เหล่า
รูปแบบ	จิตรกรรมไทย 2 มิติ แบบเหนือจริงผสมอุดมคติ	จิตรกรรมไทย 2 มิติ รูปแบบอุดมคติไทย	จิตรกรรมไทย 2 มิติ รูปแบบอุดมคติไทย
วิธีการ	สีอะคริลิคบนผ้าใบ ใช้วิธีการประกอบกันของบัวที่เป็นเส้นสายที่พันติดกันเหมือนผมกับรูปใบหน้า ด้วยการตัดเส้นหน้าแบบงานจิตรกรรมไทยให้เห็นเด่นชัด และใช้สีที่ขัดแย้งกัน	สีอะคริลิคบนผ้าใบ ใช้วิธีการทำให้ภาพแสดงความรู้สึกถึงความเสื่อมสลาย แสดงถึงการหลุดลอยของดอกบัวเป็นการใช้สีทองแสดงถึงความศรัทธา ใช้การตัดเส้นตัวภาพแบบงานจิตรกรรมไทย	สีอะคริลิคบนผ้าใบ ใช้วิธีการเขียนภาพแบบงานจิตรกรรมไทย ด้วยการตัดเส้นผสมกับการใช้ค่าน้ำหนักของสี แสดงมิติของภาพที่ทับซ้อนกันให้ความรู้สึกอ่อนเร้น
เนื้อหา	นำเสนอการใช้สัญลักษณ์ดอกบัวสี่แทนมนุษย์ บัวเหล่าที่ 4 บัวที่จมอยู่ในโคลนตม เป็นอาหารของสัตว์ การหลงยึดติดกับวัตถุที่สี่แทนรูปใบ หน้าทีแสดงสาเหตุแห่งทุกข์	นำเสนอการใช้สัญลักษณ์ดอกบัวสี่แทนมนุษย์ บัวใต้น้ำที่ยังมีกิเลสต้องอาศัยการฝึกจิต การปฏิบัติ การมีศีล 5 จุดหมายเพื่อเป็นบัวที่พ้นน้ำ	นำเสนอการใช้สัญลักษณ์ดอกบัวสี่แทนมนุษย์ บัวบานพ้นน้ำ แสดงการต่อสู้ ที่พยายามเอาชนะกิเลสตัณหา โทสะ โมหะ ราคะ ที่สี่แทนสัตว์หลากหลายชนิดในน้ำ คลื่นน้ำสี่แทนสภาวะสังคมในปัจจุบัน

ตารางที่ 4.12 ตารางวิเคราะห์ผลงานชุดทดลองที่ 1 (ต่อ)

ตารางการวิเคราะห์ผลงานชุดทดลองที่ 1 (ต่อ)			
	ขั้นที่ 1	ขั้นที่ 2	ขั้นที่ 3
			
องค์ประกอบศิลป์	การจัดวางจุดเด่นให้อยู่กลางภาพ เน้นให้เด่นด้วยขนาดใหญ่และสี การใช้สีที่แสดงความขัดแย้งเน้นให้รูปทรงเนื้อหาเด่นชัด นำเสนอรูปทรง สี แสง ใต้น้ำ กับรูปทรงทางเนื้อหา สัญลักษณ์ดอกบัว รูปใบหน้า ที่สื่อความหมายเนื้อหาถึงความรู้สึกทุกข์	การแสดงพื้นผิวที่ผู้ฟัง เสื่อมสลายด้วยการสร้างเทคนิคบนพื้นผิวงาน เพื่อสร้างความน่าสนใจและการทดลอง การใช้โทนสีน้ำเงินเพื่อแสดงบรรยากาศใต้น้ำ การใช้รูปบัว ดอกบัว รูปใบหน้า ต้องการเน้นให้เด่นและสร้างบรรยากาศด้วยค่าน้ำหนักแก่ การจัดวางด้านซ้ายขวาไม่เหมือนกัน ทำให้เกิดดุลยภาพแบบอสมมาตร นำเสนอรูปทรงของเนื้อหาขนาดใหญ่ ด้วยสัญลักษณ์ดอกบัว รูปใบหน้า รูปสัตว์ สี ทิศทาง เพื่อแสดงความรู้สึก	การสร้างพื้นผิวให้เกิดร่องรอยเพื่อนำเสนอเทคนิค การจัดวางให้จุดเด่นอยู่ด้านข้างและเน้นให้รูปดอกบัวบานเด่นด้วยการลงสีสว่าง ทำให้เกิดระยะหน้าด้วย การแสดงรายละเอียดของรูปสัตว์ที่เกิดจากการตัดเส้นและรูปใบหน้าถูกทำให้เด่นน้อยลง ส่วนระยะไกลของคลื่นน้ำ ท้องฟ้า แสดงรายละเอียดบางส่วนด้วยค่าน้ำหนักอ่อน-แก่และแสดงความรู้สึก ทำให้เกิดความกลมกลืนด้วยการใช้สีขาวผสมเป็นการลดค่าของสี นำเสนอรูปทรงของแสง เพื่อสร้างความแปลกตา

สรุป จากการวิเคราะห์ผลงานชุดทดลองที่ 1 ได้แสดงให้เห็นถึงผลงานที่ยังไม่สื่อถึงความงามตามทัศนธาตุและยังขาดแนวทางการสร้างสรรค์ของแนวคิด วิธีการ รูปแบบ เทคนิค เนื้อหาของรูปทรงกับรูปสัญลักษณ์ที่เป็นสาระเรื่องพุทธปรัชญา รวมถึงการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของภาพที่ยังไม่ตรงกับจุดมุ่งหมายที่สื่อถึงการแสดงอัตลักษณ์ของตนเอง ผู้วิจัยได้นำผลงานขั้นที่ 3 มาเป็นแนวทางในการพัฒนาของผลงานชุดต่อไป โดยนำเทคนิคการสร้างพื้นผิวภาพและการใช้สีแสง น้ำหนักอ่อน-แก่ เพื่อ

นำไปประกอบกับการศึกษาเพิ่มเติมของทฤษฎีทางศิลปะที่เกี่ยวกับข้อ ให้เห็นถึงแนวทางใหม่ในการแสดงออกของผลงานศิลปะ

4.2.2 ผลงานชุดทดลองที่ 2

ผลงานชุดนี้สร้างก่อนศิลปินนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้า การทดลอง และค้นหาแนวทางการสร้างสรรค์ตามแนวคิดการใช้รูปดอกบัวที่มาจากสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้นำแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานชุดทดลองที่ 1 มาใช้เป็นแนวทางการพัฒนารูปแบบศิลปะร่วมสมัยที่มีแนวคิด เทคนิควิธีการที่มีจากประสบการณ์เดิมคือ จิตรกรรมไทยผสมผสานกับประสบการณ์ใหม่คือ ทฤษฎีแสงและเงา และใช้ทฤษฎีศิลปะการแสดงออก นำเสนอเนื้อหาของความจริงในสังคมปัจจุบัน โดยใช้หลักความคิดทางพุทธศาสนาเป็นแนวทาง ผลงานชุดทดลองที่ 2 โดยมีขั้นตอนและรายละเอียดดังนี้

1) การวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้เลือกผลงานชิ้นที่โดดเด่นของชุดทดลองที่ 2 (ภาพที่ 4.26) มาวิเคราะห์องค์ประกอบแบบภาพรวมและนำเสนอการสรุปผลการวิเคราะห์แบบตารางดังนี้

ภาพที่ 4.26 ชื่อผลงาน ไม่มีชื่อ เทคนิค สีอะคริลิกบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2561 ขนาด 150 x 120 ซม.

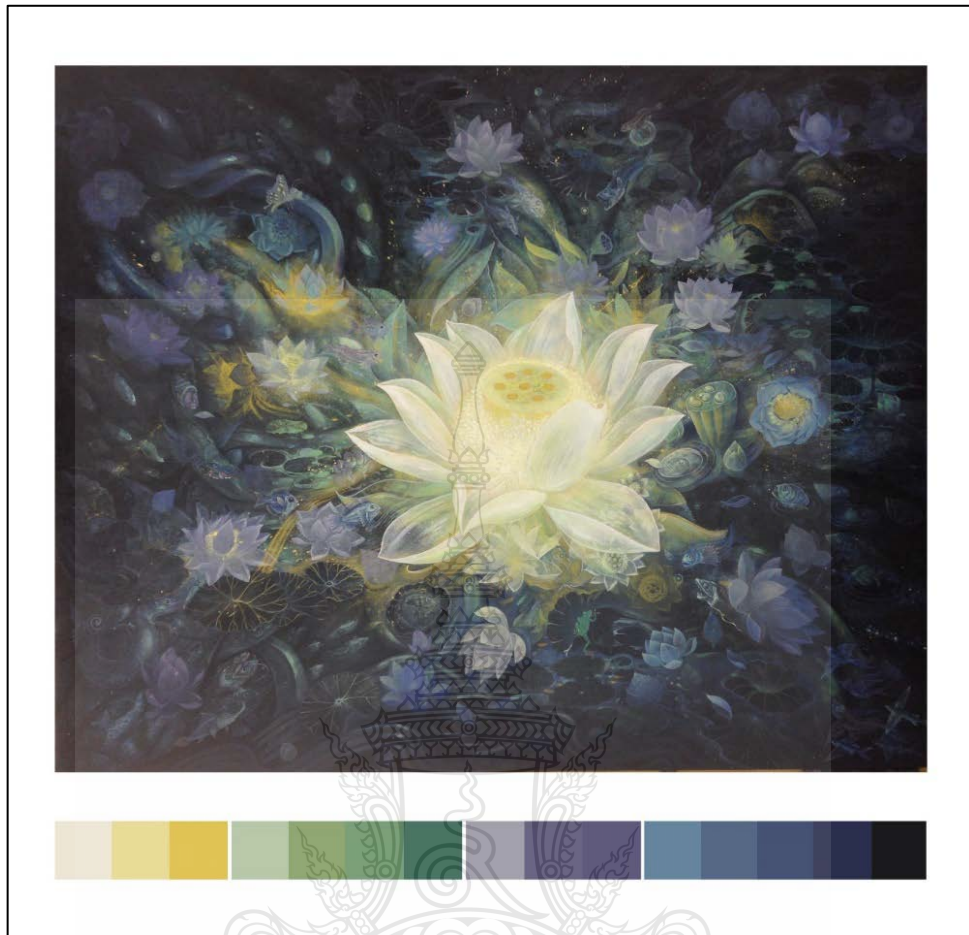
1. แนวคิด พุทธปรัชญาเรื่องบัว 4 เหล่า เน้นนำเสนอบัวเหล่าที่ 1 อุดมปฏิบัติญาณ คือ พวกที่มีสติปัญญาสามารถเข้าใจธรรมได้ในเวลาอันรวดเร็ว เปรียบถึงดอกบัวที่บานพ่นน้ำแล้ว
2. รูปทรง จิตรกรรมไทยแบบอุดมคติไทย

3. องค์ประกอบศิลป์ นำเสนอจุดที่มืดไปหาจุดที่สว่างสุดที่อยู่กึ่งกลาง ใช้รูปทรงดอกบัวบาน เป็นจุดเด่นเน้นให้เด่นด้วยสีสว่าง ขนาด และทำให้ลักษณะพื้นผิวของกลีบดอกแสดงความรู้สึกใสเหมือนแก้ว สร้างทิศทางที่พุ่งเข้าหาภาพด้วยจังหวะรูปทรงดอกบัวที่วางสลับกันไปมา แสดงความน่าสนใจด้วยจุดที่สว่างให้อยู่บริเวณที่มืด

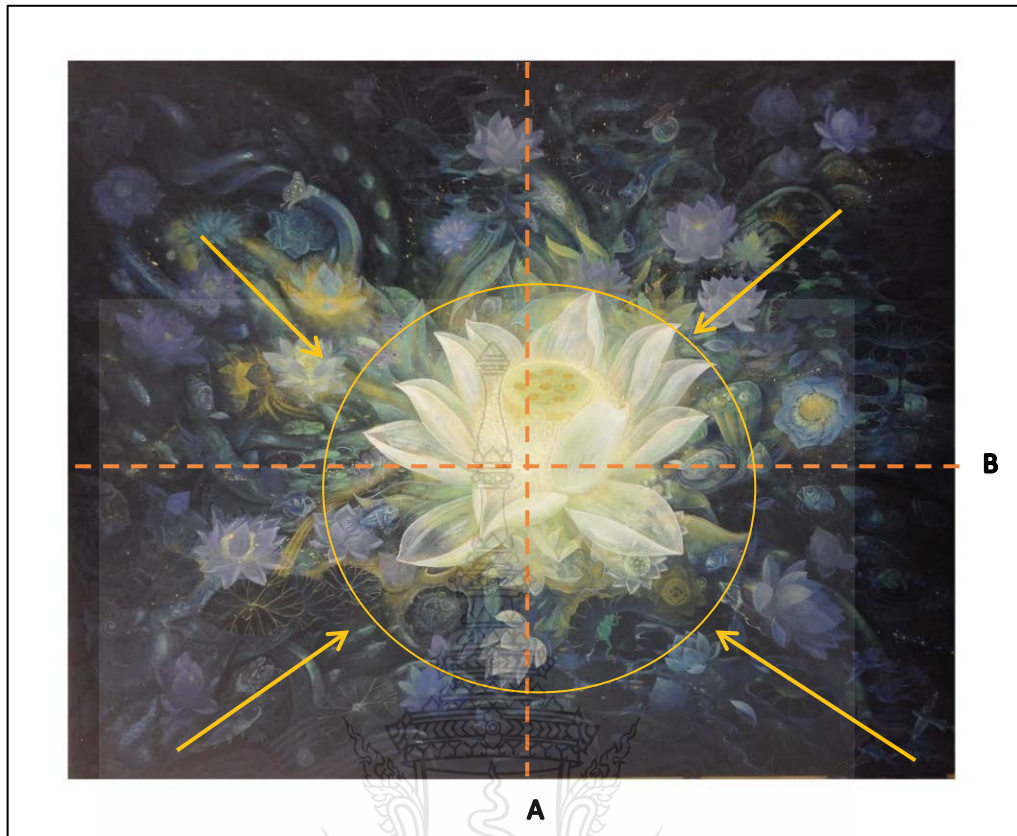
4. เนื้อหา มีสาระสำคัญของรูปทรงที่มีหลากหลายแบบ โดยยกรูปทรงบัวบานเป็นสื่อแทนบุคคลที่มีปัญญา ส่วนรูปทรงอื่น ๆ เพื่อสื่อถึงความเป็นไปตามธรรมชาติมีเกิด มีตั้งอยู่ ดับไป และพร้อมที่จะเกิดใหม่ที่มีความขัดแย้งของแสง-เงา ของหลักความคิดว่า ในความมืดก็ย่อมมีแสงสว่าง

ภาพที่ 4.27 ภาพร่างต้นแบบสี (ด้านบน) กับภาพผลงานสร้างสรรค์ที่เสร็จสมบูรณ์แล้ว (ด้านล่าง)

ภาพที่ 4.28 การวิเคราะห์โทนสี เลือกใช้โทนสีน้ำเงินเข้มเป็นส่วนใหญ่ในผลงาน เทียบให้เห็นค่าน้ำหนักอ่อน-แก่ในสัดส่วนของโทนสีเขียวเป็นหลัก การให้ค่าน้ำหนักอ่อนที่เป็นแสงในจุดเด่น และการใช้น้ำหนักแก่ในส่วนที่เป็นเงาในรอบ ๆ บริเวณของจุดเด่น เพื่อให้แสงสว่างเด่นชัดมากขึ้น

ภาพที่ 4.29 การวิเคราะห์การจัดองค์ประกอบของภาพ ด้วยการแบ่งเส้นแนวนอนและเส้นแนวตั้ง กำหนดดุลยภาพ (เส้นปะสีส้ม A, B) แสดงให้เห็นการจัดวางจุดเด่นของภาพให้อยู่กึ่งกลางภาพ กำหนดขนาดของจุดเด่นให้มีขนาดสัดส่วนที่ใหญ่กว่ารูปทรงอื่น ๆ ในภาพ และเส้นลูกศรสีเหลืองเป็นการแสดงทิศทางของเส้นนำสายตาที่พุ่งเข้าหาจุดเด่น

สรุปผลการทดลองการสร้างสรรค์ชุดทดลองที่ 2 ผู้วิจัยได้สร้างเป็นผลงานจริงจำนวน 4 ชิ้น และผู้วิจัยได้นำเสนอการวิเคราะห์แบบตารางเป็นการสรุปผล ดังนี้

ตารางที่ 4.13 ตารางวิเคราะห์ผลงานชุดทดลองที่ 2

ตารางการวิเคราะห์ผลงานชุดทดลองที่ 2				
	ขั้นที่ 1	ขั้นที่ 2	ขั้นที่ 3	ขั้นที่ 4
				
แนวคิด	พุทธปรัชญาเรื่องบัว 4 เหล่า เน้นนำเสนอบัวเหล่าที่ 1	พุทธปรัชญาเรื่องบัว 4 เหล่า เน้นนำเสนอบัวเหล่าที่ 1	พุทธปรัชญา เรื่องบัว 4 เหล่า ผสมกับ สิ่งก่อสร้างในสังคมปัจจุบัน	วงจรของวัฏจักรตามธรรมชาติทุกสิ่งย่อมเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป กับพุทธปรัชญา
รูปแบบ	จิตรกรรมไทย แบบอุดมคติไทย	จิตรกรรมไทย แบบอุดมคติไทย	จิตรกรรมไทย แบบเหนือจริงผสมกับแบบอุดมคติไทย	จิตรกรรมไทย แบบเหนือจริงผสมแบบอุดมคติไทย
วิธีการ	สีอะคริลิกบนผ้าใบ ใช้ การตัดเส้นและแสดงมุมมองแบบงานจิตรกรรมไทยแบบแบน ๆ	สีอะคริลิกบนผ้าใบ การแสดงปริมาตรของรูปทรง เพื่อให้ความรู้สึกมีมิติ	สีอะคริลิกบนผ้าใบ วิธีตัดเส้นแสดงรายละเอียด	สีอะคริลิกบนผ้าใบ การแสดงปริมาตรของรูปทรง เพื่อให้ความรู้สึกมีมิติ
เนื้อหา	สาระสำคัญ นำเสนอรูปทางความงามด้วยการใช้สี น้ำหนัก แสงเงาและรูปทรงทางเนื้อหาของสัญลักษณ์ดอกบัว	สาระสำคัญ รูปทรงทางความงามด้วยความขัดแย้งของแสง-เงา ของหลักความคิดที่ว่าในความมืดมิดย่อมมีแสงสว่าง	มีสาระทางความงามด้วยให้ขัดแย้งกันของรูปทรงที่ย้อนแสง และนำเสนอน้ำหนักอ่อน-แก่ในความมืดของเงา และมีเนื้อหาสาระของสัญลักษณ์ดอกบัว	มีสาระ เสนอรูปทรงทางเนื้อหาที่มาจากสัญลักษณ์ดอกบัว หมายถึง การเกิด ที่สื่อความหมายเรื่องวัฏจักรตามหลักธรรมอริยสัจ 4

ตารางที่ 4.13 ตารางวิเคราะห์ผลงานชุดทดลองที่ 2 (ต่อ)

ตารางการวิเคราะห์ผลงานชุดทดลองที่ 2 (ต่อ)				
	ขั้นที่ 1	ขั้นที่ 2	ขั้นที่ 3	ขั้นที่ 4
				
องค์ประกอบศิลป์	การจัดภาพให้จุดเด่นอยู่กลางภาพ นำเสนอเส้นโครงสร้างของรูปร่าง รูปทรงของบัว ทำให้ประสานด้วยการผลึกกัน ทับซ้อนกัน ในจังหวะที่ซ้ำ ๆ เพื่อให้เกิดโครงสร้างภายนอกและเน้นจุดเด่นด้วยสีค่าน้ำหนักอ่อน-แก่ แสง-เงา ทำให้เกิดความสัมพันธ์ของรูปทรงทางความรู้สึกของสมาธิ	นำเสจุดที่มีดไปหาจุดที่สว่างสุดที่อยู่กึ่งกลาง ใช้รูปทรงดอกบัวบานจุดเด่นเน้นให้เด่นด้วยสีสว่าง ขนาด และทำให้ลักษณะพื้นผิวของกลีบดอกแสดงความรู้สึกใสเหมือนแก้ว สร้างระยะในการจัดภาพด้วยจังหวะของรูปทรงดอกบัว รูปทรงอื่น ๆ ที่มีขนาดเล็กบ้างใหญ่บ้างที่วางสลับกันไปมา ด้วยจุดที่สว่างให้อยู่บริเวณที่มีดเพื่อแสดงความน่าสนใจ	ใช้การประกอบกันของรูปร่าง รูปทรงขนาดเล็กด้วยการผนึกกันหรือซ้อนทับกันเกิดเป็นรูปทรงที่มีขนาดใหญ่ เน้นให้รูปทรงดอกบัวเด่นชัดด้วยค่าน้ำหนักสีเข้ม ขนาดใหญ่และให้อยู่กลางภาพ	การเน้นให้รูปทรงดอกบัวเป็นจุดเด่นตรงกลางที่มีความสำคัญและใช้จุดเด่นรองที่กระจายออกไปเพื่อเพิ่มรายละเอียดและการจัดวางให้รูปทรงดอกบัวตรงกลางเป็นจุดบริเวณสว่างที่สุด แล้วค่อย ๆ เพิ่มค่าน้ำหนักแก่ไปตามรูปทรงที่ไกลออกไป ทำให้ประสานกลมกลืนกันด้วยบรรยากาศของภาพ

สรุป จากการวิเคราะห์ผลงานชุดทดลองที่ 2 ได้แสดงให้เห็นถึงผลงานที่มีการใช้ทัศนธาตุทางความงามของรูปทรงดอกบัว รูปทรงสัตว์ ที่มีต้นแบบมาจากธรรมชาติผสมกับรูปแบบอุดมคติไทย ของงานจิตรกรรมไทย รูปสัตว์หิมพานต์ รูปเทพ และมีการใส่รายละเอียดเพิ่มเติมในบางส่วนด้วยการเน้นด้วยเส้นของพู่กัน เน้นด้วยค่าน้ำหนักอ่อน-แก่ของสี และไม่แสดงรายละเอียดบางส่วน เว้นไว้หรือปล่อยให้หายไปกับพื้นผิว ผลงานชุดนี้ได้ลดการแสดงรูปทรงใบหน้า และสัดส่วนของมนุษย์ โดยไม่นำเสนอให้เด่นชัดในผลงาน เพื่อจะนำเสนอเนื้อหาของรูปทรงดอกบัวให้สอดคล้องกับความงามทางรูปทรงในจินตนาการ ส่วนทฤษฎีแสงและเงาที่ผู้วิจัยได้นำมาทดลองใช้ ยังขาดการนำเสนอที่ประสานกลมกลืนกัน

กับทฤษฎีการแสดงออก ตามเนื้อหาสาระทางความงามรูปทรงกับสัญลักษณ์ที่เป็นสาระพุทธปรัชญา ที่มีจุดมุ่งหมายแสดงอัตลักษณ์ของตนเอง ผู้วิจัยได้นำแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานชิ้นที่ 2, 3 และ 4 ของชุดทดลองที่ 2 ในการพัฒนาของผลงานชุดต่อไป เรื่องแสง-เงา น้ำหนักอ่อน-แก่ เพื่อนำไปประกอบกับการศึกษาเพิ่มเติมของทฤษฎีทางศิลปะที่เกี่ยวกับช่องผสมกับแนวคิด วิธีการ รูปแบบ เทคนิค ให้เห็นถึงแนวทางใหม่ในการแสดงออกของผลงานศิลปะ

4.2.3 ผลงานชุดสรุปที่ 1

ผลงานชุดนี้เป็นผลงานศิลปนิพนธ์ ผู้วิจัยได้สร้างแนวทางการสร้างสรรค์ จากการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง ตามแนวคิดการใช้ความงามทางรูปทรงของดอกบัวที่มาจากรูปทรงธรรมชาติ รูปทรงสัญลักษณ์ทางศาสนาและรูปทรงทางศิลปะ กับรูปทรงทางความงามของเนื้อหาสาระที่มาจากประสบการณ์ของผู้วิจัย โดยใช้หลักความคิดทางพุทธปรัชญาที่สะท้อนความคิด ความจริงในสังคมปัจจุบันตามจินตนาการ ผู้วิจัยได้นำแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานชุดทดลองที่ 2 มาพัฒนาต่อโดยเลือกนำเสนอการสร้างสรรค์ผลงาน แนวคิด รูปแบบ วิธีการ เทคนิค และเนื้อหาที่มาจากประสบการณ์เดิมผสมกันกับประสบการณ์ใหม่คือ ทฤษฎีแสงและเงา และทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์ ซึ่งผลงานชุดสรุปที่ 1 มีขั้นตอนและรายละเอียดดังนี้

- 1) การวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้เลือกผลงานชิ้นที่โดดเด่นของชุดสรุปที่ 1 (ภาพที่ 4.30) มาวิเคราะห์องค์ประกอบแบบภาพรวมและนำเสนอการสรุปผลการวิเคราะห์แบบตารางดังนี้

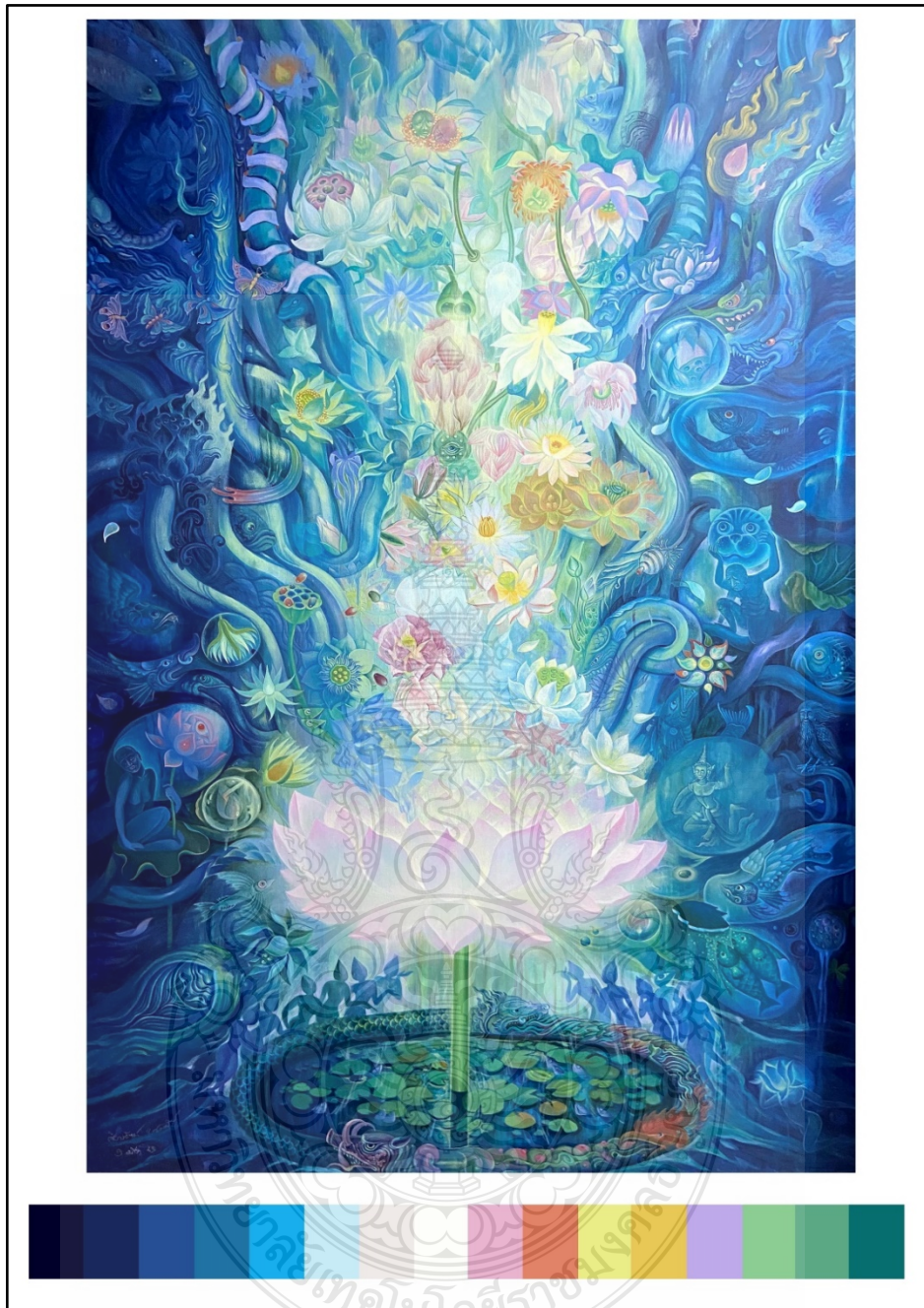
ภาพที่ 4.30 ชื่อผลงาน จิตวิมุตติ 2 เทคนิค สีอะคริลิคบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2562 ขนาด 170 x 120 ซม.

1. แนวคิด นำเสนอจิตวิมุตติ (จิตมีความหลุดพ้น) กับจิตสมมุติ (จิตที่มีกิเลสของโลก) ซึ่งเป็นเรื่องนามธรรมแสดงให้เห็นภาพดอกบัวเป็นการสื่อแทนที่เป็นรูปธรรม
2. รูปทรง จิตรกรรมไทยร่วมสมัยแบบกึ่งนามธรรมผสมกับแบบอุดมคติไทย
3. องค์ประกอบศิลป์ การจัดวางภาพกำหนดให้จุดเด่นอยู่กึ่งกลางด้านล่างของภาพ มีการใช้เป็นหลักการทัศนียภาพกำหนดจุดให้ออกมาจากจุดเด่นที่อยู่กึ่งกลางภาพ ให้เป็นแสงพุ่งขึ้นไป (ภาพที่ 4.33) และใช้รูปทรงประกอบกันด้วยการเกี่ยวพันกัน ซ้อนทับกัน ผสานกัน ทำให้เกิดเป็นจังหวะ โดยมีทิศทางของเส้นมุ่งลงมาสู่ประธานด้านล่างคือรูปดอกบัวบาน กำหนดแสง-เงา บริเวณที่ถูกแสงกับบริเวณที่อยู่ในเงามืด การใช้รูปทรงที่หลากหลายและมีจำนวนที่มากวางกระจายออกไปจนเต็มพื้นที่ว่างของภาพ เพื่อสะท้อนสังคมที่มีความหลากหลาย แออัด วุ่นวายในปัจจุบัน
4. เนื้อหา นำเสนอสาระการใช้ทัศนธาตุเป็นสื่อสำคัญในการถ่ายทอดความรู้สึกภายใน ด้วยการใช้หลักการของกฎธรรมชาติ รูปทรง สี แสงเงา ค่าน้ำหนัก ในแบบอุดมคติและแสดงออกตามอารมณ์ความรู้สึกแบบอัตวิสัย

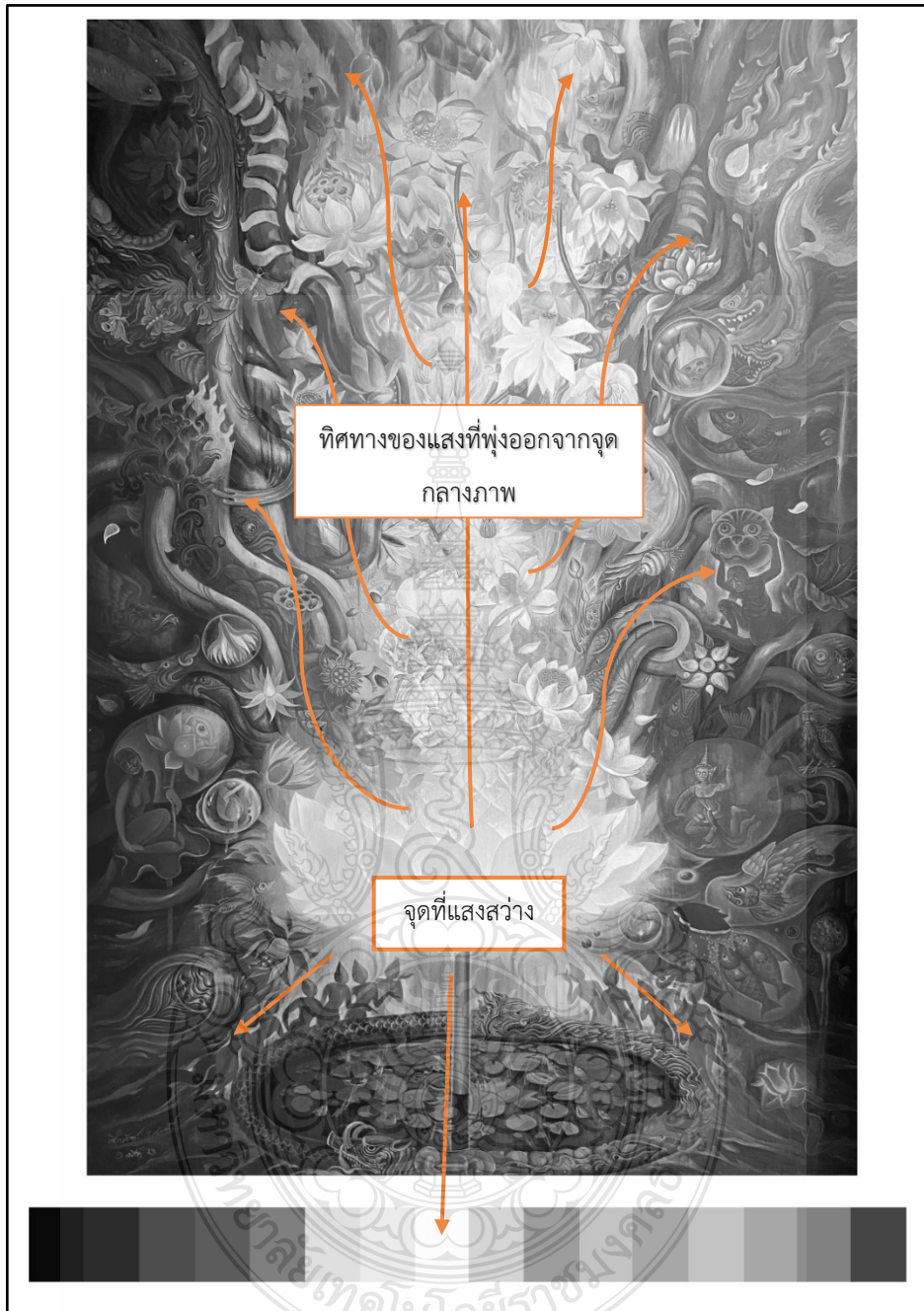

ภาพที่ 4.31 ภาพร่างต้นแบบกับภาพผลงานสร้างสรรค์จริง

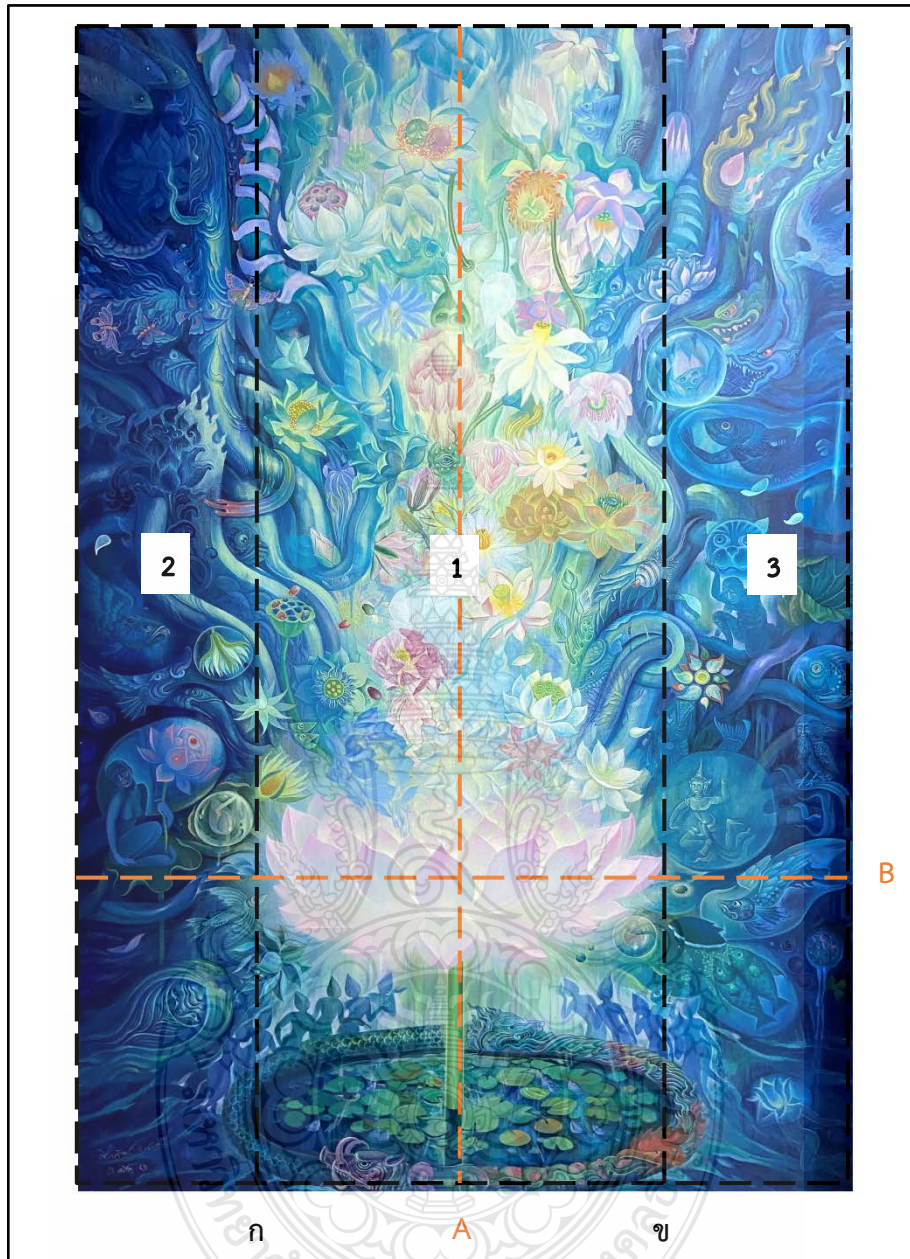

ภาพที่ 4.32 การวิเคราะห์โทนสี เพื่อเทียบให้เห็นค่าความสดของสีในผลงานของผู้วิจัย โทนสีส่วนใหญ่คือ สีน้ำเงินเป็นสีที่สื่อถึงปัญญา ในทางทฤษฎีสีให้ความรู้สึกสงบ และตามความหมายในพุทธศาสนาที่เบตสีน้ำเงิน หมายถึง ความบริสุทธิ์ และเป็นสีประจำกายของพระโพธิสัตว์ ส่วนแสงสีขาวเหลืองแสดงออกถึงปัญญาที่ส่องไปถึงเกิดเป็นความรู้สึกเบิกบาน ส่วนดอกบัวสีชมพูแสดงถึงบัวที่นิยมนำมาบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในนิทานชาด

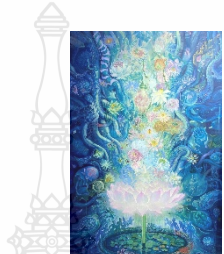
ภาพที่ 4.33 เปรียบเทียบการใช้ค่าน้ำหนักอ่อน-แก่ของสี และแสดงทิศทางของแสง-เงา เพื่อแสดงให้เห็นบริเวณของแสงที่สว่างกับบริเวณของเงาที่มีมืดและการจัดทิศทางของแสงในผลงานของผู้วิจัย

ภาพที่ 4.34 ภาพแสดงแบ่งเส้นแกนทางดิ่งกำหนดตุลยภาพ (เส้นปะสีดำ ก, ข) เพื่อแบ่งการใช้พื้นที่ ช่องกลางคือบริเวณประธานและเป็นบริเวณที่ถูกแสง (ช่องที่ 1) กับช่องด้านข้างซ้ายขวา คือ บริเวณรองประธานและเป็นบริเวณที่อยู่ในเงามืด (ช่องที่ 2, 3) และแบ่งเส้นแกนทาง ดิ่ง (เส้นปะสีส้ม A) และเส้นแกนทางราบ (เส้นปะสีส้ม B) เพื่อแสดงให้เห็นการจัดวางภาพ ที่มีตุลยภาพในผลงานของผู้วิจัย

สรุปผลการทดลองการสร้างสรรค์ชุดสรุปีที่ 1 ผู้วิจัยได้สร้างเป็นผลงานจริงจำนวน 3 ชิ้น และผู้วิจัยได้นำเสนอการวิเคราะห์แบบตารางเป็นการสรุปผล ดังนี้

ตารางที่ 4.14 ตารางวิเคราะห์ผลงานชุดสรุปีที่ 1

ตารางการวิเคราะห์ผลงานชุดสรุปีที่ 1			
	ชิ้นที่ 1	ชิ้นที่ 2	ชิ้นที่ 3
			
แนวคิด	นำเสนอจิตวิมุตติ (จิตมีคุณ หลุดพ้น) กับจิตสมมุติ (จิตที่มีกิเลสของโลก) แสดงให้เห็นว่าเป็นอย่างไร นำภาพดอกบัวเป็นสื่อความหมาย	นำเสนอจิตวิมุตติ (จิตมีคุณ หลุดพ้น) กับจิตสมมุติ (จิตที่มีกิเลสของโลก) ใช้ภาพดอกบัวเป็นการสื่อแทนความหมาย	นำเสนอจิตวิมุตติ (จิตมีคุณ หลุดพ้น) กับจิตสมมุติ (จิตที่มีกิเลสของโลก) ใช้ภาพดอกบัวเป็นการสื่อแทนความหมาย
รูปแบบ	จิตรกรรมไทยร่วมสมัย 2 มิติ รูปแบบกึ่งนามธรรมผสมกับแบบอุดมคติไทย	จิตรกรรมไทยร่วมสมัย 2 มิติ รูปแบบกึ่งนามธรรมผสมกับแบบอุดมคติไทย	จิตรกรรมไทยร่วมสมัย 2 มิติ รูปแบบกึ่งนามธรรมผสมกับแบบอุดมคติไทย
วิธีการ	สื่อนะคริลิคบนผ้าใบ ใช้วิธีการสกัดรูปทรงธรรมชาติ ดัดแปลงตัดทอน เพิ่มเติมรูปทรงทางความงามตามอัตวิสัย	สื่อนะคริลิคบนผ้าใบ ใช้วิธีการสกัดรูปทรงธรรมชาติ ดัดแปลงตัดทอน เพิ่มเติมรูปทรงทางความงามตามอัตวิสัย	สื่อนะคริลิคบนผ้าใบ ใช้วิธีการสกัดรูปทรงธรรมชาติ ดัดแปลงตัดทอน เพิ่มเติมรูปทรงทางความงามตามอัตวิสัย
เนื้อหา	นำเสนอสาระการใช้ทัศนธาตุ เป็นสื่อสำคัญในการถ่ายทอดความรู้สึกภายใน ด้วยการใช้สีรูปทรง เส้น แสง ค่าน้ำหนัก แสดงออกตามอารมณ์ความรู้สึกแบบอัตวิสัย	นำเสนอสาระการใช้ทัศนธาตุ เป็นสื่อสำคัญในการถ่ายทอดความรู้สึกภายใน ด้วยการใช้รูปทรง สีน้ำเงินเป็นหลัก แสงเงา ค่าน้ำหนักแสดงออกตามอารมณ์ความรู้สึกแบบอัตวิสัย	นำเสนอสาระการใช้ทัศนธาตุ เป็นสื่อสำคัญในการถ่ายทอดความรู้สึกภายใน ด้วยการใช้รูปทรง สีเขียวเป็นหลัก แสงเงา ค่าน้ำหนักแสดงออกตามอารมณ์ความรู้สึกแบบอัตวิสัย

ตารางที่ 4.14 ตารางวิเคราะห์ผลงานชุดสรุปที่ 1 (ต่อ)

ตารางการวิเคราะห์ผลงานชุดสรุปที่ 1			
	ชั้นที่ 1	ชั้นที่ 2	ชั้นที่ 3
			
องค์ประกอบศิลป์	การใช้จุดเด่นสำคัญในภาพ ด้วยการเน้นให้มีลักษณะเด่นชัดของขนาดใหญ่เป็นจุดเด่นหลัก เพื่อแสดงออกถึงเรื่องสีสัน ความงามของดอกบัว	การใช้ความขัดแย้งของลักษณะสีตรงกันข้าม น้ำหนัก และรูปทรงขนาดเล็ก ใหญ่ ที่มีลักษณะการแสดงพื้นผิวที่ต่างกัน เพื่อแสดงถึงเนื้อหา	การใช้ความขัดแย้งของลักษณะ แสงเงา ทำให้ประสานสัมพันธ์กันด้วยการใช้สี ค่าน้ำหนักอ่อน-แก่ เพื่อแสดงถึงเนื้อหา

สรุปผลการวิเคราะห์ผลงานชุดสรุปที่ 1 ได้แสดงให้เห็นถึงผลงานที่สื่อถึงความงามจากการใช้ทัศนธาตุกับรูปทรงทางความงามเนื้อหาและเรื่องราว ที่เกิดจากการประกอบด้วยแนวคิด วิธีการ เนื้อหาของรูปทรงทางความงามกับรูปสัญลักษณ์ที่เป็นสาระเรื่องพุทธปรัชญา รวมถึงการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกภายใน ที่มีแนวทางสร้างสรรค์ศิลปะรูปแบบกึ่งนามธรรม ตามความเชื่อแบบอุดมคติ และการเลือกใช้เทคนิคให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของผลงานที่สื่อแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตนเอง ผู้วิจัยได้นำผลงานชุดสรุปที่ 1 มาเป็นแนวทางในการพัฒนาของผลงานชุดต่อไป โดยให้ความสำคัญกับการใช้รูปทรงดอกบัว สี ที่สื่อความหมายและความรู้สึก โดยมีหลักความคิดของทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์ ทฤษฎีแสงและเงา เพื่อประกอบกับองค์ความรู้ในการแสดงออกของผลงานศิลปะ

4.2.4 ผลงานชุดสรุปที่ 2

ผลงานชุดนี้เป็นผลงานศิลปนิพนธ์ ผู้วิจัยได้สร้างแนวทางการสร้างสรรค์ จากการศึกษา การทดลอง การวิเคราะห์ข้อมูล และการวิเคราะห์ผลงานศิลปนิพนธ์ เพื่อใช้เป็นแนวทางการคิด การใช้ความงามทางรูปทรงของดอกบัวที่มาจากรูปทรงธรรมชาติ รูปทรงสัญลักษณ์ทางศาสนาและรูปทรงทางศิลปะกับรูปทรงความงามของเนื้อหาสาระที่มาจากประสบการณ์ของผู้วิจัย โดยใช้หลักความคิดทางพุทธปรัชญาที่สะท้อนความคิด ความจริงในสังคมปัจจุบันตามจินตนาการ ปัจจัยส่วนใหญ่เกิดจากความเชื่อในศาสนาหรือการค้นหากันแท้ของตนเอง ทำให้เกิดแนวคิดหลักคิดใหม่ เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่ได้จากผลการวิเคราะห์ เป็นหนทางแสวงหาหลักการ วิธีการ หรือกระบวนการสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้นำผลสรุป

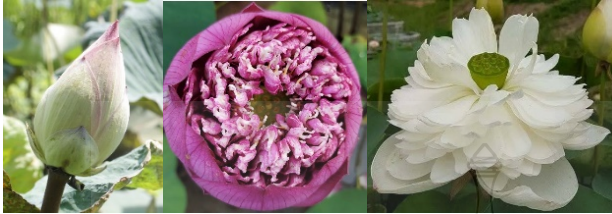
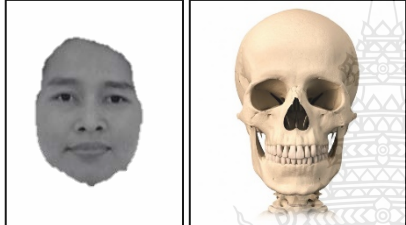
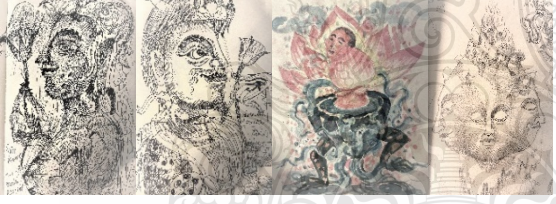

ของการสร้างสรรค์ผลงานทุกชุดมาสรุป แนวคิด รูปแบบ วิธีการ เนื้อหาและหลักการองค์ประกอบศิลป์ ที่ได้จากประสบการณ์เดิมผสมกันกับประสบการณ์ใหม่ ด้วยการนำไปพัฒนาต่อและนำเสนอเป็นการสร้างสรรค์ผลงานชุดสรุปที่ 2 มีขั้นตอนและรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนกระบวนการร่างภาพตามจินตนาการ มีวิธีการสร้างภาพบัวในงานจิตรกรรม ได้แก่ การทำให้เกิดปกติ บิดเบี้ยวไปจากธรรมชาติ การตัดทอนไม่สมบูรณ์ การเพิ่มเติมด้วยการผสมคน สัตว์ สิ่งของกับภาพบัว ผู้วิจัยนำเสนอด้วยการแสดงรูปภาพประกอบกับการพรรณนาในรูปแบบตารางเป็นการสรุป

ตารางที่ 4.15 องค์ความรู้การสร้างภาพบัวในงานสร้างสรรค์

การวิเคราะห์ลักษณะของบัวแต่ละชนิดกับการใช้			
รูปแบบ	รูปบัวในธรรมชาติ	รูปบัวในความเชื่อ	รูปบัวในงานสร้างสรรค์
ชนิด	ดอกบัวหลวง ดอกบัวสาย ดอกบัวกระดัง	ดอกบัวหลวง ดอกบัวสายเป็นที่นิยม	ดอกบัวหลวงบัวสายในธรรมชาติและสัญลักษณ์ดอกบัวในงานศิลปะ
สีดอก	สีชมพู สีขาว สีแดง สีเหลือง สีม่วง สีผสม ๆ มีความหลากหลายที่เกิดจากการผสมข้ามสายพันธุ์	สีน้ำเงิน สีขาว สีแดง สีเขียว สีเหลือง ซึ่งเป็นสีของศาสนาพุทธแบบมหายานและวัชรยาน ส่วนสีขาว สีชมพู สีทอง จะเป็นสีของศาสนาพุทธแบบเถรวาท	สีสันตามจินตนาการผสมกับสีใน ความหมายทางพุทธปรัชญา
ลักษณะดอก	ดอกตูม ผลิ แยมบาน บาน ดอกเหี่ยว ดอกร่วงโรย	นิยมนำเสนอดอกบานเป็นส่วนใหญ่ และดอกตูม ดอกผลิบาน	นำเสนอดอกบัวบาน บัวตูม บัวผลิบาน
ลักษณะเกสรบัว	มีเกสรหลากหลายรูปร่าง สีสิ้น	มีทั้งนิยมใส่เกสรและไม่นิยมใส่เกสร	มีการเพิ่มเติมให้เหนือจริงกว่ารูปลักษณะธรรมชาติ
ลักษณะฝักบัว	มีรูปทรงอิสระ แปลกตาตามธรรมชาติ	นิยมวาดให้ฝักบัวใหญ่กว่าขนาดของสัดส่วนตามธรรมชาติและทำให้เกิดความสมดุลของเมล็ดบัวเท่า ๆ กัน	มีการตัดทอนให้ไม่เป็นไปตามธรรมชาติผสมเพิ่มเติมกับรูปใบหน้าคน สัตว์ หรือลดทอนสัญลักษณ์
ลักษณะใบ	มีใบอ่อนท้อ และใบแก่มีรูปร่างวงกลมและรูปร่างคล้ายไข่ไก่ มีขอบใบยักขอบใบเรียบและขอบใบยก	นิยมวาดรูปร่างด้านข้างในรูปทรงสามเหลี่ยม และใบอ่อนท้อ ไม่เน้นให้เหมือนจริงตามธรรมชาติ	มีการใช้จังหวะลีลาของใบบัว การตัดทอนให้เหลือแค่รูปร่างกลม ที่ใส่สีสันตามจินตนาการ
อื่น ๆ			บัวของผู้วิจัยนำเสนอรูปทรงที่ผสมด้วย สี รูปทรง คน สัตว์ สิ่งของตามความรู้สึก

ตารางที่ 4.16 กระบวนการร่างภาพในจินตนาการ

รูปบัวในงานสร้างสรรค์ตามจินตนาการ	
ต้นแบบ บัวหลวง	ต้นแบบ บัวในศาสนา
 <p>บัวตูม บัวแย้มบาน บัวบาน</p> <p>+</p> <p>รูปมนุษย์ เช่น ใบหน้า ตา ปาก อวัยวะ มือเท้า ฯ สัตว์ เช่น งู ปลานก ไก่ แมว แมลง ผีเสื้อ ฯ</p> <p>การถอดโครงร่างลายเส้น</p> <p>↓</p> 	 <p>+</p> <p>สีเส้นของบัว</p> <p>↓</p> <p>การถอดโครงร่างลายเส้น ดอกบัวบานจากศิลปะต่างประเทศ ผสมกับสีในศิลปะนิกายวัชรยาน ซึ่ง ดอกบัว 1 ดอกจะมีหลากหลายสีเส้น</p> <p>↓</p> <p>↓</p>

1) การวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ชุดสรุปที่ 2 ผู้วิจัยได้สร้างเป็นผลงานจริงจำนวน 2 ชิ้น และได้นำเสนอการวิเคราะห์ผลงานในรูปแบบพรรณนาประกอบรูปภาพเป็นการสรุปผล ดังนี้

ภาพที่ 4.35 ผลงานชิ้นที่ 1 ชุดสรุปที่ 2

ชื่อผลงาน ไม่มีชื่อ เทคนิค สีอะคริลิกบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2564 ขนาด 150 x 120 ซม.

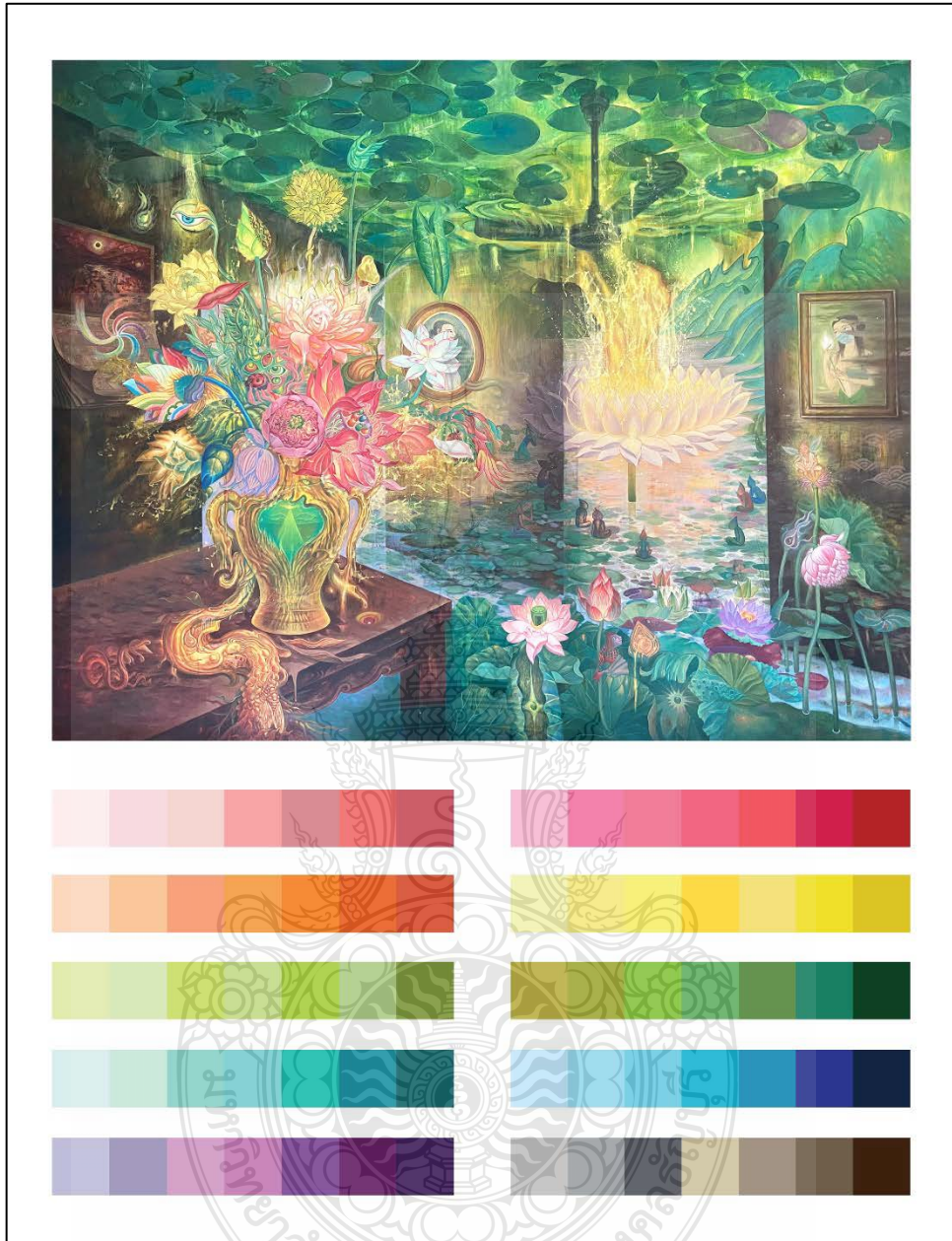
1. แนวคิด เกิดจากความกดดันของเวลาในสังคมปัจจุบันที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อจิตใจ ทำให้เกิดความคิดคำนึงถึงช่วงเวลาสงบที่ผ่านมา ด้วยการใช้รูปลักษณ์ของดอกบัวแทนการแสดงออก
2. รูปทรง จิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปแบบอุดมคติผสมรูปแบบเหนือจริง
3. องค์ประกอบศิลป์ การใช้หลักทัศนียภาพเพื่อสร้างมิติความเป็นจริงที่ผิดปรกติในบรรยากาศให้ความรู้สึกขัดแย้งกันด้วยการทำให้ทับซ้อนกันเป็นพื้นหลัง (ภาพที่ 4.44) การใช้รูปบัวที่มีสีสดใส ทำให้เกิดความงาม แปลกตา ประหลาด มีการใช้แสงที่กำหนดให้ออกมาจากดอกบัวเพื่อแสดงถึงความรู้สึก และแสงยังสร้างภาพให้มีความเชื่อมโยงไม่แยกจากกัน
4. เนื้อหา นำเสนอรูปทรงดอกบัวในสามลักษณะ คือดอกบัวในพุทธปรัชญา ดอกบัวในธรรมชาติ ดอกบัวในจินตนาการ แสดงความหมายของช่วงเวลาถึง อดีต ปัจจุบัน อนาคต เป็นการนำ

สาระทางพุทธปรัชญากับธรรมชาติมาผสมผสานด้วยรูปทรงบัว สี แสงเงา และการจัดวาง ตามจินตนาการผ่านแนวคิดใหม่ในงานจิตรกรรมที่มีรูปลักษณ์เหนือธรรมชาติที่เป็นอุดมคติ

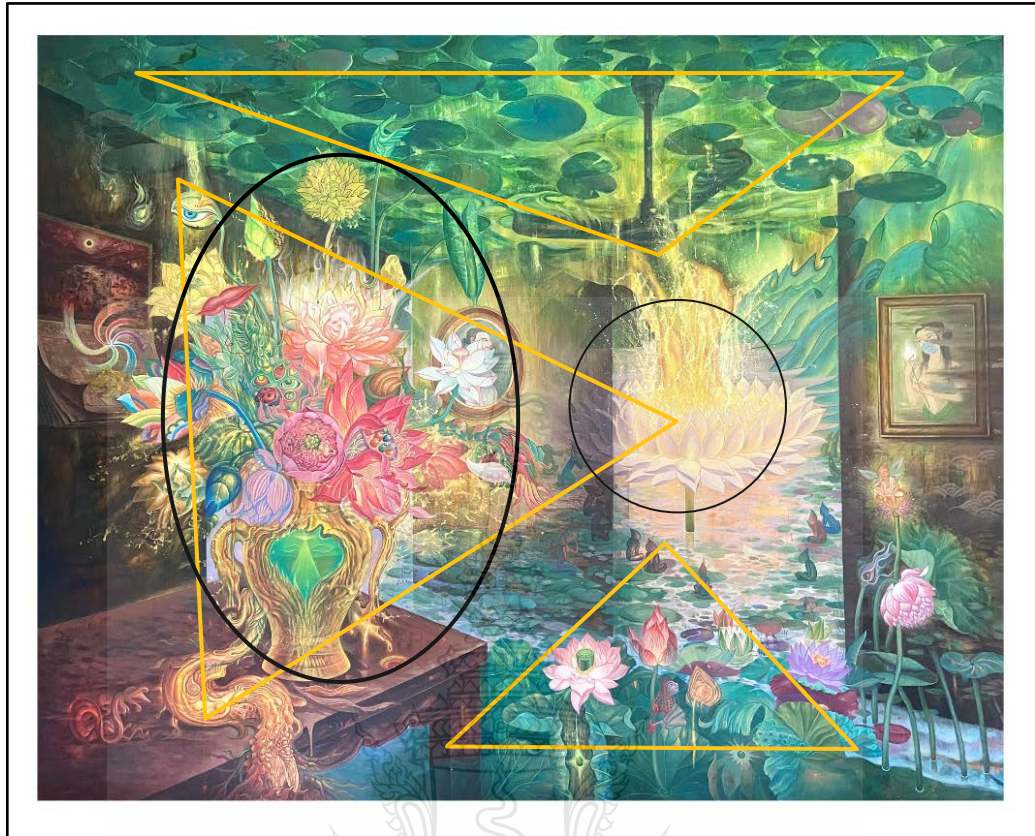
ภาพที่ 4.36 ภาพร่างต้นแบบกับภาพผลงานสร้างสรรค์จริง

ภาพที่ 4.37 การวิเคราะห์โทนสี เพื่อเทียบให้เห็นการใช้ความสดของสีในผลงานของผู้วิจัย เป็นการใช้สีในบรรยากาศตามธรรมชาติผสมความผิดปกติไปจากความเป็นจริง เพื่อให้ความรู้สึกความน่าสนใจ ความตรึงตรา มีการใช้สีในสัดส่วนของสีเขียว สีเหลือง กับสีน้ำตาล และการใช้สีในของรูปบัวมีความหมายในพุทธปรัชญาวัชรยาน หมายถึง พระโพธิสัตว์ ส่วนแสงสีทองแสดงออกถึงปัญญาที่ส่องไปถึงเกิดเป็นความรู้สึกเบิกบาน

ภาพที่ 4.38 การใช้ค่าน้ำหนักอ่อน-แก่ของสี และเปรียบเทียบแสง-เงา เพื่อแสดงให้เห็นบริเวณของแสงที่สว่างกับบริเวณของเงาที่มีดในผลงานของผู้วิจัย

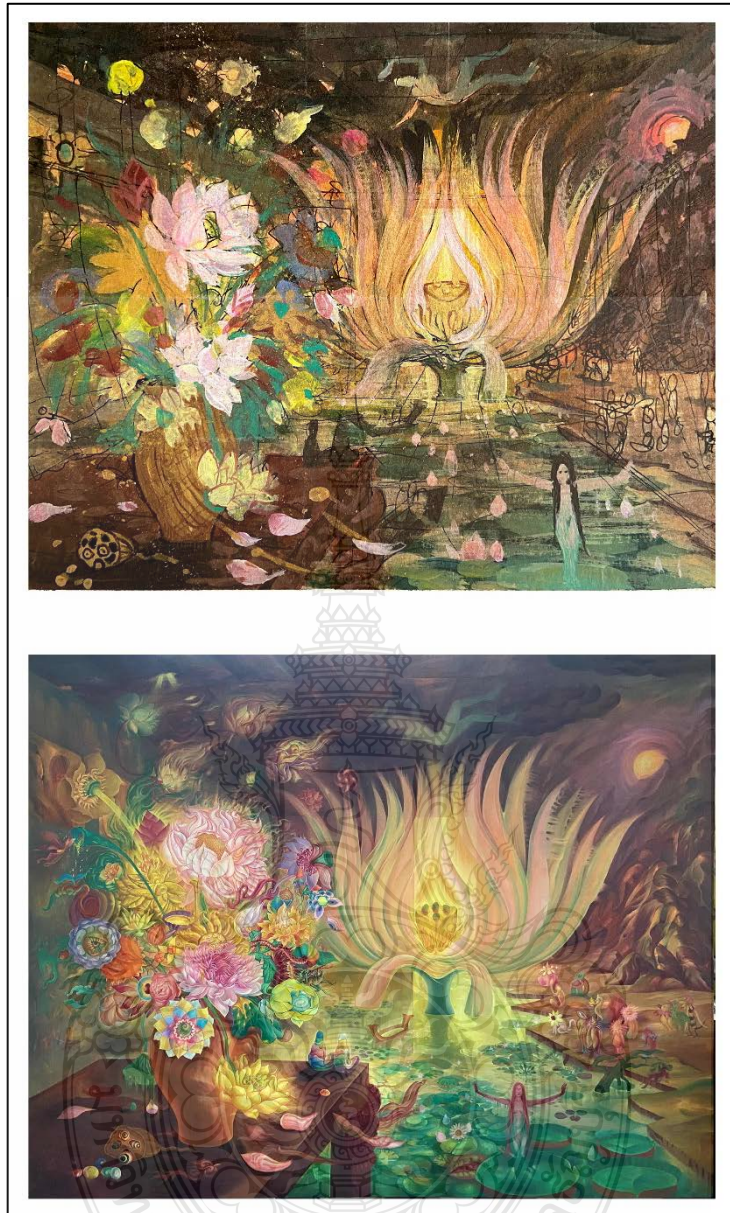
ภาพที่ 4.39 การจัดวางองค์ประกอบภาพ มีการใช้หลักการทัศนียภาพที่อยู่ตรงจุดตรงรูปวงกลมเล็กสีดำอยู่ที่ระยะหลัง การวางทิศทางเป็นรูปสามเหลี่ยมเพื่อเป็นการสร้างจุดนำสายตา และรูปวงรีสีดำแสดงจุดเด่นที่อยู่ระยะหน้า

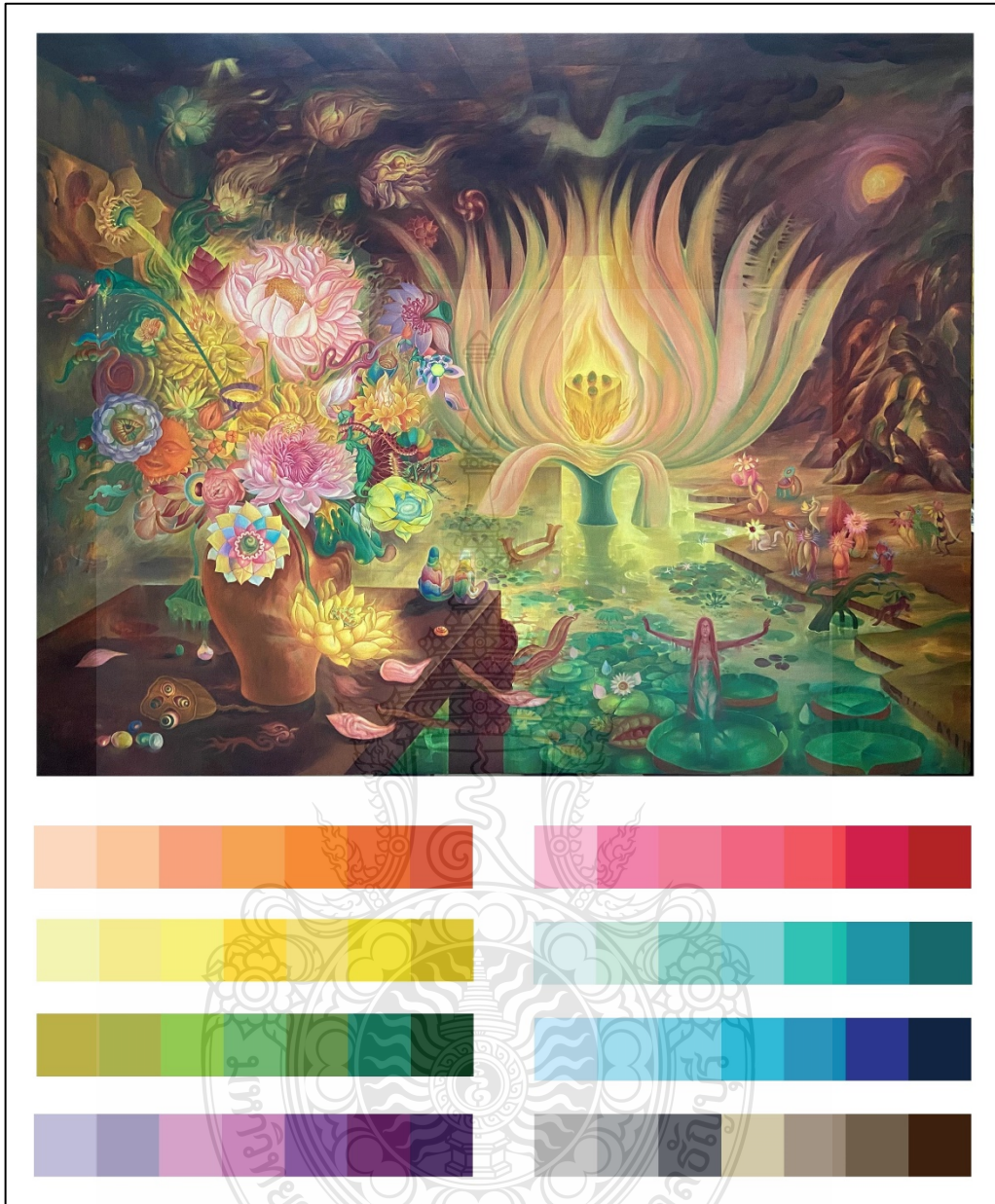
ภาพที่ 4.40 ผลงานชิ้นที่ 2 ชุดสรุปีที่ 2

ชื่อผลงาน ไม่มีชื่อ เทคนิค สีอะคริลิคบนผ้าใบ ปีพ.ศ. 2564 ขนาด 150 x 120 ซม.

1. แนวคิด เกิดจากความกดดันของเวลาในสังคมปัจจุบันที่มีความวุ่นวาย ด้วยดอกบัวที่ผิดปกติ และการใช้สัญลักษณ์รูปดอกบัวแทนการแสดงออกถึงการแสวงหาความสงบของจิต
2. รูปทรง จิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปแบบอุดมคติและรูปแบบเหนือจริง
3. องค์ประกอบศิลป์ การจัดวางภาพที่เป็นไปตามจินตนาการที่อยู่ในดินแดนอุดมคติผสมกับมุมมองที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวันคือ แจกันดอกไม้ สร้างให้สัมพันธ์กันด้วยการใช้สีโทนร้อนและการใช้แสงเงาในการสร้างบรรยากาศของภาพ
4. เนื้อหา นำเสนอรูปทรงดอกบัวในลักษณะดอกบัวในพุทธปรัชญา ดอกบัวในธรรมชาติและดอกบัวในจินตนาการ แสดงความหมายของช่วงเวลาถึง อดีต ปัจจุบัน อนาคต เป็นการนำสาระทางพุทธปรัชญากับธรรมชาติมาผสมผสานด้วยรูปทรงบัว สี แสงเงา และการจัดวาง ตามจินตนาการผ่านแนวคิดใหม่ในงานจิตรกรรมที่มีรูปลักษณะเหนือธรรมชาติที่เป็นอุดมคติ

ภาพที่ 4.41 ภาพร่างต้นแบบกับภาพผลงานสร้างสรรค์จริง

ภาพที่ 4.42 การวิเคราะห์โทนสี เพื่อเทียบให้เห็นการใช้ความสดของสีในผลงานของผู้วิจัย เป็นการใช้สีในบรรยากาศตามธรรมชาติผสมความผิดปกติไปจากความเป็นจริง เพื่อให้ความรู้สึกความน่าสนใจ ความตรึงตรา มีการใช้สีในโทนร้อนของสีน้ำตาล สีเหลือง กับสีเขียว และมีความหมายในพุทธปรัชญาวัชรยาน หมายถึง พระโพธิสัตว์ ส่วนแสงสีทอง สีเหลือง เป็นสัญลักษณ์แสดงออกถึงปัญญาที่ส่องไปถึงเกิดเป็นความรู้สึกเบิกบาน มีชีวิต

ภาพที่ 4.43 การจัดวางองค์ประกอบภาพ ด้วยกำหนดจุดลวดลายแบบอสมมาตร นำเอาหลักการทัศนียภาพมาใช้ ทำให้ภาพดูมีมิติของความลึก กำหนดจุดเด่นที่อยู่ระยะหน้าอยู่ใกล้สายตาด้วยขนาดใหญ่ และสร้างพื้นหลังด้วยรูปร่างขนาดใหญ่ที่เป็นมุมมองด้านข้าง และมีการใช้แสง-เงาที่เป็นลักษณะของการย้อนแสงแต่ยังให้มีช่องที่แสงรอดผ่านเข้ามาได้ มีการใช้สีในโทนสีร้อนในการสร้างบรรยากาศ

สรุปผลการวิเคราะห์ผลงานชุดสรุปที่ 2 ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษามาเป็นแนวทางในการพัฒนาของผลงานชุดสรุปนี้ โดยให้ความสำคัญกับการใช้รูปแบบ สี ที่สื่อความหมายและความรู้สึก โดยมีหลักความคิดของทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์ ทฤษฎีแสงและเงา เพื่อประกอบกับองค์ความรู้ในการแสดงออกของผลงานศิลปะ

สรุปการเชื่อมโยง และการพัฒนาการสร้างสรรค์ผลงานในแต่ละชุด

ชุดทดลองที่ 1 ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้า ทดลอง เทคนิค วิธีการในการแสดงออกของแนวทางในการสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในความหมายเรื่องบัวกับพุทธปรัชญา

1. รูปแบบ งานจิตรกรรมแบบอุดมคติไทย มีลักษณะ 2 มิติ
2. เทคนิค การเขียนสีอะคริลิคบนผ้าใบ โดยยังคงไว้ด้วยรูปแบบการเขียนตัวภาพ ใบหน้า พระ ตัวภาพสัตว์หิมพานต์ และใส่ลวดลายแบบศิลปะไทย เน้นนำเสนอมุมมองด้านข้าง แบบแบน ๆ

ด้วยการตัดเส้นด้วยใช้ฟูกัน เพื่อให้เด่นชัดและตัดกัน มีการใช้เทคนิคของพื้นผิวภาพด้วยวิธีการบีบให้ เกิดร่องรอยตามที่ต้องการด้วยกระดาษ กระจกพลาสติก ฯ

3. สัญลักษณ์การแสดงออก โดยเริ่มต้นจากปรัชญาที่เกี่ยวข้อง 4 เหล่า โดยเลือกเอา สัญลักษณ์ดอกบัวที่บานแสดงถึงปัญญา ดอกบัวที่กำลังแย้มบานแสดงถึงปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ ดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำแสดงถึงปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ การปฏิบัติ มีความขยัน และดอกบัวที่อยู่ในตม แสดงถึงการหลงผิดในกิเลสของโลกจึงเป็นผู้ที่ไม่มีปัญญาในความหมายทางธรรม กำหนดให้แสงในที่นี้ หมายถึงแสงของปัญญาของพระพุทธเจ้า ให้บริเวณที่มีเงาหรือไม่โดนแสง หมายถึงกิเลสในสังขมต่าง ๆ โดยให้ตัวกิเลสที่เป็นนามธรรมแทนค่าด้วย รูปสัตว์ต่าง ๆ และใช้รูปใบหน้า รูปดวงตา หมายถึงการรับรู้ ทางธรรม

4. องค์ประกอบศิลป์ นำเสนอบรรยากาศของภาพให้อยู่ใต้น้ำเป็นส่วนใหญ่ เพื่อสื่อถึงบัว เหล่าที่ 4 ที่อยู่ใต้น้ำ และบัวเหล่าที่ 1 ที่บานเหนือน้ำ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความตรงกันข้าม การจัดวาง ภาพให้จุดเด่นอยู่ตรงกลาง ให้มีขนาดใหญ่ หรือทำให้เด่นด้วยการใช้สีที่สว่าง เพื่อแสดงถึงความพิเศษ การใช้โทนสีของแต่ละภาพทำให้อยู่ในสัดส่วนของแสงที่สว่าง 10%-20% ให้สัดส่วนของเงาที่มืด 80%-90% การเลือกใช้สีที่แสดงความรู้สึกถึงความสุขของ สีเหลือง สีขาว สีทอง และความรู้สึถึงความทุกข์ ของ สีน้ำเงินเข้ม สีเขียวเข้ม สีน้ำตาลเข้ม มีการจัดองค์ประกอบภาพให้กระจายเต็มพื้นที่ว่าง

5. เนื้อหาสาระ นำเสนอสาระทางพุทธปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับดอกบัว ซึ่งบัวเป็นสัญลักษณ์ทาง พุทธศาสนาอย่างยาวนาน โดยเลือกใช้ปรัชญาบัว 4 เหล่า เป็นการตีความตามความเข้าใจของผู้วิจัย ที่ต้องการให้เห็นถึงปัญญาที่เกิดขึ้นได้นั้นต้องอาศัยสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เป็นการเรียนรู้เริ่มแรกของสิ่งมีชีวิต ที่เหมือนกันกับบัวในน้ำ แต่จะเติบโตและเจริญขึ้นได้นั้นไม่เหมือนกัน ในที่นี้อาจจะใช้เวลานานหรือ อาจจะต้องผ่านประสบการณ์ชีวิต เพื่อที่จะพบเจอปัญญา

ชุดทดลองที่ 2 ผู้วิจัยได้นำแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานชุดทดลองก่อนหน้านี้มาพัฒนา วิธีการ การนำเสนอที่ให้ความสำคัญกับสัญลักษณ์ดอกบัวมากขึ้น และเชื่อมโยงปรัชญาที่เป็นนามธรรม แสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมผ่านรูปดอกบัว

1. รูปแบบ งานจิตรกรรมแบบอุดมคติไทย มีลักษณะ 2 มิติ

2. เทคนิค การเขียนสีอะคริลิคบนผ้าใบ ใช้วิธีการการตัดเส้นแบบงานจิตรกรรมไทย เน้น

นำเสนอรูปบัวแบบแบน ๆ ด้วยการตัดเส้นโดยใช้ฟูกัน และมีการใช้แสง-เงา แสดงปริมาตรของรูปทรง รวมถึงบรรยากาศของภาพให้สื่อถึงความมืดมิดย่อมมีแสงสว่าง เพื่อนำเสนอทฤษฎีศิลปะของแสง-เงา การใช้เทคนิคของพื้นผิวภาพด้วยวิธีการระบายสีให้โปร่งใส การสลัดสี การบีบสีให้เกิดร่องรอยตามที่ต้องการด้วยกระดาษ กระจกพลาสติก ฯ

3. สัญลักษณ์การแสดงออก ในการแสดงออกของสัญลักษณ์ดอกบัว โดยชุดผลงานนี้เลือกเน้นไปที่บัวบาน ส่วนกิริยาของบัวอื่น ๆ จะใช้เป็นส่วนเสริมของบัวบาน ซึ่งลักษณะของการบานของบัว หมายถึง การบรรลุนิยามหรือเกิดปัญญา ซึ่งตรงกับปรัชญาบัวเหล่าที่ 1 ของบัว 4 เหล่า ส่วนแสงสว่างที่ออกมาจากบัวบาน หมายถึง เมื่อเกิดปัญญาธรรมก็จะเกิดแสงสว่างที่แผ่ขยายออกไปเป็นความดีงาม ความเบิกบาน หรือมีชีวิตชีวา เมื่อสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ นั้นได้พบเจอกับแสงสว่างนี้ และใช้การผสมรูปมนุษย์หรือส่วนร่างกายอื่น ๆ กับรูปสัตว์ เช่น ปลา งู เต่า แมลง ใช้แทนสัญลักษณ์ของกิเลสทางโลก

4. องค์ประกอบศิลป์ มีการจัดวางจุดเด่นภาพบัวบานให้อยู่กึ่งกลางภาพ เพื่อแสดงสิ่งที่อยู่รอบบัวบานเป็นการกำหนดทิศทางพุ่งเข้าหาจุดเด่น และกระจายรูปทรงอื่น ๆ ที่เป็นจุดรองให้เต็มพื้นที่ว่างของภาพ การเลือกใช้โทนสีน้ำเงินเข้มเป็นหลักในส่วนบริเวณของเงาที่ให้ความรู้สึกถึงความเศร้า โทนมืดสว่างใช้ในส่วนบริเวณของแสงที่ให้ความรู้สึกถึงความเบิกบาน ในสีของแสงนี้ได้นำทฤษฎีแสง-เงามาใช้เพื่อให้เกิดรูปทรงที่เมื่อโดนแสงจะเห็นรายละเอียดได้ชัดเจน และส่วนของเงาจะไม่แสดงรายละเอียดเพื่อทำให้เกิดความรู้สึกซ่อนเร้น รูปทรงในชุดทดลองนี้เกิดจากการประกอบกันของโครงร่างที่ถูกทำให้ซ้อนทับกัน ผสานกันจนเกิดเป็นรูปร่างใหม่ที่แปลกตา

5. เนื้อหาสาระ นำเสนอสาระทางพุทธปรัชญาบัว 4 เหล่า ที่ใช้สัญลักษณ์บัวบาน หมายถึง ปัญญาหรือผู้สามารถอยู่เหนือกิเลสทั้งปวงสื่อถึงบัวเหล่าที่ 1 คือบัวที่บานพ้นน้ำ กับสัญลักษณ์ดอกบัวตูม บัวที่มีรูปร่างไม่ปกติ หมายถึง การถูกกิเลสครอบงำจิตใจ ทำให้ไม่สามารถแย้มบานได้สื่อถึงบัวเหล่าที่ 4 คือบัวในดิน และยังแฝงไว้ด้วยปรัชญาที่เกี่ยวกับเรื่องกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทุกสรรพสิ่งล้วนเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ที่แสดงการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยรูปร่างขนาดเล็กที่อยู่กระจายออกไปรอบ ๆ เป็นการช่วยทำให้สัญลักษณ์บัวบานนั้นยังมีความงาม ความพิเศษมากขึ้น

ชุดสรุปที่ 1 ผู้วิจัยได้สร้างแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานที่ได้จากการทดลองผลงานชุดที่ผ่านมา โดยชุดผลงานนี้มีการนำเสนอการแสดงออกเรื่องของสีให้มากขึ้น และใช้สัญลักษณ์รูปบัวให้มีความงาม ความลึกซึ้งที่เป็นเรื่องทฤษฎีการแสดงออกทางศิลปะให้มากขึ้น

1. รูปแบบ งานจิตรกรรมแบบอุดมคติไทยผสมรูปแบบเหนือจริง มีลักษณะ 2 มิติ
2. เทคนิค การเขียนสีอะคริลิคบนผ้าใบ วิธีการระบายสีให้มีความโปร่งใส มีการใช้เทคนิคในส่วนของพื้นผิวงานให้มีร่องรอยที่ไม่สม่ำเสมอ มีการบีบสีให้เกิดลวดลายบนผิวของรูปทรง

3. สัญลักษณ์การแสดงออก นำเสนอดอกบัวบานที่มีขนาดใหญ่เป็นพิเศษ แสดงถึงความสำคัญ ความพิเศษกว่าดอกไม้ชนิดอื่น ๆ มีการใช้รูปร่างอิสระที่โปร่งใสแสดงถึงพื้นที่บริเวณของแสง คือความศรัทธาในความดี หรือปัญญาธรรม ส่วนในพื้นที่บริเวณเงา รูปสัตว์ที่เกาะกินกัน แสดงถึงกิเลสในสังคมปัจจุบัน การเลือกใช้สีที่แสดงออกด้วยสีน้ำเงินสว่าง สีเขียวสว่าง และสีส้มที่หลากหลายเป็นการนำเอาสีที่ได้จากทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์ที่ศึกษาจากผลงานของโกดัล มอแน

4. องค์ประกอบศิลป์ ในผลงานชุดนี้ได้นำทฤษฎีของแสง-เงา และเพิ่มเติมทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์มาใช้ในงานจิตรกรรม เพื่อสร้างความน่าสนใจมากขึ้น ด้วยการเลือกใช้สีเส้นในธรรมชาติ คือ บริเวณของแสงที่เป็นสีขาวจะมีการเพิ่มสีอื่น ๆ เช่น สีเหลือง สีส้ม สีฟ้า สีเขียว สีชมพู สีม่วง ๆ เข้าไป เพื่อให้ภาพมีความสดใหม่ มีชีวิตชีวามากขึ้น การจัดวางจุดเด่นของภาพจะให้อยู่ระหว่างกลางภาพ และกลางภาพด้านล่าง เพื่อสร้างทิศทางของแสงให้พุ่งออกไปจากจุดเด่น คือ บัวบาน มีการใช้จังหวะของเส้นที่เป็นการเชื่อมให้พันติดกัน การวางองค์ประกอบของรูปทรงต่าง ๆ ของภาพที่มีหลายขนาดให้กระจายไปทั่วทั้งภาพ ด้วยการทำให้รูปร่างติดกัน ผสานกัน หรือทับซ้อนกัน มีการใช้ค่าน้ำหนักของสีทำให้เกิดมิติของภาพให้ดูรู้สึกถึงความลึกเข้าไป และลอยอยู่ แทนการตัดเส้นแบบงานจิตรกรรมไทยบ้าง

5. เนื้อหาสาระ นำเสนอรูปสัญลักษณ์ของบัว ที่มีความหมายสื่อถึงเรื่องจิตวิมุติ ที่เป็นนามธรรม ซึ่งเป็นพุทธปรัชญาที่ได้นำมาใช้ในการสร้างผลงานชุดนี้ คือ การที่เกิดปัญญาได้นั้นต้องอาศัยพื้นฐานหลัก ๆ คือ จิตกับสมาธิ ซึ่งเชื่อมโยงกับการเปรียบบัว 4 เหล่ากับบุคคล 4 ประเภทนั้น ต่างต้องมีลักษณะที่แตกต่างกันแทนค่าด้วยรูปบัวจากธรรมชาติและรูปทรงจากจินตนาการ ถ่ายทอดความรู้สึกต่อสังคมในปัจจุบัน ด้วยทำให้เกิดความงามที่เป็นความรู้สึกภายใน

ชุดสรุปที่ 2 ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ผลงานชุดนี้ เป็นการนำความรู้ที่ได้จากการศึกษามาพัฒนาแนวทางการสร้างสรรค์ที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์เฉพาะตน

1. รูปแบบ งานจิตรกรรมแบบอุดมคติไทยผสมรูปแบบเหนือจริง มีลักษณะ 2 มิติ

2. เทคนิค การเขียนสีอะคริลิกบนผ้าใบ ด้วยวิธีการระบายสีเรียบและระบายสีให้เห็นรอยฝีแปรงบางส่วน นำเสนอมุมมองหลักทัศนียภาพที่มีการสร้างภาพให้มีระยะใกล้ ที่มีขนาดใหญ่ มีรายละเอียดชัดเจน มีค่าน้ำหนักสีเข้ม มีการตัดเส้นแบบงานจิตรกรรมไทย และระยะใกล้ที่มีขนาดเล็ก ไม่แสดงรายละเอียด มีค่าน้ำหนักสีอ่อน

3. สัญลักษณ์การแสดงออก องค์ความรู้ที่ได้จากงานจิตรกรรมรูปบัวนี้คือ สัญลักษณ์ในการแสดงออกของแสง ด้วยการให้แสงให้เกิดบริเวณของเงามืด แสงสว่างคือ ปัญญาที่ออกมาจากรูปบัวในผลงาน เพื่อแสดงออกถึงการดำเนินชีวิตต้องอาศัยหลักธรรมของพุทธปรัชญาเป็นแนวทาง และให้อารมณ์ความรู้สึกมีความหวัง

4. องค์ประกอบศิลป์ มีการนำหลักทัศนียภาพมาใช้ในการจัดวางภาพ ที่ได้จากการศึกษาผลงานจิตรกรรมของขรัวอินโข่ง และการเลือกใช้สีและรูปร่างบัวที่ได้จากการศึกษางานศิลปะของพุทธศาสนา เช่น หม้อปुरुณมฤใ ได้นำมาสร้างเป็นรูปใหม่ที่ผสมจินตนาการ ด้วยการให้สี แสง-เงา ค่าน้ำหนักของสี เกิดเป็นความงามที่แปลกตา ด้วยวิธีการทำให้ผิดปกติ ไม่เหมือนธรรมชาติ เพื่อนำเสนอความหลากหลายของรูปบัวตามแนวความคิดแบบอวัตรวิสัย

5. เนื้อหาสาระ นำเสนอการเชื่อมโยงภาพบัวในการสร้างสรรค์ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ด้วยแสงสีทองที่ให้ความหมายถึงปัญญาเป็นการเชื่อมโยงไม่แยกจากกัน ซึ่งมีสาระทางพุทธปรัชญากับธรรมชาติ ตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตมีการเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย หมุนเวียนไปตามวัฏจักรของชีวิตในโลกนี้ เปรียบกับบัวที่เกิดจากดินโคลนในน้ำ เจริญเติบโตออกดอกเป็นดอกตูม ดอกค่อยชูพุ่มเหนือผิวน้ำ แล้วเริ่มผลิบาน แยมบานเมื่อเจอกับแสงอาทิตย์ เป็นความงามที่สามารถพบเห็นได้และมีคุณค่าที่เกิดจากความงามนี้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยสร้างสรรค์หัวข้อ จิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว : สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

5.1.1 จากการศึกษาการใช้ภาพบัวในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท มีสาระสำคัญเกี่ยวกับความจริงของชีวิต ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่ออธิบายกฎธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตที่ต้องมีการเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย หมุนเวียนไปตามวัฏจักรของสิ่งมีชีวิตบนโลกนี้ ซึ่งตรงกับพุทธปรัชญาที่เป็นหลักคำสอน อริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และคำสอนของกฎไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตามความหมายที่ว่าเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป และวนเวียนไปไม่มีที่สิ้นสุด สอนสั่งจะธรรมในการไม่ยึดติดในรูปที่เป็นสิ่งสมมติภายนอก ดังพุทธปรัชญาที่ผู้วิจัยได้ศึกษาการเปรียบกับบัว ซึ่งธรรมชาติของบัว คือ การเกิดจากดินโคลนตมในน้ำ เจริญและเติบโตขึ้นสู่เหนือน้ำ แล้วรอวันเบ่งบาน เมื่อสัมผัสกับแสงอาทิตย์ ดอกบัวก็จะบานให้เห็นถึงความงามที่อยู่ภายในรวมถึงเหล่าแมลง ก็จะบินมาเพื่อต็มกินน้ำหวาน ดังนั้นการเห็นว่าดอกบัวไม่แสดงถึงความสกปรก การเปราะเปื้อนไปด้วยโคลนตมด้วยเหตุที่เกิดจากสิ่งนั้น ต่างกันกลับมีความงาม ความหอม และมีประโยชน์ เพราะเห็นว่าวัฏจักรของดอกบัวนี้ก็เปรียบเหมือนพระพุทธเจ้า ที่ทรงเกิดจากกิเลสราคะ แต่ก็ทรงค้นหาทางหลุดพ้นจากกิเลสและทรงพบหนทางนั้นคือการนิพพาน ในสมัยโบราณจึงหยิบความคิดนี้มาใช้ เพื่อสื่อความหมายแทนพระพุทธเจ้า ทว่าแนวคิดนี้ไม่ได้พบเฉพาะในศาสนาพุทธนิกายเถรวาท แต่ยังพบความคิดที่ใช้ในลักษณะเดียวกันนี้ในศาสนาอื่น เช่น ศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธนิกายมหายาน นิกายวัชรยาน นิกายเซ็น เป็นต้น ตั้งแต่สมัยโบราณอีกด้วย

หลักธรรมเรื่องบัวสามเหล่า และการจำแนกบุคคลหรือความเข้าใจในปัจจุบันคือ บัวสี่เหล่า ใช้เป็นการสอนพระธรรมด้วยวิธีการเปรียบเทียบกับบัว เพื่อเป็นการสื่อสารช่วยให้บุคคลที่รับฟังเข้าใจความหมายได้ง่ายขึ้น เพราะพระธรรมหรือหลักคำสอนบางอย่างเป็นสิ่งที่มีความละเอียด และต้องมีคุณสมบัติหลายประการ การแสดงออกถึงปรัชญาเหล่านี้ผู้วิจัยได้แฝงไว้ในภาพด้วยวิธีการใช้สัญลักษณ์ดอกบัว มีนำเอาลักษณะของบัวที่เป็นดอกตูมแทนการเกิด ดอกแย้มบานแทนการตั้งอยู่ และดอกบัวเหี่ยวแทนการดับไป หรือดอกบานแทนการเกิดปัญญาทางธรรมที่มีความพิเศษ ซึ่งผู้วิจัยได้คิดรูปทรงใหม่ของบัว ด้วยวิธีการทำให้มีความแตกต่างกัน ไม่ซ้ำกัน เพื่อแสดงถึงความหลากหลายของชีวิตในสังคม และใช้สัญลักษณ์อื่น ๆ เป็นส่วนประกอบที่ทำให้ภาพบัวมีความสมบูรณ์ ความงามมากขึ้น เช่น

สัญลักษณ์รูปคนผสมกับรูปสัตว์ที่แทนค่าถึงกิเลส เป็นการเชื่อมโยงภาพบัวในการสร้างสรรค์เปรียบกับบัวที่เกิดจากดินโคลนในน้ำ เจริญเติบโตออกดอกเป็นดอกตูม ดอกค่อยชูพ้นเหนือผิวน้ำ แล้วเริ่มผลิบานแย้มบานเมื่อเจอกับแสงอาทิตย์ ในผลงานผู้วิจัยได้แทนค่าสัญลักษณ์ของแสงอาทิตย์ คือแสงแห่งปัญญาที่ถูกใช้ด้วยแสงสีทอง สีขาว หรือสีแสงในผลงาน ที่สื่อถึงการมีชีวิตอยู่ที่เป็นไปตามธรรมชาติ

5.1.2 จากการรวบรวมและสร้างองค์ความรู้ในการสร้างผลงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัย สรุปลงจากการศึกษา วิเคราะห์งานจิตรกรรมในยุคสมัยอดีตรวมถึงงานจิตรกรรมของชรัวอินโข่ง ซึ่งเป็นผลงานที่มีเนื้อหาให้ความสำคัญกับหลักธรรมคำสอนของศาสนา ส่วนในสมัยปัจจุบันมีเนื้อหาให้ความสำคัญกับสิ่งรอบ ๆ ตัว นำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดในยุคนั้นมาถ่ายทอด หรือเรื่องที่เกิดขึ้นกับศิลปินเอง ทำให้เกิดเรื่องราวแปลกใหม่ต่างจากในงานจิตรกรรมไทยแบบประเพณี โดยผลงานส่วนใหญ่ศิลปินไทยเองก็มีการเขียนภาพแบบจิตรกรรมไทยเป็นทุนเดิม ได้มีการพัฒนาผลงานด้วยแนวคิด รูปแบบ เทคนิคผสมกับวิธีการเขียนแบบตะวันตกและทฤษฎีทางศิลปะที่เป็นวิทยาศาสตร์ ส่วนการถ่ายทอดของศิลปินได้ให้บรรยากาศผลงานแสดงออกตามจินตนาการอย่างอิสระ งานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยอาจจะเกิดจากการประกอบกันของรูปทรงทางความงาม ระหว่างการประกอบกันของรูปทรงทางเนื้อหา อยู่ที่ศิลปินจะเลือกให้ความสำคัญกับสิ่งใดในการนำเสนอตามจุดมุ่งหมายของการสร้างสรรค์ ในยุคปัจจุบันการสื่อสารออนไลน์ส่งอิทธิพลต่อเนื้อหา ความคิด และรูปแบบของงานศิลปะเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดการเห็นสิ่งแปลกใหม่ หรือการเรียนรู้สิ่งที่น่าสนใจได้ง่ายกว่าสมัยอดีต แต่อิทธิพลบางอย่างก็เข้ามาอย่างรวดเร็วแล้วแต่ก็อยู่ได้ไม่นานเช่นกัน ดังนั้นการเรียนรู้การสร้างสรรคศิลป์เองต้องมีการค้นคว้า ทดลอง วิเคราะห์ เพื่อให้ได้สิ่งที่เหมาะสมที่สุดกับการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของตนเอง

5.1.3 จากการนำผลการศึกษามาสร้างสรรคผลงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว : สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา ที่ได้ศึกษาค้นคว้างานสร้างสรรค์ศิลปะในยุคสมัยอดีตมาจนถึงสมัยปัจจุบัน พบว่าส่วนใหญ่รูปบัวมีการใช้นำเสนอไปในแง่ดี ถ่ายทอดตามความเป็นจริงของกฎธรรมชาติ แสดงถึงความจริงตามสังขธรรมในทุกสรรพสิ่งที่เป็นไปตามกฎไตรลักษณ์หรือการแสดงธรรมของบัว 4 เหล่า ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นความรู้ที่ได้จากการศึกษาและทดลองมาปรับใช้ในการสร้างผลงานของแนวความคิด เนื้อหา และวิธีการแสดงออกในผลงาน การสร้างสรรค์ของผู้วิจัยเกิดจากองค์ประกอบ 3 อย่างคือ เริ่มต้นด้วยความรู้สึกประทับใจในความงามของดอกบัว ทำความรู้จักความเข้าใจความคิด กระบวนการ และเรียนรู้ด้วยการลงมือทำ งานสร้างสรรค์นี้ผู้วิจัยได้นำเสนอการเปรียบรูปบัวเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูปเจ้า พระธรรม หรือมนุษย์ที่ไม่สามารถหลุดพ้นจากกิเลส หรือความมีกิเลสมากมายในสังขมบริภคินิยม ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นประสบการณ์ที่เกิดจากการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม จากสภาพสังคมในปัจจุบันที่ส่งผลกระทบต่อจิตใจและส่งผลกระทบต่อความคิดในการกระทำความดี การที่จะแสวงหาหนทางหลุดพ้นจากความทุกข์ ทำให้เกิดความไม่สบายใจ หรือกังวล รู้สึกถึงความ

วุ่นวาย แต่การได้สัมผัสธรรมชาติการรับรู้การมีอยู่ของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ทำให้เกิดความสบายใจและแรงบันดาลใจ ซึ่งได้เลือกถ่ายทอดความรู้สึกต่าง ๆ ผ่านรูปบัวที่เป็นดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์ในรูปแบบนามธรรมของศาสนา ดอกไม้แห่งปัญญาที่แสดงถึงความหมายทางจิตวิญญาณ โดยมีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญากับธรรมชาติมาผสมผสานตามความเชื่อแบบอัสติชีย ด้วยการถ่ายทอดงานจิตรกรรมรูปสัญลักษณ์ของพุทธปรัชญาผ่านแนวคิดใหม่ด้วยรูปสัญลักษณ์เหนือธรรมชาติของบัว สี แสงเงา และการจัดวางในจินตนาการ ด้วยวิธีการรูปแบบงานจิตรกรรม 2 มิติ ซึ่งมีวิธีการประกอบกันของรูปทรงทางความงามกับเนื้อหาเกิดเป็นรูปทรงตามจินตนาการ ที่มีลักษณะทั้งเหมือนจริง ผิดปกติ ไม่สมบูรณ์ ใช้การเพิ่มเติมรูปมนุษย์ รูปสัตว์ รูปสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ เพื่อให้เกิดรูปทรงที่แปลกตา ด้วยการจัดองค์ประกอบที่ซ้อนทับกัน และสร้างความขัดแย้งกันด้วยการใช้สีที่มาจากธรรมชาติ แต่งเติมสีเส้นตามจินตนาการจากการสร้างบรรยากาศ ด้วยการใช้แนวคิดทฤษฎีแสงเงาและหลักทัศนียภาพมาช่วยสร้างผลงานให้มีความน่าสนใจเพิ่มขึ้น เพื่อนำเสนอความลึกซึ้งบางส่วนที่อยู่ในความมืดมิด ที่มีจุดมุ่งหมายเป็นผลงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตนเอง ที่เป็นอุดมคติและแสดงถึงจิตวิญญาณตามอารมณ์ความรู้สึก ดังนั้นประโยชน์และคุณค่าจากการสร้างสรรค์นี้ เพื่อสร้างผลงานที่มีคุณค่าทางความงาม คุณค่าทางจิตใจ มีคุณภาพและเป็นต้นแบบแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในอนาคตต่อไป

การนำองค์ความรู้ไปสู่การสร้างสรรค์

ความรู้เดิม ประสบการณ์เดิมจากเรื่องของงานจิตรกรรมไทยฝาผนัง และความรู้เกี่ยวกับอดีตพุทธ พุทธประวัติ วรรณกรรมทางศาสนา รวมถึงทักษะด้านการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมไทย

ความรู้ใหม่ ประสบการณ์ใหม่จากการศึกษาค้นคว้า การรวบรวมข้อมูล เอกสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทฤษฎีทางศิลปะและแนวทางศิลปะของศิลปินที่เกี่ยวข้อง ได้นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ เป็นผลจากการศึกษาเกิดเป็นความรู้ความเข้าใจในการสร้างสรรค์ของแต่ละชุด จากนั้นได้นำผลงานในแต่ละชุดมาวิเคราะห์เพื่อค้นหาแนวทางการแสดงออกในผลงานชุดสรุป

องค์ความรู้ใหม่ สามารถนำความรู้จากประสบการณ์เดิมเชื่อมโยงกับประสบการณ์ใหม่ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมา ที่มีผลมาจากการศึกษาข้อมูลนำมาใช้เป็นพื้นฐานทางความคิด กับการถ่ายทอดทางการสร้างสรรค์ ผสมผสานการรับรู้สิ่งแวดล้อมภายนอก และความรู้สึกภายใน ที่เกิดจากการมองในมุมที่แตกต่างไปจากเดิม เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายในการสร้างสรรค์ผลงาน

ผังกรอบอาศัยความรู้ในการสร้างสรรค์

ภาพที่ 5.1 ผังกรอบอาศัยความรู้ในการสร้างสรรค์

ที่มา ศิয়ারัตน์ แก้วศิริ

5.2 การอภิปรายผล

งานวิจัยสร้างสรรค์หัวข้อ จิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว : สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายเชิงพุทธปรัชญา สามารถสรุปอภิปรายผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

5.2.1 ความหมายที่เกี่ยวข้องกับบัวในแนวคิดของศาสนา ไม่ว่าจะเป็นพุทธปรัชญาหรือศาสนาอื่นมีการสื่อสารในลักษณะที่คล้ายกันคือ การที่เลือกดอกบัวมาใช้ในงานศิลปะประเภทต่าง ๆ เป็นเพราะการสื่อความหมายโดยตรง ในสมัยอินเดียโบราณพบการใช้บัวมากกว่าดอกไม้ชนิดอื่น ๆ ผสมผสานกับจินตนาการนั้น อาจจะมีเหตุผลมาจาก 1. เป็นดอกไม้ที่ถือว่าเป็นชนิดที่มีต้นกำเนิดมา

ยาวนาน และมีการพบหลักฐานว่ามีมาตั้งแต่สมัยอียิปต์โบราณ 2. เป็นดอกไม้ที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปของทวีปเอเชีย โดยเฉพาะประเทศอินเดียที่ถือกันว่าเป็นต้นกำเนิดของศาสนาและศิลปะที่ส่งอิทธิพลไปยังประเทศต่าง ๆ 3. เป็นดอกไม้ที่มีความงามทั้งที่มีลักษณะดอกตูม และยิ่งงามมากขึ้นเมื่อดอกบานบวกกับความแข็งแรงของดอกสามารถบานอยู่ได้นานหลายวันเหมาะสำหรับใช้บูชา 4. ลักษณะทางธรรมชาติที่มีความหมายแฝงถึงความจริงตามธรรมชาติ ถึงแม้จะเกิดในตม แต่ก็ชูดอกพ้าน้ำ ไม่เปราะเปื้อนตม เสมือนพระพุทธเจ้า ทรงประสูติท่ามกลางทะเลกิเลส แต่กิเลสก็มีได้แปดเปื้อนพระองค์เลย ซึ่งตรงกับปรัชญาของตะวันออกที่ว่า คนเราแม้จะมีต้นกำเนิดจากที่ต่ำสัปดาห์ใดแต่ก็มีโอกาสเป็นคนดีเจริญได้ ถ้าใฝ่ดี และ 5. เพราะเหตุผลที่กล่าวมาก่อนหน้านี้ การใช้ดอกบัวบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะถือว่าดอกบัวเป็นดอกไม้แห่งความบริสุทธิ์สะอาด

5.2.2 การใช้สัญลักษณ์บัวจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล สัญลักษณ์บัวมีจุดเริ่มต้นและถูกใช้มาตั้งแต่สมัยอินเดียโบราณจนถึงสมัยปัจจุบัน ซึ่งในแต่ละยุคสมัย หรือความเชื่อในพื้นที่แต่ละประเทศจะมีลักษณะวิธีการของการสื่อสาร ที่มีรูปแบบ เทคนิคที่แตกต่าง ๆ กันไป ส่วนภาพบัวในงานศิลปะทางศาสนา ส่วนมากพบว่าใช้สื่อถึงสัญลักษณ์การเกิด ในลักษณะเป็นการเล่าเรื่องของวรรณกรรมทางศาสนาที่แสดงออกแทนตัวบุคคล หรือการเกิดที่พิเศษแสดงถึงอำนาจ และยังแฝงไว้ด้วยการสอนเชิงปรัชญาไว้ในการใช้สัญลักษณ์ดอกบัว ดังปรากฏเป็นภาพในงานจิตรกรรม และประติมากรรม

งานจิตรกรรมของมหายานมักปรากฏจากแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ ได้แบ่งการนับถือพระพุทธเจ้าออกเป็น 3 ประเภทคือ พระอาทิพุทธ พระฉานิพุทธ และพระมานุชิพุทธ โดยมีพระอาทิพุทธเป็นที่เชื่อกันว่าเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ และสรรพสิ่งต่าง ๆ พบการใช้สัญลักษณ์บัวแทนการเกิดพระอาทิพุทธ มีการถ่ายทอดในลักษณะที่เกิดมาพร้อมกับโลก ไม่มีเบื้องต้น ไม่มีที่สิ้นสุด ปรากฏเป็นรัศมีไฟพุ่งขึ้นจากดอกบัว และอยู่ในตระกูลดอกบัวเช่นเดียวกับพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์สามารถพบเห็นในลักษณะการนั่งบนดอกบัวและการถือได้ในงานจิตรกรรมของศาสนาพุทธมหายานเป็นส่วนใหญ่

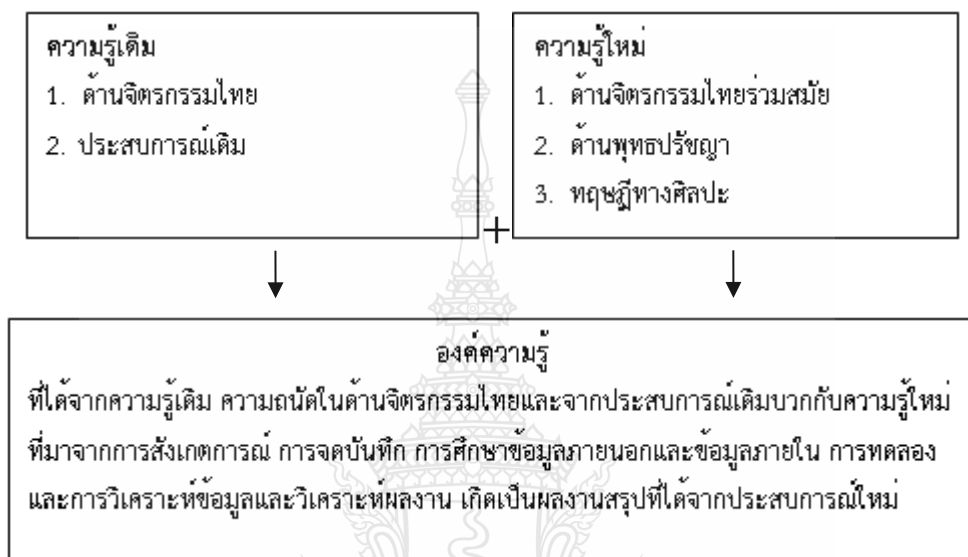
งานจิตรกรรมของวัชรยานแบบทิเบต มีการนับถือพระโพธิสัตว์เหมือนกับมหายาน แต่แตกต่างกันที่มีพระโพธิสัตว์ปางที่แสดงความดุร้าย น่ากลัว และเชื่อในเทพเจ้าเทพีหลายองค์ ดังปรากฏให้เห็นในภาพจิตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ที่แสดงภาพพระพุทธเจ้าประทับอยู่ท่ามกลางเหล่าพระโพธิสัตว์และบรรดาเทพเจ้าเทพีที่มีเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ดอกบัวยังถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรมอีกด้วย โดยเฉพาะการสร้างมณฑลพิธี (Mandala) ที่มีรูปแบบเป็นการจำลองจักรวาล สร้างรูปให้เห็นถึงชั้นของพระพุทธเจ้าปรากฏภายในมณฑลที่มีรูปร่างของดอกบัวบาน ส่วนใหญ่แสดงรูปแบบงานจิตรกรรม 2 มิติ และบทมนต์ศักดิ์สิทธิ์ของชาวทิเบตคือ โอม มณี ปัทเม หุม หมายถึง แก้วมณีอยู่ในดอกบัว เป็นการสวดเพื่อบูชาพระโพธิสัตว์ จากการได้ศึกษาผู้วิจัยได้นำบัวในงานจิตรกรรมแบบทิเบต ที่มีลักษณะเป็น

เอกลักษณ์ของรูปบัว คือภายในบัวดอกเดียวมีกลีบดอกที่หลากหลายสีสันทัน มีการจับคู่ของสีที่สด และยังมี การเพิ่มเติมลวดลายภายในกลีบบัวให้มีความงามเหนือธรรมชาติ นำมาเป็นสัญลักษณ์ในการแสดงออก ในผลงานชุดสรุป เรื่องการเลือกใช้สีที่แสดงสีสันทัน ลวดลายของบัวให้มีความแปลกตา

งานประติมากรรมของศาสนาพุทธเถรวาท และศาสนาฮินดู ปรากฏพบว่ามีการใช้สัญลักษณ์ การเกิด ใช้แทนด้วยดอกบัวเป็นส่วนใหญ่ที่พบในงานประติมากรรม จากหลักฐานที่เป็นการแกะสลักหิน ในศิลปะสมัยอินเดียโบราณของเถรวาท มีการพบภาพบัวในการใช้เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า และ นิยมแสดงรูปดอกบัวบานที่มีหลากหลายรูปแบบ ตามวรรณกรรมเรื่องพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าเป็น จำนวนมาก เนื่องจากสมัยนั้นยังไม่มีคติการสร้างรูปพระพุทธเจ้า ส่วนของฮินดู สัญลักษณ์ดอกบัว หมายถึง การเกิดของเทพเจ้าผู้สร้างโลกตามตำนานความเชื่อ เป็นการแสดงให้เห็นถึงการเกิดแบบ พิสดารคือ พระพรหมที่เกิดจากดอกบัวที่ผุดออกมาจากพระนาภี (สะดือ) ของพระนารายณ์ (พระวิษณุ) ซึ่งส่วนใหญ่จะพบในงานประติมากรรมแกะสลักหิน ที่พบในศาสนสถานของฮินดูที่นับถือพระวิษณุ ดัง ปรากฏการสร้างรูปแสดงตอนการเกิดนี้ ลักษณะรูปเทพเจ้าอยู่ในท่าประทับนอนแล้วมีดอกบัวผุดออกมา จากสะดือ บนดอกบัวนั้นจะเห็นเทพอยู่ในท่านั่งประทับบนดอกบัวบาน

5.2.3 งานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว เป็นงานสร้างสรรค์ที่มีแรงบันดาลใจมาจาก ธรรมชาติของบัว ด้วยการมองเห็นด้วยตาสัมผัสด้วยใจ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีได้กล่าวว่า “ทุกยุคทุก สมัยธรรมชาติ เป็นที่มาของความบันดาลใจในทางศิลปะ ผู้หนึ่งอาจทำงานศิลปะอย่างเหมือนของจริงหรือ เป็นอย่างประสม หรือแม้แต่เป็นแบบนามธรรมก็ตาม ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงความเป็นมนุษย์และรู้สึกนึกคิด อย่างมนุษย์ได้ บางคนอ้างว่าการทำงานศึกษาจากธรรมชาตินั้น นักศึกษาทำงานศิลปะได้แต่ประเภท เหมือนของจริง เท่านั้นแต่เรามีความคิดว่านักศึกษาวิชาจิตรกรรมและประติมากรรมควรทำงานศิลปะ อย่างเหมือนของจริง เพราะเราไม่หวังศิลปะจากนักศึกษา จนกว่าเขาจะชนะธรรมชาติแล้วเท่านั้น เขา อาจแก้ไขเปลี่ยนแปลง หรือบิดเบือนรูปทรงให้เป็นไปตามความคิดเห็นที่ตนได้เคล็ดลับแห่งการเนรมิตมาจาก ธรรมชาติ” ดังนั้นการสร้างงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยรูปบัว เริ่มต้นจากการสังเกตสิ่งต่าง ๆ รอบตัว และต้องอาศัยการศึกษาข้อมูล การวิเคราะห์ การทดลอง พัฒนาความคิดและผลงานสร้างสรรค์ เพื่อ สื่อสารเรื่องราวผ่านงานศิลปะที่มีแนวคิด รูปแบบ เนื้อหา เทคนิค และมีวิธีการอย่างไรที่จะแสดงถึงอัต ลักษณ์ของตนเอง ซึ่งมีพื้นฐานจากการเขียนภาพแบบจิตรกรรมไทยเป็นทุนเดิม ในการเขียนลวดลาย ไทย การเขียนตัวภาพสัตว์แบบไทย การตัดเส้นด้วยพู่กันรวมถึงแนวคิดในการสร้างงานจิตรกรรมไทย แบบประเพณีที่มีความอ่อนช้อย จากนั้นได้นำเอาความรู้เดิมนั้นมาต่อยอด มีการพัฒนาผลงานด้วยแนวคิด รูปแบบที่ให้ความแตกต่างไปจากเดิมในมีความน่าสนใจ ด้วยการเอาเทคนิคผสมกับวิธีการเขียนแบบ ตะวันตก คือ วิธีการสร้างภาพให้ดูมีมิติของความตื้น-ความลึก ระยะใกล้-ระยะไกล ตามมุมมองของ ทัศนียภาพ และทฤษฎีทางศิลปะที่เป็นวิทยาศาสตร์ การนำเอาทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์มาใช้ในการสร้าง

แสง-เงาในผลงาน ในเดิมทีที่แสงสีขาวมักนำสีของสีขาว สีเหลือง มาใช้ในการระบายให้เกิดเป็นส่วนที่สว่าง แต่เมื่อได้นำทฤษฎีแม่สีแสงอาทิตย์มาใช้คือ ในแสงสีขาวจะมีการระบายสีของสีที่อยู่บรรยากาศ ระบายแทรกเข้าไป ทำให้เกิดความกลมกลืนของแสงในภาพ และแสดงความสดของสีที่แสดงออกตามจินตนาการอย่างอิสระ

ภาพที่ 5.2 กระบวนการสร้างองค์ความรู้
ที่มา ศิয়ারัตน์ แก้วศิริ

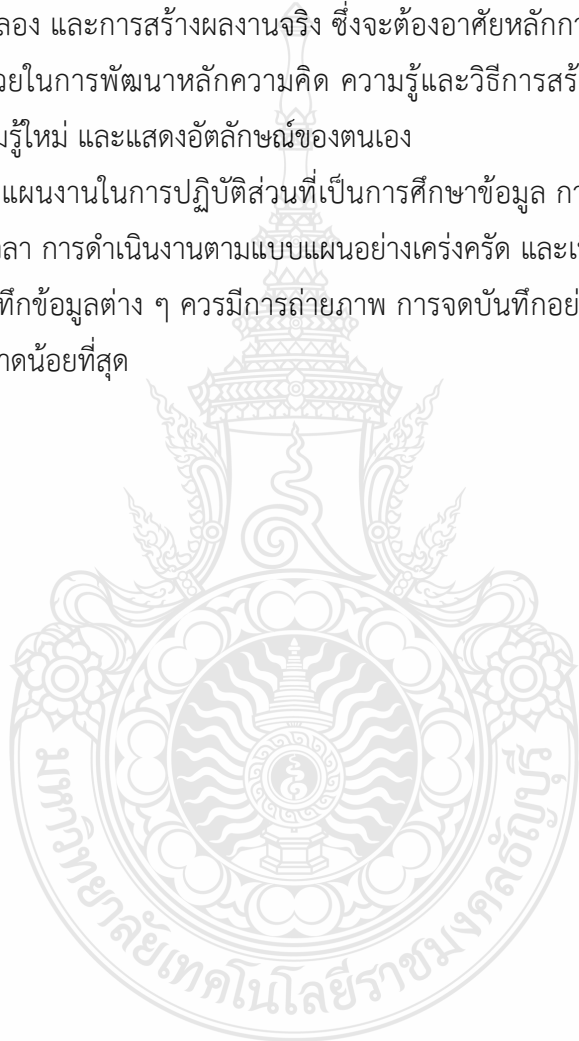
5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ ผลงานการวิจัยนี้เป็นการศึกษา วิเคราะห์ ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ภาพบัวโดยมุ่งเน้นไปที่งานผลงานจิตรกรรม เนื้อหาสัญลักษณ์บัวที่เชื่อมโยงกับ ศาสนา และทฤษฎีทางศิลปะที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของผู้วิจัย ซึ่งยังมีเรื่องที่น่าสนใจ ในการศึกษาต่อเพิ่มเติม ดังนั้น ผู้วิจัยหวังว่าผลการวิจัยนี้สามารถเป็นประโยชน์ในการสร้างองค์ความรู้ และเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานต่อไป

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัย การศึกษาเรื่องดอกบัวกับศาสนาและศิลปะ จะพบว่าข้อมูล บางส่วนมีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันไม่มีข้อขัดแย้ง ยังขาดความคิดเห็นของยุคสมัยปัจจุบัน ด้วยเหตุที่ว่า การ สร้างสรรค์ผลงานศิลปะในปัจจุบันไม่ได้ทำเพื่อศาสนาเหมือนสมัยอดีตโบราณ แต่ทำเพื่อตนเองในการ แสวงหาหนทางที่จะค้นพบธรรมชาติ การดำเนินชีวิตหรือเป้าหมายของชีวิต ผ่านการถ่ายทอดทางด้าน

ศิลปะภายใต้จิตใจสำนึก ที่มีพื้นฐานของหลักธรรมของศาสนาเป็นสื่อนำทางความคิด ดังนั้นผู้ที่สนใจควรศึกษาเพิ่มเติมดังนี้

- 1) การศึกษาเรื่องหลักคิดของศาสนาพุทธวัชรยานแบบที่เบตกับศิลปกรรมของทิเบตที่มีรูปแบบ วิธีการ และเอกลักษณ์เฉพาะ
- 2) การสร้างสรรค์ คือเครื่องมือสื่อสารทางความคิด ด้วยการค้นหามุมมองที่แตกต่างไปจากเรื่องเดิมผสมกับจินตนาการของผู้สร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์ในการสร้างสรรค์
- 3) การทดลอง และการสร้างผลงานจริง ซึ่งจะต้องอาศัยหลักการทางด้านทฤษฎีศิลปะและการวิเคราะห์เข้ามาช่วยในการพัฒนาหลักความคิด ความรู้และวิธีการสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อพัฒนาผลงานที่สร้างองค์ความรู้ใหม่ และแสดงอัตลักษณ์ของตนเอง
- 4) การวางแผนงานในการปฏิบัติส่วนที่เป็นการศึกษาข้อมูล การวิเคราะห์ และการพัฒนาผลงานควรมีการแบ่งเวลา การดำเนินงานตามแบบแผนอย่างเคร่งครัด และเป็นไปอย่างรอบคอบ
- 5) การบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ควรมีการถ่ายภาพ การจดบันทึกอย่างมีระบบเป็นระเบียบ เพื่อช่วยให้เกิดความผิดพลาดน้อยที่สุด

บรรณานุกรม

- กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า. (2545). **ตำนานพระพุทธเจดีย์**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- กวีภู ตั้งจรัสวงศ์, (2556). **ศิลปะเขมร**. สืบค้นจาก <http://art-in-sea.com/>
- กวีศิลป์ คำวงศ์. (2560). **เรื่องเล่าพรรณพฤกษาอาเซียน ตอนที่ ๑๐**. สืบค้นจาก <https://www.royalparkrajapruek.org/>
- กำจร สุนพงษ์ศรี. (2559). **สุนทรียศาสตร์ : หลักปรัชญาศิลปะ ทฤษฎีทัศนศิลป์ ศิลปะวิจารณ์ (พิมพ์ครั้งที่ 3)**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ขรัวอินโข่ง. (ม.ป.ป.). สืบค้นเมื่อ 27 กุมภาพันธ์ 2564, จากวิกิพีเดีย <https://th.wikipedia.org/wiki/ขรัวอินโข่ง>
- คณะเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. (2560). **อุบลชาติ**. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- คณิตา เลชะกุล. (2535). **บัว ราชนิไม้น้ำ**. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- คาร์ลา ราชแมน. (2557). **โมนี. แพลกจาก Monet. แพลกโดย พจี ยุวชิต**. กรุงเทพฯ: บริษัท เดอะเกรทไพน์อาร์ท จำกัด.
- จารวิ มั่นสินธร. (2547). **การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “ดอกบัว” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสนมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- จี ศรีนิवासัน. (2545). **สุนทรียศาสตร์ปัญหาและทฤษฎีว่าด้วยความงามและศิลปะ (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. แปลโดย สุเชาวน์ พลอยชุม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เจเลอู๊ป, คาร์ล ออดอล์ฟ. (2542). **กามนิต – วาสถิฐี**. แปลจาก *The Pilgrim Kamanita*. แปลโดย อนุমানราชธน, พระยา และ ตรี นาคะประทีป (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. (2544). **ปรัชญาจากภาพ**. กรุงเทพฯ: มงคลเทพ.
- ชลุด นิมเสมอ. (2557). **องค์ประกอบของศิลปะ (พิมพ์ครั้งที่ 9)**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- ชัยธิดา มานาปี. (2558). **การศึกษาคติความเชื่อและรูปแบบवेशุระที่พบในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- ชัยยันต์ จตตาลโย. (2558). **พุทธศาสนา : ปรัชญาแห่งชีวิต. วารสาร “ศึกษาศาสตร์ มมร” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 3 (2), 25-36**, สืบค้นจาก <http://ojs.mbu.ac.th>.
- ไชยพจน์ หวลมานพ. (2560). **สุนทรียศาสตร์เบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: ทริบเพิ้ล กรู๊ป.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ชำนาญ เกิดช่อ. (2559). บัว ๓ เหล่า หรือ บัว ๔ เหล่า. *สารนิพนธ์พุทธศาสนบัณฑิต*, 25, 327-328. สืบค้นจาก <http://pbs.mcu.ac.th/>
- ฐานข้อมูลศิลปกรรมในประเทศไทย, (2559). *ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(ศสม)*. สืบค้นจาก ฐานข้อมูลศิลปกรรมในประเทศไทย | Art in Thailand Database (sac.or.th).
- ฐานข้อมูลภาพ. (ม.ม.ป.). *ห้องสมุดดิจิทัล ศ. ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล*. สืบค้นจาก ห้องสมุด ศ.ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล (su.ac.th).
- เดือนรุ่งฟ้า เพ็ญไพสิฐ. (2553). การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในผลงานจิตรกรรมของอาจารย์ทิว นันทขว้าง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสนมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- ตัวแน่น. (2561). ขรัวอินโข่ง รุ่งอรุณของศิลปะไทยสมัยใหม่. สืบค้นจาก <http://anowl.co>.
- เถกิง พัฒโนภาส. (2551). สัตยศาสตร์ กับ ภาพแทนความ. *วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 1 (1), 35-501, สืบค้นจาก <https://www.arch.chula.ac.th/>
- ทิววัฒน์ ปุณทริกวิวัฒน์. (2530). *ประทีปแห่งเซน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- ทิวศักดิ์ คุ้มวัฒนา, สุวิทย์ รักสัตย์ และพระเมธาวิเชียรส. (2562). คำสอนเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในทางพุทธศาสนมหายาน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 7 (4), 1140-1151. สืบค้นจาก <https://so03.tci-thaijo.org/>
- ทัศน์ัย เศรษฐเสวี. (2550). การประยุกต์ใช้มรดกทางศิลปวัฒนธรรมในผลงานศิลปกรรมร่วมสมัย: *ไทยร่วมสมัย...อย่างไร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย.
- ธีรัตน์ แสงแก้ว. (2561). ปรัชญาวิถีของการพัฒนาจิตในพุทธศาสนานิกายวัชรยาน. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, 4 (2), 31-46, สืบค้นจาก <https://so05.tci-thaijo.org/>
- ธัมมโชติ. (25 กันยายน 2559). พระไตรปิฎกออนไลน์ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๔๕ เล่ม. [เว็บไซต์]. สืบค้นจาก <https://tripitaka-online.blogspot.com/>
- น. ณ ปากน้ำ (ประยูร อุลฺลาภะ). (2515). *พจนานุกรมศิลป์*. กรุงเทพฯ: เกษมบรรณกิจ.
- นภดล พิมพ์ลา. (2523). *พุทธปรัชญาฝ่ายเถรวาท*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- น้อย ไชยมุก. (2544). *การพัฒนาจิตรกรรม : กรณีศึกษาผลงานจิตรกรรมของปรีชา เกาทอง และเอตวาร์ด ฮอปเปอร์ โดยเน้นการศึกษาแสงและเงา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ).

บรรณานุกรม (ต่อ)

- นันทพร วรกุล. (2533). การศึกษาความคิดเรื่อง “รูป” ในพุทธศาสนา. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปัญญา พงษ์พานิช และภุช ภูมะธน. (2555). นิทรรศน์ตรัสรู้. กรุงเทพฯ: หอจดหมายเหตุพุทธทาส.
- ปรววรรณ ดวงรัตน์. (2557). สัญลักษณ์และความหมายที่แปรเปลี่ยน. วารสารสุทธิปริทัศน์, 28 (88), 14, สืบค้นจาก <https://so05.tci-thaijo.org/>
- ประทีปเด่น เวศกาวิ. (2563). อันตรรกของนิยามมหายานและวัชรยาน: การศึกษาเชิงวิเคราะห์บนฐานแนวคิดเรื่องวิญญานในพระพุทธานามมหายานและวัชรยาน. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5 (3), 292-305, สืบค้นจาก <http://so04.tci-thaijo.org>.
- ปริมลภา ชูเกียรติมั่น และเสริมลภา วสุวัต. (2547). บัว ประดับในประเทศไทย 1. กรุงเทพฯ: เนชั่นบุ๊คส์.
- ปรีชา นุ่มสุข. (2554). หลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องสัญลักษณ์. สืบค้นจาก <http://dspace.nstru.ac.th/>
- ปรีชา เกาทอง. (2522). รูปของแสงบนเนื้อที่ของเงา. สืบค้นจาก <http://www.era.su.ac.th/>
- ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล. (2558). ประวัติศาสตร์ทั้งห้า. วารสาร วิจิตรศิลป์, 6 (2), 70-103. DoI: 77246
- ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล. (2559). ศิลปะทิเบต. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปัญญา นามสง่า. (2561). ดอกบัวกับการเรียนรู้ในทัศนะพุทธปรัชญา. วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์, 1 (2), 52-68. DoI: 6225
- โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). พระไตรปิฎกเล่มที่ 13 พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 5 (ฉบับมหาจุฬาฯ). สืบค้นจาก <https://84000.org/>
- ผาสุข อินทรารุช. (2543). พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสมัย.
- ฝ่ายศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร. (ม.ป.ป.). ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี. สืบค้นจาก <http://202.44.135.15/>
- ผู้จัดการออนไลน์. (2562). ทั้งห้า. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/china>
- พระครูศรีปัญญาวิกรม. (2558). สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย. วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์, 10 (20), 19-30, สืบค้นจาก <http://arts.hcu.ac.th>
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ (พิมพ์ครั้งที่ 10). สืบค้นจาก <https://84000.org/>

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน. (2 มีนาคม 2553). ดอกบัวสามเหล่ากับบุคคลสี่จำพวก. [เว็บไซต์]. สืบค้นจาก <http://www.cybervanaram.net/>
- พระมหาประภาส ปรีชาโน และ พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน. (2562). วิวัฒนาการพุทธศิลป์ในประเทศไทย อินเดีย. วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 21 (1), 53-61, สืบค้นจาก <https://so02.tci-thaijo.org/>
- พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตม. (2560). พุทธปรัชญา : วิเคราะห์และวิจารณ์. วารสาร “ศึกษาศาสตร์ มจร” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, 5 (1), 86-108, สืบค้นจาก <http://ojs.mbu.ac.th>.
- พระมหารังสันต์ กิตติปัญญา. (2553). การศึกษาวิเคราะห์พุทธสุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสนมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระสาโรจน์ ธมฺมสโร. (7 กันยายน 2556). หลักสำคัญของมหายาน. [เว็บไซต์]. สืบค้นจาก <https://www.gotoknow.org/>
- พระไพศาล วิสาโล. (2552, สิงหาคม). ศิลปะกับพุทธศาสนา. หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์. สืบค้นจาก <https://www.visalo.org/>
- พุทธทาสภิกขุ. (2552). พุทธประวัติจากหินสลัก. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ธรรมะ.
- ภาคภูมิ ภัทรกิจวรกุล, ธีรต์ม์ แสงแก้ว และธเนศ ปานหัวไผ่. (2562). การศึกษาสัญลักษณ์อักษรมังคละของพุทธศาสนาแบบทิเบตผ่านการตีความในทรรศนะของพุทธศาสนาเถรวาท. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 15 (1), 90-101, สืบค้นจาก <https://so02.tci-thaijo.org/>
- มูลนิธิธรรมอิสระ. (2556, เมษายน). ภาพสุริยจักรวาลแห่งแรกในวัดบรมนิวาส (สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์). ธรรมลีลา, 13 (148), สืบค้นจาก <http://www.madchima.org/>
- ไมเคิล ไรท์, (2539). แสงสว่างท่ามกลางความมืด จิตรกรรมในประเทศไทยทุกวันนี้. สืบค้นจาก <https://www.artbangkok.com/>
- ราชบัณฑิตยสถาน. (ม.ป.ป.). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. สืบค้นจาก <https://dictionary.orst.go.th>
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2559). ฐานข้อมูลศิลปกรรมในประเทศไทย. สืบค้นจาก <http://sac.or.th/>
- ลลิตา ชัยกุล. (2554). พุทธจิตรกรรมทั้งกานในลัทธิวัชรยานแบบทิเบตที่เก็บรักษาไว้ที่วัดโพธิ์เย็น (ฝั่งเข่งหทัย) อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี และมูลนิธิพันดารา อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร).

บรรณานุกรม (ต่อ)

- วิวัฒนาการของจิตรกรรมไทยร่วมสมัย. (1989). **สารานุกรมไทยฉบับเยาวชน**. สืบค้นจาก <https://saranukromthai.or.th/>
- วิเวกา นาค. (2561, เมษายน). ปรัชญา มหายาน : เสถียร โพธิ์นันทะ [ดั่งได้สดับมา]. **มติชนสุดสัปดาห์**. สืบค้นจาก <https://www.matichonweekly.com/>
- วิไลรัตน์ ย้งรอด และธวัชชัย องค์กรวิเวก. (2559). **ถอดรหัส ภาพผนัง พระจอมเกล้า-ขรัวอินโข่ง**. นนทบุรี: มิวเซียมเพรส.
- วีระประวัติ ตรีสุวรรณ และภาพล ศุภนันทนานนท์. (2561). **บัว Waterlilies & Lotus**. กรุงเทพฯ: บ้านและสวนอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- วัฒนาพร เชื้อนสุวรรณ, (ม.ม.ป.). **เอกสารคำสอนหลักการทัศนศิลป์**. สืบค้นจาก http://dusithost.dusit.ac.th/~chawalin_nia/site1/comgraphic/42theory.pdf
- ศิลปกรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. (2558). **ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)**. สืบค้นจาก https://www.sac.or.th/databases/seaarts/th/detail.php?tb_id=443
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์, (2556). **ศิลปะพม่า**. สืบค้นจาก <http://art-in-sea.com/>
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์, (2556). **ศิลปะลาว**. สืบค้นจาก <http://art-in-sea.com/>
- ศุภศรุต. (2555). **วิชฌอนันตศายิน – นารายณ์บรรทมสินธุ์ จากหัวเมืองถิ่นไทย**. สืบค้นจาก <http://oknation.nationtv.tv/blog>
- สงวน รอดบุญ. (2535). **พุทธศิลป์ สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ 12 สิงหาคม 2535**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิสิทธ์วัฒนา
- สมพร ฐรี. (2553). **การวิเคราะห์ทัศนศิลป์**. กรุงเทพฯ: ทริบเพิ้ล เอ็ดดูเคชั่น.
- สมพร รอดบุญ. (1995). **ชีวิตและงานของ อาจารย์ทวี นันทขว้าง**. กรุงเทพฯ: เงินทุนหลักทรัพย์ชิตก้า.
- สถิต วงษ์สุวรรณ. (2541). **ปรัชญาตะวันออก**. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.
- สัทธรรมปฎนทริกสูตร. (2564). สืบค้นเมื่อ 27 กุมภาพันธ์ 2564, จากวิกิพีเดีย <https://th.wikipedia.org/wiki/สัทธรรมปฎนทริกสูตร>
- สุชาวดี (นิกาย). (2563). สืบค้นเมื่อ 27 กุมภาพันธ์ 2564, จากวิกิพีเดีย [https://th.wikipedia.org/wiki/สุชาวดี_\(นิกาย\)](https://th.wikipedia.org/wiki/สุชาวดี_(นิกาย))
- สุชาติ เกาทอง. (2532). **ศิลปะกับมนุษย์**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2550). **พุทธศาสนมหายาน (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. กรุงเทพฯ: ศยาม

บรรณานุกรม (ต่อ)

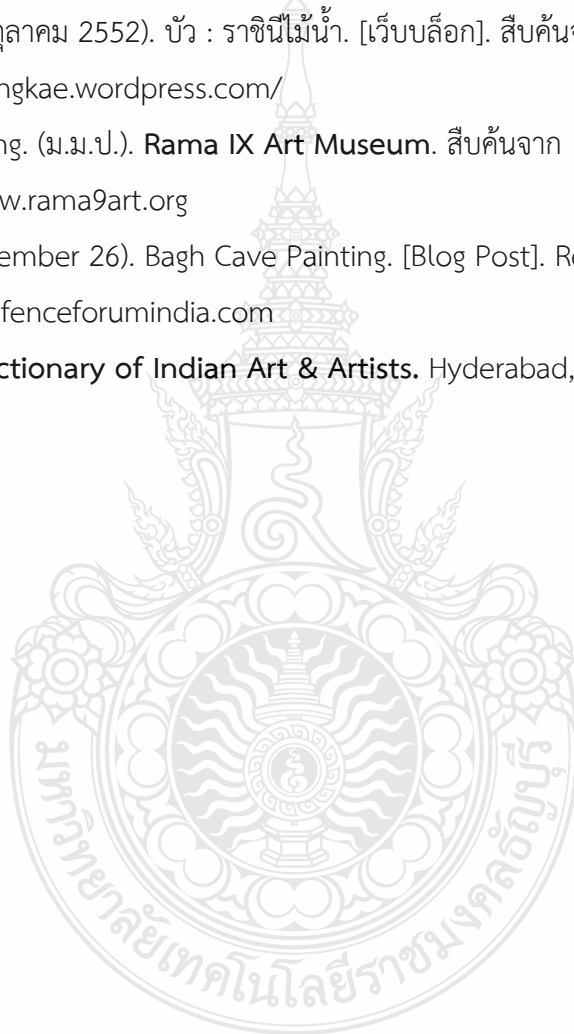
- สุริชัย หวันแก้ว และ กนกพรรณ อยู่ชา. (2552). ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยบนความหลากหลายและ
สับสน. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณ เพชรนิล. (2524). พุทธปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุวัฒน์ แสนขัติ. (2544). การสร้างงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัยตามแนวเซอร์เรียลลิสม์ : กรณีศึกษา
ผลงานจิตรกรรมของถวัลย์ ดัชนี. (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต,
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ).
- สุวัฒน์ แสนขัติรัตน์. (2557). แนวคิดใหม่ในการสร้างสรรค์สัตว์หิมพานต์ตามวรรณคดีในไตรภูมิ.
(ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา).
- เสริมลาภ วสุวัต. (2548). บัวประดับในประเทศไทย 1. กรุงเทพฯ: เนชั่นบุ๊คส์.
- สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย. (2562). ศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทย. สืบค้นจาก
<https://ocac.go.th/>
- สำนักราชเลขาธิการ, (2528). ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- หทัยชนก ขำยิ่งเกิด. (2558). การศึกษารูปแบบและประติมานวิทยาของประติมากรรมปรัศวนาถ
ศาสนาเขน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- หออัครศิลป์, (2563). นายพิชัย นิรันต์, จิตตนคร. สืบค้นจาก <http://www.culture.go.th>
- หออัครศิลป์, (2563). ศ.เกียรติคุณปรีชา เกาทอง. สืบค้นจาก <http://www.culture.go.th>
- หออัครศิลป์, (2563). ศาสตรเมธีเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์. สืบค้นจาก <http://www.culture.go.th>
- อรรรรณ เชื้อน้อย, (2552). ศิลปกรรมสะท้อนความเป็นอารยชน ตอน กว่าจะเป็นเจดีย์มอญ. สืบค้น
จาก <http://www.openbase.in.th/>
- อชิรัชญ์ ไชยพจน์พาณิช, (2556). ศิลปะจามและเวียดนาม. สืบค้นจาก <http://art-in-sea.com/>
- อารี สุทธิพันธ์. (2535). ศิลปนิยม. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นต์ติ้ง เฮ้าส์.
- อิทธิพล ตั้งโฉลก. (2550). แนวทางการสอนและสร้างสรรค์จิตรกรรมชั้นสูง. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้น
ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- อุทยานหลวงราชพฤกษ์, (2563). ดอกบัวและความเชื่อ. สืบค้นจาก
<https://www.royalparkrajapruek.org/>
- โอชนาพูล ทองดีวัฒนา. (2556). สุนทรียศาสตร์ตะวันตก: พัฒนาการของการแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับ
ศิลปะและความงาม. Veridian E-Journal, SU สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ
ศิลปะ, 6 (4), ช-ด. Doi: 35044

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Ancient Artifice. (ม.ม.ป.). **The Egyptian Collection**. สืบค้นจาก <https://ancientartifice.com>
- BBC NEWS Thai. (2020). **พุทธศาสนา**. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com>
- Beer, R. (2004). **The Encyclopedia of Tibetan Symbols and Motifs**. Chicago, IL: Serindia Publication.
- Buncha3211. (2557). **ถังก้า**. สืบค้นจาก <https://buncha3211.wordpress.com>
- Campbell, J. (Ed.) (1990). **Myths and Symbols in Indian Art and Civilization**. Delhi, India: Motilal Banarsidass.
- Dharmachakra. (n.d.). Retrieved April 5, 2021, from Wikipedia <https://en.wikipedia.org/wiki/Dharmachakra>
- Dickie, G. (1997). **Introduction to aesthetics : an analytic Approach**. New York, NY: Oxford University Press.
- Eliot, C. (1921). **Hinduism and Buddhism, An Historical Sketch, Vol 3 (of 3)**. London, England: Routledge & Kegan Paul.
- Kawaguchi, & Sakai. (n.d.). **Hanga gallery**. Retrieved from <http://hanga.com/>
- Kritsada Meesakul, (2562). **บัวกับศิลปะ**. สืบค้นจาก <http://www.rspg.rmutt.ac.th/>
- kyoung. (13 มีนาคม 2550). **ลายไทยประยุกต์**. [เว็บไซต์]. สืบค้นจาก <http://oknation.nationtv.tv>
- MFA. (2003). **Kawase Hasui**. Retrieved from <https://collections.mfa.org/objects/254854>
- Monet, C. (2548). สืบค้นเมื่อ 27 มีนาคม 2563, จากวิกิพีเดีย https://th.wikipedia.org/wiki/Claude_Monet
- Monet, C. (2550). สืบค้นเมื่อ 27 มีนาคม 2563, จากวิกิพีเดีย https://th.wikipedia.org/wiki/Claude_Monet
- Monet, C. (2551). สืบค้นเมื่อ 27 มีนาคม 2563, จากวิกิพีเดีย https://commons.wikimedia.org/wiki/Bridge_Over_a_Pond_of_Water_Lilies,_Claude_Monet
- Monet Water Lilies. (2549). สืบค้นเมื่อ 27 มีนาคม 2563, จากวิกิพีเดีย https://th.wikipedia.org/wiki/Monet_Water_Lilies

บรรณานุกรม (ต่อ)

- MoNWIC. (2563). **พิพิธภัณฑ์ศิลปะ ฌรงค์ วลีพร ینگ์เรนศ คอลเลคชั่น**. สืบค้นจาก <https://monwic.com>
- Pulvirenti, E. (2017, December 17). MYZANICHELLI [Web Log Post]. Retrieved from <https://online.scuola.zanichelli.it>
- Sangkae under. (4 ตุลาคม 2552). บัว : ราชนีไม้ไผ่. [เว็บไซต์บล็อก]. สืบค้นจาก <https://sangkae.wordpress.com/>
- Sermkhun Kunawong. (ม.ม.ป.). **Rama IX Art Museum**. สืบค้นจาก <http://www.rama9art.org>
- Shaitan, (2016, December 26). Bagh Cave Painting. [Blog Post]. Retrieved <https://defenceforumindia.com>
- Sheth, P. (2006). **Dictionary of Indian Art & Artists**. Hyderabad, India: Mapin Publishing Pvt.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ตัวอย่างแบบประเมินผลงานสร้างสรรค์

แบบประเมินการคัดเลือกภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1

คำชี้แจง การประเมินการคัดเลือกภาพร่างสี แบ่งเป็นชุดการสร้างสรรค์มีจำนวนแบบร่างสีทั้งหมด 21 แบบ โดยให้อาจารย์ทั้งหมด 3 ท่านเลือก เพื่อนำไปขยายเป็นผลงานสร้างสรรค์จริง

ยกตัวอย่าง ภาพร่างสีชุดทดลองที่ 1 ภาพที่ 17

เนื้อหา (Content)	ระดับความพึงพอใจ				
	5	4	3	2	1
1. รูปแบบ					
2. การประกอบกันของรูปทรงทางทัศนธาตุ					
3. การประกอบกันของรูปทรงทางเนื้อหา					
4. การจัดองค์ประกอบศิลป์					
5. วิธีการ/เทคนิค					
6. ความงาม/ความกลมกลืน/ความสัมพันธ์กัน					
7. ความน่าสนใจ / ความแปลกตา					
8. การใช้สื่อความหมายตรงตามวัตถุประสงค์					
9. การแสดงออกทางความรู้สึก					
10. การแสดงอัตลักษณ์เฉพาะของตนเอง					
11. ความพอใจในผลงาน					

หมายเหตุ : 5 = ดีมาก, 4 = ดี, 3 = ปานกลาง, 2 = พอใช้, 1 = ควรปรับปรุง

ข้อเสนอแนะ.....
 .....

แบบประเมินการคัดเลือกภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2

คำชี้แจง การประเมินการคัดเลือกภาพร่างสี แบ่งเป็นชุดการสร้างสรรคมีจำนวนแบบร่างสีทั้งหมด 15 แบบ โดยให้อาจารย์ทั้งหมด 3 ท่านเลือก เพื่อนำไปขยายเป็นผลงานสร้างสรรค์จริง

ยกตัวอย่าง แบบภาพร่างสีชุดทดลองที่ 2 ภาพที่ 5

เนื้อหา (Content)	ระดับความพึงพอใจ				
	5	4	3	2	1
1. รูปแบบ					
2. การประกอบกันของรูปทรงทางทัศนธาตุ					
3. การประกอบกันของรูปทรงทางเนื้อหา					
4. การจัดองค์ประกอบศิลป์					
5. วิธีการ/เทคนิค					
6. ความงาม/ความกลมกลืน/ความสัมพันธ์กัน					
7. ความน่าสนใจ / ความแปลกตา					
8. การใช้สื่อความหมายตรงตามวัตถุประสงค์					
9. การแสดงออกทางความรู้สึก					
10. การแสดงอัตลักษณ์เฉพาะของตนเอง					
11. ความพอใจในผลงาน					

หมายเหตุ : 5 = ดีมาก, 4 = ดี, 3 = ปานกลาง, 2 = พอใช้, 1 = ควรปรับปรุง

ข้อเสนอแนะ.....
 .....

แบบประเมินการคัดเลือกภาพร่างสีชุดสรุปที่ 1

คำชี้แจง การประเมินการคัดเลือกภาพร่างสี แบ่งเป็นชุดการสร้างสรรค์มีจำนวนแบบร่างสีทั้งหมด 21 แบบ โดยให้อาจารย์ทั้งหมด 3 ท่านเลือก เพื่อนำไปขยายเป็นผลงานสร้างสรรค์จริง

ยกตัวอย่าง ภาพร่างสีชุดสรุปที่ 1 ภาพที่ 4

เนื้อหา (Content)	ระดับความพึงพอใจ				
	5	4	3	2	1
1. รูปแบบ					
2. การประกอบกันของรูปทรงทางทัศนธาตุ					
3. การประกอบกันของรูปทรงทางเนื้อหา					
4. การจัดองค์ประกอบศิลป์					
5. วิธีการ/เทคนิค					
6. ความงาม/ความกลมกลืน/ความสัมพันธ์กัน					
7. ความน่าสนใจ / ความแปลกตา					
8. การใช้สื่อความหมายตรงตามวัตถุประสงค์					
9. การแสดงออกทางความรู้สึก					
10. การแสดงอัตลักษณ์เฉพาะของตนเอง					
11. ความพอใจในผลงาน					

หมายเหตุ : 5 = ดีมาก, 4 = ดี, 3 = ปานกลาง, 2 = พอใช้, 1 = ควรปรับปรุง

ข้อเสนอแนะ.....
 .....

แบบประเมินการคัดเลือกภาพร่างสีชุดสรุปที่ 2

คำชี้แจง การประเมินการคัดเลือกภาพร่างสี แบ่งเป็นชุดการสร้างสรรคมีจำนวนแบบร่างสีมีทั้งหมด 6 แบบ โดยให้อาจารย์ทั้งหมด 3 ท่านเลือก เพื่อนำไปขยายเป็นผลงานสร้างสรรค์จริง

ยกตัวอย่าง ภาพร่างสีชุดสรุปที่ 2 ภาพที่ 2

เนื้อหา (Content)	ระดับความพึงพอใจ				
	5	4	3	2	1
1. รูปแบบ					
2. การประกอบกันของรูปทรงทางทัศนธาตุ					
3. การประกอบกันของรูปทรงทางเนื้อหา					
4. การจัดองค์ประกอบศิลป์					
5. วิธีการ/เทคนิค					
6. ความงาม/ความกลมกลืน/ความสัมพันธ์กัน					
7. ความน่าสนใจ / ความแปลกตา					
8. การใช้สื่อความหมายตรงตามวัตถุประสงค์					
9. การแสดงออกทางความรู้สึก					
10. การแสดงอัตลักษณ์เฉพาะของตนเอง					
11. ความพอใจในผลงาน					

หมายเหตุ : 5 = ดีมาก, 4 = ดี, 3 = ปานกลาง, 2 = พอใช้, 1 = ควรปรับปรุง

ข้อเสนอแนะ.....
 .....

ภาคผนวก ข

การประเมินผลงานสร้างสรรค์และภาพถ่าย

ภาพบรรยายกาศการตรวจผลงานและภาพร่างสีจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี ศาสตราจารย์กิตติคุณวัฒน์ จูฑะวิภาต ผู้ช่วยศาสตราจารย์อริยา สุอังควาทิน รองศาสตราจารย์สกันธ์ ภู่งามดี รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒน์ แสนขัตติยรัตน์ ศาสตราจารย์ดร.สมพร ฐวี ศาสตราจารย์ ดร.ปาน ฉัตร อินทร์คง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งนภา สุวรรณศรี รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยพจน์ หวลมานพ อาจารย์ที่ปรึกษาและคณะอาจารย์

ภาคผนวก ค

การลงภาคสนามสถานที่จริง

การเก็บข้อมูลสถานที่จริง วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562

การเก็บข้อมูลด้านบัวในธรรมชาติ สถานที่ สระบัวภายในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
ธัญบุรี

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ - นามสกุล	ศิยารัตน์ แก้วศิริ
วัน เดือน ปีเกิด	29 กันยายน 2532
ที่อยู่ปัจจุบัน	99/234 ถนนลำลูกกาคลองสี่ หมู่ 3 ตำบลลาดสวาย อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี 12150
ประวัติการศึกษา	สำเร็จปริญญาตรี คณะศิลปกรรมศาสตร์ สาขาศิลปะไทย ภาควิชาทัศนศิลป์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี สำเร็จปริญญาโท คณะศิลปกรรมศาสตร์ สาขาทัศนศิลป์และการ ออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
ประวัติการทำงาน	งานจิตรกรรมไทยฝาผนัง
เบอร์โทรศัพท์	084 632 8039
อีเมล	siyarat_k@mail.rmutt.ac.th siyarat29@gmail.com

